

ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
29 ЛИСТОПАДА 2022 р.



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(М. КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА)
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ НАН УКРАЇНИ (М. КИЇВ)
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
(М. ВІННИЦЯ, УКРАЇНА)
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(М. ЧЕРКАСИ, УКРАЇНА)
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ “УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЕКОНОМІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ”
(М. КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА)
ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ,
АКАДЕМІЯ СІНІКА (М. ТАЙБЕЙ, ТАЙВАНЬ)
БУДАПЕШТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
(М. БУДАПЕШТ, УГОРЩИНА)
КАЗАХСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ ДОСЛІДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(М. АЛМАТИ, КАЗАХСТАН)
ГДАНСЬКА ВИЩА ШКОЛА (М. ГДАНСЬК, ПОЛЬЩА)
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ОСВІТНИЙ ІНСТИТУТ ЗАХІДНОЇ МАКЕДОНІЇ
(М. КОЗАНИ, ГРЕЦІЯ)
ВИЩА ШКОЛА ТУРИЗМУ І ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В ГДАНСЬКУ
(М. ГДАНСЬК, ПОЛЬЩА)
ВИЩА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
(М. БРАТИСЛАВА, СЛОВАЧЧИНА)
ВИЩА ШКОЛА СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА В ГДАНСЬКУ
(М. ГДАНСЬК, ПОЛЬЩА)

ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
29 листопада 2022 р.

УДК 005+339.9+351.88:353

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Науково-технічною радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол №10 від «24» листопада 2022 р.)

Упорядник: Миценко І.М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Центральноукраїнського національного технічного університету

Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем: матеріали науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 29 листопада 2022 р.) / упоряд. І.М. Миценко. Кропивницький: ЦНТУ, 2022. 309 с.

Збірник включає тези наукових доповідей, присвячених дослідженню проблем асиметричного розвитку країн під впливом гібридних загроз сучасності, зміцнення міжнародної та національної безпеки в умовах глобальних трансформацій, удосконалення інституціонального середовища міжнародного співробітництва та забезпечення міжнародної безпеки, розвитку різних секторів економіки під впливом глобальних викликів, формування інформаційного суспільства в процесі світової соціально-економічної трансформації.

The collection includes abstracts of scientific reports on the study of asymmetric development of countries under the influence of modern hybrid threats; strengthening of international and national security in the context of global transformations; improving the institutional environment of international cooperation and international security; development of various sectors of the economy under the influence of global challenges; establishment of information society in the process of global social and economic transformations.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова

Кропивний В.М. к.т.н., проф., ректор, Центральноукраїнський національний технічний університет

Заступник голови

Миценко І.М. д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет

Члени оргкомітету

Підоричева І.Ю. д.е.н., проф., завідувач сектору проблем інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості, Інститут економіки промисловості НАН України

- Бабець І.Г. д.е.н., проф., професор кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет (Україна)
- Борковські Мірослав д-р, проф., Гданська вища школа (Польща)
- Гаврих Роман д-р, ректор, Вища школа суспільно-економічна в Гданську (Польща)
- Гут-Вінярска Моніка ад'юнкт, Вища школа туризму і готельного бізнесу в Гданську (Польща)
- Евангелос Сискос д.е.н., проф., директор Україно-Грецької програми з бізнес адміністрування, Технологічний освітній інститут Західної Македонії (Греція)
- Жаксилікова Н.Є. к.п.н., доцент, заступник завідувача кафедри професійного навчання з наукової роботи, Казахський національний аграрний дослідний університет (Казахстан)
- Петкова Л.О. д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародної економіки та бізнесу Черкаського державного технологічного університету (Україна)
- Лазло Вертеші доцент, PhD з економічних наук, PhD з юридичних наук, Будапештський університет технології та економіки (Угорщина)
- Лінь Чен-Ї PhD, провідний науковий співробітник Інституту європейських та американських досліджень, Академія Синіка (Тайвань)
- Лимар Андрей д-р, ад'юнкт Вищої школи безпеки в Познані (Польща)
- Лимар Наталія д-р, заступник декана факультету суспільних наук в Гданську, Вища школа безпеки в Познані (Польща)
- Надія Дубровіна к.е.н., PhD з фінансів, координатор міжнародних проєктів, Вища школа економіки, менеджменту і публічного адміністрування (Словаччина)
- Норман Ю. Тенг PhD, директор Інституту європейських та американських досліджень, Академія Синіка (Тайвань)
- Хаджинов І.В. д.е.н., проф., проректор з наукової роботи, Донецький національний університет імені Василя Стуса (Україна)
- Хомка Марія д-р, проф., Вища школа туризму і готельного бізнесу в Гданську (Польща)
- Секретар оргкомітету**
- Соколовська О.М. к.ф.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет (Україна)

Опубліковано в авторській редакції.

© Центральноукраїнський
національний технічний
університет, 2022

ЗМІСТ

Антонюк В.П. Завдання та загрози для повоєнної модернізації економіки України	14
Андрощук Г.О. Інтелектуальна власність в національній економічній безпеці Японії: законодавче забезпечення	17
Amanbayeva E.A., Zhaxylykova N.Y., Kenbaeva G.K. The Significance of Innovative Technologies in the System of Higher Education in the Republic of Kazakhstan	25
Dmytro Burtsev Untraditional Security Challenges as a New International Reality of the Modern Epoch	28
Babets I. The Influence of Foreign Trade with China on the Economic Growth of Ukraine	32
Баришніков М.О., Насипайко Д.С. Проблеми інформатизації суспільства як ознаки глобалізації	36
Бендюк А.А., Решитько Т.В. Роль України у вирішенні глобальної проблеми продовольства	38
Биткін С.В., Мокій С.В. Зростання рівня економічної складності промислового виробництва як домінанта післявоєнної відбудови	41
Богущька О.А., Черних О.В. Фінансова державна підтримка національних виробників: виклики воєнного часу	43
Бродський В.О., Сухомлин М.О. Вплив зовнішньоторгівельної безпеки на економічний розвиток регіону	47
Видря М.А., Нямецук Г.В. Асиметрії високотехнологічного розвитку країн	53
Вінічук М.В., Рижкова А.А. Стан та тенденції забезпечення регіональної безпеки європейського континенту в умовах російсько-української війни	56
Гаркушенко О.М. Визначення окремих суперечностей розвитку промисловості України: сценарний підхід	59
Гречка А., Науменко Н. Сутність та складові частини економічної безпеки на регіональному рівні	63
Гусак Є.А., Решитько Т.В. Інвестування аграрного сектору економіки України – один з пріоритетів міжнародних економічних відносин	67
Dvornikova P., Khaustova M. Conflicts as the Focal Point of Modern International Security Development	70
Дасів А.Ф., Руссиян О.А. Механізм формування автоматизованої статистичної бази даних про промисловість	72
Дейнеко І.С., Миценко І.М. Диверсифікація зовнішньої торгівлі в контексті гео економічних змін	77

Деревянко Д.С., Миценко І.М. Міжнародні економічні відносини та глобальна асиметрія	80
Джигя Л.В., Дон О.Д. Економічна безпека України через призму глобалізації та кризових явищ	84
Дугієнко Н.О., Кісенко О.А. Офшорні зони як нелегальний спосіб виведення коштів	88
Драчук Ю.З. З досвіду Польщі щодо системи енергозабезпечення з елементами розподіленої генерації	91
Жабинець О.Й. Розвиток міжнародної торгівлі України в умовах глобальних викликів	95
Zhaxylykova N.Y., Amanbayeva E.A., Kenbaeva G.K. Professional Role of the Curator	98
Zhaxylykova N.Y., Zhumasheva S.S. How to Become a Good Curator?	101
Zhaxylykova N.Y. Using Innovative Methods in Lessons	105
Завербний А.С., Завербний С.А. Особливості проведення митного пост-аудиту в Україні за євроінтеграційних умов як елементу підвищення рівня економічної безпеки держави	108
Загоруйко І.О., Петкова Л.О. Модель чистого експорту товарів країни зі змінним рівнем державного регулювання	112
Збаразька Л.О. Ключові асиметрії світового промислового розвитку: чинники та прояви	117
Кавунова С.В., Решитько Т.В. Теоретичні дослідження міжнародної трудової міграції у відкритій економіці	120
Кір'ян О.І., Золочевський О.В. Фінансова значущість франчайзингу для підприємця	124
Карлов Г.В., Кір'ян О.І. Сучасні підходи до формування та реалізації управлінського рішення	127
Кір'ян О.І., Панченко Ю.О. Підвищення результативності праці колективу медичного закладу у нестабільному середовищі	130
Логовський І.М. Запровадження двопалатного парламенту в Україні у контексті світового досвіду	135
Ляхов В.К., Миценко І.М. Зовнішня торгівля у вимірах економічного розвитку країн світу	139
Ляшенко В.І., Толмачова Г.Ф. Регіональні аспекти розвитку інноваційних кластерів	143
Мачуська М.М., Подплетній В.В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку	147
Мачуський Г.М., Подплетній В.В. Забезпечення ефективності банківського обслуговування корпоративних клієнтів	151

Мельник М.Б., Ревак І.О. Колабораціонізм у сучасній Україні	154
Мельник В.І. Управління розвитком трудового колективу на основі цілеорієнтованої системи соціально-психологічних методів	158
Мельник Т.А. Цифрова трансформація при оцінці майна та майнових прав в умовах військової загрози	161
Мельникова М.В. Про вплив розподіленої енергогенерації на підвищення економічної безпеки регіону	163
Микитенко В.В. Розбудова типової системи сталого господарювання для енергосистем із елементами розподіленої генерації	165
Михайлишин Л.І., Андрусак В.І. Сучасні тренди міжнародного конкурентного середовища функціонування підприємств кавового бізнесу	169
Ivan Mytsenko Global Asymmetry of Countries in the Dimension of Innovative Development	172
Valerii Mytsenko International Competitiveness and Global Value Chains	178
Мищенко А.С., Насипайко Д.С. Сільське господарство та продовольча безпека	180
Моніна Н.Ю., Антонюк К.І. Потенціал становлення України як цифрової держави	184
Мосіна М.О., Фрунза С.А. Методика подолання ризиків на підприємстві	187
Мудрак Р.П. Продовольча безпеки України в умовах глобалізації	191
Насипайко Д.С. Місце економічної безпеки в системі національної безпеки України	195
Нестеренко І.В. Роль технології блокчейн в екологічному обліку та оподаткуванні	198
Нікіфорова В.А. Провідні цілі, пріоритети та заходи розвитку металургії України у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі	201
Новак І.М. Зменшення негативного впливу воєнного стану на сферу праці в Україні	205
Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г. Соціальна безпека в умовах війни: чинники формування та можливості забезпечення	209
Осінній В.О., Миценко І.М. Енергетична безпека в системі розвитку економіки країн	215
Пасенко В.М., Головка Л.В. Продовольча та економічна безпека України в умовах війни	221

Переверзєва А.В., Фрейре Пазмино П.Е. Міжнародна безпека в контексті поглиблення міжнародного співробітництва	224
Підоричева І.Ю. Національна інноваційна політика України: завдання переосмислення в умовах сучасних викликів	225
Прушківська Е.В., Антонюк К.І., Куц О.О. Вплив ринку озброєння на національну безпеку	230
Прушківська Е.В., Шмирін І.А. Ринок вертольотобудування: особливості та значущість в сучасних умовах	231
Рибалко А.І., Миценко І.М. Посилення інституційних механізмів науково-технологічної безпеки України	233
Розмириця А.В., Бабець І.Г. Двосторонні економічні відносини як основа розвитку експортно-імпорتنих операцій	237
Рожка Г.М., Насипайко Д.С. Офшоризація – загроза глобальній економічній політиці	240
Рудик О.Р., Ревак І.О., Підхомний О.М. Моделювання поведінки підсанкційних осіб на основі аналітичного інструментарію теорії злочинів та покарань	244
Рудь О.О., Насипайко Д.С. Основні концепції розвитку міграційних процесів в умовах глобальної економіки	247
Салтан В.Л., Бабець І.Г. Вплив продовольчої безпеки на економічний розвиток країн світу	251
Синюра-Ростун Н.Р. Енергетична безпека України як передумова її ендегенного розвитку	256
Соколовська О.М. Європейська цивілізація як фактор посилення процесів міжнародної міграції	260
Стороженко В.А., Миценко І.М. Характерні ознаки міжнародної міграції людських ресурсів	265
Сухомлин М.П., Бабець І.Г. Прямі іноземні інвестиції як форма міжнародних економічних відносин	270
Тирса В.В., Зачосова Н.В. Особливості організації управління персоналом в умовах нестабільного розвитку економічних систем	274
Тріска І.С., Насипайко Д.С. Тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств з точки зору забезпечення їх економічної безпеки	277
Труш А.С., Пушак Я.Я. Становлення та розвиток державно-приватного партнерства машинобудівної галузі в Україні та світі	281
Ухань Я.С., Миценко І.М. Вплив міграційної політики на демографічну ситуацію в країнах	284

Чуніхіна А.С., Бабець І.Г. Зовнішня торгівля як чинник економічного розвитку	289
Шамілева Л.Л., Хандій О.О. Зміни пріоритетності основних критеріїв якості трудового життя в умовах воєнного стану	293
Шевченко М.І., Насипайко Д.С. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України в умовах глобалізації економіки	296
Шеховцова Н.В., Бабець І.Г. Роль білатерної торгівлі країн та її значення для поглиблення євроінтеграції	300
Kenbayeva G.K., Zhaxylykova N.Y., Amanbayeva E.A. Interactive Methods of Learning in Teaching Special Disciplines	304

CONTENT

Antoniuk V.P. Tasks and Threats for the Post-War Modernization of Ukraine's Economy	14
Androschuk G.O. Intellectual Property in Japan's National Economic Security: Legislation	17
Amanbayeva E.A., Zhaxylykova N.Y., Kenbaeva G.K. The Significance of Innovative Technologies in the System of Higher Education in the Republic of Kazakhstan	25
Dmytro Burtsev Untraditional Security Challenges as a New International Reality of the Modern Epoch	28
Babets I. The Influence of Foreign Trade with China on the Economic Growth of Ukraine	32
Baryshnikov M.O., Nasypaiko D.S. Problems of Society Informatization as Signs of Globalization	36
Bendiuk A.A., Reshytko T.V. Ukraine's Role in Solving the Global Food Problem	38
Bytkin S.V., Mokii S.V. Increase in the Level of Economic Complexity of Industrial Production as the Dominant of Post-War Reconstruction	41
Bogutska O.A., Chernykh O.V. Financial State Support of National Manufacturers: Wartime Challenges	43
Brodsky V.O., Sukhomlyn M.O. The Influence of Foreign Trade Security on the Economic Development of the Region	47
Vydria M.A., Niameshchuk H.V. Asymetries of High-Technology Development of Countries	53
Vinichuk M.V., Ryzhkova A.A. The State and Trends of Ensuring the Regional Security of the European Continent in the Conditions of the Russian-Ukrainian War	56
Harkushenko O.M. Determination of Certain Contradictions in the Development of the Industry of Ukraine: a Scenario Approach	59
Hrechka A., Naumenko N. The Essence and Constituents of Economic Security at the Regional Level	63
Husak E.A., Reshytko T.V. Investment in the Agricultural Sector of Ukraine's Economy is One of the Priorities of International Economic Relations	67
Dvornikova P., Khaustova M. Conflicts as the Focal Point of Modern International Security Development	70
Dasiv A.F., Russiian O.A. Mechanism for the Formation of the Automated Statistical Industry Database	72
Deineko I.S., Mytsenko I.M. Diversification of Foreign Trade in the Context of Geoeconomic Changes	77
Derevianko D.S., Mytsenko I.M. International Economic Relations and Global Asymmetry	80

Dzhyha L.V., Don O.D. Economic Security of Ukraine Through the Prism of Globalization and Crisis Phenomena	84
Duhiienko N.O., Kisenko O.A. Offshore Zones as an Illegal Way of Funds Withdrawal	88
Drachuk Yu.Z. From the Experience of Poland Regarding the Energy Supply System with Elements of Distributed Generation	91
Zhabynets O.Y. Development of International Trade of Ukraine in the Conditions of Global Challenges	95
Zhaxylykova N.Y., Amanbayeva E.A., Kenbaeva G.K. Professional Role of the Curator	98
Zhaxylykova N.Y., Zhumasheva S.S. How to Become a Good Curator?	101
Zhaxylykova N.Y. Using Innovative Methods in Lessons	105
Zaverbnyi A.S., Zaverbnyi S.A. Features of Carrying Out a Customs Post-Audit in Ukraine Under European Integration Conditions as an Element of Increase in the Level of Economic Security of the State	108
Zagoruiko I.O., Petkova L.O. Model of Net Export of Goods of the Country with a Variable Level of State Regulation	112
Zbarazska L.O. Key Asymmetries of Global Industrial Development: Factors and Manifestations	117
Kavunova S.V., Reshytko T.V. Theoretical Studies of International Labor Migration in an Open Economy	120
Kirian O.I., Zolochovskyi O.V. Financial Significance of Franchising for an Entrepreneur	124
Karlov G.V., Kirian O.I. Modern Approaches to the Formation and Implementation of Administrative Decisions	127
Kirian O.I., Panchenko Yu.O. Increasing Work Performance of a Medical Institution Staff in an Unstable Environment	130
Logovskyi I.M. Implementation of the Bite-Chamber Parliament in Ukraine in the Context of Global Experience	135
Liakhov V.K., Mytsenko I.M. Foreign Trade in Terms of the Economic Development of the Countries of the World	139
Liashenko V.I., Tolmachova G.F. Regional Aspects of the Innovation Clusters Development	143
Machuska M.M., Podpletnii V.V. Mechanism for the Formation and Implementation of the Bank's Credit Policy	147
Machusky H.M., Podpletnii V.V. Ensuring the Efficiency of Banking Services for Corporate Clients	151
Melnyk M.B., Revak I.O. Collaborationism in Modern Ukraine	154
Melnyk V.I. Management of Workforce Development on the Basis of a Goal-Oriented System of Social and Psychological Methods	158
Melnyk T.A. Digital Transformation in the Assessment of Property and Property Rights in the Conditions of a Military Threat	161

Melnykova M.V. On the Influence of Distributed Energy Generation on Increasing the Economic Security of the Region	163
Mykytenko V.V. Development of a Typical System of Sustainable Management for Energy Systems with Elements of Distributed Generation	165
Mykhailyshyn L.I., Andrusiak V.I. Current Trends of the International Competitive Environment of Functioning of Coffee Business Enterprises	169
Ivan Mytsenko Global Asymmetry of Countries in the Dimension of Innovative Development	172
Valerii Mytsenko International Competitiveness and Global Value Chains	178
Myshchenko A.S., Nasypaiko D.S. Agriculture and Food Security	180
Monina N.Yu., Antoniuk K.I. The Potential of Ukraine as a Digital State	184
Mosina M.O., Frunza S.A. Methods of Overcoming Risks at the Enterprise	187
Mudrak R.P. Food Security of Ukraine in the Conditions of Globalization	191
Nasypaiko D.S. The Place of Economic Security in the National Security System of Ukraine	195
Nesterenko I.V. The Role of Blockchain Technology in Environmental Accounting and Taxation	198
Nikiforova V.A. Leading Goals, Priorities and Ways of the Development of Metallurgy of Ukraine in the Short-, Medium- and Long-Term Perspective	201
Novak I.M. Reduction of the Negative Impact of Martial Status on Labor in Ukraine	205
Novikova O.F., Sydoruk O.G. Social Security in the Conditions of War: Factors of Formation and Possibilities of Security	209
Osinnii V.O., Mytsenko I.M. Energy Security in the Economic Development System of Countries	215
Pasenko V.M., Golovko L.V. Food and Economic Security of Ukraine in the Conditions of War	221
Pereverzeva A.V., Freire Pazmino P.E. International Security in the Context of Deepening International Cooperation	224
Pidorycheva I.Yu. National Innovation Policy of Ukraine: the Task of Reconception in the Conditions of Modern Challenges	225
Prushkivska E.V., Antoniuk K.I., Kuts O.O. Impact of the Arms Market on National Security	230
Prushkivska E.V., Shmyrin I.A. Helicopter Building Market: Features and Significance in Modern Conditions	231
Rybalko A.I., Mytsenko I.M. Strengthening of Institutional Mechanisms of Scientific and Technological Security of Ukraine	233

Rozmyrystia A.V., Babets I.H. Bilateral Economic Relations as the Basis of the Development of Export and Import Operations	237
Rozhka H.M., Nasypaiko D.S. Offshorization – a Threat to Global Economic Policy	240
Rudyk O.R., Revak I.O., Pidkhomnyi O.M. Simulation of the Behavior of Persons Subject to Sanctions on the Basis of the Analytical Tools of Crimes and Punishments Theory	244
Rud O.O., Nasypaiko D.S. Basic Concepts of the Migration Processes Development in the Conditions of the Global Economy	247
Saltan V.L., Babets I.H. The Influence of Food Security on the Economic Development of the Countries	251
Syniura-Rostun N.R. Energy Security of Ukraine as a Prerequisite for Its Endogenous Development	256
Sokolovska O.M. European Civilization as a Factor for Strengthening the Processes of International Migration	260
Storozhenko V.A., Mytsenko I.M. Characteristics of International Human Resource Migration	265
Sukhomlyn M.P., Babets I.H. Foreign Direct Investment as a Form of International Economic Relations	270
Tyrsa V.V., Zachosova N.V. Features of Personnel Management Organization in the Conditions of Unstable Development of Economic Systems	274
Triska I.S., Nasypaiko D.S. Development Trends of Agricultural Enterprises From the Point of View of Ensuring Their Economic Security	277
Trush A.S., Pushak Y.Ya. Establishment and Development of Public-Private Partnership in Machine-Building Industry in Ukraine and Worldwide	281
Uhan Y.S., Mytsenko I.M. Impact of Migration Policy on Demographic Situation in Countries	284
Chunikhina A.S., Babets I.H. Foreign Trade as a Factor of Economic Development	289
Shamileva L.L., Khandii O.O. Changes in the Priority of the Main Criteria of the Quality of Working Life Under the Conditions of Martial State	293
Shevchenko M.I., Nasypaiko D.S. Development of Foreign Economic Relations of Ukraine in the Conditions of Economic Globalization	296
Shekhovtsova N.V., Babets I.H. The Role of Bilateral Trade of the Countries and Its Conception for Deepening eu Integration	300
Kenbayeva G.K., Zhaxylykova N.Y., Amanbayeva E.A. Interactive Methods of Learning in Teaching Special Disciplines	304

**Антонюк В.П.,
д. е. н., професор,
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна**

ЗАВДАННЯ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, розв’язана Росією в Україні у 2022 році має величезні негативні наслідки для України та всього світу. Цілеспрямоване руйнування важливих великих промислових, інфраструктурних та логістичних об’єктів як військового, так і цивільного призначення, особливо енергетичної інфраструктури має на меті знищення економіки України. А руйнування житлового фонду та соціальних об’єктів ставить на межу виживання значну частину населення. Станом на 5 вересня 2022 року, за оцінкою Київської школи економіки, загальна сума прямих збитків сягала \$114.5 млрд. Пошкоджено та зруйновано: 412 промислових підприємств; 141 об’єкт, які надають соціальні послуги; 1153 культурних, спортивних та туристичних об’єктів; 15,3 тис багатоповерхівок, 115,9 тис приватних будинків; 1118 закладів середньої освіти, 1991 магазин, 978 медичних закладів, 593 аптеки та багато інших активів [1].

Завдані величезні руйнування національній економіці потребують значних зусиль держави, народу та зарубіжних партнерів для її відновлення. Багато фахівців вказують, що повоєнна відбудова України відкриває унікальну можливість модернізувати країну на основі інновацій та сучасних технологій. Це є надзвичайно важливим завданням, оскільки в економіці переважають традиційні галузі індустріальної економіки на основі низько-технологічних укладів (3-го та 4-го), які у випуску продукції складають більше 90%, вищі технологічні уклади (5-й та 6-й) забезпечують менше 5% випуску, а галузі 6-го технологічного укладу (біотехнології, аерокосмічна промисловість, нанотехнології, нові матеріали, оптоелектроніка, системи штучного інтелекту та ін.), які визначають перспективи розвитку країн у майбутньому, практично відсутні. Відбудувувати застарілі підприємства і галузі немає сенсу, оскільки це ще більше спричинить технологічне відставання. *Тому основним завданням повоєнного відновлення є суттєва технологічна і структурна модернізація української економіки.* Війна цьому сприяє, оскільки здійснює фізичне руйнування застарілих капітальних активів та виступає примусовим актом їх модернізації. Процесам модернізації сприятимуть перспективи вступу

України до ЄС, її міжнародна підтримка, залучення іноземних інвестицій та новітніх проривних технологій. Однак, радикальна технологічна трансформація економіки країни можлива лише на основі: 1) суттєвого підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств, в першу чергу – малого і середнього бізнесу (МСБ); 2) збереження і розвитку людського капіталу України, який є ключовим ресурсом будь-яких інноваційних змін.

Інноваційна активність українських підприємств є низькою. Згідно Global Innovation Index 2021, Україна посідає 49 місце серед 132 країн світу, в той же час вона має кращі результати за інноваційними показниками, ніж у попередні роки. Фахівці Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) відзначають, що останніми роками державою надавалось велика увага сфері інноваційного розвитку, зокрема, розвитку стартапів. Створено Український фонд стартапів, відбувся запуск окремих інкубаторів та акселераторів (загалом їх більше 10). Однак, на думку АППАУ, великих зрушень не відбулося у зв'язку з тим, що низькою є частка промислових стартапів та інноваційна активність МСП. Відзначається, що на низьку активність МСП-замовників, їх низький попит на інновації традиційно нарікають більшість інноваційних акторів – від самих інноваторів, провайдерів та стартапів Індустрії 4.0, і до університетів та НДІ. [2].

Загрозою для повоєнного відновлення країни на новій технологічній основі є те, що війна значно посилила процеси деградації інноваційних екосистем промислових секторів економіки, які б могли стати драйверами модернізації. Причиною цього є руйнування, призупинення роботи багатьох підприємств, звуження ринків збуту, зменшення доходів, воєнні ризики та невизначеність. Разом з тим, як відзначають в АППАУ, війна надала Україні величезну увагу та підтримку ЄС та міжнародної спільноти. Є нові й дуже конкретні можливості, такі як грант на 20 млн євро спеціально для 200 українських стартапів та інноваційних МСП [2]. Тому найважливішим завданням державних органів влади і громадських організацій є створення інституціональних, організаційних та соціокультурних умов для найбільш повного і продуктивного використання цих можливостей.

Втрата людського капіталу (ЛК) також має великі ризики для повоєнного відновлення і модернізації України, оскільки необхідні будуть значні обсяги висококваліфікованої робочої сили. Україна втрачає цей найважливіший ресурс розвитку економіки через масові вбивства

населення, масштабну міграцію біженців за межі України, руйнування закладів професійно-технічної та вищої освіти і скорочення обсягів підготовки кадрів. Загибель військових (50-100 осіб щодня) означає втрату робочої сили досить високої кваліфікації. Щодня від воєнних дій та ракетних обстрілів гине мирне населення, втрати якого важко поки що оцінити. Станом на 2 вересня від обстрілів окупантів в Україні загинуло не менше семи тисяч цивільних, ще 5,5 тисячі отримали поранення [3], однак фактичні втрати можуть бути у рази більшими. Найбільші втрати спричиняє вимушена міграція до інших країн. За оцінками європейського аналітичного центру Bruegel, на кінець вересня в країнах ЄС зареєструвалися майже 4 млн. українців, з них більшість має гарну освіту: 90 % молоді - закінчену середню шкільну освіту, 49 % опитаних - вищу освіту. Існують великі ризики неповернення їх в Україну [4]. Україна втрачає вже підготовлену робочу силу, на формування якої держава витратила великі кошти.

Великі ризики для формування людського капіталу та забезпечення економіки кваліфікованою робочою силою спричиняє руйнація закладів професійно-технічної та вищої освіти. За інформацією МОН, в Україні 2767 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 337 з них зруйновано повністю. Зазнали руйнувань 131 установа, або 5,5% усіх закладів вищої освіти [5]. Найбільше таких було у м. Харкові, яке постійно знаходиться під обстрілами. Вузи мають значні втрати лабораторного обладнання, бібліотечних фондів, навчальних матеріалів, меблів та офісного майна. Також зазнають додаткових збитків через використання їх приміщень як тимчасових притулків для внутрішньо-переміщених осіб. Війна вплинула на 1,5 мільйони молоді, які змушені були переміщатися на інші території і не змогли отримувати нормальну освіту. Зараз практично вся система професійної освіти працює в режимі онлайн, що не забезпечує високої якості навчання, а в умовах постійного відключення електроенергії взагалі унеможлиблює організацію нормального освітнього процесу. Внаслідок війни в Україні суттєво погіршуються умови для підготовки необхідних кадрів для економіки. Разом з великою кількістю молоді, яка виїхала на навчання за кордон, це неминуче призведе до нестачі фахівців для вітчизняних підприємств. Проблема дефіциту кваліфікованої робочої сили спричинить уповільнення темпів відновлення економіки після війни.

Отже, в пріоритеті стратегії повоєнного відновлення мають бути завдання активізації інновацій та розвитку людського капіталу.

Література

1. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. 8 вересня 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd/?fbclid=IwAR1M1tpV44rqZGdPbcFYLnoOiATFWmT-S5RdfhpcfugLUIUwLmwQjAmzx0>
2. Юрчак О. Інноваційний розвиток в промисловості – що має змінити війна? URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/innovacijnyj-rozvytok-v-promyslovosti-shho-maye-zminyty-vijna/>
3. У МВС назвали кількість загиблих цивільних з початку війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/02/novyna/bezpeka/mvs-nazvaly-kilkist-zahyblyx-cyvilnyx-pochatku-vijny>
4. Власенко В. Чи повернуться українські біженці додому після війни? Кореспондент. 28.09.2022. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4520417-chy-povernutsia-ukrainski-bizhentsi-dodomu-pislia-viiny>
5. Оцінювання потреб вищої освіти України. Первинний аналіз. 25 червня – 04 серпня 2022 . Інститут освітньої аналітики. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/rezultati-monitoringovih-doslidzhen/2022-2/>

References

1. Zahalna suma priamykh zbytkiv infrastruktury zroslo do \$114.5 mlrd. 8 veresnia 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd/?fbclid=IwAR1M1tpV44rqZGdPbcFYLnoOiATFWmT-S5RdfhpcfugLUIUwLmwQjAmzx0>
2. Yurchak O. Innovatsiinyi rozvytok v promyslovosti – shcho maie zminyty viina? URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/innovacijnyj-rozvytok-v-promyslovosti-shho-maye-zminyty-vijna/>
3. U MVS nazvaly kilkist zahyblykh tsyvilnykh z pochatku viiny. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/02/novyna/bezpeka/mvs-nazvaly-kilkist-zahyblyx-cyvilnyx-pochatku-vijny>

Андрощук Г.О.
к. е. н, доцент,
головний науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ЯПОНІЇ: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Економіка Японії - одна з найрозвиненіших економік світу. За розміром ВВП посідає третє місце у світі після США та Китаю. Найважливішою метою, яку переслідує уряд Японії, є бажання домінувати

на світовому ринку інтелектуальної власності (ІВ) в найкоротший час [1,с.23].

Вперше, стратегічна програма розвитку ІВ в Японії побачила світ у 2003 р., нині є стратегія аж до 2025 року. Політика держави щодо захисту ІВ здійснюється Стратегічною радою з ІВ, основним інструментом якої є політика «стимулювання патентування»: прискорення процедури перевірки патентів, перегляд умов обмеження видачі патентів та захист технологій нових галузей (біотехнології та інформаційні технології) [2].

Наявність конкурентоспроможних науково-технологічних розробок, що створюють потенціал для успішної інтеграції у глобальний ринок інновацій, наочно демонструє патентний портфель поданих у країні та за її межами патентних заявок на винаходи та наявних патентів. В рейтингу Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) за 2020 р. країн світу за кількістю патентів (World Intellectual Property Organization: World Intellectual Property Indicators 2020) Японія займає третє місце після Китаю і США [3]. За даними Глобального інноваційного індексу 2022 (Global Innovation Index 2022) найбільшу концентрацію патентів та наукових публікацій в світі забезпечують науково-технологічні кластери Азії та США. Лідерство в рейтингу утримує кластер Токіо-Йокогама [4].

Ставлення до ІВ як держави, так і суспільства в Японії є показовим прикладом для багатьох держав світу, які намагаються створювати та використовувати ІВ у вигляді основного багатства нації. Можна відзначити, що Японія стрімко рухається до позначеної мети світового панування у сфері ІВ та передових інноваційних технологій, а стратегії розвитку ІВ багато в чому цьому сприяють [5].

В останні роки Японія є також провідним новатором у сфері політики економічної безпеки. У квітні 2020 р. уряд Японії додав економічний відділ до Секретаріату національної безпеки Японії, а в жовтні 2021 р. прем'єр-міністр Фуміо Кісіда призначив нового міністра економічної безпеки на рівні Кабінету Міністрів. Одним із пріоритетів адміністрації Кісиди було проходження через парламент законодавства про економічну безпеку. 11 травня 2022 р. парламент Японії затвердив «Закон про зміцнення національної безпеки за допомогою комплексних економічних заходів» (Act on the promotion of national security through integrated economic measures) (Закон № 43 від 2022 р., далі - Закон) [6].

Розглянемо його основні положення з деякими коментарями. Ключові особливості Закону включають створення: (і) системи для забезпечення

стабільного постачання критично важливих матеріалів, (ii) системи для забезпечення стабільного надання послуг з використанням критичної інфраструктури, (iii) системи, яка підтримує розвиток критично важливих технологій та (iv) секретної патентної системи. Закон набуде чинності 18 лютого 2023 року.

Прем'єр-міністр Фуміо Кісіда привернув увагу до занепаду японської економічної та військової безпеки. Країна дозволила постачальникам з Китаю та Південно-Східної Азії взяти на себе основну виробничу відповідальність своїх передових технологічних компаній; Постачальники набули важливих інженерних знань з Японії, а потім використовували їх для створення власних конкурентоспроможних продуктів.

З військової точки зору Японія постраждала через відмову від інвестицій у власну національну безпеку. За конституційним регулюванням їй теоретично заборонено створювати наступальну військову техніку. Але справжня причина того, що військові технології країни так довго атрофувалися, полягає в тому, що протягом десятиліть було свідомим рішенням дозволити таким країнам як США нести тягар військових інновацій. Японський уряд завдав ще більших збитків своїй національній безпеці, створивши систему, в якій деякий значний відсоток цінних військових технологій країни було оприлюднено для загального огляду, у той час як більша частина чутливої інформації повинна зберігатися в таємниці, щоб захистити технологічні секрети. Новий уряд наголошує, що Японія безкоштовно віддає більшу частину своїх хвалених високих технологій у патентних заявках [7]. Він хоче змінити це, починаючи з 2023 р., змусивши зважувати кожен патент, щоб вирішити, чи дозволити його оприлюднення. Новий Закон дозволить японському уряду засекретити деякі патенти, видані у межах його кордонів. Ці положення також не дозволять компаніям, чий патенти оголошені секретними, використовувати їх як основу для розширеної ІВ в інших країнах.

Основні положення нового Закону [8.9]. Мета Закону та встановлення основної політики. Закон складається з семи розділів із 99 статтями та кількома додатковими положеннями. Його метою є «всебічне та ефективне сприяння економічним заходам, пов'язаним із забезпеченням національної безпеки», шляхом створення чотирьох систем, *«як економічні заходи щодо забезпечення національної безпеки»*. Він також наказує сформулювати «основну політику щодо забезпечення національної безпеки за допомогою комплексних економічних заходів». Закон уникає використання терміну

«економічна безпека» і натомість декларує своєю метою просування економічних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки.

Система підтримки розроблення критичних технологій. Статті з 60 до 64 Закону встановлюють систему, що підтримує розвиток найважливіших критичних технологій. Спочатку уряд формулює основні керівні принципи щодо заохочення розробки конкретних критичних технологій та належного використання результатів («керівні принципи технічного розвитку»). Потім уряд має опублікувати керівництво з технічної розробки без зволікання після схвалення Кабінетом Міністрів. Відповідні критичні технології визначаються як «технології, які можуть мати вирішальне значення для підтримки майбутнього суспільного життя та економічної діяльності, коли невинуватене використання зазначених технологій, інформації, використаної при їх розробці, або неможливість їхнього стабільного використання через зовнішню дію внаслідок залежності від товари або послуги, в яких використовуються такі технології, отримані з іншої країни, можуть завдати шкоди національній та громадській безпеці». Зокрема, уряд вважає космічні, морські, квантові технології та технології штучного інтелекту «специфічними критичними технологіями». Міністри, які відповідають за надання державних ресурсів для розробки певних критичних технологій, повинні створювати та призначати членів ради щодо кожного проекту зі схвалення представника проекту на основі керівних принципів технічного розвитку. Члени ради зобов'язані докладати зусиль для надання необхідних документів, пояснень, висновків тощо. Вони також зобов'язані зберігати таємницю, як і державні посадові особи. Будь-який член ради, який розголошує секрети з порушенням цього обов'язку, підлягає покаранню у вигляді каторжних робіт на строк не більше одного року або штрафу у розмірі не більше 500 000 єн (близько 3 890 доларів США). Члени ради визначають, як будуть опрацьовуватися результати досліджень. Членам ради дозволяється набувати прав ІВ, включаючи патентні права, відповідно до чотирьох умов, викладених у статті 17 Закону про вдосконалення промислових технологій.

Секретна патентна система. Статті 65–85 Закону встановлюють так звану «секретну патентну систему», аналогічну до тієї, що використовується в більшості інших країн G20. Нова система Японії призупиняє патентні експертизи. Вона складається із двоетапних експертиз Японського патентного відомства (ЯПВ) і Кабінету Міністрів. Спочатку уряд запитує думки експертів і формулює основні засади нерозголошення

патентних заявок (керівні принципи нерозголошення). Потім уряд має негайно опублікувати керівництво з нерозголошення після схвалення Кабміном. ЯПВ проводить початкову експертизу при розгляді патентних заявок, визначаючи, чи належать вони до технологічної галузі, в якій винаходи, у разі оприлюднення, можуть завдати шкоди національній безпеці та громадській безпеці через зовнішні дії («зазначені технологічні галузі»). Потім ЯПВ надсилає відповідні патентні заявки, якщо такі є, до Кабміну протягом трьох місяців після їх подання. Оскільки ЯПВ розглядає близько 300 000 заявок щороку, воно не проводитиме детальної перевірки, а просто помітить заявки, які можуть стосуватися певної технологічної галузі і, отже, вимагають подальшого розгляду. Хоча конкретні технологічні галузі будуть визначені постановою Кабміну, очікується, що буде визначено лише обмежену кількість технологій подвійного призначення на додаток до технологій одноразового використання, таких як ядерна зброя та зброя. Подання патентних заявок, що стосуються зазначених технологічних областей, у зарубіжних країнах заборонено (ст. 78 (1)), і винахідники можуть подати заявку на попереднє визначення того, чи відносяться їх винаходи до таких технологічних областей, заплативши мито у розмірі 25 000 єн. (близько 200 доларів США). При проведенні другої експертизи («експертиза безпеки») Кабмін розглядає кілька елементів, таких як (i) чи може винахід, якщо він буде оприлюднений, завдати шкоди національній безпеці та громадській безпеці через зовнішні дії та (ii) потенційний вплив про розвиток галузей промисловості, якщо винахід позначено (охоронне позначення). У процесі експертизи Кабмін може запросити документи, інформацію, роз'яснення та/або іншу допомогу від відповідних державних органів чи сторонніх установ, які мають спеціальні знання. Він консультується з керівниками відповідних міністерств. Якщо він приймає рішення про присвоєння охоронного позначення, він видає повідомлення, в якому просить заявника подати документи, що описують умови керування винаходом. Заявник повинен подати документи протягом 14 днів з моменту отримання повідомлення. Якщо заявник не зробить цього, Кабмін відхилить заявку, надавши заявнику можливість порозумітися. Якщо Кабмін вважає за доцільне захистити інформацію про винахід, він визначає винахід як «захищений винахід» і повідомляє заявника та ЯПВ про надання статусу захисту. Продовження терміну призначення безпеки переглядається щороку. До винаходів, що охороняються, застосовується кілька обмежень. Наприклад, (i) патентні заявки на захищені винаходи не можуть бути відхилені або

відкликані, (ст..59) (ii) заявники повинні отримати дозвіл Кабміну, перш ніж використовувати винаходи, (ст.60) (iii) розкриття деталей винаходів заборонено, (ст. 61) (iv) заявники зобов'язані приймати необхідні та належні заходи для запобігання витоку інформації про винаходи, (ст..62) (v) інші підприємці повинні отримати схвалення Кабміну, перш ніж звертатися з інформацією про винаходи, (ст.63) та (vi) подання патенту заявки на винаходи у зарубіжних країнах заборонені. Заявники отримають компенсацію за ці обмеження у вигляді оплати «звичайних збитків» урядом. Положення цієї глави набудуть чинності протягом двох років після офіційного опублікування Закону (18 травня 2022 р.), за винятком положень щодо правил нерозголошення.

Аналіз можливих наслідків засекречування японських патентів [10]. Рішення дозволити видачу патентів військового чи економічного значення в Японії, але залишити їх приватними, має серйозні наслідки для глобальної системи управління ІВ. Позитивним є те, що Японія зробить секретними стратегічні військові технології. Це запобігатиме розкриттю винаходів, які можуть допомогти іноземним особам отримати доступ до критичних технологій, які ніколи не мали бути оприлюднені. Однак, що стосується більш загальних патентів на бізнес-технології, якщо країна продовжить плани зробити деякі з цих патентів секретними, це може спричинити проблеми у всій міжнародній системі ІВ. Положення про секретність та неможливість подати іноземні версії патентів можуть завдати шкоди японським компаніям в інших відносинах. Адже одним із способів, яким технологічні компанії використовують свої інновації, є перехресне ліцензування своїх патентів для отримання доступу до інших технологій. Шляхом ліцензування своїх патентів за ліцензійні платежі Закон спробує деякою мірою компенсувати це компаніям, запропонувавши компаніям, чиї патенти залишаються приватними, ліцензійний збір, що сплачується державою. На міжнародному рівні новий Закон у Японії фактично зламає критичну частину японської системи ІВ у всьому світі. Це може також спонукати інші країни вжити протекціоністські заходи для захисту шляхом засекречування своїх найважливіших критичних технологій.

Висновки. Швидка активізація науково-технічного обміну стала однією з помітних рис сучасного етапу розвитку міжнародних економічних відносин. За деякими оцінками, 80% світової торгівлі посідають товари, що містять ІВ. На міжнародну передачу технологій припадає близько 7% прибутку, одержуваного у світовому товарообігу.

Сумарна вартість створених у світі технологій досягає 60% величини всього суспільного валового продукту [11,с.35]. До прийняття Закону нормативні акти щодо економічної безпеки в основному включали експортний контроль та обмеження на приплив прямих інвестицій. Ці правила були спрямовані на відносно обмежені сфери, включаючи технології чутливого характеру та промислові зони, важливі з точки зору національної безпеки. Новий Закон охоплює широкий спектр промислових і технологічних галузей, вводить в дію систему підтримки розроблення критичних технологій, секретну патентну систему. Його прийняття, безумовно вплине на ділову активність підприємств і галузей, матиме наслідки для глобальної системи управління ІВ. Окремі положення аналізованого Закону представляють інтерес і можуть бути використані в Україні у законотворчій та правозастосовній діяльності. Це система підтримки розвитку критичних технологій, визначені патентні класифікації (Designated Patent Classifications) у галузях технологій, що можуть вплинути на нацбезпеку, керівні принципи нерозголошення, експертиза безпеки, система попереднього визначення секретності, компенсація урядом за обмеження у вигляді оплати «звичайних збитків», санкції за витік патентної інформації. Враховуючи динаміку збільшення патентних заявок, що спостерігається в останні роки в світі (відповідно і збільшення кількості винаходів, спрямованих на безпеку та оборону держави), ескалацію міжнародної ситуації, економіко-правовий інститут секретних винаходів, що безпосередньо впливає на національну безпеку, набуватиме все більшого значення [12,с.40].

Література

1. Леонтьев Б.Б., Солдатова Н.В. Государственная стратегия интеллектуальной собственности: опыт Японии // Правовая информатика.-2013.- 33.- С.23.
2. Громова Д.В. Политика государственного регулирования сферы патентования в Японии в 1990–2020-е гг. // Ориенталист. 2021. Вып. 1. С. 24–32.
3. Рейтинг стран мира по количеству патентов.
URL:<https://gtmarket.ru/ratings/world-patent-ranking>
4. Global Innovation Index 2022. URL:
https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/index.html
5. Кургузкина Е.Б. Ларина Т.Ю. Роль государственных программ в развитии интеллектуальной собственности Японии // Международный правовой курьер. URL:
<http://inter-legal.ru/rol-gosudarstvennyh-programm-v-razvitii-intellektualnoj-sobstvennosti-yaponii>

6. Koichiro Ohashi, Sayaka Ishimoto, Mari Arakawa Japan Enacts Economic National Security Act. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>

7. Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret. URL: <https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>

8. Japan Enacts Economic National Security Act. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>

9. Junji Nakagawa, Taku Matsumoto, Ryusuke Bushimata Daichi Goto Japan: Overview Of Economic Security Legislation In Japan. URL: <https://www.mondaq.com/security/1187668/overview-of-economic-security-legislation-in-japan>

10. Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret. URL: <https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>

11. Кузнецова Г.В. Международная торговля объектами интеллектуальной собственности. URL: [http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/\\$file/35-47.pdf](http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/$file/35-47.pdf)

12. Андрощук Г.О. Институт секретных винаходів як фактор забезпечення національної безпеки. Наука та Наукознавство. 2020. № 4 (110). С. 24-43.

References

1. Leontiev B.B., Soldatova N.V. State strategy of intellectual property: the experience of Japan // Legal informatics.-2013.- 33.- P.23.

2. Gromova D.V. Policy of state regulation of patenting in Japan in 1990–2020. // Orientalist. 2021. Issue 1. P. 24–32.

3. Rating of the countries of the world by the number of patents. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/world-patent-ranking>

4. Global Innovation Index 2022. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/index.html

5. Kurguzkina E.B. Laryna T.Yu. The role of state programs in the development of intellectual property in Japan // International Law Courier. URL: <http://inter-legal.ru/rol-gosudarstvennyh-programm-v-razvitii-intellektualnoj-sobstvenosti-yaponii>

6. Koichiro Ohashi, Sayaka Ishimoto, Mari Arakawa Japan Enacts Economic National Security Act. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>

7. Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret. URL: <https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>

8. Japan Enacts Economic National Security Act. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>

9. Junji Nakagawa, Taku Matsumoto, Ryusuke Bushimata Daichi Goto Japan: Overview Of Economic Security Legislation In Japan. URL: <https://www.mondaq.com/security/1187668/overview-of-economic-security-legislation-in-japan>

10. Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret. URL:<https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>

11. Kuznetsova G.V. International trade in objects of intellectual property. URL:[http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/\\$file/35-47.pdf](http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/$file/35-47.pdf)

12. Androshchuk G.O. The Institute of Secret Inventions as a Factor for Ensuring National Security. Science and Science. 2020. No. 4 (110). P. 24-43.

Amanbayeva E.A.
PhD, Professors,
Zhaxylykova N.Y.
PhD, Professors,
Kenbaeva G.K.
PhD, Associate Professors
Kazakh National Agrarian
research university, Kazakhstan

THE SIGNIFICANCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Education is directly related to innovation. So what is it? Let's define the term "innovation". Let's turn to the article of famous Canadian researchers Charles Belanger and Paul Mejit. They write: “Innovation is generally defined as the process by which value, such as new economic and social benefits (benefits), is derived from skills and knowledge through the generation, development and execution (implementation) of ideas for the production of new and improved products, processes, services.

Today, innovative development and stimulation of innovative activity are a prerequisite for creating a new quality of the global economy and the "knowledge economy". Innovative education is aimed not only at the formation of an individual, but also the development of society as a whole, the development of the country's economy, and the growth of industry. The modernization of the education system is the main vector for the qualitative growth of human capital. In the context of the entry of the Republic of Kazakhstan into the global educational space, new, innovative approaches to upbringing and education are being formed. Innovative development is becoming a prerequisite for the country's participation in creating a new quality of the global economy [1].

Innovation is the subject of a special human activity that is not satisfied with traditional conditions, methods, methods, and desires not only novelty of content, but qualitatively new results. But it should be noted that the establishment of a new one does not always and everywhere provide positive results, not every innovation is rational, progressive, often destabilizes the functioning of the pedagogical system, creates difficulties for teachers and their students.

The term "innovation" (innovation) can be interpreted in our context as going beyond the typical, most common sets of ways, methods, teaching methods. Innovative learning is the process and result of such training and educational activities that stimulate innovative changes in the existing culture and social environment.

Innovation in education is understood as the process of improving pedagogical technologies, a set of methods, techniques and teaching aids. It is innovative activity that not only creates the basis for creating the competitiveness of an educational institution and graduates in the educational services market, but also really contributes to the personal growth of students.

Today, we can talk about a variety of innovations being introduced in higher education institutions. These include:

- organizational and managerial, including the adoption of higher professional education standards, reforming the system of higher professional education, preparation for the transition to new international quality standards;
- economic innovations, characterized by an increase in wages and the presence of incentive bonuses to it, an increase in scholarships for students. This also includes the process of integration and autonomy of universities;
- social innovations, consisting in the creation of boards of trustees, sponsorship, interaction with social partners;
- organizational and pedagogical, providing for the implementation of curricula and programs, the development and implementation of innovations in the content, methods and forms of education. A feature of modern curricula created on a competency-based basis is the focus on the use of interactive forms and teaching methods.

Innovative projects and programs in education appear in the form of ideas of specific people, and then they are transformed into author's novelties or become a generally accepted norm.

Innovations are classified: by the amount of novelty: as discoveries or modified and improved projects; by pedagogical objects and categories; by

scale: from a specific educational institution to the whole country; according to the method of authorship - an individual or collective project.

An innovative approach to teaching is predetermined by:

- rapid obsolescence of knowledge;
- intensive informatization of society;
- delay in the transfer of social experience;
- organizational and structural crisis of the world education system.

The initial conditions for the development of innovative and educational activities are determined by the following factors:

- organizational and technological;
- motivational and psychological;
- material and technical;
- informational.

In this regard, the problem of creating research universities acquires a new meaning. A fundamentally new classification system for universities has been established in accordance with the new State Program for the Development of Education, designed for 2015-2025. It will include national research universities (IS) among other educational institutions. The idea of creating research universities in Kazakhstan is a logical continuation of the course of the Head of State on the formation of an innovative economy. Its implementation will help free the country from export dependence on raw materials and ensure high growth dynamics in processing, intellectually oriented and science-intensive industries. This is an international level university, created at the initiative of the President with the aim of integrating education, science and production, creating an effective academic environment and conditions for the entry of domestic scientific structures into the world scientific space [1].

Without a doubt, the introduction of innovations is a complex innovative process in education, including the creation, testing, analysis of the results obtained and their correction, after which it becomes possible to introduce innovation into the educational process. The innovation management system is also multi-stage, including cooperation with teachers, students, information support and process control.

To date, one of the innovations in the educational process is the transition to online distance learning. The entire global education system has been forced to use various types of Internet platforms.

This process showed the need for each teacher and student to master innovative information technologies.

For this purpose, as N.V. Teltevskaia writes, it is necessary to apply innovative technologies in the process of organizing students' independent work. These, according to the author, include: a telecommunications educational project, the creation of a SHEV-QUEST, dialectical notes, independent creative tasks, the "Creating a cheat sheet" method, the method of counseling, the preparation of text tasks, etc [2].

Innovative education is focused not so much on the transfer of knowledge that is constantly becoming outdated, but on mastering basic competencies, which then allow, as necessary, to acquire knowledge independently. Innovations in higher education stimulate and form a new type of activity, personality and society as a whole. The activity of a modern university, which has taken on the mission of training subjects of innovative development, has its own specifics in terms of goal setting, content, technologies, methods, methods of management and other components.

Literature

1. Education Development Program of the Republic of Kazakhstan for 2015–2025. – Astana, 2013.
2. Innovative forms and methods of teaching at the university // metod.posobie/comp. N.V. Teltevskaia. Saratov, 2015

Dmytro Burtsev
PhD, assistant professor
education Institution Academia Sinica
Taipei, Taiwan

UNTRADITIONAL SECURITY CHALLENGES AS A NEW INTERNATIONAL REALITY OF THE MODERN EPOCH

The international order is a dynamic system with a significant number of fluctuating variables, which changes are usually difficult to predict. At the same time, traditional and untraditional international actors invent or modify already existing tools of influence to reshape the existing system to reach their aims or get more benefits of different nature. Globalization itself not only promotes the benefits of civilization and the growth of international wealth but also makes international connections tighter and provides more interdependence among all international actors, creating supportive conditions for the interflow of capital, ideas, concepts, global growth in general and development of underdeveloped countries and regions in particular.

On the other side, global interconnection has brought not only benefits but also new international challenges in many areas, including security. The increasing informational interconnections created a condition for the development of tools and methods of informational and digital warfare and increased and allowed the use of other tools and techniques as methods of influence and obtaining superiority. (Danyk et al., 2017)

Classical or traditional military components did not disappear or become less important. However, they were supplemented by other influential tools and methodologies, most of which do not include traditional or conventional brute force in the face of the military in its traditional understanding. In this understanding, each possible means of influence or security aspect can be evaluated as a potential tool for obtaining superiority by employing intimidation or directly abusing the particular influence factor. (Cook, 2017)

For this reason, the traditional security approach, where military power plays the primary role, is supplemented by other factors which are not less important than the traditional/conventional approach.

In other words, this untraditional approach can be called hybrid. Firstly, it was distinguished by Frank G. Hoffman as an attempt of a weaker actor to contradict a bigger and stronger one in his book *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. In his book, he described the untraditional approach of Hezbollah to resist Israel's regular military and traditional military strategy. However, a modern and deeper understanding of hybrid warfare came later after the Russian invasion of Ukraine in 2014 occupation of the Crimean Peninsula was reconsidered by other scientists. For example, Bachmann and Gunneriusson, in 2015, in their article *Hybrid Wars: The 21st-Century's New Threats To Global Peace And Security*, rethink the concept of Hoffman and widen it to make it more suitable for developing a security environment and thinking adding such component as cybersecurity and analyzing Russian invasion to Ukraine in 2014. (Bachmann & Gunneriusson, 2015)

That event raised many questions about the novelty of the Russian strategic approach in Ukraine, such as the simultaneous usage of military and para-military units, political and ideological tools of influence, Russian-controlled political forces in Ukraine, and others. (NATO Review - Detering Hybrid Warfare, 2014)

A simple tutorial of Russian modern hybrid strategy can be found in the article by Chief of the General Staff of the Russian Armed Forces army general Valery Gerasimov, *The Value of Science Is in the Foresight*. The article describes the modern Russian approach, based not only on the military

component but also on the number of other tools whose aim is weakening the enemy in all possible spheres before a direct military confrontation. The article also demonstrates the Russian vision of New Generation Warfare. (Gerasimov, 2013)

Chekinov and Bogdanov also claim that a critical role in modern warfare should belong to psychological and informational aspects, which should demoralize the population and military forces by conducting special informational disinformation and propaganda operations, creating negative attitude against the national military and political leaders, creating chaos in the military and national management system. The primary role in processes is dedicated to using different-natured modern informational and cyber technologies. (Chekinov & Bogdanow, 2013) The critical role also should play massive attacks on decision-making centers with high-precision weapons. The military component is reserved for finalizing information results, undirecting military influence, and suppressing resistance hotspots.

The interpretation assumes the use of the mean of hybrid nature, not only those with informational or high-tech roots. In this concept, any means can be used as a means of influence, and each crisis, artificial or not, can be used as a power tool.

For example, the refugee crisis. War in Syria provoked a severe refugee crisis in 2015; however, Europe more or less successfully dealt with that issue at that time. A new crisis emerged in 2020 when the wave of Syrian refugees who fled from Syria to Turkey was used as a tool of political pressure on the EU. (Oztig, 2020)

Another refugee issue emerged as an attempt to create pressure on Poland and the Baltic States Belarus in 2021 by stimulating migration activity from the Middle East Countries through Belarus. (Noryskiewicz, 2021) That can also be one more example of using refugees as a tool of untraditional influence.

We can see that various tools can serve as powerful but untraditional threats to a stable security environment.

The same can be said about other aspects, such as economic, social, informational, energetic, cultural, humanitarian, and religious. These aspects do not belong to the traditional security area but, in fact, can become a serious challenge to understanding security in conventional (military) terms because of overlapping with numerous social factors and aspects.

That makes controlling these spheres even more problematic because difficult to control possible narratives, which initially appear from the outer or even inner environment and might not be that obvious to identify as a narrative

of influence and be dangerous. Moreover, hybrid (untraditional) security threats, initially declared as motivation for mutual development and growth can cause unequal dependence while deepening the connections. As an example can be named Chinese business activity in Europe, which makes European countries dependent on huge Chinese business investments in the European economy. The investment activity looked attractive initially; however, later on, European countries understood the possible security concerns that uncontrolled Chinese investments could cause in all spheres of European economic life. (Brattberg et al., 2021)

To make a brief conclusion, it is essential to underline that the modern technological development of humanity created new challenges in the sphere of international security, especially in the realm of untraditional security challenges, which can not be measured just by traditional means, which excited in the 20th century. Currently, international state and non-state actors exploit the whole scope of means and methods to reach their purposes and aims. For this reason, international and national security systems should obtain more flexibility to face various challenges successfully.

References

1. Bachmann, D. S.-D., & Gunneriusson, H. (2015). Hybrid wars: the 21st—Century’s New Threats to Global Peace and Security. *Scientia Militaria - South African Journal of Military Studies*, 43, 77. <https://doi.org/10.5785/43-1-1110>
2. Brattberg, E., Corre, P. L., Stronski, P., & de Waal, T. (2021). China’s Influence in Southeastern Central, and Eastern Europe. 100.
3. Chekinov, S., & Bogdanow, S. (2013). About the nature and content of the new generation war. *Military Thought*, 10, 13–24.
4. Cook, A. D. B. (2017). Non-traditional Security and World Politics. In M. Beeson & N. Bisley, *Issues in 21st Century World Politics* (pp. 38–51). Macmillan Education UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-58900-2_4
5. Danyk, Y., Maliarchuk, T., & Briggs, C. (2017). Hybrid War: High-tech, Information and Cyber Conflicts. *Connections: The Quarterly Journal*, 16, 5–24.
6. Gerasimov, V. (2013, February 27). The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. *Military-Industrial Kurier*. <https://vpk-news.ru/articles/14632>
7. NATO Review - Deterring hybrid warfare: A chance for NATO and the EU to work together? (2014, November 18). NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/11/18/deterring-hybrid-warfare-a-chance-for-nato-and-the-eu-to-work-together/index.html>
8. Noryskiewicz, A. (2021, October 8). Migrants and refugees caught up in Belarus-EU ‘hybrid warfare’ are freezing to death in no man’s land. CBS News. <https://www.cbsnews.com/news/poland-belarus-eu-border-migrants-refugees-caught-in-middle-and-dying/>

9. Oztig, L. I. (2020). The Turkish–Greek Border Crisis and COVID-19. *Borders in Globalization Review*, 2(1), 78–81. <https://doi.org/10.18357/bigr21202019843>

Babets I.
Doctor of Economics, professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

THE INFLUENCE OF FOREIGN TRADE WITH CHINA ON THE ECONOMIC GROWTH OF UKRAINE

The economic growth of Ukraine during 2010-2020 is characterized by unstable dynamics with clearly defined periods of increase in gross domestic product indicators (2010-2013 and 2017-2020) and their significant decrease during the period of economic crisis (2014-2016). which coincides with the dynamics of foreign trade indicators, especially imports. In particular, the decrease in the volume of exports of goods from Ukraine to China in 2014-2016 was not as significant as the decrease in the volume of imports (more than 2 times) of Chinese goods to Ukraine during this period.

In 2020, when there was a crisis in many countries of the world due to a slowdown in economic activity due to quarantine restrictions to counter the spread of the pandemic, the volume of exports from Ukraine to China doubled, while the volume of imports decreased slightly. As a result of such changes, in 2020, the export-import coverage ratio doubled, compared to the previous year, and approached the normative value. During the period of the economic crisis (2015-2016), the value of this coefficient also improved as a result of the higher rate of decrease in imports compared to the rate of decrease in export volumes.

Determination of the significance of foreign trade relations between Ukraine and China for the economic growth of our country was carried out using regression analysis. For this purpose, the Statistica 7.0 program built a linear regression model of the dependence of Ukraine's GDP on the volume of Ukrainian exports of goods to China and imports of Chinese goods to Ukraine. According to the results of the regression analysis, no statistically significant influence of the indicators of the volume of export of goods to China on the dynamics of the GDP of our country in 2010-2020 was found.

At the same time, the regression analysis confirmed the existence of a direct dependence of the GDP of Ukraine in actual prices on changes in the volume of imports of Chinese goods to Ukraine: with a 1% increase in imports, there was an increase in GDP by 0.654% under other constant conditions. The

value of the correlation coefficient ($R=0.788$) indicates the existence of a significant relationship between the dependent and independent variables, and the calculated value of the F-criterion confirms the sufficient density of this relationship. The value of the coefficient of determination shows that the change in GDP in actual prices is 62.2% due to changes in the volume of imports of Chinese goods to Ukraine, and 37.8% depends on other factors. The level of statistical error is less than 1%, which confirms the statistical significance of the obtained research results.

Determination of the impact of the structure of Ukrainian-Chinese trade on the economic growth of Ukraine was carried out using regression analysis, in which as a dependent variable we alternately use data on the change in GDP volumes, GDP volumes per person and the GDP index. The list of independent variables included data on changes in the volume of Ukrainian exports to China (iron ore, vegetable oil, titanium ore, gas turbines) and imports (telecommunications equipment, computers, semiconductors, electric heaters) from China to Ukraine by main groups of goods, the share of which is the largest.

According to the results of the regression analysis, a weak relationship between the volume of Ukraine's GDP and the change in the volume of iron ore exports from Ukraine to China was revealed, as evidenced by the low value of the correlation coefficient (Table 1). With a probability of 0.62, we can say that a 1% increase in the volume of iron ore exports to China led to an increase in Ukraine's GDP by 0.375%, other things being equal. The coefficient of determination shows that the volume of Ukraine's GDP in 2010-2020 was 48% dependent on changes in iron ore export volumes, and 52% on other factors. The level of statistical error does not exceed 5%, which confirms the statistical significance of the obtained results of the regression analysis. At the same time, the impact of changes in the volume of Ukrainian exports of vegetable oil, titanium ore and gas turbines to China on Ukraine's GDP during 2010-2020 turned out to be statistically insignificant.

The second regression model built by us reflects the significant ($R=0.966$) influence of the indicators of the import of basic goods from China on the GDP of Ukraine (Table 1). As a result of the regression analysis, an inverse dependence of GDP on the import of computers was revealed: a 1% increase in the independent variable causes a 0.309% decrease in the dependent variable, other things being equal. Imports from China of semiconductors and electric heaters have a positive effect on Ukraine's GDP: an increase in each of these

independent variables by 1% contributes to the growth of the dependent variable by 0.104% and 0.610%, respectively, *ceteris paribus*.

The value of the coefficient of determination shows that the growth of Ukraine's GDP during 2010-2020 is 93.4% due to changes in the volume of imports of Chinese computers, semiconductors, and electric heaters, and only 6.6% is due to other factors. The estimated value of Fisher's test exceeds its tabular value ($F(3,7)=33.148$), which confirms the density of relationships between the dependent and independent variables. The level of statistical error does not exceed 1%, which indicates the acceptability of the obtained results of the regression analysis.

The results of our research confirmed the low efficiency of using Ukraine's export potential in bilateral trade with China, which is evidenced by the lack of statistical influence of the main export goods, except for iron ore, on the economic growth indicators of our country. At the same time, the impact of iron ore exports on the economic growth of our country turned out to be insignificant, which confirms the low efficiency of the commodity structure of exports from Ukraine to China, the basis of which is raw products.

Table 1

Dependence of Ukraine's GDP on the structure
of trade with China in 2010-2020

Factor signs	Dependent variable	
	<i>GDP</i>	<i>GDP</i>
Number of observations	11	11
Constant value	2,280** (0,918)	3,224*** (0,459)
<i>Exp ir_ore</i>	0,375** (0,130)	-
<i>Imp_comp</i>	-	-0,309*** (0,084)
<i>Imp_semic</i>	-	0,104*** (0,020)
<i>Imp_el_heat</i>	-	0,610*** (0,078)
R	0,692	0,966
R ²	0,480	0,934
Fisher's test	F(1,9)=8,313	F(3,7)=33,148

* - level of statistical error 10%; ** - level of statistical error 5%;

*** - level of statistical error 1%.

Source: calculated by the author

The growing dynamics of imports of Chinese semiconductors and electric heaters during 2010-2020 had a positive effect on the economic growth of Ukraine, which is explained by the use of these products in the production of goods with a higher added value. At the same time, it is worth paying attention to the negative impact of computer imports from China, because enterprises imported computer equipment for the purpose of further resale, while no added value was created in the real sector of the economy.

Since the beginning of the war, the State Statistics Service of Ukraine has not published data on the geographical structure of foreign trade. However, the data of the most important partners can testify to the changes that have taken place in the geographical structure of our country's foreign trade. In particular, Poland became the most important trading partner of Ukraine during the Russian aggression. Although in 2021, the leading trade partner of Ukraine was China, whose share was 12% in Ukrainian exports and 15% in the import of goods to our country. However, according to the estimates of the Chinese customs, there was a sharp decrease in the trade turnover between Ukraine and China - in the II quarter of 2022, the value of Chinese-Ukrainian trade decreased by 80% compared to the same period of the previous year [1].

Based on the results of the regression analysis, we can draw a conclusion about the inefficient structure of Ukraine's exports to China. This is confirmed by the absence of a statistically significant effect of changes in the volume of exports of Ukrainian goods, except for iron ore, on indicators of economic growth of Ukraine. The impact of iron ore exports on the economic growth of Ukraine turned out to be insignificant, which indicates the low efficiency of the commodity structure of exports from Ukraine to China, the basis of which is raw products. The structure of the import of goods from China to Ukraine during 2010-2020 significantly influenced the economic growth of our country. The increase in imports of Chinese semiconductors and electric heaters contributed to the increase in Ukraine's GDP. The increase in the volume of computer imports from China had a negative impact on economic growth in Ukraine, which confirms the impracticality of importing these products.

References

1. Wojenny wzrost polskiego eksportu do Ukrainy. <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8550678,wojenny-wzrost-polskiego-eksportu-do-ukrainy.html>.

Баришніков М.О.

здобувач вищої освіти

Насипайко Д.С.

к.е.н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ЯК ОЗНАКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Інформаційне або постіндустріальне суспільство – така фаза («хвиля») у розвитку цивілізації, коли головними продуктами виробництва стають не речі й енергія, а інформація і знання. Провідними трьома рисами, що вирізняють подібний соціум від усіх його попередників вважаються:

- створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;
- збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни;
- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах [1, с. 3].

Важлива змістова ознака світової економічної глобалізації – її мережевий характер та інформатизація економіки (суспільства). Зокрема, розглядати глобалізацію як стан світу, для якого характерні мережі взаємозалежності, що простягаються на трансконтинентальні відстані, пропонує Р. Кеохане. До складових частин цих мереж належать рух і вплив потоків капіталу й товарів, інформації та ідей, а також пов'язані з екологією біологічно ефективні субстанції. Так, М. Кастельс визначив глобалізацію як «нову капіталістичну економіку», основними характеристиками якої є інформація, знання й інформаційні технології як головні джерела зростання продуктивності та конкурентоспроможності. Вона організовується переважно через мережеву структуру менеджменту, виробництва і поділу, а не окремих фірм, як раніше. Згодом світова практика підтвердила, що розвиток інформаційної економіки став одним із каталізаторів процесів глобалізації [2, с. 3].

Масова комп'ютеризація, мобільний зв'язок, впровадження і розвиток новітніх інформаційних технологій привели до вражаючого ривка

вперед у сферах освіти, бізнесу, промислового виробництва, наукових досліджень і соціального життя. Інформація перетворилася в глобальний, у принципі, невичерпний ресурс людства, що вступило в нову епоху розвитку цивілізації – епоху інтенсивного освоєння цього інформаційного ресурсу і «нечуваних можливостей» феномена управління. В умовах глобальної інформатизації сучасного суспільства різко підвищилися вимоги до якості інформації, зокрема – до її вірогідності. Поліпшуючи якість інформації, можна підвищити її вірогідність. Поліпшуючи і, тим більше, спотворюючи передану інформацію, можна свідомо знизити не тільки її вірогідність, але й навмисно дезінформувати споживачів інформації. Втручаючись в регулювання інформаційних потоків, у процес їхньої обробки і управління, можна впливати на ті або інші події. Дослідники виділяють критерії, що характеризують інформатизацію: економічний, технологічний, політичний, соціальний, культурний [3, с. 279].

Процес глобалізації надає динамічний вплив на всі сторони життєдіяльності держави і має як негативні, так і позитивні моменти [4].

До позитивних моментів можна віднести:

- бурхливий технологічний прогрес;
- значно ширший та вільніший доступ до інформації;
- покращення взаєморозуміння між різними культурами;
- здатність держав разом подолати проблеми глобального характеру;
- можливість підвищення соціально-економічного, міжнародно-правового статусів держави через його участі у міждержавних об'єднаннях;
- більш високий рівень міжнародної кооперації та поділу праці;
- формування єдиного правового простору;
- прискорення темпів інформаційного, культурного обмінів.

До негативних рис глобалізації можна віднести такі:

- світова економіка стає більш нестабільною й уразливою;
- значно зростають масштаби міграції населення;
- зростає одурманюючий вплив маскультури;
- посилюється соціально-економічна диференціація держав;
- втрачається національна та мовна ідентичність;
- спостерігається бурхливий сплеск транснаціональної злочинності;
- спалахуються національно-етнічні конфлікти;
- виникла система «подвійних міжнародних стандартів».

Отже, в сучасному світі знання та інформація утворюють нові знання, їх обсяг та вплив на ефективний розвиток суспільства з часом ростуть, як

сніжний ком. Це виклик, який вимагає від людства нових шляхів та засобів, поширення та використання глобальних знань з метою подальшого прогресу, що є основною властивістю суспільства знань та інформації.

Література

1. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д.В. Дубов, О.А. Ожеван, С.Л. Гнатюк. К.: НІСД. 2010. 64 с.
2. Глобальна економіка: навчальний посібник / Н.М. Вдовенко, Л.В. Богач, В.Л. Гераймович, К.С. Кваша, М.М. Павленко. К. : НУБіП України, 2017. 319 с.
3. Кивлюк О.П. Інформатизація та інформаційна цивілізація: соціально-філософський аспект. *Гілея: науковий вісник*: збірник наукових праць. К., 2011. Вип.44. С.279-285.

Бендюк А.А.
здобувачка вищої освіти
Решитько Т.В.
к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ПРОДОВОЛЬСТВА

Потреба в їжі є однією з базових для кожної людини. Її задоволення на рівні держави відбувається балансуванням внутрішнього виробництва та імпорту. Разом із тим одним з основних чинників розвитку світової економіки є стимулювання міжнародної торгівлі. Динаміка глобальної торгівлі продовольством у ХХІ ст. підтверджує загальну тенденцію її росту [1].

Важливе значення має виявлення країн, що формують основний попит на агропродовольчу продукцію, адже вони виступають головною рушійною силою світової торгівлі. До числа десяти найбільших імпортерів продукції сільського господарства належать Китай, США, Німеччина, Велика Британія, Японія, Франція, Нідерланди, Італія, Бельгія та Канада [1]. Разом вони здійснюють половину світових закупівель сільськогосподарських товарів у грошовому виразі. Об'єднує ці країни належність до економічних лідерів свого «географічного регіону (Європи, Азії, Північної Америки), наявність значної частки населення з високим платоспроможним попитом, а також традиційність у зовнішній торгівлі

сильної орієнтації на поставки агропродовольчої продукції з-за кордону, що викликана особливими для кожної країни причинами.

Україна теж пов'язана з процесами забезпечення глобального попиту на продовольство, адже належить до помітних гравців на світовому ринку за рахунок стабільних експортних поставок зерна, насіння олійних, соняшникової олії та продукції переробної промисловості [3].

Основними ринками збуту вітчизняної агропродовольчої продукції традиційно виступають держави Азії, Африки та Європейського Союзу. Найбільшим попитом вітчизняна аграрна продукція користувалася в Індії (1954 млн дол. США), Нідерландах (1279), Єгипті (1258), Іспанії (1025), Китаї (1016), Туреччині (930), Італії (776), Польщі (612), Ірані (528) та Білорусі (495 млн дол.). Ці основні десять країн-споживачів забезпечили українським експортерам 55 % доходів від загальної вартості поставок аграрної продукції на зовнішні ринки.

Вчені стверджують, із часом глобальний попит на усі види продовольства продовжить зростати [4].

По-перше, триватиме збільшення чисельності населення планети. За прогнозами ООН очікується, що чисельність населення у світі сягне 8,5 млрд у 2030 р., 9,7 млрд – у 2050 р., а в 2100 р. – 11,2 млрд осіб. Якщо ці прогнози реальні, то кількість продовольства для такої чисельності населення повинна у 2050 р., порівняно із сьогоднішнім рівнем, збільшитися на 60%. Крім того, на фоні певних успіхів протягом останніх двадцяти років щодо скорочення від 17 до 11% частки населення світу, яке хронічно голодує, нині маємо ситуацію, коли абсолютна кількість голодуючих зростає. Так, за даними ФАО абсолютна кількість людей, які недоїдають, зростає і складає більше 800 млн. осіб [5].

По-друге, внаслідок загального зростання доходів ще більше будуть різноманітними споживчі вподобання, на які значним чином впливатимуть популярні дієти та загальносвітові тенденції харчування. Зокрема, найкращі перспективи зараз у сегментах правильного здорового харчування та органічної продукції.

По-третє, до 2030 року ООН розраховує повністю подолати голод і недоїдання, тому має бути забезпечена потреба у достатньому раціоні харчування для понад 800 млн людей в усьому світі, яких це стосується зараз. У результаті людство буде вимушене більше виробляти і реалізовувати сільськогосподарської продукції [5].

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) розглядає Україну як країну, що відіграє помітну роль у забезпеченні

глобальної продовольчої безпеки. Україна знаходиться на першому місці у світі серед виробників соняшнику та соняшникової олії, а також входить до десятки лідерів на світовому ринку продовольства за окремими товарними групами, серед яких: ріпак і мед (3 місце), кукурудза, ячмінь (4 місце), пшениця (5 місце), соя (7 місце) [2].

За підсумками 2021/22 маркетингового року (від 1 липня 2021 р. до 1 липня 2022 р.) Україна експортувала 48,5 млн т зернових та зернобобових культур. Зокрема за у червні було вивезено 1,4 млн т продукції. Так, було експортовано: кукурудзи - 23,53 млн т (у червні - 1218 тис. т); пшениці - 18,74 млн т (143 тис. т); ячменю - 5,75 млн т (36 тис. т); жита - 161,9 тис. т. [2].

Оцінюючи динаміку конкурентних переваг та інших параметрів експорту основних зернових культур встановлено, що Україна стабільно зміцнює свої позиції на світовому ринку зерна.

Література

1. Глобальний попит на продовольство / Духницький Б.В. // Економіка АПК. - 2018. - № 8 - С. 102
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Пугачов М. І., Духницький Б. В., Пугачов В. М. Перспективні напрями експорту агропродовольчої продукції України: 20 провідних країн-імпортерів пшениці. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2013. 28 с.
4. Глобалістика: історія, теорія: монографія в 2 т. / Власов В. І. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2012. Т. 2. 856 с.
5. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Зовнішньоекономічна діяльність та результативність аграрного сектору економіки України / Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. - 2021. - №4. - С. 6 - 17.

References

1. Global`ny`j popy`t na prodovol`stvo / Duxny`cz`ky`j B.V. // Ekonomika APK. - 2018. - # 8 - S. 102
2. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Pugachov M. I., Duxny`cz`ky`j B. V., Pugachov V. M. Perspekty`vni napryamy` eksportu agroprodovol`choyi produkciyi Ukrayiny`: 20 providny`x krayin-importeriv psheny`ci. Ky`yiv: NNCz «IAE», 2013. 28 s.
4. Globalisty`ka: istoriya, teoriya: monografiya v 2 t. / Vlasov V. I. Vinny`cya: TOV «Nilan-LTD», 2012. T. 2. 856 s.
5. Gadzalo Ya.M., Luzan Yu.Ya. Zovnishn`oekonomichna diyal`nist` ta rezul`taty`vnist` agrarnogo sektoru ekonomiky` Ukrayiny` / Gadzalo Ya.M., Luzan Yu.Ya. // Ekonomika APK. - 2021. - #4. - S. 6 - 17.

Биткін С.В.
К. Т. Н., доц.
м. Запоріжжя, Україна
Мокій А.І.
д.е.н., проф.,
провідний науковий співробітник відділу регіональної
економічної політики ДУ “Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долишнього НАН України”
м. Львів, Україна

ЗРОСТАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ДОМІНАНТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Перед масштабною військовою агресією РФ структура експорту [1] відображала процес трансформації економіки України з промислової, хоча й середньотехнологічного рівня, в переважно аграрну. Продовження деіндустріалізації обумовлювало формування негативного тренду продуктивної спроможності і, відповідно, динамічної конкурентоспроможності країни (рис. 1).

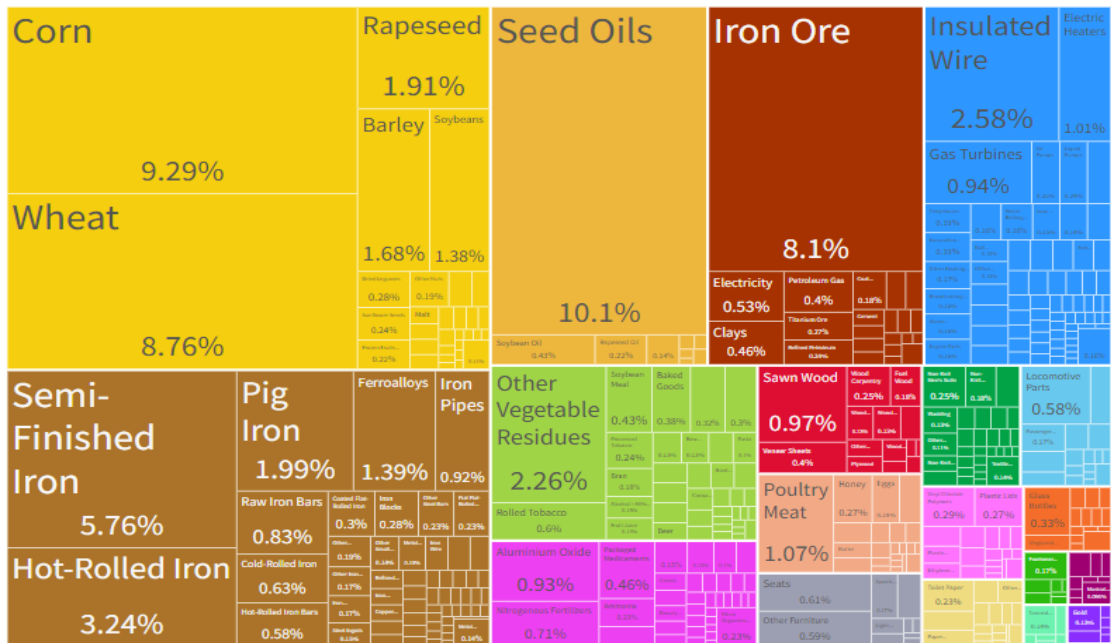


Рисунок 1. Структура експорту України (2020р.)

¹. <https://oec.world/en/profile/country/ukr>

За Е. Райнертом, жодній країні не вдалося створити конкурентну економіку без промислового сектору [2]. У глобальній конкуренції агропромисловий сектор першим із секторів економіки потрапляє у спадну фазу економічного циклу, причому ціновий діапазон змінюється істотно і непередбачувано, що пов'язано з досконалою конкуренцією та низькими бар'єрами входу до низькотехнологічних ринків. Внаслідок цього національна економіка втрачає свою нішу у міжнародному поділі праці та переходить до більш примітивної сільськогосподарської спеціалізації, а не до завоювання високотехнологічних сегментів світового промислового виробництва як, наприклад, Тайвань (рис.2).

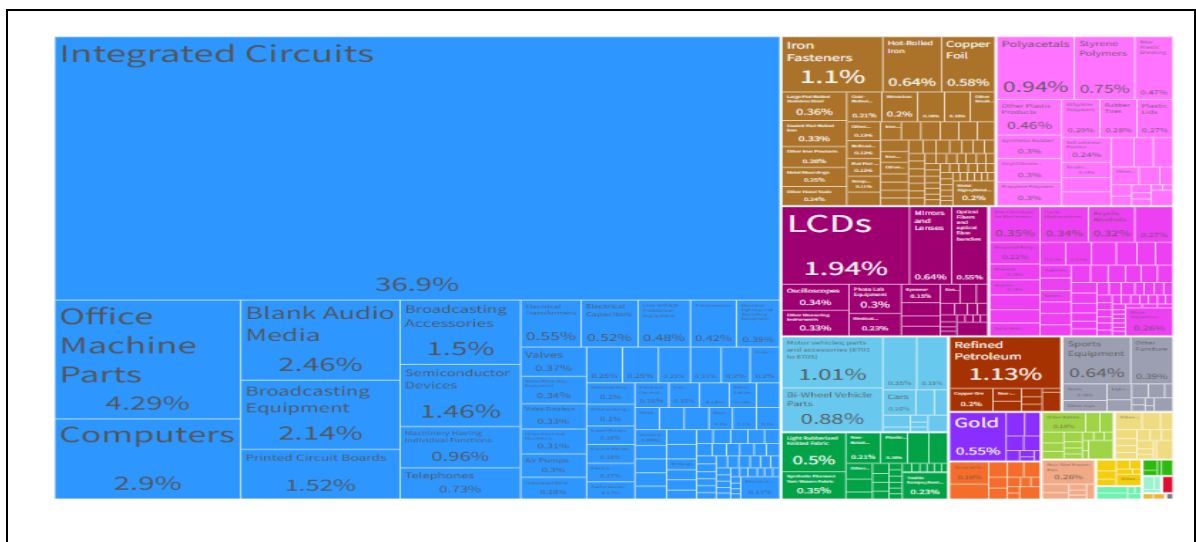


Рисунок 2. Структура експорту Тайваню (2020р.)

Своєю чергою, деіндустріалізація сприяє низькотехнологічному сільсько господарському виробництву. скороченню чисельності зайнятих і еміграції сільського населення. Взаємозв'язок між різноманітністю та складністю експорту промислових товарів, наприклад, мікроелектроніки, та рівнем добробуту (ВВП на одну особу) виявлено Р.Хаусманном та С.А. Хідальго [3] з використанням поняття "обсяг виробничих знань" (productive

². Райнерт Э.С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. – М.: Издательство: «Высшая школа экономики», 2011. -384с. [Электронный ресурс] Режим доступа / <http://institutiones.com/download/books/2455-kak-bogatye-strany-stali-bogatymi.html>

³. R. Hausmann, C. A. Hidalgo, et. al. The Atlas of Economic Complexity. Mapping Paths to Prosperity [Електронний ресурс] Режим доступа: https://oec.world/pdf/AtlasOfEconomicComplexity_Part_I.pdf.

knowledge), нагромаджених в окремій країні. Розраховується такий показник на підставі кількості експортованих промислових товарів (diversity) та ступеня складності виробництва (ubiquity), або кількості країн, які також експортують цей товар. Для прикладу, можна побудувати залежності збільшення обсягів експорту наукомісткої напівпровідникової продукції від ускладнення галузевої структури промислового виробництва та збільшення обсягу ВВП у розрахунку на одну особу від зростання обсягів експорту high-tech виробів.

Для вирішення прикладних макроекономічних завдань, зокрема зростання обсягів ВВП на одну особу під час повоєнного відновлення необхідно значно збільшити складність економіки України, насамперед через відновлення електронної промисловості в межах реалізації конкурентної безпекоорієнтованої політики розвитку військово-економічного сектору.

Богущька О.А.
канд. екон. наук,
Черних О.В.
канд. екон. наук,

Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ФІНАНСОВА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА НАЦІОНАЛЬНИХ ВИРОБНИКІВ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу одним із найважливіших напрямків є державна підтримка розвитку підприємництва, зокрема національних виробників.

На сьогодні в Україні існує декілька напрямків державної фінансової підтримки: державна фінансова підтримка аграрного сектору, яка направлена, у тому числі, на стимулювання вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу; державна фінансова підтримка суб'єктів підприємництва; підтримка експортної діяльності національних виробників.

З метою підтримки аграріїв існує декілька видів державних програм, в рамках яких передбачені компенсації виробникам за рахунок бюджетних коштів. В рамках «Програми компенсації вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (у розмірі 25%) сільськогосподарським товаровиробникам держава частково компенсує вартість техніки та обладнання, що закуплено у вітчизняних

виробників або їх дилерів, тобто ця програма зосереджена саме на підтримці національних виробників [1; 2].

З метою підтримки підприємництва згідно із Постановою КМУ [3] в Україні діє державна програма – «Доступні кредити 5-7-9%» [4], в рамках якої вітчизняні підприємства мають право на часткову компенсацію вартості залучених кредитних коштів шляхом зниження відсоткових ставок до рівня 0%, 3%, 5%, 7% та 9%. У березні 2022 року за ініціативою Президента України Урядом внесено зміни до цієї програми, які розширюють коло надання преференцій, а також спрощують доступ до пільгових кредитів [5]. Це було зроблено для підтримки сільськогосподарських товаровиробників з метою забезпечення посівної кампанії, а також підтримки та активізації підприємницької діяльності у період дії воєнного стану.

Надання фінансової державної підтримки здійснюється Фондом розвитку підприємництва (ФРП) через уповноважені банки, що відповідають критеріям, визначеним у Постанові КМУ, та які підписали з ФРП договір про співробітництво.

Державна підтримка надається в межах отриманих ФРП коштів, передбачених у державному бюджеті, у вигляді:

1) часткової компенсації процентних ставок за кредитами (компенсації процентів), що надаються суб'єктам підприємництва для реалізації такої мети:

- розвитку підприємництва, зокрема сприяння розвитку суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць та підприємств, поверненню трудових мігрантів до України (крім суб'єктів великого підприємництва);

- запобігання виникненню та поширенню, локалізації та ліквідації спалахів епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а також для запобігання та подолання їх наслідків, у тому числі від встановленого Кабінетом Міністрів України карантину та обмежувальних заходів (крім суб'єктів великого підприємництва);

- рефінансування існуючої заборгованості в банках України за кредитами суб'єктів підприємництва (крім суб'єктів великого підприємства);

- фінансування суб'єктів підприємництва – сільськогосподарських товаровиробників для провадження сільськогосподарської діяльності на період воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення чи скасування;

- фінансування суб'єктів підприємництва (крім суб'єктів підприємництва, які здійснюють виробництво та/або реалізацію зброї) для запобігання російській агресії та подолання її наслідків, зокрема для задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань, утворених відповідно до закону, та/або населення, постраждалого внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану, зокрема для переміщення підприємств з територій, що наближені до зони бойових дій або розташовані в ній, у безпечні регіони України;

- відновлення виробничих потужностей суб'єкта підприємництва, зруйнованих частково або повністю внаслідок проведення (воєнних) бойових дій.

2) надання ФРП гарантій уповноваженим банкам на забезпечення виконання зобов'язань за іпотечними кредитами, наданими позичальникам.

Законодавством України [6] також передбачено державну підтримку експортної діяльності національних виробників шляхом страхування, перестрахування, гарантування та часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами з метою створення умов для здійснення масштабної експансії експорту українських товарів на зовнішні ринки, захисту українських експортерів від неплатежів, а також підвищення конкурентоспроможності українських виробників на світових ринках.

З цією метою згідно із Постановою КМУ [7] у 2018 р. було створено Приватне акціонерне товариство «Експортно-кредитне агентство» (ЕКА) [8]. Проте, серед переліку продуктів, що запропонувало агентство у 2022 р., мова йде тільки про страхові послуги – страхування зовнішньоекономічних договорів, передекспортного фінансування, банківських гарантій. Послуг щодо здешевлення кредитування для суб'єктів господарювання ЕКА не надає. Тобто, часткову компенсацію відсоткової ставки за експортними кредитами, яку передбачено у законодавстві, на сьогодні національні товаровиробники-експортери отримати не мають можливості.

В березні 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективного функціонування експортно-кредитного агентства». Остаточні його зміни

вводиться в дію через дев'ять місяців з дня набрання чинності (з 24 березня 2022 р.) [9]. В ньому більш конкретизованим є напрямок державної підтримки експортної діяльності шляхом часткової компенсації відсоткової ставки, що, можливо, прискорить дію цього механізму державної фінансової підтримки.

А поки ще суб'єкти підприємництва- експортери, які є виробниками будь-яких товарів (послуг) українського походження за визначеними групами згідно з УКТ ЗЕД (із урахуванням обмежень, встановлених статтею 8 Закону [6] в редакції від 24.03.22 р.) мають можливості знизити свої ризики, пов'язані із несплатою за зовнішньо-економічним контрактом у встановлений термін контрагентами, шляхом їх страхування та перестрахування. ЕКА пропонує умови страхового відшкодування на суму до 150 млн грн. і не більш ніж 85 % у разі настання ризику.

Література

1. Богуцька О.А. Державна фінансова підтримка аграріїв та стимулювання вітчизняного машинобудування: нормативно-правове забезпечення та механізм здійснення. *Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (20 травня 2021 р., Україна, м. Дубляни). Дубляни, 2021. 266 с. С. 153-156.*
2. Богуцька О.А. Підтримка національних виробників з боку держави: інструменти та форми здійснення. *Європейський вектор модернізації інженерної та економіко-управлінської освіти в умовах сталого розвитку промислового регіону : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 травня 2021 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя: ЗНУ Інженерний навчально-науковий інститут, 2021. 453 с. С. 396-399.*
3. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва. *Постанова КМУ від 24 січня 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#n9>*
4. Програми для підприємств. *Фонд розвитку підприємництва: офіційний сайт. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/dlya-pidpryemstv>*
5. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723. *Постанова КМУ від 12 березня 2022 р. № 274. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-24-sichnya-2020-r-28-ta-vid-14-lipnya-2021-r-723-274>*
6. Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту. *Закон України № 1792-VIII від 20 грудня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19>.*
7. Питання утворення Експортно-кредитного агентства. *Постанова КМУ від 07 лютого 2018 р. N 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2018-%D0%BF#Text>.*

8. Приватне акціонерне товариство «Експортно-кредитне агентство». *Офіційний сайт*. URL: <https://www.esa.gov.ua/>

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективного функціонування експортно-кредитного агентства. Закон України № 2154-IX від 24 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2154-20#n28>

Бродський В.О.
здобувач вищої освіти
Сухомлин М.О.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

Економічна безпека держави визначається станом економічної безпеки на регіональному рівні і формується під впливом позитивних чи негативних змін, що відбуваються у всіх сферах життєдіяльності регіонів. Саме тому вітчизняні вчені активно досліджують економічну безпеку у регіональному вимірі. Це дозволяє провести декомпозицію макросистеми на мезорівневі чи галузеві складові та виявити ключові фактори економічної безпеки регіонів і, отже, визначити сукупність чинників національної економічної безпеки.

Поняття економічної безпеки регіону В. Криленко та Н. Найденов розглядають у трьох аспектах: «як здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення; як спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища; діапазон рівнів економічних і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко» [1].

У інституціональному вимірі, згідно підходу В. Гейця та М. Кизим, «економічна безпека регіону досліджується з двох позицій: як частина національної економіки для центральних загальнодержавних органів управління та як відносно самостійну систему для регіональних органів управління» [2]. Для розуміння сутності економічної безпеки регіону такі

важливими є структурні елементи формування поняття, виділені Бондаревською О.: «1) сукупність умов та факторів, які забезпечують стійкість та стабільність розвитку економіки регіону; 2) здатність регіональної економіки функціонувати в режимі самовідтворення; 3) певна економічна незалежність та інтеграція з економікою держави; 4) захищеність від впливу дестабілізуючих чинників» [3].

Отже, економічна безпека регіону є підсистемою економічної безпеки держави і визначається здатністю регіональної економіки максимізувати ефективність використання потенціалу розвитку в умовах змінного середовища, тим самим збільшуючи внесок регіональної складової у формування національної економічної безпеки. При цьому зауважимо, що економічна безпека регіону з одного боку розглядається як відносно самостійна система, що забезпечує розвиток суб'єктів на мікрорівні, а з іншого боку – як складова економічної безпеки держави, що обумовлює залежність регіональної економіки від якості інституційного середовища, сформованого на макрорівні, та ефективності міжрегіональних і міжнародних взаємозв'язків.

З урахуванням факторів мегарівня Л. Яремко визначає зовнішньоекономічну безпеку регіону як «здатність соціально-економічної системи захищати свої загальні та специфічні інтереси в умовах глобалізації, до яких відносяться: 1) забезпечення стабільних надходжень товарів, які належать до критичного імпорту і відсутні на території країни; 2) усунення екологічно шкідливих наслідків діяльності промисловості та урбанізації; 3) подолання депресивності території, створення працевітких виробництв з метою абсорбування стійких надлишків робочої сили» [4, с. 100].

Аналіз підходів до трактування сутності поняття «зовнішньоекономічна безпека регіону» показує, що у науковій літературі ще не сформовано уніфікований підхід до визначення цієї економічної та безпекової категорії. Думки авторів, що викладені у наукових публікаціях, відрізняються і формуються залежно від їхніх наукових інтересів та ключових аспектів, які на думку кожного автора є найважливішими для отримання адекватних результатів дослідження зовнішньоекономічної безпеки на регіональному рівні.

Регіон не вважається повністю самостійним суб'єктом міжнародних економічних відносин, оскільки регіональні органи влади не мають повноважень самостійно змінювати умови міжнародної торгівлі, а зовнішня торгівля суб'єктів господарювання регулюється на

законодавчому рівні та міжнародними угодами. Проте, регіон є учасником міжнародних відносин, які найбільш інтенсивно здійснюються у сфері зовнішньої торгівлі, впливаючи тим самим на розвиток інших сфер життєдіяльності регіону.

Забезпечення належного стану зовнішньоторговельної безпеки регіону позитивно відображається на усіх інших складових економічної безпеки (рис. 1). Водночас, Бабець І. звертає увагу на важливість «секторального міжнародного співробітництва», вплив якого є «більше відчутними для виробничої, науково-технологічної, інвестиційної та зовнішньоекономічної складових економічної безпеки регіону, та менш відчутним – для інших», розрізняючи при цьому «первинні та вторинні ефекти впливу міжнародного співробітництва на складові регіональної економічної безпеки» [5, с. 61]. За аналогією можемо виділити первинні та вторинні ефекти зовнішньої торгівлі, які проявляються в різних складових економічної безпеки регіону і відображають їх взаємозв'язок із станом зовнішньоекономічної безпеки.

До первинних ефектів віднесемо ті, що безпосередньо проявляються через зміну рівня зовнішньоторговельної безпеки, а також складових безпеки, на які прямий вплив здійснює зовнішня торгівля. Вплив зовнішньої торгівлі на стан виробничої безпеки регіону відбувається завдяки: покращенню доступу вітчизняних товаровиробників до імпорتنих матеріалів та комплектуючих, які відсутні на внутрішньому ринку; поглибленню виробничої кооперації підприємств; закупівлі за кордоном та впровадженню на вітчизняних підприємствах новітніх технологій, що, своєю чергою, сприяє модернізації основних фондів підприємств, оновленню асортименту та збільшенню обсягів випуску високотехнологічної продукції, у тому числі й експортної.

Зовнішня торгівля також супроводжує обмін науково-технічними послугами, зокрема через експорт (імпорт) роялті, ліцензій на використання нових технологій, комп'ютерних послуг та досліджень і розробок. Це сприяє зміцненню науково-технологічної безпеки регіону в результаті розвитку ринку інновацій, створення попиту на науково-технічні розробки, підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу, розвитку венчурного фінансування, активізації співробітництва в межах науково-технічних програм ЄС.

“Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем”

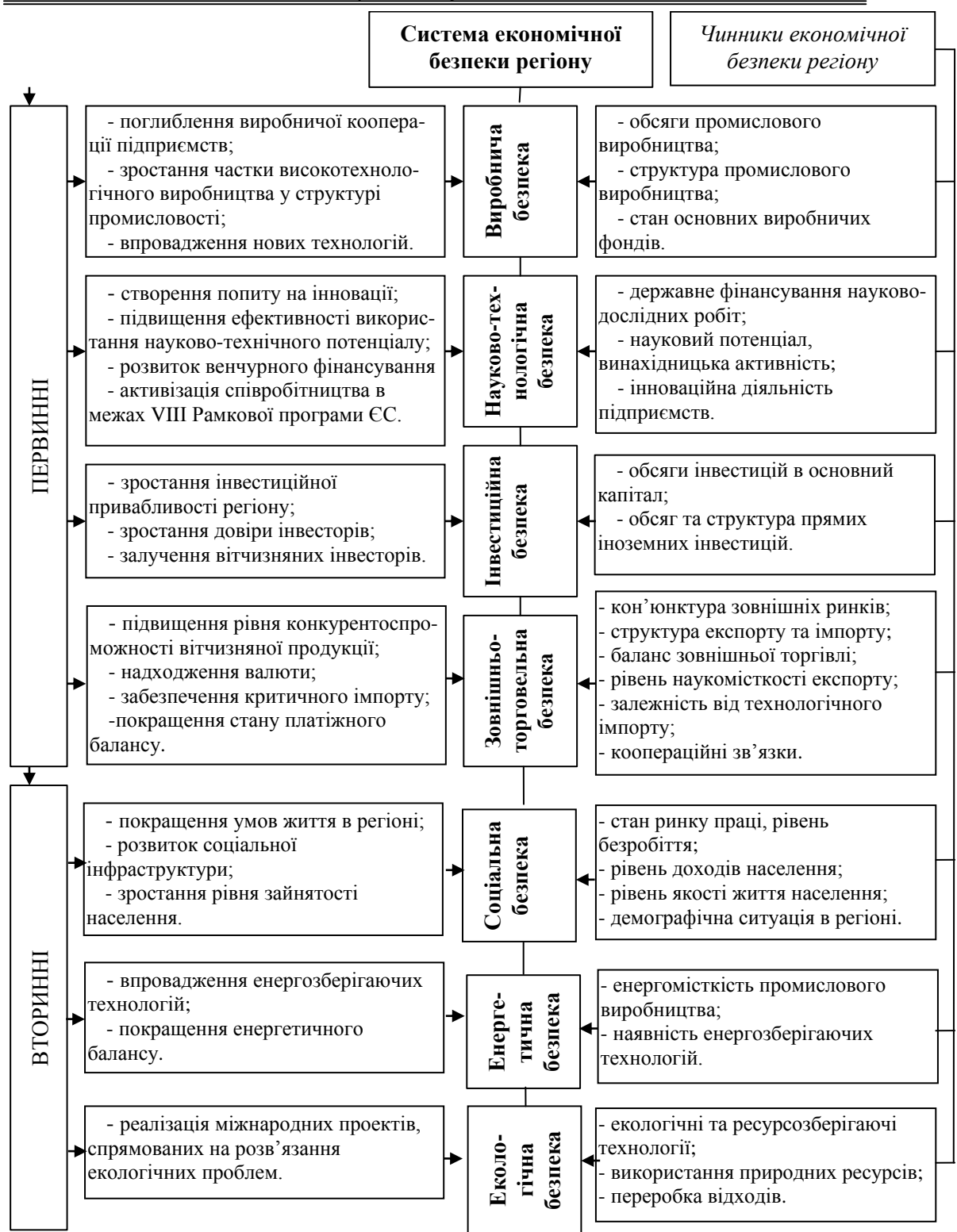


Рис. 1. Зовнішньоторговельна безпека в системі економічної безпеки регіону

Джерело: модифіковано за [5, с. 62]

Зовнішня торгівля водночас може розглядатися і як причина, і як результат переміщення іноземного капіталу в регіон, оскільки розвиток

промислового виробництва приваблює іноземних інвесторів, а надходження прямих іноземних інвестицій часто супроводжується імпортом матеріалів і комплектуючих або об’єктів промислової власності. Отже, зовнішня торгівля сприяє зміцненню інвестиційної безпеки регіону завдяки покращенню інвестиційної привабливості господарського комплексу та інвестиційного клімату в регіоні, зростанню довіри інвесторів та збільшенню обсягів фінансування реального сектора економіки.

Вище перелічені первинні ефекти від розвитку зовнішньої торгівлі, які впливають на стан виробничої, науково-технологічної та інвестиційної складових економічної безпеки регіону, своєю чергою, сприяють зміцненню зовнішньоторговельної безпеки. Покращення стану зовнішньоекономічної безпеки проявляється в результаті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції, збільшення валютних надходжень від експорту товарів та послуг, забезпечення критичного імпорту та зрівноваження платіжного балансу.

Вторинні ефекти зумовлені опосередкованим впливом зовнішньої торгівлі на ті складові економічної безпеки, з якими вона прямо не пов’язана. Зокрема, поглиблення виробничої кооперації промислових підприємств, покращення економічних умов постачання сировини, матеріалів та комплектуючих в результаті укладення міжнародних преференційних угод щодо торгівлі безпосередньо впливає на збільшення обсягів промислового виробництва (виробнича безпека), що, своєю чергою, є однією з передумов покращення рівня життя населення (соціальна безпека). За умови впровадження на підприємствах новітніх технологій (науково-технологічна безпека) зменшиться енергоспоживання та енергомісткість ВРП (енергетична безпека) та будуть скорочуватися обсяги шкідливих викидів в атмосферне повітря чи неочищених стічних вод у водойми (екологічна безпека).

Складові системи економічної безпеки регіону взаємопов’язані, тому вплив окремих ефектів міжнародного співробітництва на виробничу і науково-технологічну безпеку в подальшому забезпечує зміцнення зовнішньоторговельної безпеки. Так, зростання частки високотехнологічного виробництва у промисловості та впровадження новітніх технологій в першу чергу вирішує проблему нарощення темпів і обсягів випуску промислової продукції, а створення попиту на інновації активізує науково-технічну діяльність в регіоні і підвищує ефективність використання наукового потенціалу. В результаті впливу цих ефектів

міжнародного співробітництва на виробничу та науково-технологічну складові економічної безпеки відбувається зміцнення й зовнішньоекономічної складової, оскільки підвищується рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції, покращується структура експорту та зростає його наукомісткість, зменшується технологічна залежність.

Наведене підтверджує складність системи економічної безпеки регіону, а багатовимірність взаємозв'язків між елементами та значна кількість ймовірних станів системи (за П. Орловським) [6, с. 95] дозволяє обґрунтовано розглядати зовнішньоторговельну безпеку як складову економічної безпеки на регіональному рівні, яка безпосередньо впливає на виробничу, науково-технологічну та інвестиційну складові, в процесі чого виникає синергетичний ефект як результат взаємного підсилення впливу складових елементів на загальний стан системи.

Отже, зовнішньоторговельна безпека регіону залежить від ступеня залучення регіону до інтеграційних процесів та ефективності участі в міжнародному співробітництві. Поглиблення кооперації промислових підприємств підвищує рівень відкритості економіки регіону внаслідок зростання обсягів зовнішньої торгівлі, інвестицій та інтенсивності обміну технологіями і кваліфікованими кадрами. Тобто, стан зовнішньоторговельної безпеки певною мірою залежить від рівня виробничої, науково-технологічної, інвестиційної складових економічної безпеки. Негативні процеси в зазначених сферах життєдіяльності можуть генерувати низку загроз і для зовнішньоторговельної безпеки. Тому для комплексного дослідження зовнішньоторговельної безпеки необхідно виявляти чинники, що негативно впливають на рівень міжнародної конкурентоспроможності регіону, ступінь його інтегрованості у міжнародні господарські зв'язки та адаптивність регіональної економічної системи до змін у зовнішньому середовищі.

Література

1. Криленко В.І. Економічна безпека регіону як складова забезпечення національної економічної безпеки. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1779>.
2. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. Моделювання економічної безпеки: монографія. Х.: ІНЖЕК, 2006. 240 с.
3. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/24-2-2017/14.pdf>.
4. Яремко Л. А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України : теоретико-методологічний підхід: монографія. Львів: Видавництво ЛКА, 2007. 524 с.

5. Бабець І.Г. Зовнішньоекономічна безпека регіонів України в умовах співробітництва з країнами ЄС: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: монографія. Львів: ПАІС, 2011. 400 с.

6. Орловский П.Н. Системный подход и системный анализ в экономике и управлении. Одесса: ПЛАСКЕ, 2010. 200 с.

Видря М. А.
здобувачка вищої освіти
Нямещук Г. В.
д.е.н., професор
ДВНЗ«Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»
м. Дніпро, Україна

АСИМЕТРІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

Діяльність сучасних бізнес-структур щільно пов'язана із активністю процесів цифровізації. Зростає залежність глобальної економіки від компаній, що розробляють і продукують високі технології, диференційовані за секторальним використанням. Національні уряди сприяють технологічному розвитку країн в ході удосконалення законодавчої бази і запровадження відповідних проєктів із залученням безпосередніх розробників [1]. Бізнес-зв'язки, побудовані на високих технологіях, формують окремих анклав глобальної економіки, знаний як «цифрова економіка», статистика якого швидко зростає [2]. Нерівномірність географічного розподілу високотехнологічних компаній, з одного боку, інтенсифікує глобальну конкуренцію, обумовлену інтелектуально-інноваційними чинниками, а з іншого – посилює асиметрію високотехнологічного розвитку країн.

Цікавим індикатором виміру регіонально-секторальної асиметрії високотехнологічного розвитку країн та часової динаміки її прогресу, на думку авторів, є перелік компаній-«єдинорогів». Термін «єдиноріг» запроваджений у бізнес-лексику у 2013 р. Е. Лі [3]. На сьогодні «єдинорогом» вважається приватна компанія, стартап сектору високих технологій, незалежно від географічної локації, з показником ринкової оцінки вартості понад 1 млрд. дол. США. За даними агенції CBInsights, станом на жовтень 2022 р. перелік «єдинорогів» налічував 1194 компанії, часову динаміку ідентифікації яких наведено на рис. 1 [4].

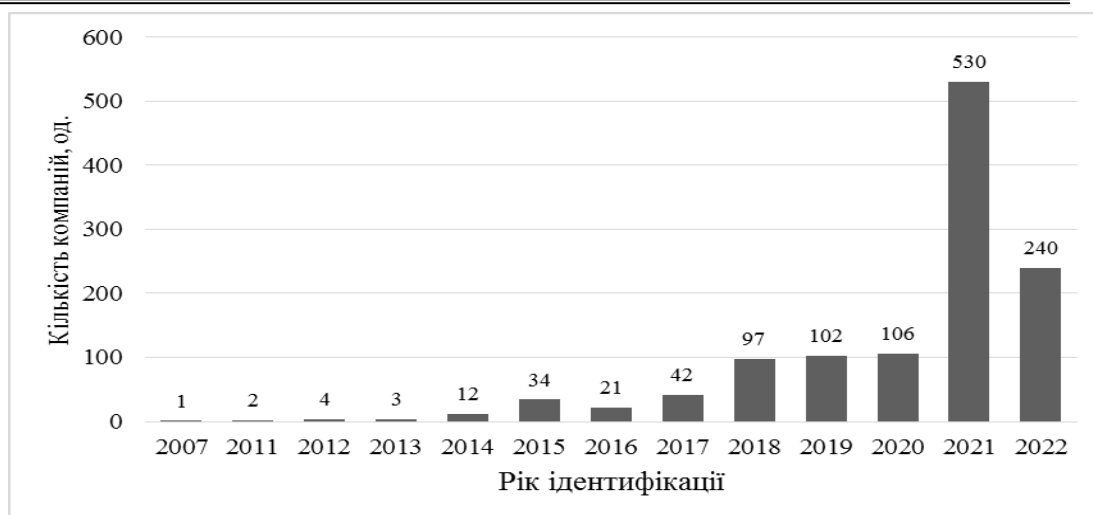


Рис. 1. Динаміка кількості компаній-«єдинорогів» за переліком CBInsights, 2007 – жовтень 2022 рр., од. [4]

Аналіз рис. 1 дозволяє зробити висновок, що з 2017 р. кількість компаній-«єдинорогів» невинно зростає. Найбільшу кількість таких компаній зафіксовано у 2021 р., коли відбулося безпрецедентне зростання у 5 разів порівняно із 2020 р

Когорта компаній - «єдинорогів» диференційована за обсягом залучених коштів і є значно асиметричною за структурою. Група власне «єдинорогів», тобто компаній, що мають від 1 до 9 млрд дол. США залучених коштів, є найчисельнішою – близько 1140 представників (або 95,5 % від загальної кількості) у переліку CBInsights. Другою за кількістю є група «декарогів», що залучили від 10 до 99 млрд дол. США інвестицій – 51 компанія (або 4,25 %). Компанії-«гекторози» акумулювали понад 100 млрд дол. США інвестицій, і, зважаючи на дефіцит інвестиційного капіталу в умовах пандемійного та військового етапу розвитку глобальної економіки, залишаються найменшою групою за кількістю представників – 3 компанії або 0,25 % від загальної кількості переліку. З одного боку, таким чином, відбувається концентрація значних обсягів інвестиційного капіталу у розпорядженні найбільших високотехнологічних компаній (зокрема, Bytedance – 140 млрд дол. США, SpaceX – 127, SHEIN – 100), а з іншого – скорочуються можливості для фінансування розвитку дрібніших представників, чії новітні технологічні розробки найбільше потребують підтримки на початкових етапах інвестування. Наслідком цього є висока конкуренція в секторі високих технологій.

Географічну асиметрію високотехнологічного розвитку країн, на наш погляд, наочно відображає структура топ-10 переліку за національною приналежністю компаній (рис. 2).

Аналіз рис. 2 показує, що у Сполучених Штатах Америки базуються найбільш успішні компанії-«єдинороги», що сумарно концентрують інвестиції в обсязі 330,5 млрд дол. США або 48,0 % від сумарного обсягу інвестицій топ-10. «Наздоганяючими» є Китай та Велика Британія, що характеризуються, відповідно, 240 та 73 млрд дол. США (35,0 % та 10,7 %) залучених коштів. Цікавим фактом стратегічної орієнтації на високотехнологічний розвиток Австралії є потрапляння у топ-10 національної компанії Canva із 40 млрд дол. США інвестицій (6,3 %).

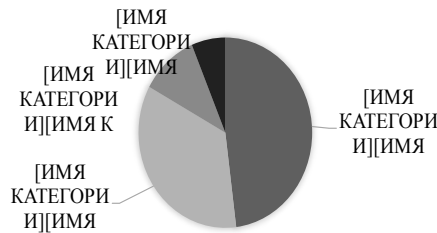


Рис. 2. Структура топ-10 компаній-«єдинорогів» за обсягами залучених коштів за регіональною ознакою станом на жовтень 2022 р., % [4]

Аналіз секторальної структури топ-10 переліку демонструє активізацію розвитку технологій фінансового сектору (рис. 3).



Рис. 3. Структура топ-10 компаній-«єдинорогів» за обсягами залучених коштів за сектором операцій станом на жовтень 2022 р., % [4]

Високотехнологічні компанії пропонують нові технологічні рішення для сектору банківських та фінансових послуг. Це може бути наслідком пандемії COVID-19, через яку бізнес-суб’єкти частіше вдавалися до дистанційної роботи, онлайн-менеджменту і віддалених фінансових операцій.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє констатувати значну диференціацію продукування високих технологій за секторально-регіональною ознакою. Виявлена диференціація обумовлює асиметричність високотехнологічного розвитку країн, загострюючи проблему нерівності в глобальній економіці та посилюючи умови невизначеності щодо прогнозування на середньо- і довгострокову перспективу. Дистанціювання бізнес-зв’язків під час пандемії супроводжувалося активізацією інвестування у високі технології для фінансового сектору та перетіканням капіталу до країн Азії та Австралії.

Література

1. Global Innovation Fund (2022). *Improving lives through social innovation*. URL: <https://www.globalinnovation.fund/> (дата звернення: 05.11.2022).
2. UNCTAD (2021). *Digital Economy Report 2021. Cross-border data flows and development: For whom the data flow, United Nations*. Geneva, UN. 238 p. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/der2021_en.pdf (дата звернення: 07.11.2022).
3. Lee, A. (2013). *Welcome To The Unicorn Club: Learning From Billion-Dollar Startups*. Techcrunch. URL: <https://techcrunch.com/2013/11/02/welcome-to-the-unicorn-club/> (дата звернення: 30.10.2022).
4. CBInsights (2022). *The Complete List Of Unicorn Companies*. URL: <https://www.cbinsights.com/research-unicorn-companies> (дата звернення: 30.10.2022).

Вінічук М.В.
к.е.н., доцент
Рижкова А.А.
аспірант

Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТИНЕНТУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Поглиблення процесів глобалізації, геополітизації та євроінтеграції, доповнені проблемами повномасштабного військового вторгнення

Російської Федерації на територію України, зумовили появу нових небезпечних викликів та небезпек, які істотно знизили рівень безпеки на Європейському Континенті. Встановлені й доведені факти порушення міжнародного миру й безпеки призвели до зовнішнього втручання й посягання Росії на територіальну цілісність й суверенітет України, чим створено порушення балансу регіональної безпеки та деструктивні зміни конфігурації сил.

Посилення конкурентної боротьби між основними фігурантами європейських соціально-економічних й суспільно-політичних відносин потребують перегляду існуючого формату міжнародного співробітництва, спрямованого на мирне вирішення існуючих конфліктів, забезпечення суверенної рівності, поваги до територіальної цілісності, дотримання прав людини й громадянина, а також співробітництва щодо виконання міжнародних зобов'язань.

Стає очевидним, що непередбачуваність критичного стану щодо геополітичної та безпекової ситуації на території Східної Європи створила ситуацію, за якої існуючі механізми гарантування безпеки європейського регіону неспроможні розв'язати проблеми військового протистояння на території України та мирного врегулювання конфлікту, що постійно загострюється.

Безумовно, оцінити стан і тенденції регіональної безпеки Європейського Континенту в умовах російсько-української війни являється надскладним завданням, проте, здійснюється в міру параметрів розвитку конкретної країни. Зважаючи на відсутність спеціальної методики та визначеного переліку індикаторів оцінювання регіональної безпеки, а, відповідно, й розрахунку інтегрального показника рівня регіональної безпеки, її стан оцінюється на підставі досліджень спроможності країни ефективно протидіяти ризикам і загрозам, що виникають та дестабілізують ситуацію. При цьому, існуючі наукові доробки свідчать, що цілком прийнятним в даному контексті являється такий показник як індекс державної нестабільності, який інтегрує в собі параметри стабільності функціонування держави, її спроможність протистояти ризикам, загрозам, викликам і небезпекам, а також реагувати на зміни економічного, соціального й політичного характеру. При цьому, зростаючі тренди індексу державної нестабільності засвідчують посилення впливу негативних явищ і процесів в державі та вразливість до різного роду конфліктних ситуацій.

Проведені дослідження динаміки індексу державної нестабільності в країнах Європи у 2020–2022 рр. (рис. 1) свідчать про те, що найбільш критичні його значення зафіксовано в таких країнах як Боснія та Герцоговина (71–76), в Росії (74–75), Україні (70–71), Сербії (67–69), Білорусії (68) та в Північній Македонії (65–67). При цьому, варто зауважити, що саме російсько-український збройний конфлікт, на даному етапі, чинить найбільший вплив на формування параметрів регіональної безпеки Європейського Континенту, що підтверджує вагому роль геополітичної й безпекової ситуації у Східній Європі.

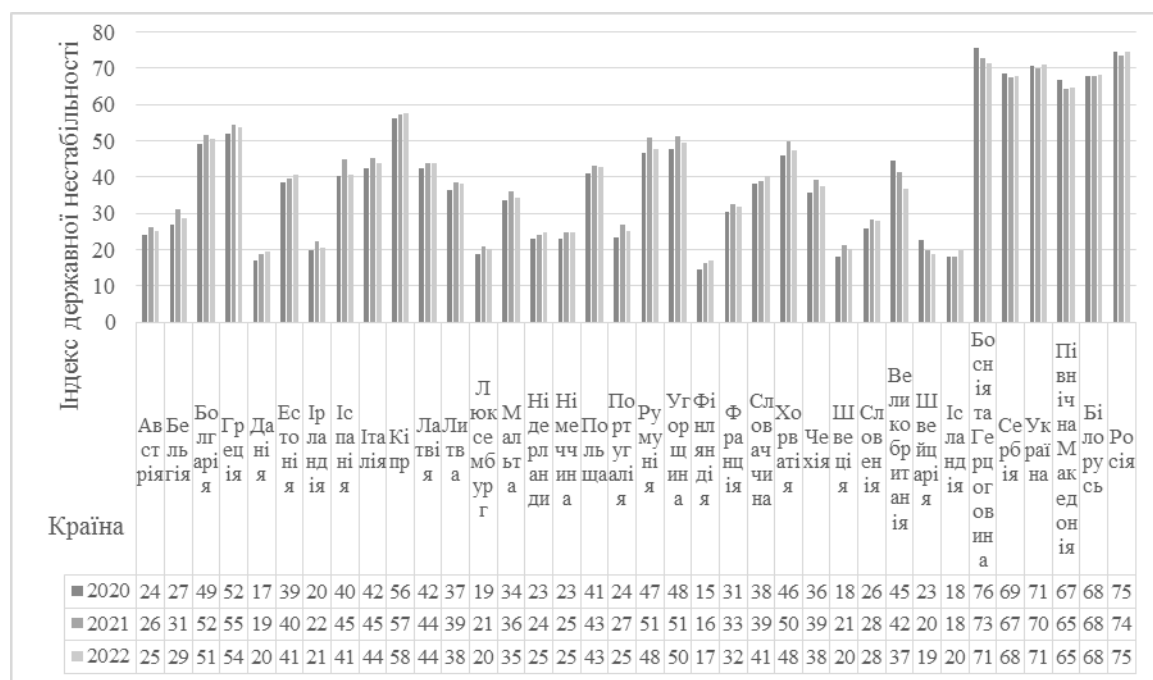


Рис. 1. Стан та динаміка індексу державної нестабільності в країнах Європи у 2020–2022 рр.

Розраховано за: [1; 2]

Тим не менше, забезпечення регіональної безпеки в умовах сучасності потребує формування комплексу якісно нових та ефективних заходів, адже, ефективність функціонування таких міжнародних безпекових організацій як ООН, НАТО та ОБСЄ можна поставити під великий сумнів, про що свідчить їх неспроможність виконувати в повному обсязі покладені на них функції. Більше того, серед країн Європейського Континенту на даний момент Російська Федерація визнана найбільшим провокатором, що продукує основну масу ризиків і загроз міжнародного характеру.

Таким чином, проведені дослідження стану та тенденцій забезпечення регіональної безпеки Європейського Континенту в умовах російсько-української війни доводять існування істотних загроз і ризиків безпекового характеру, що призводять до зниження рівня стабільності функціонування країн Європи. Встановлено, що сучасне європейське безпекове середовище піддається істотному впливу масштабних трансформацій та виникненням нових конфліктів, зокрема й військового характеру.

Література

1. List of Countries by Fragile States Index 2020. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_Fragile_States_Index.
2. Fragile States Index 2021–022. URL: <https://fragilestatesindex.org/>.

Гаркушенко О.М.
к.е.н., с.н.с., пров.н.с.
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД

Підвищення ролі промисловості, цифрових технологій та екологічної складової (зокрема – енергоефективності) в світі і Україні робить актуальним завдання визначення можливих сценаріїв розвитку України з урахуванням цих складових. Частково це можливо зробити за допомогою моделі екологізації промисловості України, представленої в [1] і модернізованої за рахунок моделей інвестицій, представлених в [2]. Модель розроблено на даних 2009-2020 рр. і якщо після завершення воєнного конфлікту визначенні в ній закономірності розвитку промисловості залишаться, вона може стати зручним інструментом при розробці державної промислової політики. Втім, її можна буде модифікувати, враховуючи нові реалії.

На основі базової моделі (імітація реальності на даних 2009-2020 рр.) було проведено 2 експерименти щодо можливого розвитку ситуації в промисловості України в період до 2035 р. при зміні значень регуляторів впливу на інвестиції (воєнний конфлікт та його наслідки не моделювалися).

Одним з регуляторів виступає індекс долару (USDХ), на значення якого неможливо впливати, оскільки для економіки України він є зовнішнім.

Його зміни в майбутньому розраховані як середньоарифметичне помісячних довгострокових прогнозів індексу долара Агенції з економічних прогнозів [3] та виходячи з припущення про поступове зростання до позначки 140 пунктів, що не суперечить попереднім тенденціям. І ці значення використовуватимуться у всіх сценаріях.

Щодо облікової ставки (RR) та податкового навантаження (TB), то тут моделюватимуться два сценарії.

Сценарій 1 «Інерційний»: значення RR та TB визначатимуться, виходячи з тенденції їх змін в попередні роки.

Сценарій 2 «Можливий»: значення RR у 2022-2035 рр. поступово скорочуватиметься до 5% (значення, наближене до практики європейських країн), а TB – до 15% (тенденція, що враховує глобальний курс на зниження тиску TB на платників податків).

У табл. 1 наведені значення регуляторів для періоду 2009-2021 (факт) та 2022-2035 (сценарії).

Таблиця 1.

Фактичні та сценарні значення регуляторів для сценаріїв моделі

Рік	USDX	RR	TB	USDX	RR	TB
фактичні дані						
2009	80,57	11,18	15,79	80,57	11,18	15,79
2010	81,36	9,00	15,00	81,36	9,00	15,00
2011	76,14	7,75	17,84	76,14	7,75	17,84
2012	80,34	7,56	17,63	80,34	7,56	17,63
2013	81,43	7,02	16,90	81,43	7,02	16,90
2014	83,04	10,19	17,29	83,04	10,19	17,29
2015	96,74	26,21	20,45	96,74	26,21	20,45
2016	97,24	17,94	19,63	97,24	17,94	19,63
2017	95,91	13,21	20,05	95,91	13,21	20,05
2018	93,80	17,10	20,14	93,80	17,10	20,14
2019	97,43	17,02	19,20	97,43	17,02	19,20
2020	95,39	8,00	21,00	95,39	8,00	21,00
	Сценарій 1			Сценарій 2		
2021	99,03	12,68	21,47	99,03	12,68	20,60
2022	105,64	17,39	21,94	105,64	12,13	20,20
2023	128,06	18,02	22,41	128,06	11,58	19,80
2024	136,77	18,65	22,88	136,77	11,03	19,40
2025	128,66	19,28	23,35	128,66	10,49	19,00
2026	130,17	19,91	23,83	130,17	9,94	18,60
2027	131,27	20,54	24,30	131,27	9,39	18,20
2028	132,36	21,16	24,77	132,36	8,84	17,80
2029	133,45	21,79	25,24	133,45	8,29	17,40
2030	134,54	22,42	25,71	134,54	7,74	17,00
2031	135,63	23,05	26,18	135,63	7,19	16,60

Продовження табл. 1

2032	136,72	23,68	26,65	136,72	6,65	16,20
2033	137,82	24,31	27,12	137,82	6,10	15,80
2034	138,91	24,93	27,59	138,91	5,55	15,40
2035	140,00	25,56	28,06	140,00	5,00	15,00

Як видно з рис. 1, при реалізації Сценарію 2 відбудеться зростання доданої вартості в промисловості. Максимальне розходження у цьому показнику між сценаріями спостерігатиметься у 2035 р. – на 1,59% на користь Сценарію 2. Одночасно відбудеться збільшення споживання енергоресурсів (у 2035 р. – на 2,76% порівняно зі Сценарієм 1 у той же рік).

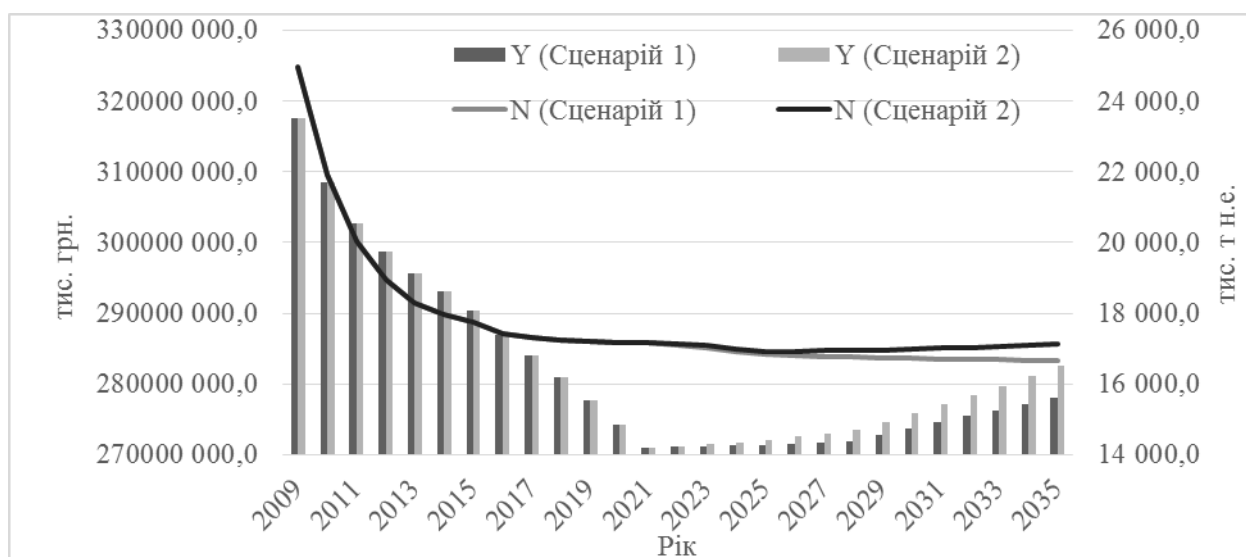


Рис. 1. Зміна доданої вартості в промисловості (Y) та енергоспоживання (N) за різними сценаріями розвитку (2009-2020 рр. – факт, 2021-2035 рр. – сценарії)

Тенденцію зміни доданої вартості за різними сценаріями розвитку промисловості можна відстежити на рис. 2. Так, за Сценарієм 2 темпи приросту доданої вартості в промисловості у 2022-2035 рр. перевищуватимуть аналогічний показник за Сценарієм 1. Різниця становитиме від 0,06 відсоткових пункти (в.п.) у 2022 р. до 0,18 в. п. у 2035 р. У відносному виразі ця різниця щорічно у зазначений період становитиме майже дворазове перевищення на користь показника за Сценарієм 2 (0,11% проти 0,05% у 2022 р. та 0,51% проти 0,33% у 2035 р. відповідно).

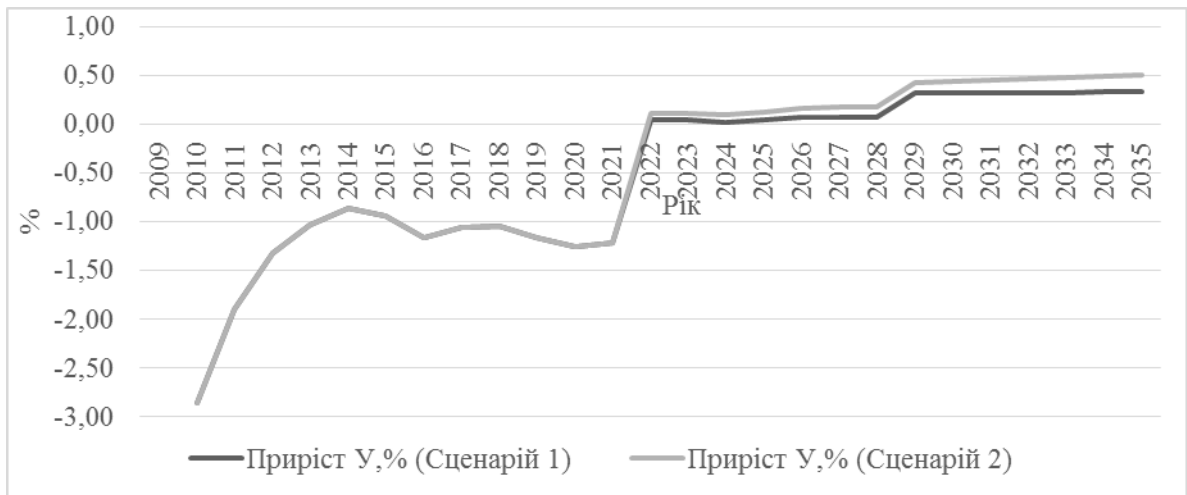


Рис. 2. Темпи приросту доданої вартості промисловості України за різними сценаріями розвитку (2009-2020 рр. – факт, 2021-2035 рр. – сценарії)

Щодо екологічної складової моделі, яка представлена викидами парникових газів в атмосферне повітря зі стаціонарних джерел забруднення, та їх впливом на показник «Відпрацьований зайнятим в промисловості населенням час», то за Сценарієм 2 рівень забруднення є вищим, ніж за Сценарієм 1. Це пояснюється тим, що в моделі шляхом зміни значень регуляторів чинився вплив в першу чергу на обсяг інвестицій з метою збільшення доданої вартості, а не на екологічну складову. Більше того, як було виявлено при аналізі статистичної інформації за 2009-2020 рр., інвестиції в природоохоронний капітал, що здійснюються в промисловість України, є фактором, що має деякий позитивний вплив на збільшення рівня забруднення повітря та водночас – має негативний вплив на енергоспоживання в промисловості.

Можливо, така парадоксальна ситуація викликана недостатньою структурованістю та деталізацією у статистичній звітності даних щодо інвестицій в природоохоронний капітал в промисловості та основний капітал природоохоронного призначення.

Тим не менш, рівень забруднення атмосферного повітря за Сценарієм 2 у 2035 р. має бути на 2,18% вище, ніж за Сценарієм 1. Різниця у рівнях відпрацьованого зайнятим в промисловості населенням часу між сценаріями є вкрай незначною і становитиме у 2035 р. менше 0,001% на користь Сценарію 1.

У підсумку можна зазначити, що при збереженні виявлених в промисловості України у 2009-2020 рр. тенденцій за умови зниження облікової ставки та податкового навантаження (наприклад, за рахунок

зниження ставок податку на прибуток підприємств) є можливість досягти помірного зростання доданої вартості у промисловості України. Спроби досягти кращих результатів потребують заходів, які змінюють усталені закономірності, наприклад, кардинальну модернізацію та оновлення зношених основних фондів, переорієнтацію промисловості на передові, більш продуктивні галузі та технології, що вимагає значно масштабніших інвестицій в нові техніку, технології, дослідження та розвиток персоналу по роботі з новими технологіями, ніж зараз, а також пошук нових джерел таких інвестицій.

Література

1. Гаркушенко О.М. Системно-динамічна модель оцінки впливу цифровізації на сталий розвиток. Економіка промисловості. 2021. № 1 (93). С. 20-45. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2021.01.020>
2. Гаркушенко О. М. Економіко-математичне моделювання обсягу інвестицій в Україні. Економіка промисловості. 2022. № 3 (99). С. 41-56. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.041>
3. The Economy Forecast Agency. Dollar Index Forecast 2022, 2023-2025. URL: longforecast.com. Дата останнього звернення: 21 жовтня 2022 р.)

Гречка А.
здобувач вищої освіти
Науменко Н.
к. т. н., доцент

**Державний вищий навчальний заклад «Український державний
хіміко-технологічний університет»
м. Дніпро, Україна**

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Економічна безпека регіону – це такий стан економіки та інститутів державної влади, при якому забезпечуються стабільність, стійкість та поступальність розвитку економіки території, створюється потенціал, що забезпечує конкурентоспроможність регіональної економіки, гарантований захист економічних інтересів регіону та населення, що проживає в ньому, від внутрішніх та зовнішніх деструктивних впливів. Основною проблемою забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні є різноманітність науково-технічного та інноваційного потенціалів регіонів, кліматичні відмінності. Регіональна економічна безпека передбачає розвиток

економіки регіону насамперед на основі ендогенних факторів розвитку. Йдеться практично про саморозвиток регіону. Економічна безпека поширюється на всі сфери та галузі економічної діяльності, на всі внутрішні та зовнішні ринки. Об'єктами економічної безпеки регіону виступає все, що розташоване на його території, що відноситься до економіки регіону.

Економічна безпека це завжди про ресурси, фінанси та ринки, які забезпечують ефективний рівень влади в регіоні. Для регіону довгострокова внутрішня стабільність – це ключовий чинник економічної безпеки, проте без економічного зростання та можливостей для фізичних осіб вільно вибирати економічну діяльність не може бути стабільності. На рис. 1 наведено складові економічної безпеки регіону.

Тобто, складовими економічної безпеки на регіональному рівні є:

– виробнича безпека на регіональному рівні передбачає наявність ресурсів та умов, які дозволяють забезпечити інтеграційні процеси;

– фінансова безпека представляє собою стан регіональної бюджетної системи та стійкість фінансової системи, які показують рівень забезпечення економічної стабільності та підтримання розвитку регіону на достатньому рівні;

– під соціально-демографічною розуміється такий стан та тенденції його зміни, при якому на території регіону забезпечуються стабільність та стійкість процесів відтворення населення та гідні умови життя та розвитку особистості [3];

– інвестиційно-інноваційна складова економічної безпеки представляє собою рівень інвестування, який здатний забезпечувати відтворення регіональної економіки, інноваційний розвиток, стійкість до нових технологічних загроз тощо. Така складова економічної безпеки регіону характеризується динамікою впровадження результатів науково-технічного прогресу регіону у соціально-економічну сферу, рівнем модернізації виробництва, кваліфікацією та чисельністю персоналу, зайнятого в наукових дослідженнях і розробках [2];

– сутність громадської безпеки полягає в здатності місцевої влади зберігати сутність регіону незмінною з врахуванням можливих загроз та нестабільними навколишніми умовами, тобто, йдеться про забезпечення необхідних умов для розвитку культури, суспільного устрою, релігії та національної ідентичності та ін.;

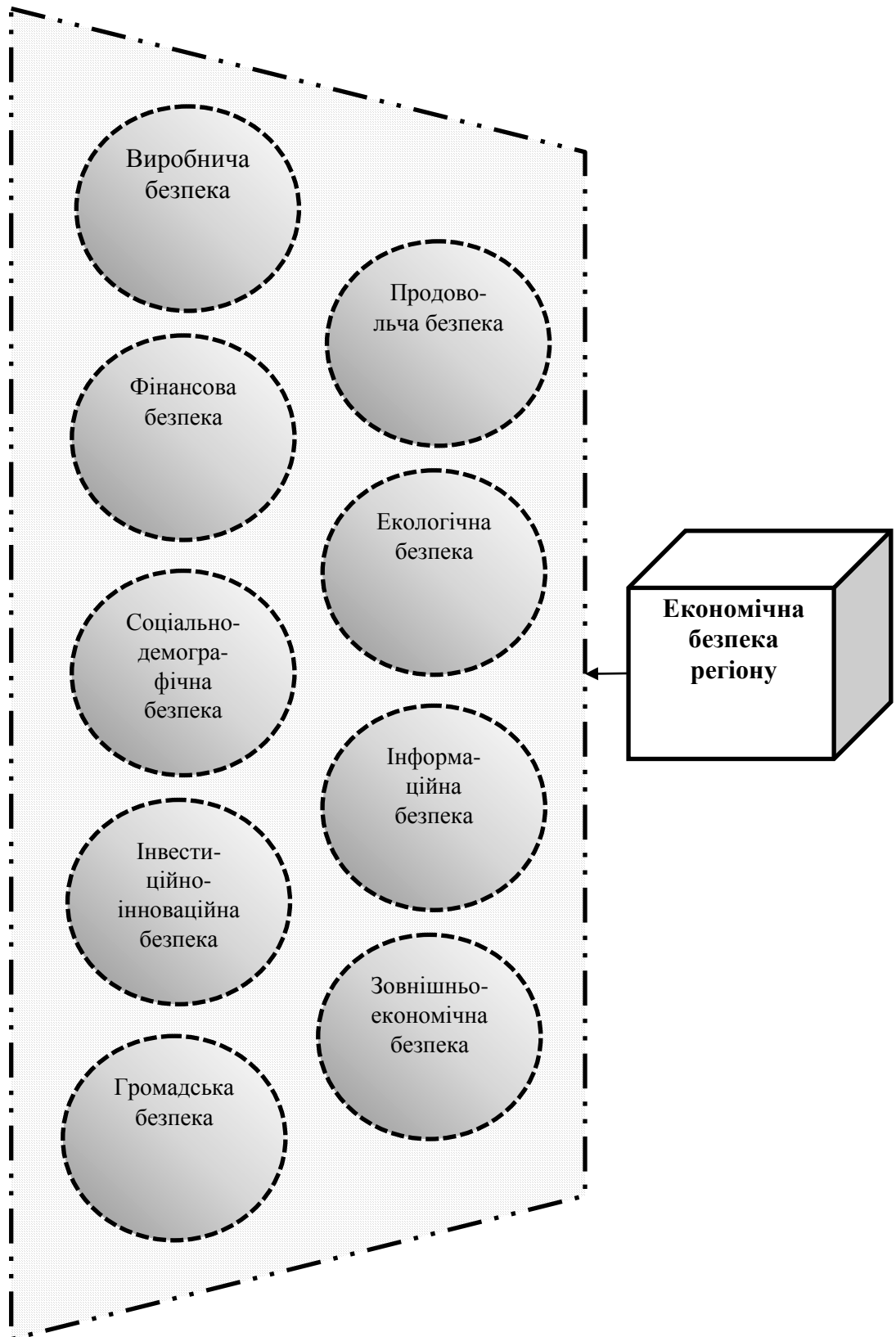


Рисунок 1 – Складові економічної безпеки регіону

Джерело: Створено авторами на основі [1; 2]

– продовольча безпека є однією з найважливіших складових економічної безпеки. Ця складова відповідає з забезпечення населення основними видами продовольства у межах відповідних норм та стандартів споживання та у межах власного виробництва;

– мета екологічної безпеки полягає у досягненні сталого розвитку зі створенням сприятливого довкілля та комфортних умов для життєдіяльності та відтворення населення, забезпечення охорони природних ресурсів та біорізноманіття, запобігання техногенним аваріям та катастрофам;

– інформаційна безпека уособлює в собі участь органів державної влади регіону в аналізі стану інформаційної безпеки в цілому регіональної соціально-економічної системи та підготовці пропозицій по адміністративному та правовому регулюванню в сфері забезпечення економічної безпеки регіону із забезпеченням регіональної інформаційної безпеки по визначенню напрямів розвитку правового та організаційного механізмів безпеки, створення проектів законодавчих та нормативних актів регіонального масштабу [4];

– зовнішньо-економічна безпека відповідає за забезпечення зовнішньоекономічної діяльності суб’єктів господарювання відносно встановлених регіональних економічних інтересів, формування збалансованих зовнішньоекономічних відносин, відсутність бар’єрів для їх реалізації.

Зазначені складові економічної безпеки на регіональному рівні розглядають основні економічні процеси, які відображаються в регіональному регулюванні, та у своїй сукупності є оптимальними для оцінки рівня економічної безпеки регіону. Досягнення високого рівня економічної безпеки регіону забезпечує стабільність території в багатьох аспектах, тому, для досягнення позитивного результату та з метою мінімізації зовнішніх та внутрішніх загроз, необхідно забезпечити комплексну програму, яка має включати забезпечення на достатньому та необхідному рівні всіх складових економічної безпеки регіону.

Література

1. Семкова Л.В. Економічна безпека регіонів. Вісник Приазовського державного технічного університету. 2014. № 27. С. 63-69.
2. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24(2). С. 54-57.

3. Луньова Т.С. Соціально-економічна безпека регіону: методичні підходи до оцінювання та забезпечення. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.. 2022.

4. Науменко Н.Ю., Дубницький В.І. Методологічне забезпечення формування інформаційної безпеки в сфері економічної безпеки регіону. Вестник экономической науки Украины, 2019, (1 (36)), С. 35-39.

References

1. Semkova L.V. Ekonomichna bezpeka rehioniv. Visnyk Pryazovskoho derzhavnogo tekhnichnoho universytetu. 2014. № 27. S. 63-69.

2. Bondarevska O.M. Ekonomichna bezpeka rehioniv u systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment. 2017. Vyp. 24(2). S. 54-57.

3. Lunova T.S. Sotsialno-ekonomichna bezpeka rehionu: metodychni pidkhody do otsiniuvannya ta zabezpechennia. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu: zb. nauk. pr.. 2022.

4. Naumenko N.Iu., Dubnytskyi V.I. Metodolohichne zabezpechennia formuvannia informatsiinoi bezpeky v sferi ekonomichnoi bezpeky rehionu. Vestnyk ekonomycheskoi nauky Ukrayny, 2019, (1 (36)), S. 35-39.

Гусак Є.А.

здобувач вищої освіти

Решитько Т.В.

к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ІНВЕСТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ – ОДИН З ПРИОРІТЕТІВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Стабільні та стійкі інвестиції в аграрний сектор економіки України дають суттєвий поштовх для розвитку нових інноваційних технологій у цій галузі. Роль держави в регулюванні інвестиційної політики в сільському господарстві досить відчутна. Оскільки тільки вона здатна стимулювати притік інвестицій в дану галузь.

Більшість інвесторів відлякує мінливість законодавства, що регулює їх діяльність, непослідовність реалізації заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, повномасштабна війна Росії проти України [1]. Значні обсяги інвестицій спрямовуються у будівництво виробничих приміщень, в основному для зберігання вирощеної продукції рослинництва.

Практика свідчить, що основним об’єктом інвестування у вітчизняному аграрному секторі економіки є техніка та обладнання. Нині більшість сільськогосподарських товаровиробників орієнтуються на придбання імпортних технічних засобів, які є складовими технологічного процесу виробництва продукції рослинництва. Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України за основними видами вітчизняної сільськогосподарської техніки, їх кількість становила в 2010-2021 рр.: тракторів – 44%, зернозбиральних комбайнів – 23,5%, посівної техніки – 51,5% [2].

Оцінка обсягів капітальних інвестицій за основними типами сільськогосподарських підприємств показує, що в їх загальній структурі найбільшу частку займають середні та малі суб’єкти господарювання у сфері агробізнесу. Проте в розрахунку на одне господарство корпоративного сектору аграрної економіки найбільші обсяги вкладення фінансових ресурсів у розвиток матеріально-технічної бази належать саме великим сільськогосподарським підприємствам.

Вважаємо, цей факт зумовлений дією кількох чинників. По-перше, великі сільськогосподарські підприємства зосереджені на виробництві високорентабельної, експорто-орієнтованої сільськогосподарської продукції, що дає можливість за рахунок власних джерел здійснювати інвестування в розвиток матеріально-технічної бази. По-друге, фінансування державних програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників орієнтовано саме на цю категорію аграрних формувань. Незначні обсяги капітальних інвестицій малими сільськогосподарськими підприємствами свідчать про те, що без суттєвої державної підтримки перспективи їх виробничого-господарської діяльності мінімальні [2].

Необхідно відзначити низьку активність банківських установ у фінансуванні капітальних вкладень у розвиток сільського господарства. Банками у сільському господарстві кредитується переважно обіговий капітал. Вони намагаються співпрацювати з високотоварними сільськогосподарськими підприємствами, орієнтованими на виробництво зернових та олійних культур.

На ринку банківських кредитів для сільського господарства найбільш поширеними брендами є Credit Agricole Ukraine, UKRSIBBANK, Raiffeisen Bank Aval, Piraeus Bank, Alfa-Bank, OTP Bank та AGROPROSPERIS BANK [3].

У кредитуванні сільського господарства помітну роль відіграє ПроКредит Банк. Його портфель становить 13% від загального кредитного

портфеля аграріїв, він посідає в кредитуванні цієї галузі друге місце після Райффайзен Банку Аваль, частка якого на цьому ринку становить 21%. Вважаємо, що відсутність довгострокового банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні, зокрема малих, не сприятиме подальшому їх розвитку.

Для системи сільськогосподарського кредитування провідних країн світу характерна певна специфіка забезпечення кредитними ресурсами, що виявляється в активній участі держави у питаннях її організації. У європейських та північно-американських країнах уряди намагаються впроваджувати програми здешевлення кредитів для сільськогосподарських виробників. Так, у Європі, де середня відсоткова ставка за кредитами для бізнесу варіюється від 5 до 6%, намагаються досягти здешевлення кредитів для фермерів до рівня 3% [4].

Дослідження свідчать, що основним джерелом фінансування капітальних інвестицій в сільське господарство є власні кошти господарств корпоративного сектору аграрної економіки. На нашу думку, стимулом для нарощення обсягів інвестування в аграрний сектор економіки України є державна підтримка. За даними Державної служби статистики України, її частка в структурі джерел фінансування є надто низькою. Так, у 2020 р. на підтримку сільськогосподарських товаровиробників було спрямовано 4,2 млрд грн [5].

Необхідно зазначити, що основними отримувачами державної підтримки здебільшого є висококонцентровані та вертикально інтегровані сільськогосподарські підприємства. Так, у 2018 р. тільки одне підприємство «Птахофабрика» групи «МХП» (м. Ладижин, Вінницька обл.) отримало державної підтримки на суму 925979,6 тис. грн, або майже 40% від передбачених коштів у державному бюджеті [5].

Аналізуючи зміст основних програм державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, можемо констатувати, що вони спрямовані в основному на підтримку постачальників засобів виробництва, зокрема вітчизняних. Проте за якісними характеристиками ця техніка поступається імпортним аналогам. Зважаючи на це, основними користувачами вітчизняної сільськогосподарської техніки, придбаної за програмою «Здешевлення компенсації техніки та обладнання вітчизняного виробництва», є малі сільськогосподарські підприємства.

На думку вчених, головним завданням національної системи іпотечного кредитування є запровадження нових фінансових інструментів на ринку середньо- та довгострокового капіталу, що забезпечить гарантії

проведення наданих кредитів шляхом застави нерухомого майна, у тому числі землі, особливо в сільському господарстві.

Література

1. Онегіна В., Вітковський Ю. Інвестиції та земельна реформа в сільському господарстві в Україні. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6. № 4. С. 187–210.
2. Ткаченко Т. П., Шевчук Н. А., Гончарук І. В. Напрями оптимізації інвестиційної діяльності підприємств. *Агросвіт*. 2018. № 7. С. 45-48.
3. Тарасевич Н. В. Напрямок розвитку банківського кредитування сільського господарства в Україні. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 179-182.
4. Поліщук Н. В. Теоретико-методичні аспекти кредитування підприємств сільського господарства за умов сталого розвитку. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1(2). С. 126-129.
5. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК / Калетнік Г.М., Козяр Н.О. // *Економіка АПК*. - 2020. - № 12 - С. 81.

References

1. Onegina V., Vitkovs`kyj Yu. Investy`ciyi ta zemel`na reforma v sil`s`komu gospodarstvi v Ukraini. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6. # 4. S. 187–210.
2. Tkachenko T. P., Shevchuk N. A., Goncharuk I. V. Napryamy` opty`mizaciyi investy`cijnoyi diyal`nosti pidpry`emstv. *Agrosvit*. 2018. # 7. S. 45-48.
3. Tarasevy`ch N. V. Napryam rozvy`tku bankivs`kogo kredy`tuvannya sil`s`kogo gospodarstva v Ukraini. *Social`no-gumanitarny`j visny`k*. 2019. Vy`p. 25. S. 179-182.
4. Polishhuk N. V. Teorety`ko-metody`chni aspekty` kredy`tuvannya pidpry`emstv sil`s`kogo gospodarstva za umov stalogo rozvy`tku. *Biznes-navigator*. 2018. Vy`p. 1(2). S. 126-129.
5. Strategichni pidxody` do investuvannya agrarnogo sektoru Ukrainy` v suchasny`x umovax rozvy`tku APK / Kaletnik G.M., Kozyar N.O. // *Ekonomika APK*. - 2020. - # 12 - S. 81.

Dvornikova Polina,
Student of Yaroslav Mudryi National Law University
Khaustova Marina,
Scientific Mentor:, PhD in Law, Associate Professor
Kyiv, Ukraine

CONFLICTS AS THE FOCAL POINT OF MODERN INTERNATIONAL SECURITY DEVELOPMENT

Recent events related to the conflict between Russia and Ukraine have emphasized that conflicts not only exist, but are still that “focal point” (from

Latin focus – hearth) of the world political system, in which tendencies characteristic of it converge and contradictions are clearly revealed. Currently, there are also dozens of international military conflicts with varying levels of intensity. In recent years, the dynamics of conflicts, especially to the east of the European Union, have increased dramatically, which in turn has led to an alarming and progressive trend of deepening conflicts.

We should understand it as the apparent inability of the international community to manage conflicts and eliminate their negative consequences [1. pp 20-23]. From the unprecedented refugee crisis to the spread of terrorism and religious extremism, the collective (and to some extent deliberate) failure to resolve the crisis is trying to create new threats and dangers.

In modern international conflicts, in the forms of their resolution (settlement) that are being approved, the discrepancy between the two types of rules that determine the behavior of their participants has clearly manifested itself [2]. It manifests itself in the clash of generally recognized norms and principles of international law, which are the "rules of participation" in interaction on the world stage, with the "rules of victory" in force in an international conflict. These rules are the requirements for the compliance of conflict behavior with the criteria of its expediency and effectiveness, the tasks of successfully achieving the set goals. The scale and political significance of the clash between these two types of imperatives give good reason to consider it as a global international political conflict, while ignoring the ideological differences [3, pp. 8-10].

The international legal norms of participation in the system of international relations are recognized by the actors of world politics as belonging to a given space-time continuum. They are formulated, established and recognized not so much as a reflection of real interaction, but also as a representation of how it should be. With regard to the norms of modern international law, what should be the system of interaction between states defined by them on the world stage. Among other things, this is manifested in the presence and general recognition of, if not mutually exclusive, then contradictory (but not the interests of each of the states participating in international relations) norms and principles of international law. As an example, most often they point to the principles of sovereignty, non-interference in internal affairs, inviolability of borders and territorial integrity, on the one hand, and equality and the right of peoples to control their own destiny, respect for human rights and fundamental freedoms, on the other [4, pp. 12-55].

International conflicts are an integral part of international relations. At present, conflict is seen as a means of manipulating events. The development of these events hides a lot of injustice, inequality, double standards. It is necessary to create new conditions for a constructive dialogue, for an Alliance of Civilizations and for stimulating contacts between different ethnic groups, cultures and religions, for education in the spirit of tolerance and tolerance. But in order for there to be trust between civilizations, we must learn to be open to others [5, pp 65-70]. If we don't want the alliance of civilizations remained a propaganda thesis, we must do more to have parity in this dialogue and at least relative equality in this alliance.

References

1. Kasyuk A. Ya., Manokhin I. V., Kharichkin I. K. Globalization and the New World order // Bulletin of the Kiev university. 2016. No. 10 (749). pp. 167–181
2. How is the term «Armed Conflict» defined in international humanitarian law? [Electronic resource]. –2022. – Mode of access: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/armed-conflict-article-170308.htm>. - Date of access: 15.10.2022.
3. Hazard and Dondi, Geoffrey C and Angelo (2004). LEGAL ETHICS: A COMPARATIVE STUDY. Stanford University Press. ISBN 9780804748827. pp. 8-10
4. MacDonald, Kevin (2009-04-01). "Evolution, Psychology, and a Conflict Theory of Culture". Evolutionary Psychology. 7 (2): 147470490900700206. doi:10.1177/147470490900700206. ISSN 1474-7049. S2CID 4247168 [Electronic resource]. –2022. – Mode of access: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/147470490900700206>-Date of access: 15.10.2022. pp. 12-55
5. Feofanov K. A. Civilizational theory of modernization. M.: Publishing decision, 2016. 246 p.

Дасів А.Ф.

к.е.н.

Руссіян О.А.,

к.е.н

**Інститут економіки промисловості
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна**

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СТАТИСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ ПРО ПРОМИСЛОВІСТЬ

Сучасний етап розвитку інформатизації характеризується надзвичайно швидким зростанням обсягів інформації, насамперед цифрової, так і наявністю різноманітних джерел її отримання. У сучасних промислових

смарт-системах інформація посідає центральне місце. З використанням великих обсягів даних і штучного інтелекту формуються новітні системи управління промисловістю [1, 2, 3].

Проте при здійсненні аналітичних досліджень виникають ускладнення в процесах пошуку, обробки, систематизації даних, зручних для використання та побудови інформативних звітів. Уже існуючі вітчизняні та зарубіжні статистичні бази надають інструментарій і можливість доступу до інформації, що характеризує динаміку соціально-економічних процесів в економіці. До того ж вони вміщують деякі дані з розвитку промисловості, але їх обсяг і перелік є обмеженими з позиції проведення системних досліджень проблем індустріального розвитку. В Україні спеціалізованої статистичної бази даних про промисловість на сьогоднішній день не сформовано. При цьому тенденції цифровізації промисловості вказують на актуальність завдання розробки автоматизованої бази даних розвитку промисловості у вигляді окремої статистичної системи. Зокрема, база таких даних може бути центральним елементом інформаційного забезпечення для комплексу економіко-математичних моделей розвитку промисловості [4].

Для побудови системи проведено аналіз існуючих у світі та популярних у використанні статистичних баз даних, визначено їх особливості, переваги і недоліки, які більш детально розкрито в роботі [5]. Встановлено, що у більшості існуючих статистичних систем не представлено статистичних даних по Україні, а там, де вони є, відсутня деталізація даних за видами економічної діяльності та галузями, а особливо – за промисловістю. До того ж наявними є певні технічні складнощі у роботі з даними для користувачів, персоналізація доступу майже відсутня. Досить обмеженими є також можливості інтеграції існуючих баз даних із системами, що використовують інформацію для моделювання та прогнозування як у режимі запиту, так і особливо у режимі реального часу. Ці обставини важливо враховувати при побудові спеціалізованої бази статистичних даних про промисловість.

Спеціалізована база даних про промисловість є необхідною для інформаційного забезпечення аналітичних досліджень і прийняття управлінських рішень з використанням сучасного науково-технічного інструментарію. Виходячи з цього важливою є розробка механізму її формування, що передбачає визначення складу і структури спеціалізованої бази даних про промисловість, а також особливостей її наповнення. Узагальнену схему механізму формування спеціалізованої бази даних про

промисловість представлено на рис.1. У механізмі відображено основні два блоки роботи з базою даних та їх процеси, а також фактори зовнішнього оточення та інформаційні потоки, що пов'язують їх з виконавцями (постановниками, групою статистичного забезпечення, групою програмістів, групою з економіко-математичного моделювання). Блок А механізму відображає особливості розробки структури статистичної бази даних. Блок Б розкриває технологію наповнення бази даних про промисловість. Таким чином, було розроблено склад і структуру спеціалізованої бази даних про промисловість. Особливість запропонованого підходу полягає у тому, що він передбачає формування автоматизованої бази даних з орієнтацією на промисловість, до того ж вона розкриває детально дані за ключовими видами економічної діяльності та галузями економіки України. Перевагою статистичної бази даних є можливість порівняння значень показників за 130 країнами і основними характеристиками (період, сектор, вид економічної діяльності, галузь, одиниця виміру). За результатами розробки складу і структури спеціалізованої бази даних про промисловість були зібрані у комплекс та структуровані показники розвитку промисловості.

Розроблено технологію наповнення бази даних про промисловість, яка передбачає заповнення шаблонів таблиць міграції даних особливої форми, їх інтеграцію зі структурою бази даних та дозволяє в автоматизованому і напівавтоматизованому режимі наповнити базу даних необхідними показниками, їх значеннями з різноманітних джерел інформації. Реалізовано технологію наповнення статистичної бази даних на прикладі використання показників Державного комітету статистики України та Світового банку.

В цілому послідовне здійснення всіх процесів механізму формування спеціалізованої бази даних про промисловість допоможе створити автоматизовану систему розвитку промисловості, яка дозволить покращити інформаційне забезпечення аналітичної роботи і процесів прийняття рішень у промисловості та підняти їх на новий рівень.

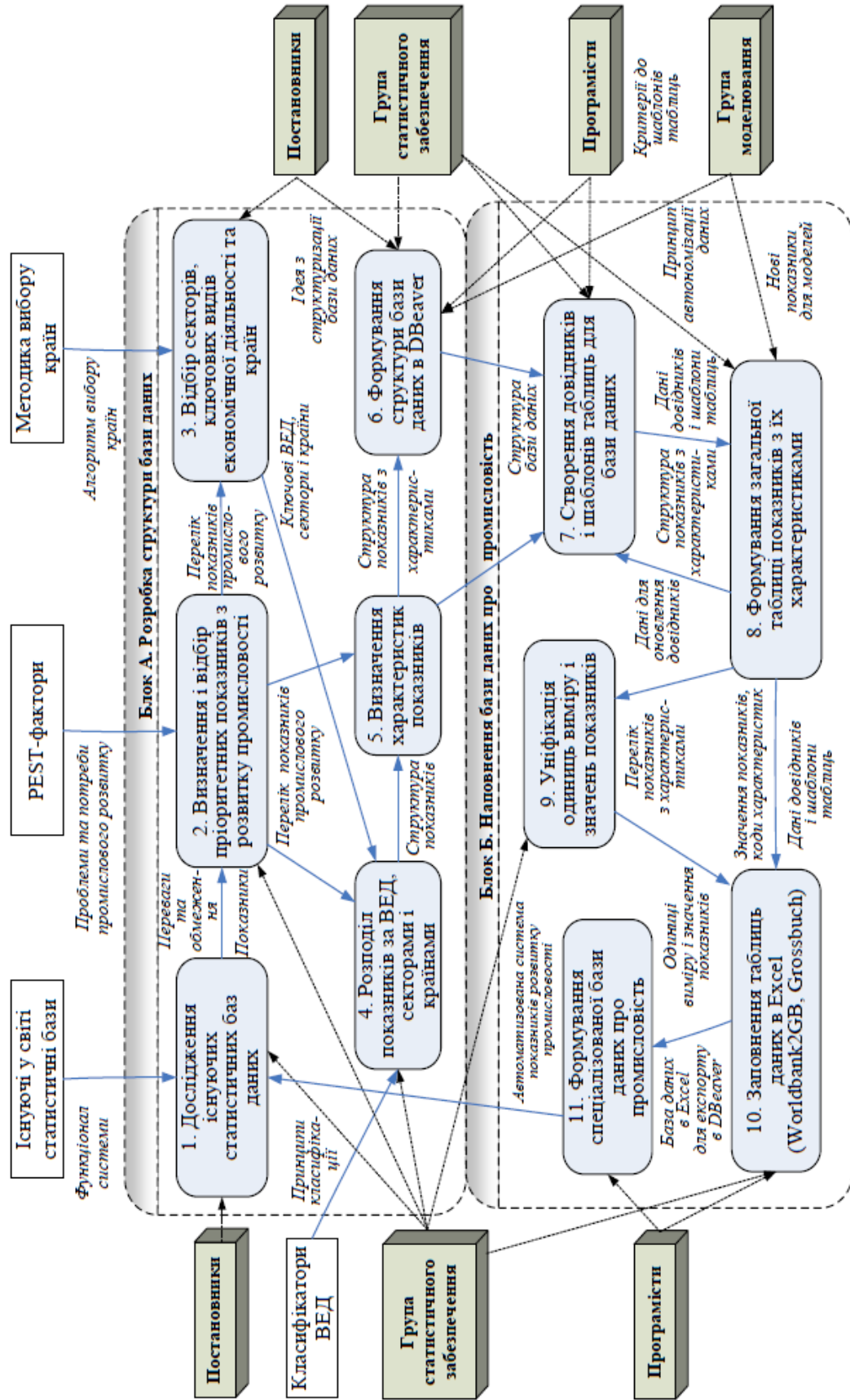


Рис. 1. Схема механізму формування спеціалізованої бази даних про промисловість

Література

1. Li C., Chen Y., Shang Y. (2022) A review of industrial big data for decision making in intelligent manufacturing. *Engineering Science and Technology*, Vol. 29. Pp. 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jestch.2021.06.001>.
2. Zarte M., Pechmann A., Nunes I.L. (2019). Decision support systems for sustainable manufacturing surrounding the product and production life cycle – A literature review. *Journal of Cleaner Production*. Vol. 219. Pp. 336-349. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.02.092>.
3. Вишневецький В.П., Вієцька О.В., Вієцький О.А. та ін. (2019). Смарт-промисловість: напрями становлення, проблеми і рішення: монографія. К.: ІЕП НАН України. 464 с.
4. Дасив А.Ф., Мадых А.А., Охтеня А.А., Турлакова С.С. (2019). Экономико-математические модели и информационно-коммуникационные технологии развития смарт промышленности: монография. К.: ИЭП НАН Украины. 140 с. (електронне видання).
5. Дасів А. Ф., Руссиян О. А., Липницький Д. В. Формування бази та автоматизованої системи інтеграції даних про промисловість. *Економіка промисловості*. 2022. №3(99). С. 57-71. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.057>.

References

1. Li, C., Chen, Y., & Shang, Y. (2022). A review of industrial big data for decision making in intelligent manufacturing. *Engineering Science and Technology*, Vol. 29. Pp. 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jestch.2021.06.001>.
2. Zarte, M., Pechmann, A., & Nunes, I.L. (2019). Decision support systems for sustainable manufacturing surrounding the product and production life cycle – A literature review. *Journal of Cleaner Production*. Vol. 219. Pp. 336-349. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.02.092>.
3. Vyshnevskiy V. P., Viietska O. V., Viietskiy O.A. (Ed.) (2019). Smart industry: directions of development, problems and solutions: monograph. K. NAS of Ukraine, Institut of Industrial Economics. 464 p. [in Ukrainian].
4. Dasiv, A.F., Madykh, A.A., Okhten, O.O., & Turlakova, S.S. (2019). Economic-mathematical models and information-communication technologies of smart industry development: monograph. K.: Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine. 140 p. (electronic edition) [in Russian].
5. Dasiv, A. F., Russiian, O. A., & Lypnytskyi, D. V. (2022). Formation of the base and the automated system of the data integration about the industry. *Econ. promisl.*, 3 (99), pp. 57-71. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.057> [in Ukrainian].

Дейнеко І.С.
здобувачка вищої освіти
Миценко І.М.
д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

Забезпечення конкурентних позицій країни на міжнародних ринках пов'язується із спроможністю національної економіки виготовляти широкий асортимент товарної продукції, яка відповідає потребам споживачів у якомога більшості країн світу. Водночас, здійснення імпорту сировини та матеріалів для виготовлення продукції також повинно відбуватися з багатьох країн для запобігання раптового припинення поставок, що призведе до зниження виробництва промислових товарів в середині країни. Тому, кожна країна прагне диверсифікувати географічну структуру експорту та імпорту, яка дуже часто дозволяє розширити номенклатуру експортних товарів за рахунок збільшення продажу продукції переробної промисловості.

На основі аналізу теоретичних підходів вчених до трактування сутності поняття «диверсифікація зовнішньої торгівлі» можемо виділити такі змістовні характеристики цього процесу:

- зниження ризиків зовнішньоторговельної діяльності та зменшення потенційних загроз для діяльності експортерів та імпортерів;
- необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності експортерів на зовнішніх ринках, а імпортерів – на внутрішньому ринку товарів і послуг;
- інструмент оптимізації галузевої структури внутрішнього виробництва товарів з метою підвищення ефективності експортно-імпортних операцій.

Залежно від напрямів товарних потоків зовнішньої торгівлі розрізняють диверсифікацію експорту та диверсифікацію імпорту. Відповідно до структури зовнішньої торгівлі виділяють товарну диверсифікацію та географічну диверсифікацію (рис. 1).

Крім цього, товарна диверсифікація може відбуватися у формі горизонтальних, вертикальних та діагональних змін. Під горизонтальною формою диверсифікації розуміють відповідний процес, що відбувається «в

межах одного сектору економіки країни (сировинного, аграрного, промислового) та полягає у реструктуризації експорту шляхом додавання нових товарів до наявної номенклатури зовнішніх поставок у межах однієї товарної групи для пом'якшення несприятливого впливу кон'юнктури світових ринків» [1, с. 32].

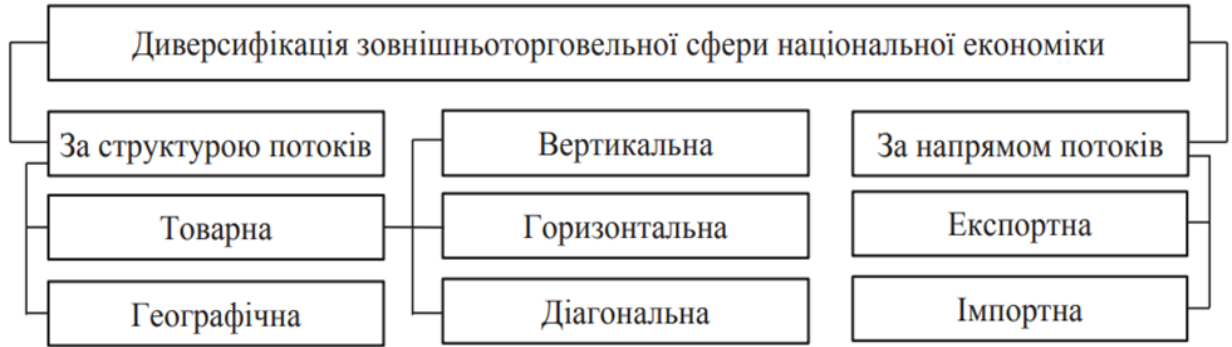


Рис. 1. Місце географічної структури зовнішньої торгівлі в системі диверсифікації торговельних потоків

Джерело: [3, с. 18]

Вертикальна форма диверсифікації «передбачає перехід між секторами економіки (наприклад, від сировинного до промислового), що зумовлює розвиток економічної активності у сфері обробки продукції, маркетингу та інших супровідних послуг. Саме тому, вертикальна диверсифікація розглядається як ефективний засіб «розширення ринкових можливостей та сприяння економічному зростанню, оскільки оброблені товари у цілому мають більшу цінову стабільність, ніж сировина» [1, с. 33].

Діагональна форма диверсифікації «полягає у розширенні імпортного кошика комплектуючих і обладнання для оптимізації виробничих процесів підприємств переробної промисловості» [2, с. 262].

Залежно від рівня та форми диверсифікації зовнішньої торгівлі потреба у ресурсах для забезпечення цього процесу може відрізнитися за обсягами інвестицій в основний капітал, впровадження новітніх технологій, за вимогами до кваліфікації управлінського персоналу та робочої сили. Як зазначає Іванов Є., «стале довгострокове зростання експорту потребує як горизонтальної (розширення номенклатури), так і вертикальної (перехід від сировинних товарів до продукції з більш високою доданою вартістю) диверсифікації, що «... може бути досягнуто шляхом зміни частки товарів у наявній структурі експорту або додавання нових видів продукції до наявного експортного кошику» [3, с. 18].

Географічна диверсифікація зовнішньої торгівлі, яка спрямована з національного рівня до корпоративного визначається державною політикою (протекціонізм чи лібералізація). Залежно від того, які державні програми реалізуються для підтримки експорту певних товарів чи розвитку співпраці з окремими країнами або інтеграційними об'єднаннями, географічна диверсифікація експорту може передбачати зміну основних торговельних партнерів в результаті розширення асортименту високотехнологічних товарів та продукції з вищим ступенем переробки, обмеження експорту сировинної продукції або збільшення імпорту окремих товарів.

Диверсифікація зовнішньої торгівлі залежить від економічної диверсифікації в середині країни, яка своєю чергою потребує диверсифікації імпорту.

Розширення асортименту продукції, як важливий чинник просторової диверсифікації експорту, повинне передбачати підвищення якості продукції завдяки покращенню доступу національних виробників товарів до ресурсів і технологій, зокрема імпортних, що також може досягатися за рахунок географічної диверсифікації імпорту.

Важливою передумовою державної політики щодо зміни географічної структури зовнішньої торгівлі є стан та технологічний рівень підприємств різних галузей економіки, зниження прибутковості експортних операцій, неефективна система оподаткування, розбіжності у структурі виробництва товарів та структурі їх споживання. Державна політика диверсифікації зовнішньої торгівлі повинна мати довгостроковий характер, передбачати підтримку важливих експортоорієнтованих галузей або стратегічних видів економічної діяльності. Тому напрями та заходи з диверсифікації зовнішньої торгівлі повинні розроблятися в межах національних стратегічних документів розвитку економіки і бути чітко окресленими з урахуванням довгострокового ефекту від їхнього впровадження.

Література

1. Mejía J.F. Export Diversification and Economic Growth: An Analysis of Colombia's Export Competitiveness in the European Union's Market. Berlin: Springer-Verlag Heidelberg, 2011. 206 p.
2. Kesavan R., Elanchezian R., Selwyn T. Engineering Economics and Financial Accounting. New Delhi: Laxmi Publications Ltd., 2005. 534 p.
3. Іванов Є.І. Теоретичні основи диверсифікації зовнішньої торгівлі. Бізнес-навігатор. 2018. Вип. 4(47). С. 17-20.

Дерев'янко Д.С.

аспірант

Миценко І.М.

д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ТА ГЛОБАЛЬНА АСИМЕТРІЯ

Сучасні суспільно-економічні процеси відбуваються під впливом глобалізації. Вона проявляється у всіх сферах життєдіяльності людини, у тому числі економічній діяльності. Глобалізація (лат. – «globus», фр. – «global» – куля) – це загальноцивілізаційний процес, який справляє визначальний вплив на політичні, економічні, культурні та інші сфери людської активності [1, с. 163]; охоплює територію або населення всієї земної кулі, має загальний та всесвітній характер [2, с. 161]. Отже, глобалізація – це явище загальносвітового масштабу та значення, яке посідає важливе місце в світовій та вітчизняній економічній науці. Провідні вчені різному визначають сутність та значення глобалізації, акцентуючи увагу на її окремих позитивних чи негативних наслідках, в цілому характеризуючи як новий етап розвитку людства.

Соціально-економічні та політичні проблеми глобального характеру активно почали розглядати у науковій думці у ХХ ст. після світових війн та Великої депресії, коли світова спільнота приходить до усвідомлення масштабності наслідків порушення системи світового порядку. Доба «холодної війни» в міжнародному науковому середовищі позначалась переважно дослідженнями «блокового» протистояння, однак з лібералізацією світової економіки та послабленням американсько-радянського суперництва, становлення глобальної економічної системи стає важливим предметом міжнародної наукової думки. Знаковою подією вважається вихід у світ статті американського дослідника Т. Левітта «Глобалізація ринків», в якій вперше йшлося про економічну глобалізацію. Зокрема, економіст дає чітке розмежування термінам «багатонаціональний» та «глобальний» [3, с. 2-3], що стало передумовою для визначення економічної єдності світу як глобалізації. Юридично термін «глобалізація» закріпився у 1996 р. на 25-й сесії Світового економічного форуму у Давосі під керівництвом засновника та президента форуму К. Шваба, на якій основна дискусія точилась навколо теми «Глобалізація основних процесів на планеті» [4, с. 135]. Таким чином,

глобалізація стала важливим елементом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

Відомий американський експерт міжнародних відносин Т. Фрідмен зазначає, що «виникнення та утворення нової міжнародної системи світового розвитку – глобалізації, завдячує закінченню «холодної війни», на відміну від якої, не є «замороженою» і являє собою динамічний безперервний процес. В основу розвитку «нової» системи, дослідник ставить інтеграцію, автор говорить про «сплетіння» в середині цієї системи, об'єктами якої є і люди, і корпорації, і держави» [5, с. 11].

На думку А. Філіпенка, в процесі глобалізації саме «економічний чинник варто сприймати як домінуючий, адже саме економічна складова пов'язана з джерелами, факторами та формами господарського прогресу, що становлять основу глобалізації» [6, с. 13]. Ю. Дудка визначає сутність економічної глобалізації як «цілісність та єдність світового господарства, яка полягає в посиленні відкритості національних ринків, поглибленні міжнародного поділу та кооперації праці, зростаючій інституціоналізації економічної діяльності, збільшенні обсягів та диверсифікації структури міжнародної торгівлі, міжнародних прямих та портфельних інвестицій в національну економіку і зростанні ролі інтелекту, інформації, технологій, менеджменту та маркетингу» [7, с. 47].

Еволюція міжнародних відносин в умовах глобалізації призвела, з одного боку, до їх системного оформлення, з іншого, – до посилення глобальної невизначеності. Поряд з перевагами, які отримує суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності в умовах відкритої економіки (наприклад, країна) – розширення можливостей оптимізації своєї діяльності в процесі міжнародного поділу праці; деіндустріалізація виробництва; посилення конкурентоспроможності національної економіки; лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, а також політичної, соціальної та економічної інтеграції з іншими суб'єктами світового господарства; сервісизація економіки; збільшення частки високотехнологічних товарів; підвищення уваги до соціальної складової, гуманітаризація світового господарства, її економічна безпека піддається значним екзогенним викликам і загрозам. Виходячи з цього, міжнародні економічні відносини, у тому числі двосторонні, в системі економічної безпеки держави необхідно розглядати з одного боку, як чинник інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності, з іншого, – як потенційне джерело загроз для національної економіки.

Тут доречно навести позицію академіка О. Білоруса, який розширює наведену змістову «траєкторію», визначаючи «глобалізм як світову

мегасистему, що склалася в результаті інтенсивних процесів глобальних трансформацій, глобалізації розвитку і нової стадії світової інтеграції в рамках глобального капіталізму». О. Білорус обґрунтовує поняття глобалізму, який «виріс з глобального капіталізму і з класичного імперіалізму і є специфічною формою сучасного імперіалізму, його новою, надвисокою стадією» і використовується як «своєрідний інструмент розвинених країн світу задля досягнення власних цілей». Вчений підкреслює роль ТНК у цьому процесі: «Імперські держави діють спільно з транснаціональними глобальними корпораціями. Глобальні корпорації посилюють свій вплив на держави і використовують їх як механізм своєї експансії і впливу на міжнародні організації, такі як СОТ, МВФ, Світовий банк та інші» [8, с. 5-9]. Таким чином, за допомогою сучасних геофінансових та геоекономічних технологій, транснаціональні корпорації спроможні забезпечити реалізацію своїх інтересів у будь-якій національній економіці, призводячи до глибоких деформацій економічної та фінансової інфраструктури.

За таких умов світогосподарський устрій об'єднує суб'єктів економічної діяльності в одне ціле, утворюючи таким чином світову систему. Країни з найбільшими конкурентними перевагами стають лідерами світової економіки, відповідно, менш розвинені або маргінальні країни-антиглобалісти залишаються «на узбіччі» світової економіки. Це призводить до нерівномірного розвитку країн (деструктуризації системи), а відтак - до мегарегіоналізації та маргіналізації світового господарства. Проблеми політико-соціального, цивілізаційно-етнічного характеру також впливають на загальну трансформацію світової системи або, як зазначає В. Горбулін, «дезінтеграції та фрагментації національних держав» [9, с. 43]. Системне оформлення глобальної економіки відбувалося в результаті еволюції форм господарювання – від мануфактури, машинного виробництва до сучасної форми капіталізму, за якої не всі країни приймали повноцінну участь у процесі глобалізації системи або включались у процес через домінування іншого економічного укладу, що зумовлювало нерівномірний розвиток серед країн світової економіки.

Вказуючи на неоднозначність впливу ефектів глобалізації на світову економіку, Дж. Стігліц погоджується з критикою глобальних процесів та прозахідного характеру глобалізації. Водночас, дослідник наголошує на «опортуністських рисах глобалізації, яка створює можливості для країн, що розвиваються, через доступ до світових товарних ринків, результатів науково-технічного прогресу, освіти, комунікацій, іноземної допомоги, проте

конкуренція на глобальному рівні не завжди дозволяє отримати вигоди» [10, с. 28-30].

Таким чином характеристикою глобальної економіки є її ринкова природа, для якої притаманний циклічний розвиток (кожен цикл, як правило, супроводжується кризами та занепадами). В умовах структурної трансформації світового господарства, подальший розвиток залежить від числа учасників (не тільки держав) і, відповідно, їх ступеня інтегрованості (в якісному та кількісному вимірі), має стохастичний характер, тому важко чітко визначити її напрями й масштаби.

Література

1. Новий словник іншомовних слів. Укладання і передмова О.М. Сліпушко. 20 000 слів. К.: 2007. 848 с.
2. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Демянюк; за ред. Л.І. Шевченко. К.: АРІЙ, 2008. 762 с.
3. Levitt T. The globalization of markets. The McKinsey Quarterly, 1984. 20 p. URL: <http://www.vuw.ac.nz/~caplabtb/m302w07/levitt.pdf>.
4. The World Economic Forum: A Partner In Shaping History: The First 40 Years 1971-2010. World Economic Forum. Geneva. 2009. 280 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_First40_Years_Book_2010.pdf.
5. Фрідмен Т.Л. Лексус і оливкове дерево: зрозуміти глобалізацію / пер. з англ. М. Прокопович, Р. Скакуна. Львів: Бібліотека журналу «І». 2002. с. 626.
6. Филипенко А.С. Экономическая глобализация: истоки и результаты. М.: «Экономика», 2010. 511 с.
7. Дудка Ю.П. Парадигма економічної глобалізації та її значення у формуванні концептуальної матриці економічної безпеки. Економічний простір. 2009. №22/1.
8. Білорус О. Проблеми політичної економії глобалізму. Глобалізм як світова система імперіалістичної інтеграції. Україна в глобалізованому світі: збірник наукових праць. К.: 2007.
9. Горбулин В.П. Проблемы безопасности в контексте перспектив мирового развития. *Стратегічна панорама*. 2007. № 1. С. 43-52.
10. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар: пер. з англ. – К.: Вид. дім. «КМ Академія», 2003. 252 с.

Джигга Л.В.
здобувачка вищої освіти
Дон О.Д.
к.е.н., доцент
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Національна безпека України у сучасних умовах переживає високий ступінь мінливості і непередбачуваності. Кризові явища, що відбуваються зараз у світі вимагають від державного управління негайних рішучих дій, щоб забезпечити суспільство та втримати на відносно стабільному рівні усі сфери життя держави. На тлі сучасних глобалізаційних процесів, що мають тенденцію до стрімкого розвитку, наша країна досі оговтується від радянської директивної системи, що має негативний характер щодо впровадження нових напрямів розвитку вітчизняної економіки. Питання збереження економічної безпеки України як складової національної безпеки зараз є надзвичайно важливим, адже на тлі пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення Російської Федерації наша держава зазнає значного удару по найважливіших сферах життєдіяльності.

Невизначений характер ситуації впливає на ускладнення формування державою політики щодо національної безпеки, створює потребу диверсифікації заходів, удосконалення традиційних механізмів забезпечення безпеки заходами відносно побудови національної стійкості.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» під поняттям «національна безпека» розуміється захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від загроз, які мають реальний та потенційний характер [7]. Економічна безпека є однією із сфер національної безпеки України, що передбачає збереження стійкості до внутрішніх і зовнішніх загроз і задоволення потреб як окремої особи, так і суспільства загалом. До економічної безпеки відносяться економічна незалежність, стійкість і стабільність національної економіки та здатність до саморозвитку і прогресу [4].

Важливість налагодження економічної безпеки зумовлена основоположним значенням щодо належного функціонування елементів

національної економіки, без чого держава втрачає свою конкурентоспроможність, надійну обороноздатність, військово-політичну стабільність, ефективну соціальну політику, злагоду в духовному і моральному житті суспільства, захист інформації, розвиток в науково-технічному прогресі та гарантію безпечного екологічного стану.

Сучасний стан розвитку економіки зумовлює необхідність врахування нових викликів з метою забезпечення стабільності в розвитку та конкурентоспроможності національної економіки України. Глобалізація створює несприятливі умови для економічної безпеки держави через різну ступінь розвиненості країн, внаслідок чого одні країни не здатні конкурувати з іншими [2].

У своїй праці Левчук О.В. зазначає такі найбільш актуальні виклики глобалізації, які створюють загрози для економічної безпеки держави, зокрема і України:

1. нестабільність світової фінансової системи внаслідок незбалансованості світової торгівлі та інвестиційних потоків;
2. розширення світових ринків для певних видів продукції;
3. розповсюдження кризових явищ;
4. дефіцит ресурсів для розширеного розвитку;
5. експансія передових країн світу [5].

Пандемія COVID-19 сколихнула економіку кожної країни світу, коли у зв'язку з карантинними заходами та безпрецедентними негативними наслідками, бізнес зазнав банкрутства, частина підприємств була змушена припинити свою діяльність. За останні роки показники світової торгівлі та інвестування різко впали, адже більшість країн світу мали необхідність змінити методи управління основних сфер життєдіяльності [3].

Державні заходи, викликані необхідністю боротьби з пандемією, призвели до безпрецедентних потрясінь в економіці України, внаслідок чого значна кількість підприємств ліквідувались або заморозили свою діяльність. За даними Державної служби статистики України, наслідки поширення COVID-19 мали негативний вплив на динаміку кількості суб'єктів господарювання в Україні. Станом на кінець 2021 року їх кількість зменшилася на 14 тис. од. у порівнянні з 2020 р. У 2020 р. ще не спостерігається негативна динаміка передусім через ще невідчутні наслідки, а також закриттю суб'єктів бізнесу саме з початку 2021 р. посприяло введення жорсткого локдауну на початку року. (табл. 1). [6].

Динаміка кількості суб’єктів господарювання в Україні

Роки	Усього, од.	Підприємства, од.	Фізичні особи-підприємці, од
2019	1941701	380673	1561028
2020	1973652	373897	1599755
2021	1956320	370906	1585414

Складено автором на основі [6].

Пандемія стала джерелом виникнення таких економічних проблем на рівні держави, як знецінення національної валюти, скорочення рівня ВВП, зростання інфляції, скорочення експортно-імпортних операцій, зниження інвестиційних надходжень, великий зовнішній борг тощо. Наявні загрози економічній стабільності нашої держави сприяють зниженню рівня економічної безпеки [3].

З початком повномасштабної війни на території України вітчизняна економіка зазнала ще більших збитків, відповідно, економічна безпека виявилася під численною кількістю загроз. Зниження економічної активності, проблеми на ринку праці, логістичні проблеми, дисбаланс на валютному ринку, збільшення бюджетного дефіциту, галопуюча інфляція – чинники, які мають безпрецедентний, рушійний вплив на економічну безпеку нашої держави.

Варто зазначити такі негативні фактори, пов’язані з війною, що становлять загрозу економічній безпеці України, як:

- міграція населення та велика частка зменшення доходів, що знизило потенціал внутрішнього споживання на 20-25%;
- пошкодження та руйнування промислових підприємств, що спричинило скорочення обсягів виробництва на 25-30%;
- блокування портів, що знижує обсяги зовнішньої торгівлі на 50%;
- фактична відсутність інвестицій, що уповільнює економічний ріст на роки [1].

Вимушена внаслідок воєнних дій міграція населення несе реальну загрозу економічній безпеці через зниження трудової активності, відповідно, зменшення обсягів виробництва та державних доходів.

Таким чином, карантинні заходи, запроваджені в Україні з метою запобігання поширення пандемії COVID-19, повномасштабне російське вторгнення несуть рушійні наслідки для усіх секторів безпеки, включаючи

й економічний. Масштабні руйнування інфраструктури, великий державний борг, зменшення обсягів зовнішньої та внутрішньої торгівлі, міграція трудових ресурсів – це чинники, які призводять до зменшення інвестиційної привабливості нашої країни.

У зв'язку із загостренням кризових явищ протягом останніх років відзначається посилення й загроз для економічної безпеки України. Зараз економіка нашої держави перебуває у скрутному становищі, що, безпосередньо, говорить про низький рівень економічної безпеки. В період продовження воєнного стану стабілізаційні заходи повинні бути спрямовані на недопущення більшого занепаду економіки та пристосування до сучасних умов.

Література

1. Бабенко М., Богута Н. Без експорту та податків. Як виживає економіка України після 100 днів війни // Інформаційний портал «Фокус». 2022. URL: <https://focus.ua/uk/economics/517742-kak-vojna-s-rossiej-povliyala-na-ekonomiku-ukrainy> (дата звернення: 15.10.2022)
2. Гбур З.В. Економічна безпека України в сучасних умовах // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 2. – URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2018/20.pdf (дата звернення: 11.10.2022)
3. Дзюрах Ю.М., Кулиняк І.Я., Веселов О.О. Напрями посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19 // Соціальна економіка. 2021. Вип. № 61. - URL: <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/17704/16319> (дата звернення: 14.10.2022)
4. Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В. Економічна безпека держави // Навчально-методичний посібник. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с., ст. 9 – URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3466/1/%D0%9D%D0%9C%D0%9F_%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8.pdf (дата звернення: 11.10.2022)
5. Левчук О.В. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. Економіка і суспільство. 2017. Вип. № 8. С. 59—64.
6. Офіційний сайт державної служби статистики України. Діяльність підприємств. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm (дата звернення: 14.10.2022)
7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 11.10.2022)

Дугієнко Н. О.
к.е.н., доцент,
Кісенко О.А.
здобувачка вищої освіти
Запорізький Національний Університет
м. Запоріжжя, Україна

ОФШОРНІ ЗОНИ ЯК НЕЛЕГАЛЬНИЙ СПОСІБ ВИВЕДЕННЯ КОШТІВ

Фінансові кризи не перестають послаблювати світову економіку, а боргові зобов'язання деяких країн давно перевищили позначку в мільярд доларів. У цьому нескінченному хаосі підприємці та потенційні інвестори провідних світових держав не перестають шукати інструменти для оптимізації та зниження існуючого податкового тягаря.

Тенденція протидії та впровадження ефективних методів оптимізації оподаткування виникла на початку 2000-х років, коли влада таких країн, як Велика Британія, США, Німеччина, Франція звернула увагу на те, що вилучення фінансових активів за межами їх економіки значно скоротили надходження до бюджету. Потім почалася гонитва за капіталами, які втекли в офшори, і в результаті запровадили ряд міжнародних стандартів і дій [1].

Для початку слід дати визначення поняття офшорної юрисдикції. По суті, офшорна зона – це спеціалізована територія, яка надає різні конкурентні переваги та корпоративні привілеї компаніям, які не мають статусу податкового резидента. У міжнародній практиці офшорні зони існують всюди. Це можуть бути малі острівні країни, окремі адміністративно-територіальні одиниці з особливим економічним статусом або навіть цілі країни.

Якщо поглянути на офіційну статистику, то в усьому світі існує близько ста міжнародних фінансових центрів, які надають можливість реєстрації компаній та юридичних осіб у податкових гаванях. Як правило, привабливість таких юрисдикцій забезпечується лояльним податковим кліматом і спрощеною процедурою реєстрації іноземної компанії.

Водночас сучасна міжнародна практика поділяє зони податкових гаваней на дві умовні категорії, відповідно, мідшорні та класичні офшорні зони. Класичні податкові зони забезпечують повне звільнення від таких форм оподаткування, як податок на приріст капіталу, податок на

дивіденди, проценти, податок на спадщину та дарування, податок на прибуток тощо.

Мідшорс – це сучасні юрисдикції, які перейняли кращий міжнародний досвід. Гнучке корпоративне законодавство та низька ставка податку характерні для мідшорів [2].

Як правило, це ті країни, які прагнуть максимальної податкової прозорості за рахунок податкової та фінансової звітності бізнесу. Ці юрисдикції включають низку європейських країн, як-от Мальта, Кіпр, Нідерланди та Швеція.

Як зазначалося вище, вперше про ініціативу протидії юрисдикціям податкових гаваней виступили представники Великої Британії та США. Якщо звернутися до історії, то можна виявити, що перші офшорні утворення з'явилися на планеті після того, як Британія надала незалежність своїм колоніям, які, в свою чергу, були змушені шукати шляхи залучення прямих іноземних інвестицій в економіку. Численні острівні організації були на межі зникнення і повинні були стати домом для різних неоподатковуваних компаній [3].

Згідно з результатами незалежного дослідження, за останні сорок років бюджет Великої Британії втратив понад 30 трильйонів доларів, які були виведені в юрисдикції податкових гаваней. Беручи до уваги ці цифри, стає зрозумілим ентузіазм Великої Британії щодо боротьби з відтоком капіталу.

Експерти кажуть, що цей рік може стати переломним у боротьбі з юрисдикціями податкових гаваней. Багато хто схиляється до думки, що настав час повертати активи, які були виведені з народного господарства. Водночас експерти переконані, що повністю припинити всі офшорні механізми та схеми буде неможливо, оскільки вони тісно переплетені не лише з приватним бізнесом, а й з публічними компаніями. Але все одно полювання на податкову гавань оголошується [4].

Основним каталізатором, який слугує прискорювачем міжнародного співробітництва в боротьбі з податковими гаванями, стала фінансова криза, яка вибухнула в США і плавно поширилася на країни Європи. Погіршення економічної ситуації стало головним поштовхом для різних міжнародних організацій, зокрема Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Діяльність таких організацій виражається не лише у здійсненні контролю над бізнесом, а й у розробці нормативно-правових актів та вимог фінансової прозорості до юрисдикцій податкових гаваней.

Вся робота міжнародних організацій керується і базується на одному принципі – якщо є можливість простежити ланцюжки офшорних схем бізнесу, то повернення прихованих податків цілком реально. Щорічно міжнародні організації повідомляють про мільярди євро, які їм вдалося повернути до бюджетів різних країн.

Система офшорних юрисдикцій відповідає загальним законам маркетингу. Точніше, закони, які діють на спільному ринку, тут однаково застосовні. А саме, чим більші витрати на виробництво, тим вища вартість наданих послуг. Відповідно, підвищення вимог до юрисдикцій податкових гаваней впливає на пропорційне підвищення вимог до іноземного бізнесу, який зареєстрований у юрисдикції.

Наприклад, сьогодні для реєстрації офшорної компанії недостатньо подати тільки паспорт, як це було десять років тому. Сьогодні потрібно надати величезний пакет документів, який включає рекомендаційні листи банківських установ, документи, що підтверджують фактичне місце проживання, детальний бізнес-план, інформацію про кінцевих бенефіціарів, засновників, акціонерів, власники компанії тощо [5].

Намагаючись зберегти ділову репутацію на міжнародній арені, регулятори зон податкових гаваней керуються принципом – знай свого клієнта. В результаті іноземні підприємці змушені не тільки збирати необхідні документи, але й займатися їх перекладом, сертифікацією та легалізацією.

Для створення ефективної схеми податкових гаваней доведеться створити не одну офшорну компанію. Зрештою, потрібен корпоративний рахунок в іноземному банку, відкриття якого також вимагає відповідального підходу. Сучасні банківські установи також дбають про свою репутацію та насторожено ставляться до податкових гаваней. Перш за все, необхідно визначитися з банківською установою, а якщо бути точніше, то дізнатися перелік послуг, що надаються, і актуальні тарифи.

Висновок Проведене дослідження дає змогу точніше позиціонувати Україну на світовому ринку офшорних послуг. Конкурентоспроможність української економіки, що виходить із кризи, має ґрунтуватися на фінансовій системі, яка базується як на фіскальних механізмах держави, а й стимулює залучення капіталу. Цілком адекватним вирішенням проблеми в даний час.

Час може стати прийняття сучасного пакету офшорного законодавства, яке обмежувало б застосування найбільш шкідливих з погляду бюджету схем. Дане законодавство мало однакову силу всім суб'єктів економічної

діяльності безвідносно до форми власності та інших характеристик підприємств.

Література

1. Баймуратов М.О., Зоріна О.І. Офшорні зони у сучасному всесвіті: питання теорії та практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2010. 173 с.
2. Варналій З. С. Офшоризація – інституціональна загроза національної економічної безпеки та державності України. Публічне управління економікою України в умовах загроз державності: збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 5 грудня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 7–8.
3. Харазішвілі Ю. М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.
4. Чорномаз П. О., Субачева І. С. Офшоризація економіки як економічна категорія. Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин: матеріали XI науково-практичної конференції молодих вчених (м. Харків, 25 березня 2016 р.). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. С. 365-370.
5. Єщенко П. С. Як подолати системні витрати неоліберального реформування економіки. Економіка. 2018. № 1. С. 26–41.

Драчук Ю.З.
д.е.н., професор,
провідний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

З ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ЩОДО СИСТЕМИ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗПОДІЛЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

До ключового питання з огляду на євроінтеграційний вектор розвитку України відноситься організація та функціонування енергетичного ринку. Запорукою цьому стала сформована у січні 2020 р. «Зелена угода» ЄС, якою підтверджено намір стати екологічно нейтральним. Суттєвий внесок у збереження та захист навколишнього середовища здійснює відновлювальна енергетика. І вивчення досвіду країн-членів ЄС, що займають провідні позиції у виробництві та використанні енергії з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), є актуальним. Тому завданням роботи є аналіз досвіду однієї з країн ЄС, а саме досвіду Польщі, самої дружньої для України, системи енергозабезпечення з елементами розподіленої генерації та визначення перспективи впровадження такого

досвіду у практику України. В цьому питанні слід звернутися до Енергетичної стратегії України [1], де головною метою ЕСУ є забезпечення потреб суспільства та економіки в паливно-енергетичних ресурсах у технічно надійний, безпечний, економічно ефективний та екологічно прийнятний спосіб для гарантування поліпшення умов життєдіяльності суспільства. Стратегічне бачення: енергетична галузь України – економічна запорука державного суверенітету, елемент належного врядування, надійний базис сталого розвитку конкурентної економіки та невід’ємна частина європейського енергетичного простору. В цей важкий час агресивного нападу РФ на нашу країну «Україна вважає “закриття неба” одним з ключових елементів міжнародної підтримки, які допоможуть зберегти критичну інфраструктуру. В рамках саміту G20, Президент Володимир Зеленський закликав до нарощення допомоги Україні, зокрема постачання систем протиповітряної та протиракетної оборони для захисту енергооб’єктів, направлення місії експертів ООН на об’єкти критичної енергетичної інфраструктури для оцінки руйнувань і потреб у відновленні, запровадження обмеження ціни на російські енергоресурси [2].

Нові можливості в енергетичному секторі Польщі та їх вплив на Україну [3]: Польща відмовляється від вугілля. У лютому уряд Польщі прийняв Політику енергетики для Польщі до 2040 року (ПЕП), яка закріплює основу для енергетичного переходу, окреслює цілі для прогресу в енергетичному переході та стає польським внеском у Паризьку угоду та Європейський зелений курс. Короткий огляд розвитку сектору ВДЕ в Польщі, зокрема сонячної енергетики та вітрової як на суші так і в офшорі, представлено нижче.

а). Загальний огляд сектору відновлюваних джерел енергії в Польщі. Сектор відновлюваних джерел енергії (надалі – "ВДЕ") переживає бурхливий розвиток. На сьогодні двома найпопулярнішими джерелами відновлюваної енергії є наземні вітроелектростанції та фотоелектричні установки (СЕС). Уряд оголосив про подальший інтенсивний розвиток ВДЕ в обох сферах. Фактором, який може перешкодити розвитку наземної вітроенергетики, є вимога щодо 10-кратної відстані від вітрогенераторів до найближчих житлових будинків чи охоронних зон.

б). Закон Польщі про офшорні вітроелектростанції. 18 лютого 2021 року набув чинності Закон про сприяння виробленню електроенергії офшорними вітроелектростанціями, тобто Законом Польщі про офшорні вітроелектростанції (надалі – "ЗОВ") забезпечується комплексний

регуляторний режим для розвитку та підтримки офшорних вітроелектростанцій (надалі – "ОВ") у виключній економічній зоні Польщі в Балтійському морі.

в). Уроки Польщі та вплив на Україну. В Україні, як і в Польщі, бурхливо розвивається ВДЕ. Енергетика та ці країни схожі між собою в темпах розвитку. Водночас, Україна обрала шлях стимулювання виробництва електричної енергії з ВДЕ через "зелений" тариф, а Польща одразу обрала використання аукціонів та інших механізмів стимулювання. Польщі показує, що аукціони, які плануються в Україні, є менш ефективні. Польща не використовує такий вид стимулювання як "зелений" тариф, а використовує аукціони більш схожі на аукціони "європейського зразка", коли держава не платить всю вироблену електричну енергію, а лише за "премію".

Важливим є досвід Польщі щодо впровадження положень європейського законодавства у сфері альтернативної енергетики. В цій сфері Україна знаходиться в подібному стані розвитку. На основі актів законодавства ЄС щодо популяризації ВДЕ розроблено в Польщі Національний план дій на користь ВДЕ (НПД-ВДЕ), затверджений ухвалою Ради Міністрів від 18.11.2010р., де визначені конкретні завдання в секторах електро-енергетики, теплоенергетики і транспорту по досягненню в Польщі 15 % частки ВДЕ в балансі енергії в 2020 році. Для стимулювання та підтримки впровадження поновлювальних джерел у багатьох країнах застосовують такі форми підтримки: пільгові тарифи для продажу електроенергії, що виробляється з поновлювальних джерел в енергомережу; використання для альтернативної енергії поняття «зелена енергія», що передбачає більш високу ціну для її свідомого споживача; податкові пільги; пільгові кредити; законодавчий припис забезпечити відповідну частку альтернативної енергії в загальному енергобалансі у встановлений строк. Польська енергетика все ще базується на потужності нещодавно вичерпаних вугільних електростанцій, які незабаром повинні бути замінені новими джерелами генерації з низьким і нульовим рівнем викидів. Зараз середній вік електростанцій у Польщі становить 47, що означає, що вони наближаються до кінця їхньої технологічної можливості. Надзвичайно важливий елемент Польщі вже реалізується зараз розширенням джерел генерації з використанням відновлюваних джерел енергії, що буде стабільною тенденцією протягом усього трансформаційного періоду.

Характерною особливістю розподілених енергосистем є: різноманітність джерел і параметрів електроенергії, відносно мала потужність одиничних джерел, від яких залежить нерівномірне у часі виробництво електроенергії; крім того, розподілені джерела електроенергії можуть мати негативний вплив на якість енергії в мережі, до якої вони підключені [4;5]. Вищу ефективність досягнуто теплоелектростанціями. Ще більші переваги у вигляді дешевшої енергії, енергетичної безпеки та менших викидів вихлопних газів і втрат при передачі розподіленої генерації на базі малих генераторних установок, у т.ч. на основі відновлюваних джерел енергії. Розподілена генерація, розташована в безпосередній близькості від споживачів енергії, також може використовувати місцеві паливні ресурси, включаючи біопаливо та відновлювані джерела енергії та навіть міські відходи.

4. Віртуальна електростанція. Віртуальна електростанція з'єднує багато різних локальних територій на певній території. Джерела електроенергії та накопичувачі електричної енергії, якими керують дистанційно за допомогою розгалуженої системи ІТ.

Висновок . Пріоритетом польської електроенергетики є забезпечення безпеки експлуатації та обслуговування мережі персоналом, а також прагнення скоротити терміни планових та аварійних зупинок. Добре розвинена ІТ-система була б ідеальною підтримкою для енергетичного сектору. Усі джерела розподіленої генерації розглядаються глобально, їх можна сприймати як компоненти розподіленої електростанції.

Еволюція польської енергетичної системи - орієнтація на умови кліматичної політики, промислові можливості та ринкові тенденції. Сценарії розвитку електроенергетики в Польщі [6] в тому, що вже у 2030 році частка відновлюваних джерел енергії може становити 50% суміші. «Розвиток технологій, що дозволяють оптимізувати ефективність і гнучкість енергетичної системи, — це можливість, якою повинні скористатися, щоб адаптувати польський енергетичний сектор до вимог сьогодення», — відзначається керівник команди енергетики та клімату компанії Польський економічний інститут. Smart grid як можливість для розвитку польської енергосистеми: використання технології розумних мереж, тобто інтелектуальних мереж передачі.

Література

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, Енергоефективність. Конкурентоспроможність». Схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605р.

2. Війна РФ проти України: енергетичний вимір DiXi Group alert (станом на 12:00 18 листопада) #StopRussianAggression #StandWithUkraine.

3. Кшиштоф Чіхоцкі, Анна Щодра, Ярослав Петров, Олена Січковська. Нові можливості в енергетичному секторі Польщі та їх вплив на Україну. GETMARKET.

4. Michał Kurtyka/ Energetyka rozproszona jako element polskiej transformacji energetycznej. <https://doi.org/10.7494/er.2021.5-6>. (Міхал Куртика Розподілена енергія як елемент Польської енергетичної трансформації).

5.. Radosław Szczerbowski. Generacja rozproszona oraz sieci Smart Grid wirtualne elektrowni. Politechnika Poznańska, Instytut Elektroenergetyki, Poznań. Polityka energetyczna Tom 14/ Zeszyt 2. 2011

6.. Andrzej Kubisiak. Smart grid kierunkiem modernizacji elektroenergetyki w Polsce. Kategoria: Energia i klimat / Komunikaty prasowe / Raporty / Raporty 2019

Жабинець О. Й.

к.е.н, доцент

ДУ “Інститут регіональних досліджень

ім. М.І. Долішнього НАН України”

м. Львів, Україна

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Посилення глобалізаційних ризиків розвитку зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах здійснення міжнародної торгівлі України, насамперед пандемічних та військово-політичних, вимагає від вітчизняних експортерів оперативності у прийнятті стратегічних рішень щодо переорієнтації виробництв та надання таких видів послуг, які б сприяли задоволенню потреб споживачів на принципах високої якості, доступності та технологічності. Незважаючи на поступове зниження темпів глобалізації торгівлі міжнародна інтеграція вітчизняних виробників до глобальних ланцюгів доданої вартості та вихід на світові ринки із готовою продукцією вимагає підвищення їх конкурентоспроможності у світовому торговельному просторі [1, с.4]. Пандемія коронавірусу пришвидшила впровадження технологічних змін в міжнародній торгівлі товарами і послугами, руйнуючи монопольний доступ на міжнародний ринок великих компаній та створюючи рівні можливості для здійснення міжнародних торговельних операцій, у т. ч. мікро, малих та середніх підприємств [2, с.89]. Разом з тим, стрімке розгортання пандемії коронавірусу призвело у 2020 р. до масштабної ескалації загроз сталому розвитку глобальної економічної системи, зокрема: зниження щорічного приросту ВВП (-4,95%) та ВВП на душу населення (-4,36%) були найбільшими за останні

60 років (з 1960 р. до 2020р.) [3, с.41], а глобальна рецесія світової економіки – наймасштабнішою за наслідками та невизначеністю. Внаслідок руйнації зовнішньоторговельних потоків між країнами відбулося падіння обсягів експортно-імпортних операцій (табл. 1), зменшення припливу іноземного капіталу, міграційних можливостей населення тощо. Однак на відміну від світової торгівлі, обсяги якої уже в 2021 р. стрімко зросли до 27,8 трлн дол. США, перевищивши навіть до пандемічне значення, вітчизняна міжнародна торгівля так і не оговталась від пандемічного шоку, продемонструвавши негативну спадну тенденцію, яка у 2022 р. буде ще більш масштабнішою внаслідок військової агресії РФ проти України.

Таблиця 1

Динаміка світової та української міжнародної торгівлі

Показники		Роки					
		2016	2017	2018	2019	2020	2021
Загальний обсяг торгівлі товарами та послугами, трлн дол. США	Світ	20,8	23,0	25,2	24,8	22,3	27,8
	Україна	0,10	0,12	0,12	0,13	0,12	0,08
Темпи приросту (зниження), у % до попереднього року	Світ	x	10,5	9,7	-1,4	-10,0	24,5
	Україна	x	18,1	-1,1	8,9	-9,5	-32,7
Частка України у світовому торговельному обороті, %		0,50	0,54	0,49	0,54	0,54	0,29

Джерело: розраховано та складено за [4; 5].

Якщо наслідки COVID-19 уже отримали певну економічну оцінку, у т. ч. щодо впливу на ведення зовнішньоторговельної діяльності, то повномасштабна війна Росії проти України, яка супроводжується значними руйнуваннями та втратами людських життів, призведе до набагато серйозніших наслідків як в Україні, так й у світовому масштабі, а період відновлення буде непорівнюваний із післяпандемічним відновленням [2, с.75].

На жаль, спровоковані пандемією та військовою агресією Росії негативні наслідки призвели до тимчасового скорочення (призупинення) виробничої та експортної діяльності вітчизняними підприємствами, а також надходження в Україну інвестиційних ресурсів як основного джерела їх інноваційного розвитку. Сьогодні деякі потужні експортоорієнтовані підприємства Донецької області, зокрема Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча та Металургійний

комбінат «Азовсталь», вціент зруйновано, інші - опинилися в зонах активних бойових дій, що вимагає їх релокації в безпечні регіони України для відновлення роботи.

Варто зазначити, що підприємницьке середовище України представлене здебільшого мікро-, малими- та середніми підприємствами (далі - ММСП), які складають 99,9% усіх діючих в Україні підприємств. Незважаючи на те, що вітчизняні великі підприємства мають значний вплив на розвиток експортного потенціалу нашої держави, роль підприємств малого та середнього бізнесу, що становить найбільш гнучку, динамічну і масову форму організації вітчизняної підприємницької діяльності набуває на сучасному етапі стратегічно важливого значення, особливо у сьогоднішніх турбулентних умовах розвитку. Адже ММСП спроможні швидко пристосовуватись до змін (релокація на інші території, трансформація виробничої діяльності тощо), що особливо актуально в сьогоднішніх умовах військової агресії.

Вважаємо, що важливим напрямом вирішення проблем підприємств провідних експортоорієнтованих секторів має сьогодні стати системна державна підтримка виробника та експортера. Адже організаційно-виробничі та фінансові виклики сьогодення такі як втрата виробничих потужностей та зовнішніх ринків, важкі логістичні проблеми, брак обігових коштів та зрив термінів відшкодування ПДВ ставить під загрозу реалізацію експортного підприємницького потенціалу України як у короткостроковому, так і довгостроковому періодах.

Література

1. Бабець І.Г., Жабинець О.Й. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників в умовах глобальних викликів: регіональний аспект. Бізнес Інформ. 2022. №7. С.4-10. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-7-4-10>
2. Жабинець О.Й. Чинники глобальних змін у міжнародній торгівлі та військова агресія Росії: вплив на розвиток експортної діяльності регіонів України. Галицький економічний вісник. 2022. №2 (75). С.82-91. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02
3. Калюжна Н. Г., Ковтун Т. К. Критичні чинники та перспективи відновлення світової економіки в умовах глобальної рецесії COVID-19. Бізнес Інформ. 2020. №12. С. 39–46. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-39-46>
4. Світова організація торгівлі: веб-сайт. URL: <https://stats.wto.org/>
5. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Babets, I. & Zhabynets, O. (2022). Increasing the competitiveness of domestic producers in the face of global challenges: the regional aspect. *Business Inform.* No. 7, pp. 4-10. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-7-4-10>
2. Zhabynets, O. (2022). The global changes factors in international trade and russia's military aggression: impact on the development of export activities in Ukraine regions. *Galician economic journal.* No. 2, pp. 82-91. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02
3. Kalyuzhna, N. & Kovtun, T. (2020). The Crucial Factors and Prospects for the Recovery of the World Economy in the Global COVID-19 Recession. *Business Inform.* No.12, pp. 39-46. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-39-46>
4. World Trade Organization: official website. URL: <https://stats.wto.org/>
5. State Statistics Service of Ukraine: official website. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

**Zhaxylykova N.Y.,
PhD, professor
Amanbayeva E.A.,
PhD, professor
Kenbaeva G.K.,
PhD, Associate Professor
Kazakh National Agrarian
research university, Kazakhstan**

PROFESSIONAL ROLE OF THE CURATOR

Today, educational work is most often understood as extracurricular work, that is, activities aimed at organizing students' leisure. Teachers have relieved themselves of responsibility for the education of students, as they say, have withdrawn themselves. At the same time, the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" establishes that education, along with training, is one of the components of education, the essence of which is the development of the student's personality. Consequently, educational activity should be present not only in extracurricular work, but, above all, in the educational process. At the same time, the personality of a student can be considered as still in need of management by teachers, since, according to our observations, many students have a psychological age far behind the physiological one. Many still require the development of a social and civic position, communication, creativity, self-expression. The student continues to develop as a subject of educational activity, and his role as an active participant in his own education is not yet fully understood [1].

In this regard, it is necessary to formulate a definition of the teacher's mission not only as a translator of knowledge, but also as an active agent of educating students in a university.

During the period of student life for young people, the university becomes a second home, so it is natural to create the most favorable atmosphere for students to stay at the university, which lays the foundation for the professional ethics of future specialists. Under these conditions, the role of the curator is important, whose main goal is to create a collective of the student group, and this requires great effort and responsibility from both the curator and the students. In this regard, education should be considered as a complex multi-level process, and the construction of educational work - as a system of supervision aimed at establishing the quality of life of students [2].

The role of the curator is not at all to oversee and follow. At the initial stage, the curator helps to create friendly positive relations in the group between students, of course, not always a friendly group is the merit of the curator, but it is in his power at the initial stage to help create non-conflict relations in the group.

In addition, the curator helps to adapt to the conditions of a particular university, for example, in the elementary: the location of buildings, classrooms, libraries, departments, dean's office, and so on.

Also, a lot of effort is entrusted to the curator by the dean's office and the department. Often there are conflicts in which the headman is unable to influence anything. It is at this moment that the curator's help will be needed both at the department and in the dean's office, since he is an employee of the university, he has more authority than a simple student. And, therefore, the solution to problems that often occur within the walls of a university can be found with the help of a curator.

Thus, a teacher acting as a curator of a student group is an intermediary between students and the complex structure of the life of the university. Many students note that controversial issues about their academic problems are more successfully resolved by the curator. He knows the group and individual students better than other teachers who teach courses for one year or a semester [3].

The curator is one of the professional functions of a university teacher, associated with the pedagogical support of students as adult learners. Therefore, referring curatorship to the professional field of activity of a university teacher, we believe that his important professional qualities should be pedagogical erudition, pedagogical goal-setting, pedagogical (practical and diagnostic)

thinking, pedagogical intuition and foresight, pedagogical observation, pedagogical optimism and resourcefulness, pedagogical reflection.

Curators can purposefully contribute to the process of cultural growth of students, the formation of a certain experience in various situations. You should not understand the work of the curator one-sidedly, as only informing and controlling. The curator has many functions, but, first of all, he is a mentor, and in the modern sense, a manager, that is, one who uses the resources and internal potential of other people to achieve specific goals.

In accordance with the tasks that the curators themselves determine, they can be conditionally divided into several types.

Curator - "informant" - assumes that his only task is to timely transfer the necessary information to students (about the schedule, about any events, etc.). He does not consider it necessary to delve into the life of the group, considering students to be adults and independent.

The curator-"organizer" - considers it necessary to organize the life of the group with the help of any extracurricular activities (evenings, trips to the theater, etc.) In his duties, he also includes participation in the election of the headman, feels responsible for the ongoing interpersonal conflicts in the group and tries to be included in their resolution.

The curator - "psychotherapist" - takes the personal problems of students very close to his heart, is ready to listen to their revelations, tries to help with advice. He spends a lot of personal time on the psychological support of students, establishes too close contacts and risks emotional exhaustion, as he is left to student problems around the clock.

Curator - "parent" - takes on a parental role in relation to students. He controls them too much, often deprives them of initiative. Solves family and personal affairs of students, but not from the point of view of psychological support, but as a controlling parent, requiring complete obedience to his decisions. Most often these are people of the older age category, and in their relations with students they refer to their life experience.

Curator - "friend" - is interested in how the student group lives, he tries to take part in many group activities. Students accept the curator as a member of the group, he is respected, but he often lacks the necessary distance in order to make demands when necessary. Most often, this type of curator includes young teachers who perform this role.

The curator - "carefree student" - does not consider it necessary to fulfill any duties, does not clearly represent the range of his tasks. He is only formally considered a curator, often without even imagining a student group.

The curator - "administrator" - sees his main task as informing the administration about students' passes, keeps records of attendance. Performs mainly a controlling function, but, unlike the curator-parent, performs it formally, without personal interest and involvement in the interests of the student group.

Consequently, in each of these types one feature prevails, and for the effective work of the curator, the optimal combination of all functions is important [4].

References

1. Voronov V.V. Technology of education: a guide for teachers. universities, stud. and teachers. M., 2000. 96 p.
2. Kodzhaspirova G. M., Kodzhaspirov A. Yu. Pedagogical dictionary: for students. higher and avg. ped. textbook establishments. M., 2000. 176 p.;
3. Notebook of the curator of the student group: methodological recommendations for the organization of educational activities of the curator / O.V. Grishaev, M.V. Shcherbakov. - Voronezh: Publishing and Printing Center of Voronezh State University, 2009. - 134 p.
4. Kulnevich S. V., Lakotsetina T. P. Educational work in modern school. Education: from formation to development: study method. allowance. Rostov n/D, 2000. 192 p.

**Zhaxylykova N.Y.,
PhD, professor
Kazakh National Agrarian
research university, Kazakhstan
Zhumasheva S.S.,
PhD, Associate Professor
Kazakh National Pedagogical
Abay University, Kazakhstan**

HOW TO BECOME A GOOD CURATOR?

Who is a curator? A curator is a teacher at a university who is assigned to lead one of the academic groups in the department, like a classroom teacher in a school. No further education is required for this position.

The desire to become a curator arises far from every teacher, and this is easily explained. He receives additional care and not always independent students who tire him with their eternal visits and sometimes questions.

Curating is more of a calling.

Informal duties of the curator. The curator must necessarily deal with his academic group, and not just be listed behind it [1].

Among the main responsibilities of this teacher-educator, the following should be highlighted:

1. To convey valuable and useful information to students. The task of the curator is to inform the group about public, organizational and other events where their attendance is required. In addition, he offers excursion programs, reminds of the mandatory medical examination, and also reports on all debts and wishes of the dean's office. He is ready to answer any question, and he simply must know all his students in the face.

2. Appoints a warden. As a rule, the advice of the curator is clearly followed, therefore, if he recommends a particular student for the role of headman, then they will definitely listen to him. In the future, the headman contacts the curator more often than others, acting as an intermediary and executor.

3. Organizes cultural and entertainment events. As you know, student life is remembered for a long time, and so, in order to make this period memorable and significant, you need to organize discos, parties, tea parties and other entertainment events for the academic group as often as possible.

The task of the curator is to think over the script together with the students, arrange the premises and even act as a host (co-host) at this holiday.

4. Become a friend, assistant and subtle psychologist for students who will always understand the problem and give practical advice. To whom, if not to the curator, to go with their difficulties, especially since this person will always find the right words to support and cheer up the ward who has fallen in spirit.

She always perceives the problems of the academic group as her own, therefore she worries and cheers for her students with her soul.

5. Contact the student's parents as necessary. If a university student considers himself too independent and independent, then problems in his studies cannot be avoided.

This is already a pattern that repeats itself from year to year, from one session to another. So here it is simply necessary to convey to parents real information about the problems of their child, so that they somehow influence his behavior and show participation in his further education [2].

In general, the fate of a curator is not easy, and in order to become a worthy assistant and reliable friend, it is very important not only to earn universal trust, but also to earn genuine authority in the minds of the entire academic group. But how to do that?

How to become a good curator?

If you think that the appointment of a curator is the process of becoming an authority, then you are greatly mistaken. The curator is more of an informal

leader, to whom students are drawn out of their own free will, and not at the insistence of a strict and demanding dean's office. But how to become that “shirt” in which all the wards will voluntarily “cry”?

1. Students need to be treated as equals, not to demonstrate their obvious leadership. Such leaders are usually feared and avoided, but a good friend will be valued, respected and trusted with all their secrets and experiences. So make the choice yourself, who to be for your wards?

2. The opinion of students should always be listened to, thereby showing complete equality. If this feature of “leader-subordinate” is erased, then it will be fun and interesting to communicate with the curator. Students themselves will come to visit him during breaks, and not hide under the stairs or in the toilet.

3. Do not disturb parents for no reason, since students will obviously not like such mediation. First you need to discuss all the problems with your ward, and only if he cannot solve them on his own, seek the help of parents. This should be the last option to save the "drowning man".

4. You should not scold your students in the dean's office, but, on the contrary, try to protect and mitigate the punishment. Of course, this approach will not solve much, but the academic group will be glad that the curator remains on their side.

5. You need to communicate more with students and preferably in an informal setting. This is exactly what social events exist for, such as field trips, camping trips, and other activities that are ideal for the entire academic group.

It would seem that there is nothing complicated, but in a month or two, relations with students will be established, and they can be safely called friendly [3].

Job responsibilities of the curator of the academic group:

- Find an individual approach to each student;
- To study the personal file of each student of his academic group;
- Help students to adapt to student life;
- To acquaint the student with the peculiarities of the educational process at the university;
- Monitor the progress of students in their academic group;
- Regularly organize cultural and social events;
- To instill students' love for sports and a healthy lifestyle;
- Organize excursions, trips to museums, hiking trips and other educational activities;
- Notify parents about the student's progress;
- Create friendly relations between the students of your academic group;

- Keep a special journal curator;
- Inform the head of the department about all the needs and achievements of their students;
- Control the residence of non-resident students in the hostel;
- Each semester prepare a report on the curatorial work done;
- Once every two weeks, hold thematic seminars or a meeting of students of their academic group;
- Solve all student problems, not just related to learning and academic performance.

Relationship between curator and students.

Each student knows that a curator is assigned to his academic group. However, he does not always turn to him for help and support.

There are such incredible cases when university students do not know their curator by sight, and his name in an academic journal does not tell them anything at all. Here we can safely say that the curator is clearly to blame for such alienation, who himself ignores his group and is not interested in the concerns of his wards.

There is another type of curators who simply suffocate students with their guardianship and increased attention. From such an assistant and mentor one wants to hide and run away, so the audiences at his meetings are mostly empty. Obsession is a dangerous feeling that causes irritation and a desire to become invisible.

That is why a “golden mean” is required, where the curator will be interested in the life of his wards, but at the same time will wait until they personally turn to him for help. Students are adults, so they should definitely be given a chance to solve their problems on their own.

Conclusion: It is necessary to be not just a curator, it is important to become a CURATOR with a capital letter, because students will turn to this even after graduation. A good relationship is not forgotten, and over time it can develop into a real friendship.

Now you know who the curator of the group is.

References

1. Notebook of the curator of the student group: methodological recommendations for the organization of educational activities of the curator / O.V. Grishaev, M.V. Shcherbakov. - Voronezh: Publishing and Printing Center of Voronezh State University, 2009. - 134 p.
2. T. P. Tsarapina, T. A. Ulrikh, and I. V. Nikulina, Russ. Effective organization of curatorial activities: textbook.-method. allowance / T.P. Tsarapina, T.A. Ulrich, I.V. Nikulin. - Perm: Publishing House of Perm. state tech. un-ta, 2010. - 147 p.

3. Vinnichenko N.L. Pedagogical aspects of educational activities of the curator: textbook.-method. allowance. - Tomsk: TPU Publishing House, 2007. - 64 p.

**Zhaxylykova N.Y.,
PhD, Professor
Kazakh National Agrarian
Research university, Kazakhstan**

USING INNOVATIVE METHODS IN LESSONS

The rapid development of society dictates the need for changes in the technologies and methods of the educational process. Graduates of educational institutions should be prepared for the trends of the changing modernity. Therefore, the introduction of technologies aimed at an individual approach, mobility and distance in education seems necessary and inevitable.

The main task of a higher educational institution at the present stage is the training of specialists who are able to respond non-standard, flexibly and in a timely manner to changes that are taking place in the world, i.e. The main task today is not to transfer a certain baggage of knowledge to students, but to influence the way of thinking and approach to phenomena. Therefore, to prepare students for professional activities in the future, innovative teaching methods are used at the university.

Today, modern pedagogical technologies focus the teacher on the ability to design not only a lesson, but also create a special pedagogical environment in which the implementation of active teaching methods is possible [1].

Active teaching methods are those methods that encourage active mental and practical activity in the process of mastering educational material. They involve students immersing themselves in controlled communication, getting involved in real events. Active methods help to create an educational environment in which understanding of the problem can be achieved [2].

Proper use by the teacher of a variety of active pedagogical methods makes it possible to make the learning process not only interesting for students, but also effective. The level of cognitive activity increases, the acquired knowledge is flexible, critical thinking develops and the ability to make creative non-standard decisions is formed.

The features of active learning are: forced activation of thinking, when the student is forced to be active regardless of his desire, when the activity of the students coincides with the activity of the teacher, as well as an increased degree of motivation, emotionality, and creativity. A distinctive feature is the fact that

the teacher constantly interacts with students through direct and feedback, purposefully influencing the predominant development of professional, intellectual, behavioral skills and abilities in a short time.

Efficiency in the assimilation of educational material when using active methods is evaluated in different ways. So, if in the lecture form of studying the material no more than 20% of information is assimilated, then in a business game - up to 90%. Experimental data Kh.E. Meichner confirm their advantage in the educational process. Students keep in mind:

- 10% of what is read;
- 20% of what they hear;
- 30% of what they see;
- 50% of what they hear and see;

at the same time, with the active perception of information, they retain in memory 80% of what they said themselves;

- 90% of what they did themselves.

Also, innovative teaching methods provide for interactive learning. It is aimed at active and deep assimilation of the studied material, development of the ability to solve complex problems.

Unlike traditional methods, where the teacher is used to giving and claiming certain knowledge, when using interactive forms of teaching, the student himself opens the way to knowledge. The student becomes the main actor. The teacher in this situation is an active assistant. Assimilation of realities - that's what interactive forms of education give [3].

The educational process, based on the use of interactive teaching methods, is organized taking into account the involvement in the process of cognition of all students of the group, without exception. Joint activity means that everyone makes his own special individual contribution, in the course of work there is an exchange of knowledge, ideas, ways of activity.

Individual, pair and group work is organized, project work, role-playing games are used, work is carried out with documents and various sources of information.

Interactive methods are based on the principles of interaction, activity of students, reliance on group experience, mandatory feedback.

An environment of educational communication is being created, which is characterized by openness, interaction of participants, equality of their arguments, accumulation of joint knowledge, the possibility of mutual evaluation and control.

The leading teacher, together with new knowledge, leads the participants of the training to an independent search.

The activity of the teacher gives way to the activity of students, his task is to create conditions for their initiative.

In the process of learning, any particular issue cannot be studied through only one method. Therefore, in the learning process, you have to use different methods, and, often, there is also a combination of methods. In the learning process, the methods complement each other.

Interactive learning implies very specific and predictable goals:

- development of intellectual abilities;
- independence of thought;
- achievement of speed and strength of assimilation of educational material;
- development of creative potential - the ability to "see" the problem, creative imagination, the ability to independent search activities. The student must be able to effectively apply the acquired knowledge in a real life situation - this is the formation of universal learning skills.

The result of the use of active, interactive teaching methods is an increase in the experience of creative activity, readiness for practical active work, the ability to model and make professional decisions [4].

To effectively apply interactive methods in the educational process, the teacher must carefully plan his work:

- use methods that are adequate to the age of the students and their experience with interactive methods;
- give a task to students for preliminary preparation: read, think over, perform independent preparatory tasks;
- take into account the pace of work of each student and his ability;
- use at least one or two interactive methods in one lesson, etc.

To control the course of the learning process, the teacher must also:

- deeply study the material, including additional, on the topic under study;
- motivate students to study a particular topic by selecting the most interesting cases and problems for students; by announcing the expected results of the lesson and the criteria for evaluating the work of students; by returning the attention of students to the objectives of the lesson and the criteria for assessment;
- carefully plan and develop the content and course of the lesson: determine the timing, the roles of participants, prepare questions and possible answers, develop criteria for evaluating the effectiveness of the lesson;

- to provide various methods for attracting and activating the attention of students, involving them in the work; competently distribute roles in groups, thinking through them, including for the most zealous "disturbers" of normal work; include warm-up exercises.

References

1. Antyukhov A.V., Nikolaeva T.A., Retivykh M.V., Fomin N.V. Modern educational technologies at the university: Monograph. Bryansk: Kursiv, 2011. 224p.
2. Modern and educational technologies at the university: a textbook edited by N.V. Bordovskaya. M.: KNORUS, 2011. 432p.
3. Chernilevsky D.V. Didactic technologies in higher education: Textbook for universities. M.: UNITI-DANA, 2002. 437p.
4. Bazilevich S.V., Brylova T.B., Glukhikh V.R., Levkin G.G. The use of innovative and interactive teaching methods during lectures and seminars // Omsk State University of Communications.

Завербний А.С.
д.е.н., професор,
Завербний С.А.
здобувач вищої освіти
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МИТНОГО ПОСТ-АУДИТУ В УКРАЇНІ ЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Обрання Україною курсу на євроінтеграційні процеси, лібералізування зовнішньоекономічної діяльності, прискорення процесів транскордонної торгівлі із країнами Європи, посилення впливу зовнішньої торгівлі на рівень економічного розвитку України обумовлює важливість та необхідність удосконалення заходів, методів, способів щодо забезпечення надійного рівня захисту національних інтересів, підвищення рівнів зовнішньоекономічної, митної безпеки нашої країни тощо. Через це суттєво підвищується актуальність для контрольно-перевірочних робіт виконавчих державних органів, що реалізують розроблену митну політику України. Важливою системою економіко-правових заходів стосовно забезпечення високого рівня вітчизняної економічної безпеки, національних інтересів виступають процеси щодо митного контролювання, котрі відіграють роль у формуванні митної системи і реалізуванні митної політики нашої країни.

Прискорення процесів євроінтеграції в Україні, нарощування обсягів торгівлі із європейськими країнами зумовили пошук нових шляхів для ефективнішого здійснення вітчизняної митної справи, підвищення рівня національної, зовнішньоекономічної безпеки нашої країни. Рівень інтенсивності інтегрування економіки України до європейського та світового економічного простору суттєво залежить від рівня якості вітчизняної митної політики, її реалізування [1, 2]. Основними умовами для вступу до ЄС, а передумовою також вступу до європейської економіки є формування спрощених митних процедур (оформлення, контролювання (аудиту) тощо) [3]. Найважливіші, досить складні завдання, щодо мінімізування митних процедур при перетині кордону із одночасним забезпеченням високого рівня ефективності функціонування системи спрощеного митного контролювання покладається на вітчизняні фіскальні органи [4, 5]. Вітчизняне митне регулювання має формуватися так, щоб гармоніювати, поєднуючи реалізування фіскальної функції, забезпечення рівня конкурентоспроможності економіки за умов євроінтегрування тощо [6]. Високо ефективне митне контролювання (в т.ч. й митний аудит, пост-аудит) є одним із головних завдань, що поставлені перед митними органами будь-якої країни. Адже рівень економічної безпеки кожної із країн залежить і від митного контролювання, на якому відбувається не лише перевіряння вантажних документів, але й фактичне встановлення кількісних, якісних показників товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон країн. І саме митний аудит є ефективною формою митного контролювання. Дана форма допускатиме використання різноманітних аналітичних процедур, поєднання різних форм митного контролювання, які даватимуть перспективу кращого виконання поставлених перед митними органами завдань. При чому застосування пост-митного аудиту, як однієї із новітніх форм митного контролювання, у розвинених країнах дозволяє їм забезпечувати понад 30% зі всіх митних платежів [4].

Тому митний пост-аудит потрібно ефективно запроваджувати, розвивати у вітчизняній митній практиці. Розвиток систем пост-митного аудиту сприятиме забезпеченню реалізування концепції із добровільного дотримання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності чинного законодавства [4]. Активне запровадження, застосування митного пост-аудиту також забезпечує виконання Україною умов Кіотської конвенції (щодо спрощення, гармонізування митних процедур). Оскільки саме процедури митного пост-аудиту виступають базою митного

контролювання у [5, 6] та враховуючи, що Україною обрано євроінтеграційний курс (зараз це право відстоюється у війні із росією), наявність, функціонування цієї високоефективної системи має бути першочерговим завданням вітчизняної митної справи.

Зрозуміло, що є певні проблеми, як із започаткуванням будь-яких новацій. Передусім залишається не повністю вирішеним питання щодо рівня прозорості діяльності вітчизняних митних органів. Присутній також і недостатній рівень інформаційної щодо взаємодії між вітчизняними митними органами, податковими органами (не дивлячись на певні спроби уніфікування, стандартизування саме цими двома органами), іншими державними органами та вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Вказані проблеми безпосередньо впливають на рівень ефективності проведення митного пост-аудиту.

Також для України митний пост-аудит є відносно новим напрямком діяльності митниці. Тому для вітчизняної митної сфери, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності важливим є вдосконалення їх інформаційної взаємодії в контексті реалізування основних положень пост-митного аудиту. Це сприятиме забезпеченню повною, достовірною інформацією митних органів щодо фінансового стану підприємств, можливостей сплачувати митні платежі, дотримуватися норм законодавства у фіскальній сфері тощо.

Враховуючи позитивний зарубіжний досвід реалізування митних процедур у країнах де пост-митний аудит виступає єдиною формою митного контролювання (застосування після митного оформлення, випуску товарів), зважаючи на потребу у зміцненні економічної безпеки нашої країни в умовах євроінтегрування, пріоритетними напрямками щодо підвищення рівня ефективності пост-митного аудиту (контролювання) повинні стати такі: чітке законодавче закріплення сутності «пост-митне контролювання», забезпечення вітчизняні митні органи висококваліфікованими спеціалістами у галузі аудиту, проведення систематичних тренінгів для розвитку навичок, впровадження ефективно діючих механізмів відбору потенційних об'єктів перевіряння, здійснюваних вже після митного оформлення товарів, задля дотримання митного законодавства, забезпечення необхідного рівня взаємодії, комунікації митних органів із іншими органами державної влади України, іноземних держав, автоматизування системи управління митними ризиками, розвиток інформаційної системи «митний аудит», формування єдиної структурованої бази інформації для уніфікування пост-митного

контролювання, митного пост-аудиту. Вміле реалізування такої форми як пост-митне контролювання (митний пост-аудит) сприятиме виконанню вітчизняними митними органами покладених на них завдань: забезпеченню економічних інтересів, економічної безпеки, контролювання за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності законодавства тощо. Ефективний механізм провадження пост-митного аудиту в Україні є важливим кроком на нашому важкому шляху до членства у ЄС.

Література

1. Батанова Л.А. Митний пост-аудит в Україні та проблемні аспекти його здійснення в сучасних умовах. Lex Portus. 2016. № 1. С. 94-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2016_1_10.
2. Вакульчик О.М. Використання досвіду ЄС у побудові системи законодавчого та методичного забезпечення митного пост-аудиту в Україні. Економічні науки. 2012. № 2. С. 11-22. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsue_2013_2_4.pdf
3. Єдинак Т.С., Єдинак В.Ю. Постмитний аудит як фактор забезпечення економічної безпеки країни: зарубіжний досвід та українська перспектива. Вісник академії митної служби України. 2008. № 4. С. 70-76.
4. Корнійчук Н.І. Проблеми та напрями вдосконалення митного контролю і митного аудиту. Економіка та митно-правові відносини. 2019. Вип. 9-10. С. 64-70.
5. Кримчак Л.А., Рудніченко Є.М. Удосконалення інформаційної складової економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств у контексті реалізації основних положень постмитного аудиту. Бізнесінформ. 7. 2019 С. 211-216.
6. Шереметинська О.В., Тюха І.В., Тур О.В. Особливості управління ризиками при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Ефективна економіка. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10287>

References

1. Batanova L.A. Customs post-audit in Ukraine and problematic aspects of its implementation in modern conditions. Lex Portus. 2016. № 1. pp. 94-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2016_1_10.
2. Vakul'chuk O.M. Using the EU experience in building a system of legislative and methodical support for customs post-audit in Ukraine. Economic sciences. 2012. № 2. pp. 11-22. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsue_2013_2_4.pdf
3. Yedynak T.S., Yedynak V.Yu. Post-customs audit as a factor of ensuring the economic security of the country: foreign experience and Ukrainian perspective. Bulletin of the Academy of the Customs Service of Ukraine. 2008. № 4. pp. 70-76.
4. Kornijchuk N.I. Problems and areas of improvement of customs control and customs audit. Economy and customs-legal relations. 2019. 9-10. pp. 64-70.
5. Krymchak L.A., Rudnichanko Ye. M. Improvement of the informational component of the economic security of the foreign economic activity of domestic enterprises in the context

of the implementation of the main provisions of the post-customs audit. BusinessInform № 7. 2019 pp. 211-216.

6. Sheremetyns`ka O.V., T`ukha I.V., Tur O.V. Peculiarities of risk management in the implementation of foreign economic activity. Efficient economy. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10287>

Загоруйко І. О.

к. е. н., доцент

Петкова Л. О.

д.е.н., професор

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

МОДЕЛЬ ЧИСТОГО ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ КРАЇНИ ЗІ ЗМІННИМ РІВНЕМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Повномасштабна російська агресія проти України, розпочата 24 лютого цього року, дала потужний імпульс трансформації світової економіки. Стало очевидним, що розвиток сучасних, в т. ч. інформаційно-цифрових технологій, це спосіб підвищення не тільки ефективності економіки та добробуту населення, але й національної безпеки демократичних країн. Саме високотехнологічна зброя дозволяє стримувати або перемагати тоталітарні країни, які стають дедалі більш агресивними.

Як показує історичний досвід людства, лідерами науково-технічного прогресу завжди були країни зі справжньою ринковою економікою та ліберальною економічною політикою. Це не виключало можливості, а в сучасних умовах – й необхідності, державного регулювання. Однак, за інших рівних умов, високий рівень одержавлення економіки (який можна вимірювати часткою державних видатків у ВВП) уповільнює створення та поширення інновацій. З іншого боку, він створює сприятливе середовище для надмірної концентрації ресурсів у сировинних або інфраструктурних галузях.

Виходячи з цих міркувань, у даній доповіді пропонується модель чистого експорту країни зі змінним рівнем державного регулювання національної економіки. На даному етапі дослідження автори обмежуються формулюванням основних припущень моделі та її геометричною інтерпретацією.

Відповідно до цієї моделі, країна експортує та імпортує два види товарів – низькотехнологічні ЛТ та високотехнологічні НТ. Чистий експорт кожного виду товарів NX (різниця між його експортом та імпортом)

описується окремою функцією, аргументом якої є рівень одержавлення економіки: $NX=f(S)$. Низькотехнологічна функція $NX_{LT}(S)$ є зростаючою, а високотехнологічна функція $NX_{HT}(S)$ – спадною: $\partial NX_{LT}/\partial S > 0$, $\partial NX_{HT}/\partial S < 0$. Оскільки рівень одержавлення обмежений зверху, обидві функції мають асимптоту $S_{max}=100\%$, а їхні графіки $LN X$, $HN X$ – точки перегину Ω_{LT} , Ω_{HT} : $\partial^2 NX(\Omega)/\partial S^2 = 0$.

В моделі припускається, що в точці перегину високотехнологічна функція є менш еластичною, ніж низькотехнологічна: $|\partial \ln NX(\Omega_{HT})/\partial \ln S| < \partial \ln NX(\Omega_{LT})/\partial \ln S$. Економічний зміст цього припущення полягає в наступному. Коли держава знижує рівень одержавлення нижче $S(\Omega_{HT})$, умови для модернізації економіки поліпшуються. Країна поступово збільшує експорт високотехнологічних товарів, проте їх виробництво потребує також і більшого їх імпорту. В результаті, на початковій стадії трансформації чистий експорт високотехнологічних товарів зростатиме повільно. Якщо ж влада країни підвищує рівень одержавлення вище $S(\Omega_{HT})$, експорт та виробництво високотехнологічних товарів скорочуються. Це зменшує потребу в їх імпорті, що гальмує падіння NX_{HT} . Додатковим чинником в обох випадках виступає значний лаг між зміною економічної політики та її наслідками.

На низькотехнологічні галузі зміни у державному регулюванні впливають протилежним чином. Зростання рівня державного втручання вище $S(\Omega_{LT})$ дозволяє владі швидко наростити експорт низькотехнологічних товарів. Проте, їх збільшене виробництво потребує зростання імпорту високо-, а не низькотехнологічних товарів. В результаті, NX_{LT} зростає прискорено. В силу традиційного характеру продукції економіко-політичний лаг є незначним, а державне регулювання – високоефективним.

З наближенням до асимптот ($S_{min}=0\%$, $S_{max}=100\%$) вплив змін в економічній політиці збільшується. При $S \rightarrow 0\%$ економіка стає настільки високотехнологічною, що сильно реагує на найменші коливання у «правилах гри». При $S \rightarrow 100\%$ країна настільки структурно та політично деградує, що владі стає все простіше застосовувати неринкові методи нарощування випуску низькотехнологічних товарів і все складніше підтримувати власне виробництво високотехнологічних.

Останнє припущення пропонованої моделі стосується динаміки функцій чистого експорту. Оскільки сучасні технології є дуже мінливими, логічно вважати, що протягом певного періоду (наприклад, декількох десятиріч) високотехнологічна функція може змінюватися, а низькотехнологічна – ні. Якщо чистий експорт високотехнологічних

товарів високий, то з часом він зростатиме навіть при сталому рівні державного регулювання, якщо ж низький – то падатиме. Математично, це можна представити як зрушення кривої HNX в залежності від того, на якій її ділянці перебувала дана країна – нижче чи вище рівня перегину $S(\Omega_{HT})$.

Геометрична інтерпретація даної моделі представлена на рисунках 1 та 2. В лівій половині цих рисунків чистий експорт високотехнологічних товарів є додатним, а низькотехнологічних – від’ємним. У правій половині рисунків, навпаки, чистий експорт високотехнологічних товарів є від’ємним, а низькотехнологічних – додатним. В обох випадках у початковому періоді сальдо торговельного балансу країни дорівнює нулю ($TB=0$), а функції чистого експорту перетинаються в точках їх перегинів.

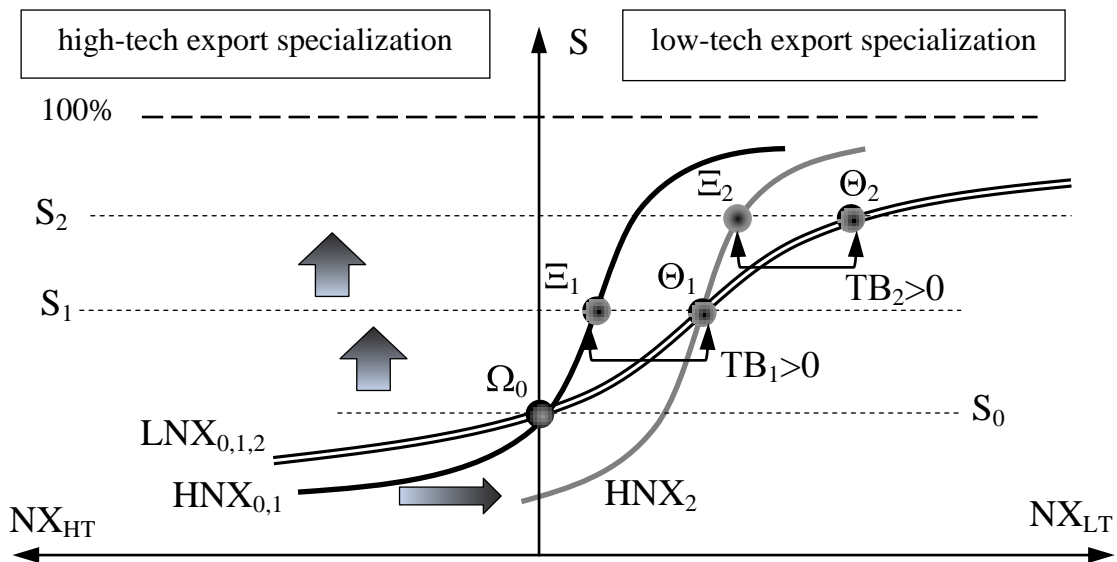


Рисунок 1. Довгострокові наслідки спеціалізації країни на експорті низькотехно-логічних товарів

Джерело: модель Загоруйка І.О.

Розглянемо тепер два гіпотетичні сценарії трансформації економіки країни. У представленій ситуації перед владою країни виникає дилема – швидко поліпшити торговельний баланс за рахунок державного стимулювання експорту низькотехнологічних товарів або лібералізувати економіку, але погіршити торговельний баланс у короткостроковій перспективі. Якщо влада обере перший варіант, то з часом високотехнологічна крива зрушиться вправо і торговельний баланс країни погіршиться. Тоді, для того щоб втримати його профіцит, влада буде

змушена підвищувати рівень одержавлення економіки. Якщо ж у початковому періоді влада обере протилежний варіант, то з часом високотехнологічна крива зрушиться вліво і торговельний баланс країни поліпшиться. Очевидно, що саме такий сценарій є виграшним у довгостроковій перспективі.

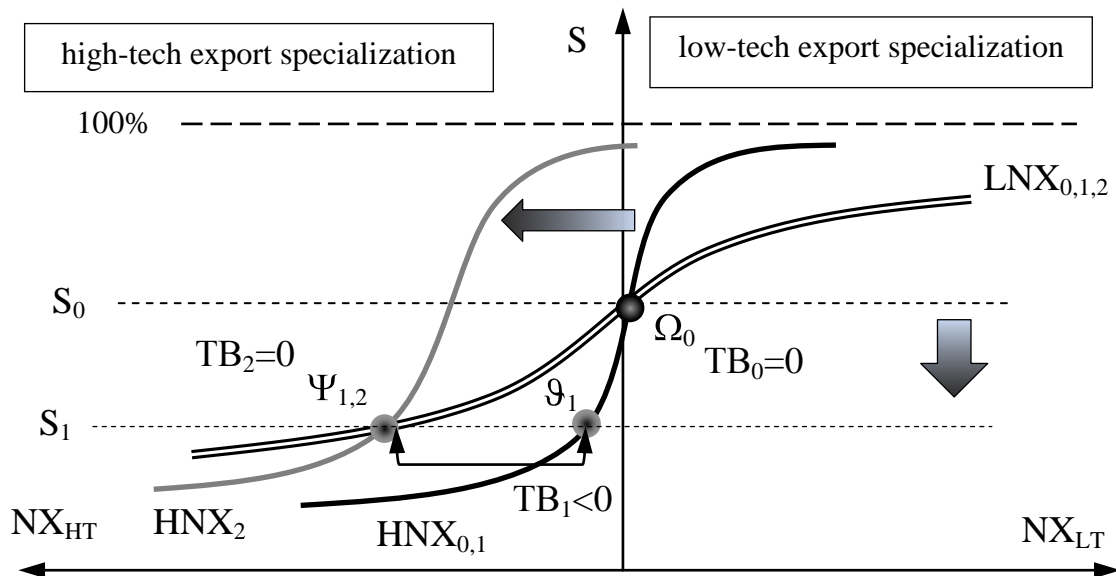


Рисунок 2. Довгострокові наслідки спеціалізації країни на експорті високотехно-логічних товарів

Джерело: модель Загоруйка І.О.

Таким чином, згідно з даною моделлю, трансформація економіки України має відбуватися шляхом лібералізації – зокрема, демонополізації економіки та деолігархізації політики, і складатиметься принаймні з двох стадій. З урахуванням велетенських матеріальних та людських втрат, на першій стадії Україна виступатиме як нетто-імпортер і капіталу, і товарів. Політика лібералізації буде додатково збільшувати дефіцит торговельного балансу. На другій стадії, поліпшення інноваційно-інвестиційного клімату дозволить суттєво скоротити цей дефіцит.

Література

1. Bowen T. R., Broz J. L., Rosendorff B. P. (2022) Trade policy transitions: three eras of U.S. trade policy (February 18, 2022). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4087120>
2. China's Regulatory Plans for Technology Companies and the Platform Economy in 2022. China Briefing. 09.02. 2022. <https://www.china-briefing.com/news/new-government-document-indicates-chinas-regulatory-plans-for-technology-companies-platform-economy-in-2022/>

3. Export Control of Strategic High-tech Commodities (SHTC) Added High-tech Commodity List for Exportation to Russia from April 6, 2022. Ministry of Finance of the Republic of China. Taiwan, 12.07.2022. <https://www.mof.gov.tw/eng/singlehtml/f48d641f159a4866b1d31c0916fbcc71?cntId=9f61a778ecac47a89ed15fe1d4828d0f>
4. Irwin D.A. (2019) U.S. trade policy in historical perspective. NBER working paper series. Working Paper 26256. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26256/w26256.pdf
5. Marcus S., Poitiers N., Grzegorzczak M., Weil P. The decoupling of Russia: high-tech goods and components. Bruegel Blog. Belgium, 28.03.2022. <https://www.bruegel.org/blog-post/decoupling-russia-high-tech-goods-and-components>
6. Martínez-Zarzoso I., Chelala S. (2021) Trade agreements and international technology transfer. Review of World Economics, vol. 157, pp. 631–665. <https://doi.org/10.1007/s10290-021-00420-7>
7. McDonald B. Nations are almost always better off when they buy and sell from one another. IMF. Finance & Development. 07.11.2022. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Trade>
8. Ming Chen & Hongbo Wang. (2022) Import technology sophistication and high-quality economic development: evidence from city-level data of China. Economic Research-Ekonomska Istraživanja, vol. 35, iss. 1, pp. 1106-1141. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1956362>
9. Public information on export controls imposed on advanced computing and semiconductor manufacturing items to the People’s Republic of China (PRC). Bureau of Industry and Security - U.S. Department of Commerce. 07.10.2022. <https://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/newsroom/2082>
10. Smith D., Kowalski P., van Tongeren F. (2022) Modelling trade policy scenarios. Macroeconomic and trade effects of restrictions in cross border labour mobility. OECD Trade Policy Papers, February 2022, n°259. <https://doi.org/10.1787/18166873>
11. USTR releases 2022 national trade estimate report on foreign trade barriers. Office of the United States Trade Representative. 31.03.2022. <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2022/march/ustr-releases-2022-national-trade-estimate-report-foreign-trade-barriers>
12. WTO Annual Report 2022. World Trade Organization. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/anrep22_e.htm
13. Zervos V. (2021) Strategic microeconomic considerations of macroeconomic analysis: fiscal, trade and security impacts of aerospace and defence. Defence and Peace Economics, vol. 32, iss. 5, pp. 621 – 634. <https://doi.org/10.1080/10242694.2019.1641933>

Збаразська Л.О.
к.е.н., ст. наук. співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

КЛЮЧОВІ АСИМЕТРІЇ СВІТОВОГО ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ: ЧИННИКИ ТА ПРОЯВИ

Промисловість як один з провідних секторів світової економіки була і залишається сферою досить виразних проявів асиметричного розвитку. Цей тренд є характерним для національних економік та їхньої промисловості загалом, для окремих видів (галузей) промислової діяльності, для міжнародних регіональних утворень. Основними його проявами є значні відмінності у темпах, обсягах, структурі, фінансово-економічних результатах, ефективності промислового виробництва, а також у стратегічних можливостях подальшого розвитку.

Промислова асиметрія породжується внаслідок впливу різноманітних факторів, виокремлення та групування яких можна здійснювати за різними ознаками.

Наразі провідну роль відіграють географічні (природні ресурси, трудовий та транспортно-логістичний потенціал), цивілізаційно-еволюційні (стадія історичного, соціокультурного розвитку), економіко-технологічні (розвиток науки і технологій, рівень економічного розвитку, масштаби та характер участі у міжнародному поділі праці й торгівлі, якість інституційного середовища тощо) фактори.

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується значними трансформаціями зазначених факторів з різновекторним впливом на промислово-виробничі процеси, структури та результати. Це, у свою чергу, спричиняє неоднозначні зміни у параметрах асиметрії світового промислового виробництва.

Наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. найбільші, на наш погляд, зміни спостерігаються у першій та третій групах факторів. Насамперед, у першій групі йдеться про такі чинники, як зміна клімату, вичерпність природних енергетичних та матеріально-сировинних ресурсів, нові можливості транспортних комунікацій. Оскільки традиційно населення «прив’язане» до географічних меж країн, у цю групу можна також включити чинник демографічних впливів на кількісні та якісні параметри трудового ресурсу.

Водночас трансформації у групі економічно-технологічних факторів зумовлені масштабним розгортанням четвертої промислової революції (4IR), насамперед, її передовими технологічними здобутками у сфері ІКТ («великі дані», штучний інтелект, Інтернет речей, роботизація тощо).

Наразі асиметрія світового промислового сектора виразно виявляється у структурі виробництва промислової доданої вартості. За даними [1, р. 158], серед 15 найбільших промислових виробників частка Китаю наблизилася до 25%, США – до 20, Японії - до 10. Інші промислово розвинені країни мають переважно цей показник у межах до 5%.

Проблема нерівномірного розвитку та зумовлених ним диспропорцій є однією з провідних у порядку денному профільних світових та регіональних інституцій. Зокрема, ідея поступового вирівнювання інноваційного потенціалу для стратегічного промислового зростання пронизує щорічні аналітичні доповіді щодо оцінки глобальних індексів інновацій (див., наприклад, [2]). Нині саме ця сфера демонструє досить різкі асиметричні тенденції по країнах та регіонах (у частині впроваджених інновацій, обсязі та структурі витрат на R&D, досягнутих результатів, тощо).

Асиметричний характер реалізації окремих передових технологій у переробній промисловості демонструє світова статистика впровадження роботів. Наприклад, у 2019 р. середня щільність роботів в обробній промисловості склала 113 (од. на 10 тис. робочих), що на 12% більше, ніж у 2018 р. Варіації показника є значними по країнах – від 918 од. у Сингапурі до 1 од. в Україні, Єгипті чи Перу. [3].

Досить неоднорідними є галузеві обсяги та динаміка промислової роботизації. Так, за даними [4, р.1], електронна промисловість у 2021 р. упровадила 26% усіх промислових роботів, посівши лідерські позиції перед автогалуззю (23%), машинобудуванням та металургією (12%). З 2016 р. парк промислових роботів у світі зростав у середньому на 14% щорічно. Проте щорічні темпи промислової роботизації у Китаї досягли 28%. Загалом 78% установок промислових роботів у світі припадає на п'ять країн (Китай, Японія, США, Республіка Корея та Німеччина).

Щорічна доповідь ЮНКТАД [5, р. 137-140] надає ємну аналітику щодо різного ступеня готовності національних економік до застосування передових технологій 4IR. За цими даними, різниця в оцінках індексу (*total score*) по країнах (у групах за рівнем доходу) становить від 1,5 до 2,5 разів а між країнами різних груп – навіть до 20.

Цифровізація як ключовий напрям організаційно-технологічної

трансформації промисловості вже сьогодні оцінюється фахівцями як потенційне джерело появи нових та поглиблення існуючих асиметрій у процесах економічного та суспільного розвитку. У доповіді [5, р.78] значну увагу приділено аналізу наявних «розривів» у рівні цифровізації. Так, різниця у доступі до широкополосного інтернету розвинутих країн та тих, що розвиваються, становила три рази – 33 та 11% відповідно.

Аналогічні тенденції значних міжкраїнних розбіжностей спостерігаються по таких важливих показниках інноваційних процесів, як витрати на R&D (% до ВВП) та інвестиції у програмне забезпечення і бази даних (ПЗ-БД, % в обсязі капітальних інвестицій). Зокрема, за даними, у переробній промисловості Японії останній показник дорівнював 7,3% [6], а в Україні – лише близько 0,8% [7].

Підсумкові ілюстрації промислових асиметрій надають також доповіді з оцінки глобальної промислової конкурентоспроможності - СІР індексів. [8]. Показово, що склад топ-10 країн – лідерів практично не змінюється упродовж останнього десятиліття (за винятком окремих «проривів» двох-трьох країн).

Асиметричні тенденції оцінюються переважно як негативні у контексті соціально-економічного розвитку. Однак в умовах посилення глобальної конкуренції економічні асиметрії можуть певною мірою відігравати роль драйвера для прискорення промислового розвитку в окремих країнах чи регіонах. У кінцевому підсумку вони стають впливовим чинником зрушень у світовому промисловому ландшафті як у цілому, так і в його окремих галузевих, регіональних та функціональних секторах.

Таким чином, асиметричний розвиток у світовій економіці загалом і промисловості насамперед є сталою тенденцією, а не ситуативним явищем. Саме тому розв’язання цієї проблеми в інтересах підвищення рівня збалансованості та міжнародної безпеки вже найближчим часом потребує актуальних стратегічних рішень на глобальному та національному рівнях.

Література:

1. United Nations Industrial Development Organization, 2017. *Industrial Development Report 2018. Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development*. Vienna. 274 p. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2017-11/IDR2018_FULL%20REPORT.pdf
2. World Intellectual Property Organization (WIPO) (2022). *Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth?* Geneva: WIPO. DOI 10.34667/tind.46596. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-section1-en-gii-2022-at-a-glance-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

3. IFR Secretariat. *Automation strategies drive 12% increase in number of robots at work globally*. URL: <https://ifr.org/post/automation-strategies-drive-12-increase-in-number-of-robots-at-work-globally>.
4. Executive Summary World Robotics 2022. Industrial Robots Robot installations 2021: Robot installations surging - Covid-19 pandemic as a digitalization booster. https://ifr.org/img/worldrobotics/Executive_Summary_WR_Industrial_Robots_2022.pdf
5. UNCTAD (2021). *The Technology and Innovation Report 2021. CATCHING TECHNOLOGICAL WAVES Innovation with equity*. United Nations. Geneva, 2021. 170 p. https://unctad.org/system/files/official-document/tir2020_en.pdf
6. OECD Statistics. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx>
7. Державна служба статистики України. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. United Nations Industrial Development Organization, 2020. *Competitive Industrial Performance Report 2020*. Vienna, Austria. URL: https://stat.unido.org/content/publications/competitive-industrial-performance-index-2020%253a-country-profiles?_ga=2.89982360.2046876253.1668964558-1397877632.1658238909

Кавунова С.В.
здобувачка вищої освіти
Решитько Т.В.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ У ВІДКРИТІЙ ЕКОНОМІЦІ

Як зазначає Безуглий П. Г. [1, с. 7], міжнародна міграція робочої сили (від migration – переміщення, рух) являє собою переміщенням населення у працездатному віці з однієї держави в іншу у межах міжнародного ринку праці. Міжнародна міграція виступає фактично формою руху надлишкового працездатного населення з однієї території (територіального центру) в іншу. Міграційні процеси є процесами просторового переміщення осіб-мігрантів між населеними пунктами, регіонами, державами. Отже, міжнародні мігранти – це будь-які особи, що здійснили зміну країну свого звичайного проживання [2, с. 56].

Аналізуючи підходи до структуризації міжнародних мігрантів, доцільно виділити підхід ООН [3], яка виділяє 2 типи міжнародних мігрантів:

- 1) довгострокові, які змінюють державу проживання на період понад 1 рік;
- 2) короткострокові, що змінюють державу проживання на термін від 3 до 12 місяців.

Загурська-Антонюк В.Ф. [4, с. 182] виділяє 2 підходи до класифікації міжнародної міграції: за часовою ознакою та за змістом.

Зважаючи на те, що міграція є складним і багатогранним процесом, то класифікації її форм відбувається за різними ознаками. Вона важлива не стільки для розмежування різних видів міграції, скільки для більш повного, глибокого розкриття її суті, яка допомагає розробляти відповідні заходи державної міграційної політики для ефективнішого, кращого регулювання міграційного процесу.

В залежності від характеру визначення меж, що перетинають мігранти, в економічній літературі виділяють 2 типи міграції [5]: внутрішню і зовнішню. Внутрішньодержавна (внутрішня) міграція – це переміщення населення між населеними пунктами і адміністративними районами у межах однієї держави. Зовнішня (міждержавна, міжнародна) міграція – це територіальне переміщення населення, у процесі якого особи-мігранти перетинають державні кордони. При цьому у контексті конкретної країни зовнішня міграція поділяється на такі форми [6, с. 111]:

- імміграція (в'їзд в державу іноземних громадян, що здійснюється з метою постійного проживання в ній чи тривалого перебування);
- еміграція (виїзд із однієї держави в іншу з метою постійного місця проживання);
- рееміграція (самостійне добровільне повернення емігрантів на батьківщину).

Відповідно осіб, які виїжджають з країни на достатньо тривалий термін чи на постійне місце проживання, називають емігрантами, а тих, які в'їжджають в неї з метою постійного місця проживання чи тривалого перебування, – іммігрантами.

Варто зауважити, що сьогодні дослідники виокремлюють і інші, зокрема і новітні, типи міграції населення. Так, Величко К. Ю. [7, с. 233] ще розглядає транзитну міграцію, яку трактує як територіальне переміщення людей через кордон однієї або декількох країн, тимчасове перебування на території цих країн з метою переміщення в державу кінцевого призначення. Лебединська О. С. [8, с. 49] зазначає, що в умовах глобалізації виникає нова форма просторових переміщень, яка називається

«глобалміграцією», яка здійснюється на невизначений термін і на будь-які відстані.

Систематизуючи та підсумовуючи викладене, ми пропонуємо схему, що дає чітке розуміння суті міжнародного руху робочої сили, унаочнює її здійснює її типізацію за визначеними класифікаційними ознаками (рис. 1).

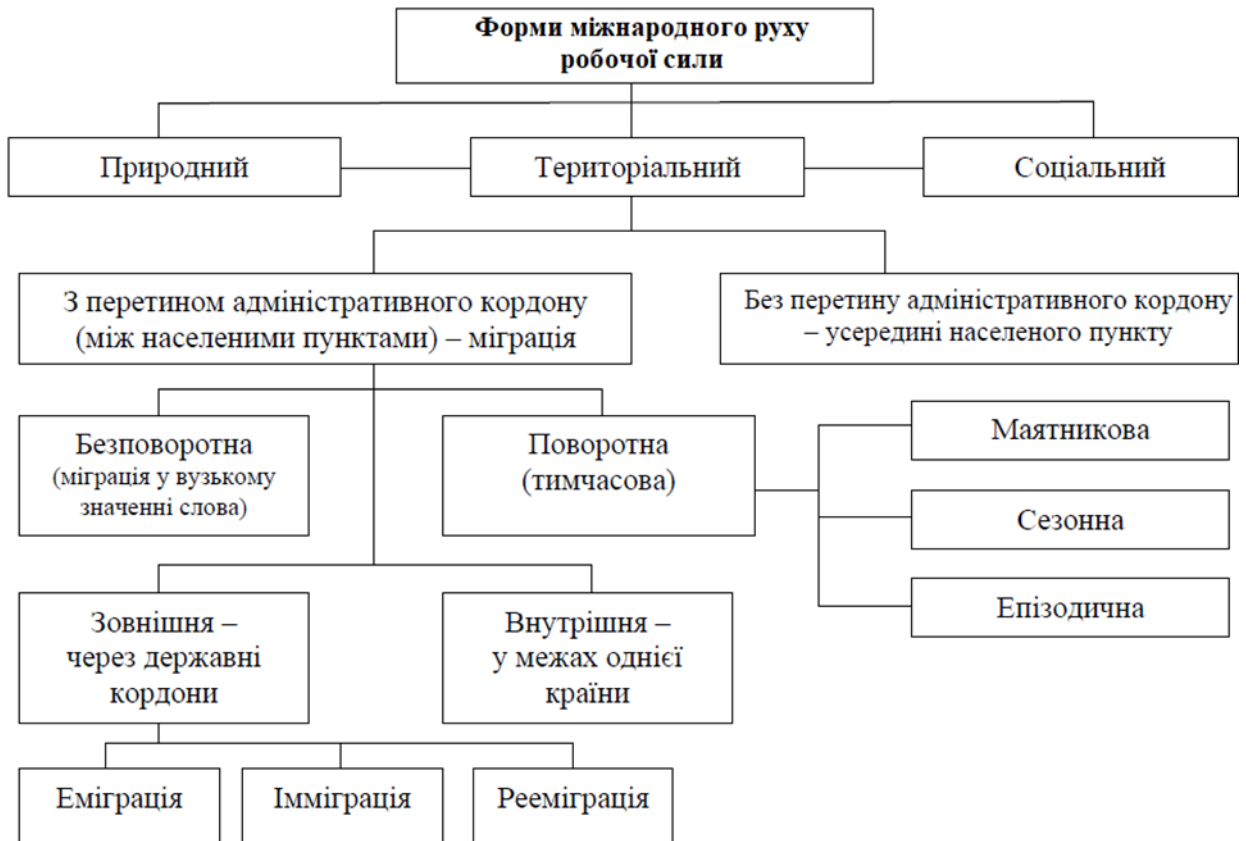


Рис. 1. Систематизація форм міжнародного руху робочої сили
Джерело: складено автором за [9;10; 11]

Основоположником теорії трудової міграції населення є англійський дослідник Е. Равенстайн, який у II половині XIX ст. сформулював декілька законів міграції, що пояснюють соціально-економічні особливості переміщення населення [1]. Окремі з них в результаті стали основою економічних теорій, що пояснюють передумови, наслідки та причини міжнародного руху робочої сили.

Загалом, досліджуючи просторовий перерозподіл трудових ресурсів, науковці розглядають міжнародну трудову міграцію як інструмент державного регулюючого впливу на економіку. Так, головними функціями міграційних процесів вчені визначають економічну та соціальну. Перша зводиться у найбільш загальному виразі до встановлення взаємозв'язку у часі та просторі робочої сили та засобів виробництва, а друга полягає у

задоволенні у більш повних обсягах потреб в професійному рості, доходах, покращанні умов побуту та праці завдяки зміні звичного місця проживання. Реалізація даного завдання на основі здійснення загальних функцій міграції повинна забезпечувати якісну і кількісну відповідність між людськими і речовими факторами виробництва [12, с. 146]. Тобто гіпотетично відбувається розгляд освоєних з точки зору інфраструктури територій, на яких зосереджено уречевлені фактори виробництва, які для свого функціонування потребують зовнішньої робочої сили з відповідним рівнем кваліфікації, що підвищує в процесі свого застосування сукупний рівень продуктивності праці регіону.

Література

1. Белевцева В. В. Правове регулювання міжнародних міграційних процесів. Інформація і право. 2018. № 2(25). С. 103–109.
2. Біль М. М., Попадинець Н. М. Людський розвиток і мобільність населення крізь призму національних особливостей: соціоекономічний вимір та управлінський концепт. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020. Вип. 2(142). С. 55–61.
3. Аналітична довідка ООН «Міграція до та з України». URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-20In-Out%20Migration_FINAL%20COR%20UKR.pdf.
4. Загурська-Антонюк В. Ф., Мошенський С. З. Механізми державного регулювання у сфері трудової міграції сучасної України. Вісник ЖДТУ. Серія : Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 1. С. 180–184.
5. Калініна С. П., Коровчук Ю. І., Кушнарєнко О. П. Міжнародний ринок праці в умовах глобалізації: міграційний дискурс. Вісник Приазовського державного технічного університету. Маріуполь, 2018. Вип. 35. С. 69–76.
6. Бортник Н. П., Мороз Н. С. Міграціологія як наука про кількісно-якісні показники міграції населення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 850. С. 9–15.
7. Величко К. Ю., Носач Л. Л., Печенка О. І. Міграційні процеси в Україні: сучасні тенденції та соціально-економічні наслідки. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2017. Вип. 2(26). С. 232–246.
8. Іванісов О. В., Агавердієва Х. Ф., Лебединська О. С. Сучасні тенденції міграційних процесів в Україні та світі. Економіка і фінанси. 2018. № 1. С. 48–56.
9. Риндзак О. Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України : дис. ... д-ра екон. наук. : 08.00.07 / Вінниця, 2020. 516 с.
10. Садова У. Я. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 263 с.
11. Шиманська К. В. Міграція людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій: регіональний вимір : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2017. 588 с.

12. Винничук Р. О. Теоретичні підходи до аналізування динаміки та стану трудової міграції в Україні. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 42. С. 145–150.

Кір’ян О.І.
к.е.н., доцент
Золочевський О.В.
здобувач рівня вищої освіти доктор філософії
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

ФІНАНСОВА ЗНАЧУЩІСТЬ ФРАНЧАЙЗИНГУ ДЛЯ ПІДПРИЄМЦЯ

В сучасному світі існує безмежна кількість видів бізнесу. Якись з них можливо починати майже зовсім без стартового капіталу, якись потребують вже на початку суттєвих фінансових витрат, які повернуться інвестору лише через досить довгий проміжок часу, і не завжди з прибутком. Значною мірою швидкість повернення коштів та можливість почати дійсно заробляти на бізнесі залежить від впізнаності бренду на ринку, від числа споживачів, які вже користувалися товаром чи послугою або хоча б чули про його існування. Тож починати новий бізнес підприємцю при обмежених фінансових можливостях досить ризиковано, тоді як при використанні франчайзингу – простіше та більш стійко.

Франчайзинг – підприємницька діяльність, згідно якої на договірній основі одна сторона (правоволоділець) зобов’язується передати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на визначений строк або без такого комплекс виключних прав на використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, послуг, технологічного процесу і (або) спеціалізованого обладнання, ноу-хау, комерційної інформації, що охороняється законом, а також інших передбачених договором об’єктів виключних прав [1].

Однак більш практичним, на наш погляд, є наступне визначення: франчайзинг є особливою формою організації бізнесу, що базується на довгострокових відносинах між великою компанією (франчайзером), що надає виключне право на створення та збут під її торговельною маркою на визначеній території певних видів товарів і послуг, і малою самостійною фірмою, що приймає таке право [2].

В особистому спілкуванні франчайзенгом називають «оренду» торгової марки однієї компанії іншими, частіш за все новими учасниками ринку, що

дозволяє підприємцям-початківцям не починати бізнес з нуля, а використовувати вже перевірену бізнес-модель, яка більш вірогідно буде приносити прибуток [3].

Як бачимо, франчайзинг для підприємця дійсно має велике значення, бо фактично дозволяє офіційно використовувати ідеї, які вже існують, значною кількістю виробників товарів та послуг, що дозволяє збільшувати обсяги задоволення ринкових потреб і, відповідно, отримувати та збільшувати власні прибутки. Впровадження в економічну діяльність франчайзингу дозволило в підприємництві багатьом уникнути найбільш складних та витратних елементів підприємницької діяльності:

- генерування ідеї,
- доведення ідеї до стану дієздатної бізнес-ідеї,
- апробації цієї бізнес-ідеї,
- доведення споживачам та партнерам життєздатність та ефективність запропонованої бізнес ідеї,
- напрацювання іміджу.

В окремих видах діяльності всі ці складові можуть займати від декількох місяців до декількох десятків років (в середньому – 1-3 роки). Тобто, використовуючи франшизу, підприємець одразу «перескакує» на декілька років вперед в своєму бізнес-процесі.

Крім того, використання франшизи може бути дуже доцільним, якщо бізнес починають вести не один, а група підприємців, які ще не навчилися домовлятися між собою. Франшиза буде вимагати від них жорсткого дотримання правил виготовлення продукції або надання послуг, бо у відповідному договорі зазвичай прописують всі складові, не залишаючи місця творчим відхиленням від загальної концепції. Такий підхід дозволяє початківцям спробувати реалізовувати вже прибуткову діяльність та проаналізувати і зробити висновки щодо причин вибору тих чи інших рішень, процесів, партнерів франчайзером. Таким чином, крім ведення прибуткового бізнесу підприємці одночасно навчаються у кращих бізнесменів, які довели своє виключне розуміння процесів та які тримають першість на ринку.

Стабільний дохідний бізнес, який отримує підприємець за договором франчайзингу, дозволяє не витрачати зайві кошти на ринку збуту, бо торгова марка вже відома, і на рекламу витрати стають в рази нижче, ніж при запуску абсолютно нового продукту.

Ще одним позитивним елементом для починаючого підприємця за договором франчайзингу є отримання ним від власника продукту

програмного забезпечення для ведення саме цього бізнесу, посібників власної розробки, що містять відповідні бізнес-секрети прибуткового ведення саме цих процесів, - не має потреби витратити час на бізнес-тренінги, навчання програмуванню. Крім того, франчайзер контролює діяльність франчайзі з тим, щоб не втратити імідж на ринку, тому підприємцю-франчайзі можна не турбуватися про можливі грубі помилки в своїй діяльності – головний власник не дозволить вийти з проблемними речами на ринок задля збереження свого положення на ньому. При цьому дослідження ринку, зміни в технологію, навчання персоналу проводить зазвичай франчайзер, що робить підприємця, з одного боку, залежним від франчайзера, з іншого – дозволяє отримувати без витрат перевірену ринкову інформацію, зростання якості, навченості персоналу за рахунок інших осіб.

Партнери, які знають франчайзера, залюбки продовжують партнерство, але на умовах підприємця-початківця. Це дозволяє зменшити витрати на сировину, енергоносії та ін. З боку постачальників та закупівлі товару для виробництва, теж є ряд переваг для франчайзі. Наприклад з представниками вже відомого бренду постачальники будуть укладати вигідніші умови співпраці, чим з взагалі нікому не відомими підприємцями.

Франчайзинг виступає вдалим інструментом і для франчайзера, бо йому стає не потрібним додатковий капітал для збільшення основних фондів і вартості компанії – підприємець-франчайзі своїм бізнесом збільшує вартість основних фондів франчайзера. Все це означає, що бізнес франчайзера буде коштувати ще більше, адже чим масштабніше розширення та продаж ідеї, тим більший прибуток. Тобто, франчайзинг – вдалий інструмент делегування іміджу, марки, технологій, партнерства – всього, що дозволяє навіть при сумнівах щодо власних можливостей зробити підприємця сміливим та ефективним бізнесменом на ринку.

Література

1. Проект закону «Про франчайзинг». Електронний ресурс. URL: http://franchisegroup.com.ua/news/proekt_zakona_o_franchajzinge
2. Франчайзинг: навчальний посібник. Кузьмін О.Є., Мирончук Т.В., Салата І.З., Марчук Л.В. Київ : Знання, 2011. 267 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/25084-11-osnovn-ponyattya-kategorynogo-aparatu-franchajzingovih-vdnosin.html>
3. Основні терміни франчайзингу. Електронний ресурс. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/francajzing/osnovni-termini-francajzingu>

References

1. Proekt zakonu «Pro franchaizynh». Elektronnyi resurs. URL: http://franchisegroup.com.ua/news/proekt_zakona_o_franchajzinge
2. Franchaizynh: navchalnyi posibnyk. Kuzmin O.Ie., Myronchuk T.V., Salata I.Z., Marchuk L.V. Kyiv : Znannia, 2011. 267 s URL: <https://westudents.com.ua/glavy/25084-11-osnovn-ponyattya-kategoryynogo-aparatu-franchajzyngovih-vdnosin.html>
3. Osnovni termini franchaizynhu. Elektronnyi resurs URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/francajzing/osnovni-termini-francajzingu>

Карлов Г.В.
здобувач вищої освіти
Кір'ян О.І.
к.е.н., доцент
Українська інженерно-педагогічна академія
м.Харків, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ

Сучасному керівнику організації, яка бажає бути успішною не тільки на маленькому внутрішньому ринку окремого населеного пункту, а пізнаваною в максимально можливих для неї обсягах з перспективою подальшого розвитку, необхідно принципово по новому підходити до менеджменту організації. І одним з процесів, які необхідно аналізувати та змінювати, стає формування та реалізація управлінських рішень. Цей процес є комплексним і повинен містити зміни в декілька важливих для результату складових.

Першим та основним є зміст, який вкладає керівник в управлінське рішення. Не зважаючи на звичність терміну, науковці так і не дійшли одностайної думки щодо визначення управлінського рішення [1, 2]. Це доводить багатоаспектність процесу та очікуваних результатів, складність в поєднанні в короткому визначенні всіх його вагомих елементів. Тож і процес прийняття та реалізації управлінського рішення може відрізнятись за змістом та підходами, але зазвичай має більш-менш узгоджений перелік та послідовність елементів, певні вимоги до них [3, 4]. Однак, якщо в суспільстві, яке було спрямоване на процвітання лише прибуткової діяльності організації, метою бізнесу більшою мірою були прибуток, збільшення капіталу, розширення сфери впливу, то сучасне суспільство ставить перед бізнесом додатково декілька інших, але вагомих завдань: екологічну безпеку, ресурсозбереження, соціальний зміст діяльності. Тож і

зміст сучасного управлінського рішення повинен враховувати не тільки безпосереднє завдання, яке воно вирішує, але й вказані суспільні вимоги, які стають невід’ємними складовими сучасного менеджменту.

Другою складовою, яку пропонуємо враховувати при формуванні управлінського рішення – це його форма. Глобалізаційні економічні процеси дозволяють будь-якій організації бути присутній на світовому ринку, тож і партнери, споживачі, інвестори можуть бути з усіх куточків світу. Більшість з них при визначенні доцільності взаємодії вивчають попередню діяльність організації, в тому числі досліджуючи доступні управлінські рішення. Це вимагає від керівника уважно ставитись до їх змісту, враховуючи світові тенденції змісту ділової культури.

Крім того, на форму рішення накладає вимоги процес, технологія, швидкість його передачі, можливість сприйняття виконавцями, умови зберігання тощо. Сучасний світ залучив в систему менеджменту значну кількість гаджетів, інформаційних інструментів, які стали його невід’ємною частиною, в тому числі в процесі передачі та реалізації управлінських рішень. Однак це вимагає від керівників специфічного формування рішень в формі, яка буде сприйнята певними технічними засобами, збережена, передана без змін. Тож, автори та виконавці управлінських рішень повинні бути обізнаними з усіма інформаційними системами та технологіями, які використовуються не тільки саме в їх організації, але й партнерами, та є звичайними для суспільства в цілому. Частіш за все питання постає в графічній, розрахунковій, змістовній складовій управлінського рішення, однак і обрані інші характеристики документу можуть відігравати інколи ключову роль в можливості або неможливості передачі та реалізації управлінського рішення.

Глобалізація та новітні технології дозволяють здійснювати групову роботу декількох учасників одночасно з інформаційними складовими управлінського рішення (різноманітною документацією), тому однією зі складових процесу прийняття сучасного управлінського рішення повинно стати впорядкування остаточної послідовності внесення змін в документи, роботи з ними, зберігання, відповідальності за інформаційну безпеку тощо. Виникає потреба у визначенні для цих процесів певного переліку виконавців з метою уникання помилок при прийнятті інших рішень, що спираються на зміст та достовірність інформації вказаної документації.

Комп’ютеризація спростила процеси передачі інформації, тож при відсутності тривалого часу на їх створення виникає можливість суттєвого збільшення їх кількості. Це, на перший погляд, спрощує діяльність

організації, бо на кожен крок керівник має можливість сформулювати окреме рішення, окремий пакет документів. Однак насправді це суттєво збільшує витрати часу виконавців та призводить до значних ускладнень в реалізації стратегічних рішень за рахунок навали тактичних, які досить часто входять в часткові протиріччя одне з одним, накладаються в часі та ресурсах і тому відволікають виконавців і керівника від реалізації дійсно ключових задач.

Виходячи з вищевикладеного, можна узагальнити, що сучасне інформаційне суспільство вимагає формування принципово нової культури прийняття управлінських рішень. Сучасний процес прийняття управлінського рішення повинна містити:

- розуміння оптимальності обмежень в їх кількості для узгодженості та мінімізації кількості помилок і витрат ресурсів на їх реалізацію;
- нові технології їх реалізації в окремо взятій організації щодо забезпечення достовірності інформації для усіх її користувачів, збереження фіксації управлінського рішення та унеможливлення необхідного рівня доступності для всіх планових користувачів;
- оновлений зміст, що відповідає вимогам глобалізації економічного простору та враховує культурні, організаційні, економічні та ін. відмінності учасників економічних процесів, що можуть мати відношення до вказаного управлінського рішення;
- оновлений зміст, що відповідає вимогам соціалізації суспільства, дозволяє реалізовувати соціальний менеджмент задля сучасної діяльності організації.

Література

1. Мала Н.Т. Мистецтво прийняття управлінського рішення // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.14 с.345-351. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_14/345_Mal.pdf
2. Кухаренко В.Д. Мультимедійний навчальний посібник «Основи менеджменту». Тема 3. Управлінські рішення. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/osnovu_menedjmentu/files/Tema_3.pdf
3. Ковальчук О.С. Особливості прийняття управлінських рішень в умовах організаційного розвитку // Актуальні проблеми психології. Т. 1. Вип.30. 2011. С.168-174. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/2500/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA30\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/2500/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA30(1).pdf)
4. Білей М.В. Управлінське рішення як форма реалізації організаційної функції державного управління // Інвестиції: практика та досвід. № 10. 2016. С.71-74. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2016/17.pdf

References

1. Mala N.T. Mistectvo priinyattya upravlinskogo rishennya // Naukovij visnik NLTU Ukraini. – 2010. – Vip. 20.14 s.345-351. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_14/345_Mal.pdf
2. Kuharenko V.D. Multimedijnij navchalnij posibnik «Osnovi menedzhmentu». Tema 3. Upravlinski rishennya. URL: https://arm.naiou.kiev.ua/books/osnovu_menedjmentu/files/Tema_3.pdf
3. Kovalchuk O.S. Osoblivosti priinyattya upravlinskih rishen v umovah organizacijnogo rozvitku // Aktualni problemi psihologiyi. T. 1. Vip.30. 2011. S.168-174. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/2500/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA30\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/2500/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA30(1).pdf)
4. Bilej M.V. Upravlinske rishennya yak forma realizaciyi organizacijnoyi funkciyi derzhavnogo upravlinnya // Investiciyi: praktika ta dosvid. № 10. 2016. S.71-74. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2016/17.pdf

Кір'ян О.І.
к.е.н., доцент
Панченко Ю. О.
здобувачка вищої освіти
Українська інженерно-педагогічна академія
м.Харків, Україна

ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПРАЦІ КОЛЕКТИВУ МЕДИЧНОГО ЗАКЛАДУ У НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Наразі ми живемо в умовах нестабільності зовнішнього економічного середовища. Одним із процесів сьогодення країни є одночасне проведення медичної реформи та підвищення кількості та якості форс-мажорів, що виникають. Вірогідність настання кризи в цих умовах для підприємств, установ та організацій, зокрема, для закладів охорони здоров'я, є дуже високою, майже невідворотною. Особливо це стосується медичних закладів, бо кожна криза в суспільстві викликає збільшення кількості хворих, і тому примушує збільшувати надання медичних послуг в одиницю часу при посиленні криз в забезпеченні закладу ресурсами, фінансами, персоналом та ін. Тому керівнику кожного медичного закладу важливо усвідомлювати, що своєчасне занепокоєння та розуміння причин

можливих форс-мажорів, їх проявів знижують ризики цієї кризи та її наслідки, можливостей отримати зиск від кризи, яка завжди являє собою як проблеми, так і можливості. Задля своєчасного та правильного використання кризи як трампліну для подальшого розвитку будь-яке управління повинно бути антикризовим.

Для підприємств сфери охорони здоров'я в умовах будь-якої кризи справжнім викликом стає збереження колективу фахівців як найважливішого та найскладнішого ресурсу як кожної окремої з цих організацій, так і національної економіки в цілому, невід'ємною складовою якої вони є. Саме тому на сьогодні одне з актуальних завдань є формування для кожної організації сфери охорони здоров'я антикризової стратегії управління з обов'язковим наголосом на її кадрову складову.

Задля дієвості та ефективності антикризових програм підприємств, що надають послуги саме в галузі охорони здоров'я, необхідно навчити їх керівництво заздалегідь визначити чинники потенційної появи майбутніх криз, які мають свою специфіку і тому можуть не бути наочними для людини без відповідної обізнаності та досвіду. Для цього потрібно сформувати в керівників навички виконання діагностики власної організації та середовища на стратегічному та тактичному рівнях, поєднуючи результати оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища в єдину систему. Тобто, закладу охорони здоров'я, як і будь-якій іншій організації, необхідно здійснювати аналіз фінансового становища, ефективності системи управління, роботи організаційного блоку, структури закладу, результати яких негативно впливають на діяльність медичного закладу, дослідження відповідності організаційної структури поставленим цілям та завданням та ін. На тактичному рівні потрібно досліджувати результативність діяльності закладу з урахуванням людського чинника, його впливу на результат. Це дозволить визначити проблеми та відповідність наявної кадрової стратегії: визначити ключові моменти, що мають максимально вагомий вплив в управлінні медичним персоналом; зміст оптимальних принципів відбору та прийняття на роботу працівників задля убезпечення фахівцями найбільш вразливих ділянок в організації з певним запасом стійкості, взаємозамінності тощо; сформувати систему регулярної оцінки відповідності кваліфікації робітників виконанню поставлених завдань з метою своєчасного вдосконалення кадрового забезпечення [1].

Зазвичай до кризи в медичній установі призводять [2]:

- зростання вартості медичних послуг та медичних товарів, що навіть при наявності попиту на ринку скорочує його реалізацію, при цьому результати фактичного обсягу надання послуг не співпадають з результатами дослідження попиту, якщо критерії оцінки введені не коректно, що вводить медичні заклади в оману і ще більше посилює кризу;
- зниження якості послуг, що може виникати з причини відсутності персоналу з достатнім рівнем кваліфікації, відсутності у працівників мотивації, а також при наявності проявів інших криз, що заважають дотримуватись заведеної процедури надання послуги;
- зниження кваліфікації персоналу, яке може впливати на якість і обсяг надаваних медичних послуг з причин відсутності на ринку праці потрібних фахівців, відсутність у керівництва розуміння щодо адекватного рівня оплати праці відповідних фахівців (і зниження мотивації праці), відсутність у медичного закладу можливості своєчасно підвищити кваліфікацію персоналу;
- брак профілактичних заходів щодо своєчасного навчання персоналу реакції на кризові ситуації відповідно до виконуваних функцій, відсутність прогнозування виникнення криз та опрацювання ситуацій на практиці на кшталт навчань пожежної безпеки для отримання максимального автоматизму миттєвої реакції на проблему;
- фінансові невідповідності витрат та прибутків організації, коли або оплата праці не відповідає рівню вартості надаваних медичних послуг, або намагання виконати все не просто якісно, а ідеально, призводить до невиправданих додаткових витрат закладу;
- спад економічного стану країни та життєвого рівня як чинники активного впливу на заклад макrorівня та ін.

Відповідно до вказаних проблем можна визначитись, що найбільш нагальними кадровими проблемами в закладах охорони здоров'я нашої держави наразі є:

- відносно низький рівень загального кадрового забезпечення закладу при наявності окремих дуже висококваліфікованих робітників;
- відсутність зацікавленості працівників у розвитку, бо він майже не відображається на подальшому отриманні прибутків, а лише дозволяє закладу отримати фахівця більш вищого рівня;
- нестача кваліфікованих молодих спеціалістів, які мігрують за кордон в заклади з суттєво вищою оплатою праці або не є здатними стати гарними працівниками закладів охорони здоров'я;

- низька якість підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в силу суттєвого перенавантаження працівників, обмежену кількість справжніх митців з відповідним рівнем кваліфікації, які одночасно здатні навчити цьому інших.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що як до макросистеми «національна економіка», так і до мікросистеми «установа» найважливішим ресурсом є люди. Тому управління кадрами, формування сучасної комплексної системи стимулювання та гнучке управління її змістом доцільно розглядати як незамінний засіб антикризового планування та управління. На нашу думку, сучасне антикризове управління закладами охорони здоров'я повинно включати поєднання загального та специфічного підходів до людей (одночасне бачення колективу як єдиного організму та управління ним як єдиним організмом, і в той же час розуміння та підтримування ролі кожного співробітника в колективному результаті, об'єктивна оцінка кожного та застосування до кожного робітника управління з урахуванням саме цієї унікальності), розробку системного підходу до мотивації співробітників на основі сприяння розвитку талантів, стимулювання їх до досягнення саморозвитку та цільового розвитку закладу; механізми втримання кращих співробітників, в тому числі за рахунок створення позитивної психологічної атмосфери в колективі, умов для систематичного підвищення кваліфікації, зменшення бюрократичного навантаження на працівників. Однак без формування механізмів появи та постійного застосування стабільно існуючої внутрішньої мотивації та колективної відповідальності і гордості результативну кадрову стратегію, яка б провокувала персонал на докладання зусиль на постійній основі через особисте бажання досягнути мети у разі кризи, підтримати діяльність закладу під час кризи, знайти та використати вихід із кризи як стрибок у розвитку закладу досить проблематично [3].

Тому при формуванні вказаного вище механізму кожний окремий робітник закладу не залежно від посади та функцій (від головного лікаря до прибиральниці) повинен сприйматись як незалежна та самостійна особистість, як одиниця, яка є в даний момент незамінною. Це є складністю цієї методики, оскільки кожному працівнику притаманний індивідуальний набір мотивів, які мають тенденцію змінюватись та повинні контролюватись керівництвом з одного боку, і набір мотиваційних впливів не може поки мати одночасно великий перелік і розмаїття з іншого як суттєве навантаження на обліковців результатів праці. Зазвичай в

мотиваційному управлінні пріоритет мотивування віддається людині з продуктивним, ініціативним та творчим професійним діянням [4]. Однак досвід доводить, що інколи працівник може не сам по собі мати відповідні якості, а бути натхненням, джерелом, мотиватором для їх активного прояву та посилення в інших. Тому складовими процесу мотивації є за визначених умов в закладі охорони здоров'я повинні, на нашу думку, стати:

- виявлення індивідуальних мотивів і мотиваторів, визначення показників, які в діяльності людини знаходиться у залежності від мотиваційного впливу;
- аналіз мотиваційного клімату в установі, визначення переліку і ефективності факторів в ньому з ранжуванням позитивного та негативу впливу кожного фактора на кожного з працівників;
- розробка ефективної довгострокової системи заохочувань, яка б одночасно враховувала безликість робітника в колективі та його індивідуальність;
- профілактика щодо унеможливлення прояву факторів демотивації, особливо в період кризи.

Вказані фактори та результат їх впливу можна виявити за допомогою інтерв'ю, тестів, опитувань, аудитів та практичних методик дослідження поведінки персоналу.

Ефективне використання трудових ресурсів крім мотивації спирається і на максимальне використання потенціалу працівників відповідно цілі закладу. Трудовий потенціал, ресурс кадрового забезпечення закладу має суттєву різницю з наявним внеском персоналу в результати праці, бо майже кожен працівник закладу охорони здоров'я в кризовій ситуації висвітлює набагато більше результатів, ніж в спокійних звичних умовах, що говорить про прихований потенціал і відсутність достойної мотивації праці. Тож, під час кризи є надія на недооціненність колективу та вирішення питання краще, швидше та простіше, ніж очікувалось.

Падіння, утримання та подолання кризи – контрольований процес, і, нажаль, єдиного універсального алгоритму дій не існує. Обставини, ситуації, з якими стикається персонал закладу охорони здоров'я, різні, і для успішного виходу з кризи потрібен індивідуальний підхід до ситуації і до кадрів, для якого, відповідно, потрібен мудрий менеджер і здатність якісної команди працювати в нестабільному середовищі. Керівництву закладу охорони здоров'я в своїй діяльності потрібно змінювати вектор впливу на персонал з «мотивація як допоміжний засіб» на «мотивація як

мета розвитку та діяльності персоналу». Треба формувати механізм заохочування працівників шляхом залучення талановитого персоналу, втримання найкращих спеціалістів та стимулювання всіх співробітників до їх особистого розвитку задля підвищення віддачі від них та досягнення цілей установи. Це зробить нестабільне середовище приводом для формування та реалізації гнучкої стратегії його розвитку з пріоритетом кадрової стратегії.

Література

1. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз // Фінанси України. 2009. № 6. С. 3-13 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_6_2
2. Сазонець І.Л. Визначення проблем та основних напрямів реформування системи охорони здоров'я України // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1343>
3. Якубів В. М., Полюк М. І. Класифікація методів мотивації персоналу в системі управління організаціями // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. 2018. № 13. С. 191-196. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11286>
4. Управління проектами: підручник (електронний ресурс) URL: <https://buklib.net/books/28692/>

References

1. Baranovskyi O.I. Sutnist i riznovydy finansovykh kryz // Finansy Ukrainy. 2009. № 6. S. 3-13 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_6_2
2. Sazonets I.L. Vyznachennia problem ta osnovnykh napriamiv reformuvannia systemy okhorony zdorovia Ukrainy // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2018. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1343>
3. Iakubiv V. M., Poliuk M. I. Klasyfikatsiia metodiv motyvatsii personalu v systemi upravlinnia orhanizatsiiamy // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Ekonomika. 2018. № 13. S. 191-196 URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/11286>
4. Upravlinnia proektamy: pidruchnyk (elektronnyi resurs) URL: <https://buklib.net/books/28692/>

Логовський І.М.
к. і. н., доцент
Національний університет
цивільного захисту України
м. Харків, Україна

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДВОПАЛАТНОГО ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Перспективи еволюційного розвитку України неможливі без формування принципово нових конституційних засад подальшого

розвитку демократичної, соціально-правової держави та гармонійно розвиненого громадянського суспільства .

На нашу думку, одним із пріоритетних шляхів реформування українського парламентаризму сьогодні є впровадження у державі двопалатного парламенту.

На початку 70-х років ХХ ст. двопалатні парламенти були в 45 країнах світу, але сьогодні їх кількість досягла 70. Із п'ятнадцяти держав, які мають найвищі у світі показники внутрішнього валового продукту, лише дві (КНР та Південна Корея) мають однопалатні загальнонаціональні законодавчі органи.

Бікамералізм вже затвердився у конституційній теорії та практиці держав Європейського союзу. Двопалатні парламенти успішно функціонують у таких унітарних державах-членах Європейського союзу, як Австрія, Ірландія, Іспанія, Італія, Польща, Словенія, Румунія, Франція, Чехія тощо.

Назвемо кілька найбільш загальних об'єктивних причин, що сприяли поширенню практики бікамералізму в унітарних країнах Європи.

Після Другої світової війни парламенти стають не лише центрами законотворчості, а й центрами ухвалення важливих політичних та кадрових рішень. Множинність завдань та функцій об'єктивно зумовлює ускладнення їх внутрішньої структури. Парламенти багатьох унітарних країн світу сьогодні не обмежуються поділом на комітети, комісії чи інші парламентські органи, а поділяються на першу (нижню) та другу (верхню) палати.

Нинішня система формування депутатського корпусу за закритими виборчими списками політичних партій та їх блоків ставить під сумнів реалізацію принципів представницької демократії в Україні, позбавляючи представництва у парламенті інтересів територіальних громад на загальнонаціональному рівні. Верхня палата двопалатних парламентів в унітарних державах дозволяє як ефективно забезпечувати таке представництво, так і активно залучати представників територій до процесів національного державотворення, а саме – до формування новітніх інститутів держави та їх кадрового наповнення.

Двопалатність парламенту на сьогодні є об'єктивною вимогою удосконалення його законотворчої діяльності. Складність законотворчої діяльності, дедалі вищі вимоги сьогодення до якості юридичної техніки створення законів підтверджує доцільність існування другої палати парламенту, яка стає професійним та неупередженим «редактором»

законопроектів, прийнятих нижньою палатою. Адже у багатьох державах із двопалатними парламентами узгодження закону верхньою палатою є обов'язковою умовою набуття ним чинності (Румунія, Італія, США тощо). Також верхня палата виступає стримуючим чинником щодо «демократичного екстремізму» нижньої палати під час внесення змін і доповнень до конституції та конституційних актів. Саме сенати у більшості двопалатних парламентів світу є важливим гарантом легітимності конституційних реформ.

Пропонуємо верхню палату парламенту, яка з огляду на західну традицію права може називатися сенатом, формуватися за мажоритарною виборчою системою. Її кількісний склад має визначитися виходячи з особливостей адміністративно-територіального устрою України через рівне представництво регіональних громад (непрямі вибори) й може становити 75-100 депутатів. При цьому складовою формування верхньої палати можуть бути й прямі вибори senatorів у мажоритарних округах. Нижня палата Верховної Ради України (Національні збори) має формуватися за пропорційною виборчою системою, втілюючи у парламенті волю народу, опосередковану політичними партіями та їх блоками. Її кількісний склад визначатиметься покладеними на цю палату функціями та повноваженнями і може становити 300 депутатів.

Верхня палата Верховної Ради України, поряд із законодавчою діяльністю, дає згоду на призначення Президентом України керівників незалежних контрольно-наглядових, регуляторних органів, органів зі спеціальною компетенцією та формування складу відповідних органів (генерального прокурора, голови Служби безпеки України, керівників Антимонопольного комітету України, складу Ради Національного банку України, національних регуляторних комісій, а також призначення військового командування, керівництва розвідувальних та спеціальних слідчих органів (НАБУ), підзвітних президенту України та підконтрольних сенату.

Нижня палата Верховної Ради України має забезпечити формування Кабінету Міністрів України на засадах партійного представництва. За дорученням президента України лідер політичної сили, яка перемогла на виборах до нижньої палати, має сформувати уряд. У разі неможливості виконання цього у відведений термін президент доручає формування уряду політичній партії (або блоку політичних партій), яка отримала другий результат на парламентських виборах. Коаліція Національних зборів визначає кандидатуру прем'єр-міністра та персональний склад уряду

України, які вносяться одночасно із Програмою діяльності Кабінету Міністрів України на затвердження Верховної Ради України. Сформований коаліцією Національних зборів уряд несе політичну відповідальність виключно перед Верховною Радою України і є підзвітним та підконтрольним Національним зборам.

Така модель двопалатного парламенту сприятиме посиленню українського парламентаризму та подоланню дуалістичного конституційно-правового механізму формування Кабінету міністрів України, що негативно позначається на організації та діяльності системи виконавчої влади в цілому.

Література

1. Валеvський О. Перспективи двопалатного парламенту в Україні. Український науковий журнал «Освіта регіону: Політологія, психологія, комунікації», 2009, № 3, С. 72-77.
2. Кривенко Л. Верховна рада України – однопалатний парламент. Вісник Національної академії правових наук України, 1998, № 4 (15), С.78-79.
3. Скрипнюк О. Двопалатний парламент як конституційна модель структурної організації вищого законодавчого органу влади. Юридичний журнал «Право України», 2009, № 11, С. 92-99.

References

1. Valevskyi O. Perspektyvy dvopalatnoho parlamentu v Ukraini [Prospects of a bicameral parliament in Ukraine]. Ukrainskyi naukovyi zhurnal "Osvita rehionu: Politolohiia, psykholohiia, komunikatsii" [Ukrainian Scientific Journal "Education in the region: political science, psychology, communications"], 2009, no 3, pp. 72-77.
2. Kryvenko L. Verkhovna rada Ukrainy – odnopalatnyi parlament [The Verkhovna Rada of Ukraine as a unicameral parliament]. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine], 1998, no 4 (15), pp.78-79.
3. Skrypniuk O. Dvopalatnyi parlament yak konstytutsiina model strukturnoi orhanizatsii vyshchoho zakonodavchoho orhanu vlady [Bicameral parliament as a constitutional model of the structural organization of the highest legislative power body]. Yurydychnyi zhurnal "Pravo Ukrainy" [Legal Journal "Law of Ukraine"], 2009, no 11, pp. 92-99.

Ляхов В.К.
здобувач вищої освіти
Миценко І.М.
д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ У ВИМІРАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Важливість відкритості торгівлі посилюється в умовах глобалізації. Зараз кожна країна надає перевагу новим стратегіям адаптації внутрішньої економіки до світової на основі відкриття своєї торгівлі через різні канали. Відкритість торгівлі регулярно сприяє економічному зростанню як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах у меншій чи більшій мірі.

Це підтверджується теоретичними моделями, які показують, що відкритість торгівлі сприяє ефективному розподілу ресурсів через порівняльну перевагу, що призводить до збільшення рівня доходу [1]. Проте положення моделі ендогенного зростання стверджують, що економічний розвиток завдяки торгівлі змінюється залежно від того, чи спрямовує сила порівняльної переваги ресурси економіки таким чином, щоб вона генерувала економічне зростання, чи уникала такої діяльності.

Теорії припускають, що через технологічні чи фінансові обмеження менш розвинені країни можуть не мати соціальних і технічних можливостей, необхідних для впровадження технологій, розроблених у розвинутих економіках. Тому, незважаючи на її позитивний вплив на зростання, деякі теоретичні дослідження стверджують, що відкритість торгівлі може перешкоджати економічному зростанню, де технологічні інновації чи навчання на практиці в основному вичерпані, або де вибірковий захист може сприяти швидшому технологічному прогресу [2].

Провідні зарубіжні вчені вважають, що взаємозв'язок між економічним зростанням і відкритістю торгівлі є нечітким і теоретично суперечливим. Загальноприйнята думка передбачає вплив торгівлі на зростання. Навпаки, останні дослідження свідчать про те, що відкритість торгівлі не завжди є ефектом стимулювання зростання, що приносить користь економічному розвитку країн. Навіть збільшення міжнародної торгівлі може генерувати економічне зростання шляхом сприяння поширенню знань і технологій від

прямих іноземних інвестицій (ПІІ) або через прямий імпорт високотехнологічних товарів[3].

Торгівля сприяє інтеграції зі світовою економікою завдяки джерелам інновацій і збільшує прибуток від ПІІ. Відкритість торгівлі дозволяє економікам розширювати виробництво, збільшуючи віддачу від масштабу та економіку спеціалізації [4]. Гроссман і Хелпман показують, що відкритість торгівлі покращує передачу нових технологій, сприяючи технологічному прогресу та продуктивності, і ці переваги залежать від ступеня відкритості торгівлі [1]. Таким чином, відкритість торгівлі зменшує неправильний розподіл ресурсів у короткостроковій перспективі, тоді як вона полегшує передачу технологічного розвитку в довгостроковій перспективі. Отже, в очікуванні стимулювання економічного зростання багато країн, що розвиваються, впроваджували політику лібералізації торгівлі на різних етапах свого розвитку.

Підтвердження асиметричного впливу відкритості торгівлі на економічне зростання країни отримане вченими в результаті дослідження економіки Індії протягом періоду 1960–2018 рр., в якому окремо виділено період до впровадження торгових реформ (1960–1990 рр.) та період після початку торговельних реформ (1991–2018 рр.). Результати показали, що довгострокова динаміка між економічним зростанням і відкритістю торгівлі є асиметричною, при цьому було виявлено односпрямований причинно-наслідковий зв'язок між економічним зростанням і відкритістю торгівлі в Індії. Зокрема, встановлено, що економічне зростання Грейнджера спричиняє відкритість торгівлі протягом усього періоду - до та після торговельних реформ. Крім цього було виявлено, що позитивні відхилення частки торгівлі у ВВП (відкритість торгівлі) є дуже чутливими, тому вона швидко повертається до рівноваги: реакція відкритості торгівлі на позитивні та негативні відхилення повністю усувається протягом приблизно одного місяця та менше місяця відповідно [5].

Чоудгарі Р. та Джоші І. дослідили вплив відкритості торгівлі на економічне зростання держав-членів АСЕАН (Сінгапур, Бруней-Даруссалам, Індонезія, Таїланд, Малайзія, Філіппіни, В'єтнам, М'янма та Камбоджа) та виявили позитивний зв'язок між залежною та незалежними змінними. Також вчені висловили припущення, що оскільки АСЕАН поєднує розвинені країни, країни, що розвиваються, і найменш розвинені країни, в результаті здійснення суттєвої переорієнтації політики та інфраструктури в найменш розвинених країнах АСЕАН економічне зростання може бути покращено, а інтеграційне об'єднання в цілому може

стати більш конкурентоспроможним на міжнародних ринках, що збільшить торгівлю та інвестицій цих країн [6].

Таким чином, визначення зв'язку між торговельною політикою та економічним зростанням залишається невирішеним емпіричним питанням. Велика лібералізація 1990-х років продовжується й на сучасному етапі розвитку світової економіки. Стан зовнішньої торгівлі та економічне зростання кожної окремої країни залежить від ступеня лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, спеціалізації країни на виробництві товарів та ефективності функціонування державних інститутів. Відповідно, дослідження впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання країни потрібно проводити з урахуванням можливих альтернативних умовних зв'язків, таких як неоднорідні ефекти по відношенню до структури виробництва під час лібералізації.

Наприклад, модель Скотта П. та Ларуді М. показує, що вплив лібералізації торгівлі на зростання може залежати від розміру виробничого сектора на момент лібералізації [7]. Відповідно, можемо припустити, що взаємозв'язок між зовнішньою торгівлею та економічним зростанням залежить від моделі спеціалізації країни. Отже, рівень економічного зростання, своєю чергою, може визначатися структурними характеристиками зовнішньої торгівлі країни, а саме обсягами експорту та імпорту продукції основних товарних груп.

Вплив торгівлі на економічне зростання залишається предметом багатьох дискусій серед академічних дослідників і практиків, особливо в країнах, що розвиваються. Вважається, що відкритість торгівлі створює сприятливі умови для виробництва якісних продуктів з вищим рівнем доданої вартості, що позитивно впливає на економічний розвиток [8]. Тому міжнародна торгівля розглядається як важливе джерело економічного зростання в усьому світі. Незважаючи на те, що міжнародні торговельні потоки часто були нестабільними та можуть обмежуватися різними торговельними бар'єрами, багато країн прагнуть брати активну участь у міжнародній торгівлі, щоб отримати позитивні зовнішні ефекти від торговельного обміну.

Значення торгівлі як рушія економічного зростання стає вирішальним, особливо в країнах, що розвиваються, які наділені природними ресурсами при низькому рівні розвитку промисловості для переробки цих ресурсів у споживчі товари та інші проміжні продукти. Тому зовнішня торгівля цими ресурсами необхідна для доповнення місцевої переробної промисловості для сприяння економічному зростанню [9].

Уряди країн, що розвиваються, особливо в Африці, реалізують відповідну торговельну політику, яка включає й стратегію імпортозаміщення, регулювання обмінних курсів, зміну тарифів та кількісного контролю, щоб забезпечувати якомога більше позитивних ефектів від міжнародної торгівлі. Ця торговельна політика мотивується побічними економічними ефектами міжнародної торгівлі, такими як підвищення продуктивності, розвиток інтелектуального капіталу, вдосконалення економічного управління, ефективніший розподіл і краще використання ресурсів, зменшення коливань обсягів торговельних потоків та поширення технологій [10].

Крім того, результати досліджень вчених також виявили двосторонній причинно-наслідковий зв'язок між міжнародною торгівлею та економічним зростанням. Використовуючи панельні дані з об'єднаного середнього групового оцінювача (PMG) шести країн-членів співробітництва Перської затоки за 1980–2010 роки, Джуїні Дж. [11] підтверджує, що міжнародна торгівля позитивно впливає на економічне зростання як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Єнокан К. та інші [12] дійшли висновку, що міжнародна торгівля впливає на економічну діяльність двома способами – через обсяги експорту (імпорту) та постачання технологій. Вчені наголошують, що ефект масштабу досягається завдяки лібералізації торгівлі, яка збільшує розмір компаній і сприяє зниженню середніх витрат та підвищенню продуктивності на кожну фірму. Передача технологій, своєю чергою, супроводжується розповсюдженням інформації, але за умови, що країни створюють інфраструктуру, таку як комунікації, для забезпечення швидкого обміну великим обсягом даних з іноземними партнерами.

Результати аналізу теоретичних положень та практичних досліджень вчених можемо зробити висновок про важливість міжнародної торгівлі як джерела новітніх технологій, поширення знань та навичок, завдяки чому підвищується ефективність економіки та забезпечується економічне зростання в країні. При цьому, враховуючи необхідність дотримання у зовнішній торгівлі правила, що «більше експорту та менше імпорту сприяє економічному процвітання», вважаємо актуальним також досліджувати експорт (імпорт) яких товарних груп є найбільш корисним для економічного розвитку країни.

Література

1. Grossman, G. M., & Helpman, E. Trade, knowledge spillovers, and growth. *European Economic Review*. 1991. №35(2–3) pp. 517–526.

2. Lucas, R. E. On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. №22(1). Pp. 3–42.
3. Almeida, R., & Fernandes, A. M. Openness and technological innovations in developing countries: Evidence from firm-level surveys. *The Journal of Development Studies*. 2008. № 44(5). Pp. 701–72.
4. Bond, E. W., Jones, R. W., & Wang, P. Economic takeoffs in a dynamic process of globalization. *Review of International Economics* 2005. №13(1). Pp. 1–19.
5. Lingaraj Mallick & Smruti Ranjan Behera. Does trade openness affect economic growth in India? Evidence from threshold cointegration with asymmetric adjustment. *Cogent Economics & Finance*. 2020. № 8. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23322039.2020.1782659>.
6. Chowdhary, R., Joshi, I. Economic Growth and Trade Openness: A Case of ASEAN 9. *Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania)*. 2022. №31 (2). pp. 3-14.
7. Skott P., Larudee M. Uneven development and the liberalisation of trade and capital flows: the case of Mexico. *Cambridge Journal of Economics*. 1998. №22(3). Pp. 277–295.
8. Aradhyula, S. V., Rahman, T., & Seenivasan, K. Impact of International Trade on Income and Income Inequality. *American Agricultural Economics Association*. 2007. №520. URL: <http://purl.umn.edu/9999>.
9. Asiedu, K. M. Trade Liberalization and Growth: The Ghanaian Experience. *Journal of Economics and Sustainable Development*. 2013. №4(5). URL: www.iiste.org.
10. Manwa, F., & Wijeweera, A. Trade liberalisation and economic growth link: The case of Southern African Custom Union countries. *Economic Analysis and Policy*. 2016. №51. Pp. 12–21.
11. Jouini, J. Linkage between international trade and economic growth in GCC countries: Empirical evidence from PMG estimation approach. *The Journal of International Trade & Economic Development*. 2015. №24(3). Pp. 341–372.
12. Yenokyan, K., Seater, J. J., & Arabshahi, M. (2014). Economic growth with trade in factors of production. *International Economic Review*. 2014. №55(1). Pp. 223–254.

Ляшенко В.І.
д.е.н., професор,
Толмачова Г.Ф.
к.е.н., с.н.с.

Інститут економіки промисловості НАН України
м.Київ, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ

У сучасній економіці територіальна концентрація взаємозв'язаних виробництв, що іменуються кластерами, стає однією з найбільш ефективних форм інтеграції фінансового і інтелектуального капіталу, що забезпечує і посилює необхідні конкурентні переваги. У останні

десятиліття уряди багатьох країн розробляють так звані «кластерні стратегії», метою яких є реалізація переваг власної національної економіки, а не придбання чужих досягнень. Розвинені кластери стали ефективним інструментом залучення іноземних інвестицій, інтеграції національних виробників у світовий ринок високотехнологічної продукції.

Володіючи потужною конкурентною перевагою – високоосвіченим людським капіталом, Україна має прекрасну можливість для технологічного прориву в майбутньому, адже розвиток високих технологій це прекрасний шанс для країни оптимізувати структуру своєї економіки та зайняти гідне місце серед провідних країн світу. Відсутність добре обґрунтованої довгострокової стратегії розвитку промисловості та стійка системна недооцінка політики індустріального розвитку протягом всіх років незалежності не дозволили створити сприятливі передумови для переходу України до постіндустріальної економіки. Як наслідок, технологічна відсталість, закріплення сировинного статусу національної економіки та низький рівень життя населення. Усунення негативних тенденцій та виправлення існуючого становища, які передують початку процесу оптимізації та вдосконалення економічної системи України, на нашу думку, можливе завдяки активнішому застосуванню в межах урядової програми реформування ряду адекватних інструментів інноваційно-технологічного розвитку економіки, підкріплених високими якістю взаємодії влади та бізнесу та рівнем ефективності державного управління [1, с. 102-103].

Попри те, що в Україні кластерний рух існує майже двадцять років, на національному і регіональному рівні він організований слабо і зростає стихійно. Єдиної організації щодо державної підтримки кластерів України немає, відсутні кластерні державні програми. Але останніми роками на регіональному рівні спостерігається значна активізація кластерів. У країні зараз діють близько п'ятдесяти кластерних ініціатив і кластерів.

За критерієм рівня розвитку і самоорганізації в Україні можна виділити три групи організацій. Найбільш розвиненими і масовими є ІТ-кластери Львівської і Харківської областей, які виділяються за своїм рівнем організації і масштабом діяльності. Вони мають розвинену організаційну структуру, імідж соціально відповідальних організацій, ведуть регулярну діяльність зі своїми членами, включаючи різні проекти розвитку бізнесу, і тісно взаємодіють з місцевими органами влади. Серед особливостей цих кластерів - домінування аутсорсингових організацій і виняткова орієнтація на зарубіжні ринки. Серед найбільш відомих промислових кластерів -

автомобільний кластер «Закарпаття», меблевий кластер Рівненщини, Дніпровський космічний кластер. Друга група - це основна частина кластерних ініціатив, тобто об'єднання, у яких 1-2 координатори і різноманітна діяльність залежно від типу галузі і регіону. До цього сегменту відносяться організовані національні асоціації, що підтримують кластерний рух в регіонах, - Український органічний кластер або асоціація промислової автоматизації (АППАУ). Вони об'єднують відповідні підприємства на національному рівні, але за критеріями виробничої кооперації, співпраці, орієнтації на експорт і міри впливу на кластерну політику ближче до кластерних структур, чим до галузевих асоціацій. Третя група організацій - нерегулярні і/або «заморожені кластери». Це кластерні ініціативи, які ведуть нерегулярну діяльність. Прикладом останніх є кластер «Мехатроника» (м.Харків), який повинен був об'єднати ряд виробників авіаційної галузі [2].

В Україні розвиток кластерів недостатньо синхронізований й не завжди відповідає пріоритетам економічного розвитку регіонів та економіки країни в цілому. Зокрема, є значний дисбаланс між кількістю ІТ та агро кластерів, й такими, що діють в промислових секторах. Діючих кластерів в промисловості, зокрема, в середньо та високотехнологічних секторах – не більше десяти в Україні. Більшість організацій, які називають себе кластерами не підпадають під європейські визначення кластеру (стосується більше 50% так званих «ІТ-кластерів» в Україні), а радше є регіональними секторальними асоціаціями, що об'єднують вузьке коло 1–2 категорій учасників ринку і які слабо інтегруються в регіональні ланцюги доданої вартості [3]. Існуючі активні кластери не мають інтегрованих політик та програм щодо розвитку інновацій та діджиталізації. Чимало кластерних ініціатив виникають, але далі швидко «заморожуються». Обліку діючих й недіючих кластерів в країні немає.

Формування і розвиток кластерів не може розглядатися як стихійний процес. Він вимагає адекватної регіональної концепції і методів регулювання, погоджених із стратегією розвитку тієї або іншої території. Проте, кластерна політика ще не склалася у вигляді чітко визначеної концепції і організаційно-методичного інструментарію.

Кластерна політика може запозичувати з промислової політики фокусування на окремих галузях економіки і специфічні для них заходи, тобто технологічну спрямованість. Від політики регіонального розвитку кластерна політика може сприймати факт залежності економічного зростання від взаємодії підприємств, наукових і освітніх інститутів і

зовнішнього середовища в широкому сенсі. З формуванням кластерів також тісно пов'язана просторова політика що припускає просторове планування освоєння і інтеграції території, міжтериторіальну координацію між різними місцевими утвореннями, регулювання неоднорідності простору. З політики підтримки малого і середнього підприємництва кластерна політика може переймати саму важливість розвитку цієї сфери як такої, тобто аспекти, пов'язані із специфікою компаній. Тобто, конкурентні переваги базуються на комбінації цих різних сфер політики.

Цілеспрямована політика регіону щодо розвитку інноваційних кластерів дозволяє інтегрувати основні напрями промислової політики (за рахунок реалізації заходів, спрямованих на те, що випереджає розвиток оброблювальної промисловості відповідно до вибраних галузевими пріоритетами), політики підтримки малого і середнього підприємництва (на основі формування умов для отримання підприємцями інтеграційних вигод і переваг). Разом з цим, кластерна політика і конкретні цілі, заходи, показники розвитку кластерів мають бути інтегровані в стратегію і програми розвитку регіону з метою подолання інституційних обмежень («бар'єрів»), що виникають при розвитку кластерів.

Зокрема, для старопромислових регіонів, які складають значну частину економічного потенціалу України, основними пріоритетами розвитку інноваційних кластерів виступає освоєння виробництва промислової продукції з високою долею доданої вартості, а також активізація інноваційних процесів, спрямованих на подолання недоліку ресурсів. Оскільки для таких регіонів характерні пріоритетна роль промисловості і інерційна галузева структура, можливості економічного розвитку в значній мірі обумовлені якісними перетвореннями самого промислового сектора.

Необхідним елементом розробки кластерної політики є дослідження регіональної економіки з метою вибору і визначення цілі кластерів і методології, що використовуються для ідентифікації і відбору цільових кластерів; дослідження існуючої нормативно-правової бази з точки зору кластерного підходу; вивчення кращих практик і виявлення локальних чинників успіху, що впливають на розвиток кластерів в регіоні.

Формування і функціонування інноваційних кластерів має істотний потенціал для вирішення ключових завдань регіонального розвитку. Це вимагає регіональної кластерної політики, пов'язаної із спільними стратегічними цілями і інтегруючої різні напрями територіального регулювання. За наявності цих умов потенціал інноваційних кластерів може бути конструктивно реалізований на практиці.

Література

1. Просторова організація бізнесу в регіонах України: форми та механізми регулювання: монографія у 2-х томах. Т.2 / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 330 с.
2. Проєкт національної програми кластерного розвитку до 2027 року. – URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/> (дата звернення 10.11.2022).
3. Негребецкий С. Александр Юрчак: «Ключевым фактором успеха кластеров остается поддержка региональными органами власти». - URL: <https://www.electroblues.com.ua/aleksandr-yurchak-klyuchevym-faktorom-uspeha-klasterov-ostaetsya-podderzhka-regionalnymi-organami-vlasti/> (дата звернення 11.11.2022).

References

1. Spatial organization of business in the regions of Ukraine: forms and adjusting mechanisms : monograph in 2th volumes. T.2 / NAS of Ukraine. Public institution is «Institute of regional researches the name of M. And. Lower to NAS of Ukraine»; sciences. editor M. And. Miller. Lviv, 2019. 330 p.s.
2. Проєкт of the national program of cluster development 2027 to. – URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/> (date of appeal 10.11.2022).
3. Negrebetsky S. Alexander Yurchak: the «Key factor of success of clusters is remained by support by the regional organs of power». - URL: <https://www.electroblues.com.ua/aleksandr-yurchak-klyuchevym-faktorom-uspeha-klasterov-ostaetsya-podderzhka-regionalnymi-organami-vlasti/> (date of appeal 11.11.2022).

Мачуська М.М.
здобувачка вищої освіти
Подплетній В.В.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

У своїй кредитній діяльності комерційні банки пов'язані з клієнтами та партнерами. В зв'язку з цим сфера кредитування розширюється та створюються нові кредитні продукти, виокремлюються форми та методи кредитування. Постійне забезпечення оптимального рівня кредитного ризику з одночасним досягненням планового рівня прибутку від кредитних вкладень в умовах нестабільності зовнішнього середовища вимагає запровадження в банках обґрунтованої кредитної політики, яка б

базувалась на достовірності аналізу даних поточної ситуації та можливих шляхів її розвитку в майбутньому, на можливості банку оперативно реагувати на зміну факторів, що впливають на ринок кредитних послуг. В сучасній банківській практиці немає однозначного використання терміну “кредитна політика”, тому банки мають удосконалювати та покращувати якість кредитної політики [1].

Слід відзначити, що кредитну політику необхідно розглядати як складову банківської політики, яка визначає цілі діяльності на ринку кредитних послуг та стратегії їх досягнення. Кредитну політику нами запропоновано визначати як структурно-функціональну цілісність взаємопов’язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технологій, організацій), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективні стратегії діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Беззаперечним є твердження, що основою формування кредитної політики банку є її цілі та завдання. Розробляючи кредитну політику як елемент банківської політики, слід підкреслити, що політика розуміється як діяльність (практичне відношення), та як ідеологія, програма дій, концепцій.

Вважаємо, що метою розробки кредитної політики є забезпечення контролю над ризиками (непрямим валютним, процентним, операційним ризиками та ризиком ліквідності) в процесі найбільш ефективного розміщення кредитних ресурсів для одержання максимально можливого доходу від кредитних операцій при дотриманні оптимального співвідношення між прибутковістю і рівнем кредитного ризику в умовах активного просування банку в пріоритетних галузях економіки та регіонах присутності банку.

Беззаперечним є твердження науковців, що при розробці та реалізації кредитної політики банку повинен виконуватись ряд принципів, але визначення їх складу є неоднозначним. І.С Гуцал визначив, що ними є «...наукова обґрунтованість, оптимальність, ефективність, а також єдність нерозривного зв’язку елементів кредитної політики, оскільки тільки науково обґрунтована кредитна політика, сформована з урахуванням об’єктивних реалій життя і суб’єктивних факторів, що її визначають, дозволяє найбільш повно виразити інтереси держави, банку, його персоналу і клієнтів» [2].

Слід зазначити, що основні положення кредитної політики банку визначаються місією і стратегією розвитку банку і при цьому вона, у свою чергу, є основою для розробки тактики, процедур, правил і механізмів її

реалізації. Саме на стадії розробки кредитної політики банку повинні вирішуватися завдання, пов'язані із створенням базових принципів, критеріїв, стандартів і лімітів кредитування для ухвалення управлінських рішень, обов'язкових для всіх структурних підрозділів банку. Таким чином, кредитна політика банку як базовий елемент процесу управління кредитним портфелем визначає довгострокові цілі банку в кредитній діяльності, враховуючи загальну спрямованість його функціонування.

Ключовою передумовою системи управління кредитними операціями банку є продумана кредитна політика, яка формулює цілі та пріоритети кредитної діяльності банку, засоби та методи їх реалізації. Кредитна політика охоплює найбільш важливі елементи і принципи організації кредитної роботи в банку, які фіксуються в письмовому вигляді й затверджуються на засіданнях Кредитного комітету і Комітету кредитного нагляду. У сучасних умовах з метою забезпечення організації ефективної кредитної діяльності, банки розробляють власну внутрішню кредитну політику та впроваджують механізм її реалізації. Основним принципом кредитної політики є принцип пріоритетності мінімізації рівня ризику над дохідністю, відповідно до якого, незалежно від суми потенційного доходу, кредит не видається, якщо його видача супроводжується недопустимим рівнем ризику. Фактична структура кредитного портфеля має відповідати положенням кредитної політики банку, інакше не буде забезпечена її ефективна реалізація [3].

Основні етапи формування кредитної політики банку:

етап-Формування цілей кредитування;

етап-Розробка стандартів кредитування;

етап-Розробка вихідних документів кредитної політики.

Кредитна політика банку може бути обережною, помірною чи агресивною. Кредитна політика банку визначається як обережна, якщо частина кредитів у загальному обсязі робочих активів банку не перевищує 30%, тобто банк забезпечує свою прибутковість за рахунок менш ризикованих активних операцій, але в такому разі він втрачає значний сегмент фінансового ринку, (характерно для новостворених банків). За помірної кредитної політики частина кредитів у загальному обсязі робочих активів коливається у межах 30-50 % (стабільність та надійність банку). У випадку, коли частина кредитів перевищує 50 % загального обсягу робочих активів, кредитна політика банку є агресивною. Агресивна кредитна політика має бути обґрунтована тільки надприбутками і не повинна бути тривалою.

Кредитна політика як складова загальної політики банку виконує специфічні функції:

формування системи цілей управління кредитною діяльністю банку;

забезпечення узгодженості інтересів різних кредиторів та позичальників;

оптимізацію окремих кредитних продуктів та кредитного портфеля банку загалом.

Кожен банк має розумно підходити до розробки індивідуальної політики, та виражати конкретні потреби цього банку. Для того щоб кредитна політика банку стала максимально ефективною вона має визначатися, як структурно-функціональну цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технології, організації), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективну стратегію діяльності банку на ринку кредитних послуг [4].

Технологія формування та реалізації кредитної політики - сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль факторів, що впливають на формування та реалізацію кредитної політики банку, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на них, у результаті чого забезпечується досягнення цілей та завдань кредитної політики банку у визначений проміжок часу.

Виходячи з вищезазначеного, впливає, що кредитна політика являється найважливішим інструментом досягнення стратегічних цілей комерційного банку. Від її успішної реалізації залежить фінансові результати банківської установи.

Література

1. Грищенко Т.В. Проблеми формування та реалізації кредитної політики комерційних банків / Т.В. Грищенко, О.А.Падалко // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. - 2005. - №79. - С.12-15
2. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України / І. С. Гуцал. - Л.: ВАТ «БІЛЬ ОС», 2001.- 244 с.
3. Карбівничий І.В. Теоретичні аспекти формування кредитної політики банку / Карбівничий І.В. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. - Т. 17. - Суми: УАБС НБУ, 2006. - С. 264-270
4. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: навчальний посібник / В. Д. Лагутін. - 4-е вид. стереот. - К.: Знання, 2004. - 215 с.

Мачуський Г.М.
здобувач вищої освіти
Подплетній В.В.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ

Вітчизняні фінансово-кредитні установи завжди приділяли більше уваги обслуговуванню саме юридичних осіб. Складний та суперечливий процес реформування національної економіки, стихійне усунення недоліків сучасної банківської системи насамперед відображались на обслуговуванні фізичних осіб. Ще й зараз непоодинокими є випадки, коли банківські установи воліють розширювати саме сегмент клієнтів-юридичних осіб як через нероздільний характер такого обслуговування, так і через менші обсяги витрат на виконання банківських операцій.

Фактично, якщо у країнах із сталою ринковою економікою комерційні банки виділяють основою клієнтської бази фізичних осіб, то у вітчизняному фінансово-кредитному обслуговуванні привілейоване положення завжди займали та досі займають юридичні особи.

Розвиток та ефективність комерційної діяльності банківських установ в сегменті ринку юридичних осіб вочевидь пов'язана із розширенням самої банківської сфери.

Юридичними особами, які користуються банківськими послугами в Україні (корпоративними клієнтами банків) виступають в широкому розумінні такі групи клієнтів, як:

підприємства, зареєстровані суб'єкти національної економіки, резиденти;

відокремлені підрозділи підприємств, представництва, філії, відділення тощо, зареєстровані суб'єкти національної економіки, резиденти;

відокремлені представництва іноземних компаній, зареєстровані суб'єкти національної економіки, нерезиденти [1].

Окремою групою юридичних осіб, які обслуговуються певною комерційною банківською установою, але не відносяться до корпоративних клієнтів, є інші комерційні банки. Обслуговування їх формується за зовсім іншим механізмом та включає в себе, насамперед,

кореспондентське обслуговування, здійснення документарних операцій та грошових переказів [2, с. 156-185].

Вивчення теоретичних аспектів сутності сучасного ринку нероздрібного грошово-кредитного обслуговування дозволяє виділити наступні групи банківських операцій для юридичних осіб [3, с.55-63]. По-перше, це кредитні, валютні, розрахунково-касові та інші операції, обсяги яких підлягають обліку. По-друге, це комісійно-посередницькі, консультаційні, інженерні операції, обсяги яких передбачають наявність цінників та калькуляцій. До третьої групи операцій належать ті, обсяги яких не є чітко визначені або не передбачають наявності цінників та калькуляцій.

В цілому, клієнтам-юридичним особам комерційні банківські установи намагаються запропонувати максимально весь спектр банківського обслуговування, починаючи з розрахунково-касових та документарних операцій, депозитних операцій, кредитування як з внутрішньобанківських ресурсів так і з кредитних ліній міжнародних кредитних фондів.

Крім того, зазвичай до основних банківських послуг поступово додаються і супутні послуги, наприклад, до розрахунково-касового обслуговування може додатись банківський зарплатний проект та емісія банківських зарплатних платіжних карток.

Більш детальний спектр банківського обслуговування для сегменту юридичних осіб в Україні має наступний вигляд: розрахунково-касове обслуговування; документарні операції; пропозиція платіжних карток; розробка корпоративних карток; розробка зарплатних проектів; тарифні пакети; кредитні операції; міжнародні кредитні лінії; депозитні рахунки; операції з цінними паперами (акціями, векселями, облігаціями); еквайрінг; купівля-продаж валюти; продаж майна; оренда індивідуальних сейфів; здійснення грошових переказів; юридичні послуги; недержавне пенсійне забезпечення.

Механізм здійснення готівкових та безготівкових розрахунково-касових банківських операцій для юридичних осіб пов'язаний із відкриттям юридичній особі відповідного поточного рахунку для здійснення розрахунків із можливістю отримання як довідки про відкриття рахунку, так і архівної довідки про проведення розрахункової операції; підготовкою готівки та наступною доставкою готівки клієнту; авалем векселів; зберіганням в банку цінностей.

Механізм здійснення активних кредитних банківських операцій для юридичних осіб пов'язаний із формуванням документації для отримання

кредиту, допомогою у формуванні договору застави, передбаченням пролонгації терміну дії договору по кредиту, можливістю отримати клієнтом гарантійного листа або поручительства виплати кредиту, можливістю отримати банківські гарантії оплати отриманих клієнтом товарів та послуг, проведенням аналізу фінансово-господарської діяльності із розробкою наступних рекомендацій.

Пасивні банківські операції із залучення грошових ресурсів для юридичних осіб пов’язані зі відкриттям відповідних депозитних рахунків, допомогою у формуванні методичних положень та інструктивних документів для організації внутрішньогосподарського обліку депозитних операцій на підприємствах.

Банківські послуги із цінними паперами, обсяги яких для юридичних осіб поступово збільшуються в сучасних умовах розвитку національної економіки, передбачають виконання для корпоративного клієнта наступних брокерських операцій.

По перше, банківська установа може купувати-продавати або розміщувати первинно цінні папери юридичних осіб.

По-друге, цінні папери юридичних осіб та свідоцтва акціонерів можуть зберігатись в банку.

По-третє, за дорученням корпоративного клієнта можливими є банківські операції на фондовій біржі (купівля-продаж або спостереження за курсом) для юридичної особи.

По-четверте, фінансово-кредитні установи можуть надавати послуги консультаційного характеру щодо емісії юридичними особами цінних паперів, їх розміщення або вилучення.

Сучасне становлення та розвиток повноцінного ринку банківського обслуговування юридичних осіб є неможливим без збільшення спектру валютних операцій для корпоративних клієнтів, серед яких варто виділити по-перше, операції купівлі-продажу валютних коштів, інкасування наявної валюти, формування розрахункових документів в іноземній валюті.

Крім того, корпоративні клієнти мають можливість відкривати валютні рахунки, акцептувати валютні витрати, отримувати гарантії на проведення валютних операцій та проводити валютні операції через банківські установи інших країн. У випадку створень спільних підприємств потужні українські фінансово-кредитні установи мають ресурсну базу як для пошуку іноземних бізнес-партнерів, так і для підготовки засновницько-реєстраційного пакету документів та аналітичних висновків щодо умов платіжного характеру у контрактах з іноземними контрагентами.

Виходячи із цих міркувань, можна стверджувати, що визначення механізмів банківського обслуговування юридичних осіб включає в себе як безпосередньо банківські механізми обслуговування, так і можливість здійснення додаткових та супутніх операцій, які спрямовані на здійснення якісного обслуговування корпоративних клієнтів в самому широкому розумінні.

Література

1. Климущка Т. Підходи до сегментації корпоративних клієнтів банків / Т. Климущка // Банківська справа. - 2007. - №2. - С. 37-44.
2. Алексеенко М. Д. Капітал банку: проблеми теорії і практики / М.Д. Алексеенко - К. : КНЕУ, 2002. - 276с.
3. Руденко Л.В. Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках / Л.В. Руденко. - К. : Академія, 2002. - 376с.
4. Череп А.В. Банківські операції / А.В. Череп, О.Ф. Андросова - К. : Кондор, 2008. - 410с.

Мельник М.Б.
здобувач вищої освіти

Ревак І.О.

д.е.н., професор

Львівський державний університет внутрішніх справ
м.Львів, Україна

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Країни, чії території були або досі є окупованими, зіткнулися з проблемою взаємодії своїх громадян з окупантом, надання йому допомоги, сприяння його діяльності на окупованій території тощо. Відповідне явище зазвичай пов'язують із колабораціонізмом, історичні витoki якого сягають глибокої давнини, незважаючи на те, що з точки зору наукового розвитку його почали активно досліджувати лише після та в контексті Другої світової війни. З цього часу починається наукове осмислення колабораціонізму, формулюється його поняття, визначаються ознаки та види, а також на основі досвіду сорокових років минулого століття робляться спроби встановити межі юридичної відповідальності колаборантів.

У незалежній Україні питання колабораціонізму гостро постало в 2014р., коли був анексований Крим і воєнним шляхом була окупована російською федерацією частина Донецької і Луганської областей. Саме

тоді в політичний дискурс України повернувся нарратив колабораціонізм і розпочався процес юридичного оформлення колабораційної діяльності.

Сьогодні особливого значення набуває питання колабораціонізм, його поняття, ознаки та види, межі юридичної відповідальності колабораціоністів, що виникли з початком російської агресії проти України. Разом з тим, явище колабораціонізму, яке ґрунтовно досліджено в працях істориків, залишається недостатньо дослідженим у юридичній науці. Хоча проблема постійно перебуває в центрі уваги українських юридичних фахівців і представників влади, вони так і не наблизилися до належного вирішення.

Востаннє проблема колабораціонізму на теренах України серйозно обговорювалася та дискутувалася у фаховій літературі в контексті подій Другої світової війни. Сьогодні, проводячи очевидні паралелі, українська наукова спільнота поступово повертається до вивчення відповідних питань, актуальність яких щороку посилюється та впливає на вектор сучасних дослідницьких розвідок у сфері права [1, с. 7].

У МВС повідомили, що зараз щомісяця фіксують близько 160 фактів співпраці, а загалом у ЄДПР з цього приводу вже зареєстровано понад 1200 кримінальних проваджень[2]. Майже щодня ми читаємо дивовижні історії про колег по роботі, але думки щодо того, кого можна вважати колегами, розходяться. Щоб зрозуміти феномен колаборації, потрібно досліджувати глибше.

Так, колабораціонізм – добровільна співпраця громадян держави з ворогом за рахунок власної країни. Сучасні історики умовно виділяють п'ять видів колабораціонізму: військовий (служба в армії, розвідці, органах безпеки тощо); економічний (співробітництво в будь-яких галузях економіки); культурний або духовний (пропаганда, участь в інформаційно-психологічних операціях противника); побутовий (встановлення дружніх стосунків між жителями та населенням); політичний чи адміністративний (співпраця в окупаційних органах влади).

3 березня 2022 року президент В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за співробітництво». Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, яка визначає поняття колабораціонізму та його види, а також відповідальність за вчинення злочину, визначеного цією статтею, встановлює покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність на строк від 10 до 15 років [3].

В Україні 14 березня 2022 року набув чинності закон, який тлумачить спільну діяльність та встановлює за неї кримінальну відповідальність. Народні депутати намагалися прийняти цей закон останні вісім років, але на заваді стояла публічна критика.

Побутували твердження, що він буде використаний російською пропагандою для залякування місцевого населення на окупованих територіях, а також що законопроект «грав на руку» владі, яка таким чином могла знищити конкурентів. Депутати проросійських партій побоювалися, що під дію закону потраплять і самі. Повне вторгнення стало каталізатором необхідних змін до Кримінального кодексу України.

Проте в законі відсутні терміни «колабораціонізм» і «колаборант», оскільки міжнародне право не визнає їх як правові категорії. Кримінальний кодекс містить статті про державну зраду, пособництво та сприяння державі-агресору. Формулювання об'єктивної сторони злочину державної зради викладено відносно узагальнено. Тому всі склади злочину в статті про співробітництво на перший погляд можуть виглядати як окремі випадки державної зради. Однак це не зовсім так.

Суддя ВАКС Олексій Кравчук та суддя Дарницького райсуду Києва Марина Бондаренко зазначають, що, на відміну від державної зради, коопераційну діяльність можуть здійснювати не лише громадяни України, а лише на користь держави-агресора вже в умовах окупації чи агресії [2].

Проаналізовані думки переважно вказували на необхідність удосконалення законодавства України в частині правового реагування на осіб, які здійснюють діяльність спільного характеру (в тому числі у сфері кримінального права). Проте дослідники аж ніяк не продемонстрували однастайності та впевненості в обраних методах такого вдосконалення, а відсутність моделі нормативного регулювання колабораціонізму, заснованої на науково обґрунтованих висновках, лише ускладнює перспективний процес деокупації території України [4, с. 57].

На жаль, деякі українці свідомо зрадили інтереси нашої держави та співпрацюють з окупантами. Крім того, росія роками створювала агентурну мережу в Україні і таємно завозила до нас диверсантів. Усе це значно спрощує підривну діяльність ворога та сприяє зростанню терору проти українців, які опинилися в окупації.

Так, наприклад, Галина Данильченко – місцевий депутат від «Опозиційного блоку», яка нині є «мером» Мелітополя, яка 12 березня 2022 року вона звернулася до громадян із закликом «якнайшвидше почати

жити заново» та закликала депутатів до співпраці з окупантом. Обласна прокуратура вже звинуватила її у колабораціонізмі.

На жаль, нам також відомі приклади співпраці наших місцевих жителів з окупантом, а саме: невелике угруповання львівських хакерів зламували активні облікові записи інтернет-користувачів з України та Євросоюзу, отримавши всі персональні дані українців відбувався продаж інформації росії через анонімну платформу «Даркнет». Гроші за конфіденційну інформацію отримували на заборонені в Україні електронні платіжні системи: ЮMoney, Qiwi та WebMoney. Наразі організатору повідомили тільки про підозру за розповсюдження та збут програмних та технічних засобів [ч. 1, ст. 361].

Підсумовуючи зазначимо, що колабораціонізм – добровільна співпраця громадян держави з ворогом за рахунок власної країни. Тому зараз як ніколи важливо допомагати державі боротися з колабораціоністами, бо це наближає нашу перемогу. Велику роль у боротьбі відіграють зусилля громадян та оприлюднення доказів злочинів проти України. Тил має працювати злагоджено, щоб на фронті наші бійці здобували більше перемог. А також потрібно підтримати окупованих українців, які тепер змушені почуватися вдома чужинцями. Слід також пам’ятати, що кожен клаптик української землі буде повернено під контроль нашої держави, а злочинці відповідатимуть перед законом.

Література

1. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. Військово-історичний меридіан. 2019. Вип.1. С. 5-25.
2. Колабораціонізм: де ми були вісім років і що тепер. URL: <https://ti-ukraine.org/news/kolaboratsionizm-de-my-buly-visim-rokiv-i-shho-teper>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>
4. Горобець В. Співпраця з ворогом як вимушена модель поведінки та стратегія виживання. Військово-історичний меридіан. 2018. Вип. 3. С 56-74.
5. Кримінальний Кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III (Редакція станом на 19.08.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Мельник В. І.
д.е.н, професор
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету
м. Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ НА ОСНОВІ ЦІЛЕОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕТОДІВ

Процес управління трудовим колективом реалізуються шляхом застосування відповідних методів управління. З метою досягнення поставленої мети та виконання завдань будь-яка організація потребує дієвої системи управління, що спроможна забезпечити її розвиток в умовах впливу конкурентного середовища, відповідати на усі запити споживачів та задовільняти інтерес трудового колективу.

Соціально-психологічні методи ґрунтуються на соціальних відносинах, моральному і психологічному впливові, використанні моральних стимулів до праці, здійсненні впливу на особистість через психологічні прийоми з метою формування внутрішнього прагнення у працівника виконати необхідну роботу без адміністративного впливу. Соціально-психологічні методи діють на цінності людини через норми поведінки, формування соціально-психологічного клімату, моральне мотивування, соціальну політику на підприємстві [1].

Управління процесом розвитку трудового колективу залежить від низки чинників, що впливають на його цілеорієнтованість. До загальних чинників належать характер суспільних відносин, рівень розвитку науково-технічного прогресу, особливості механізму господарської діяльності, а до особливих (притаманних конкретній організації) – система управління виробничою діяльністю в самому колективі, особовий склад, соціально-психологічний клімат та ін.

Застосування соціально-психологічних методів має досить широку сферу застосування, що поєднує регулювання особистісних, внутрішньоколективних та міжколективних зв'язків, контроль за динамікою явищ та різними аспектами функціонування трудового колективу. Ефективність роботи трудового колективу залежить від соціально-психологічного клімату в організації – сукупності взаємопов'язаних, сталих соціально-психологічних особливостей групи, організації (домінуючі характеристики у ставленні до цілей та мотивів

спільної діяльності, у стосунках між людьми, у моральних та інтелектуальних установках, а також переважаючому настрої) [2, с.218]. Основними складовими соціально-психологічного клімату є: стосунки між працівниками по вертикалі (стиль керівництва, ступінь участі в прийнятті рішень і т. ін.); взаємини між працівниками по горизонталі (згуртованість колективу, характер міжособистісних стосунків та ін.); ставлення до праці. Оптимального стану соціально-психологічного клімату в трудовому колективі можна досягти за умови комплектації первинних колективів з урахуванням чинника психологічної сумісності та за рахунок застосування соціально-психологічних методів, які необхідні для вироблення у працівників навичок щодо розподілу ролей, побудови ефективного взаєморозуміння та організації професійної перепідготовки та удосконалення фахових навичок.

Значимими для міжособистісної взаємодії в колективі є індивідуально-психологічні характеристики працівників, взаємне сприйняття при спілкуванні та спільній діяльності, що ґрунтується на оптимальній подібності чи взаємодоповнюваності ціннісних орієнтирів, соціальних установок, мотивів, потреб та ін. Виділяють такі стадії розвитку трудового колективу: орієнтаційна, взаємоадаптаційна та стадія згуртованості. Орієнтаційна стадія визначає етап становлення розвитку колективу. Ця стадія характеризується тим, що просте об'єднання людей перетворюється на групу зі спільними цілями і задачами, ідейною спрямованістю. Кожен член колективу орієнтується в новому для нього колективі. Це може бути цілеспрямована орієнтація і самоорієнтація. Цілеспрямована орієнтація здійснюється керівником шляхом підбору і розташування кадрів, докладною інформацією про цілі і задачі, плани і умови діяльності. Важливо правильно розташувати працівників на робочих місцях [3,с.100]. Якщо на сусідніх, технологічно взаємопов'язаних місцях виявляються люди, які симпатизують один одному, то це покращує їхній настрій, підвищує трудову і творчу активність, позитивно позначається на результатах їхньої діяльності. Кожен має свою особисту уяву про товаришів на роботі, про те, яким би йому хотілося бачити свій колектив. Тому цілеспрямована орієнтація завжди доповнюється самоорієнтацією. Однак при домінуванні самоорієнтації орієнтаційний період може затягнутися, стати стабільним станом колективу. В цьому випадку утворюється роз'єднаний колектив, оскільки кожен його член діє сам по собі [4, с.224].

Взаємоадаптаційність, що виявляється через формування єдиних установок поведінки членів колективу. Ці установки можуть формуватися двома способами: під цілеспрямованим виховним впливом керівника і шляхом само-адаптації, як наслідок самоідентифікації. Імітація заключається в тому, що людина несвідомо переймає способи поведінки інших, їхні погляди і реакції на конкретні ситуації. Це найменш керований спосіб формування установок, який не завжди приводить до позитивних результатів. Ідентифікація – свідоме слідування людини будь-яким зразкам, нормам і стандартам поведінки, ототожнення (ідентифікація) з ними правил своєї власної поведінки. В цьому випадку людина розмірковує на поведінкою тієї чи іншої особи і свідомо визначає чи слід їй поступати так само в аналогічній ситуації, а чи ж іншим чином. Взаємоадаптаційній стадії відповідає середній рівень розвитку колективу, що характеризується утворення його активу (активно діючої групи) [4, с. 226.]. Третя стадія – консолідаційна, або стадія згуртованості колективу, етап його зрілості. Групи формуються за інтересами, за умови їх цілі не є взаємозаперечувальними. Соціально зрілий колектив є функціонально згуртований, він принципово відрізняється від колективу, що характеризується згуртованістю, обумовленою не суспільними цілями, не виробничою діяльністю, а завданням збереження добрих взаємовідносин в групі як самоціллю. Соціально зрілі колективи відзначаються глибокою внутрішньою єдністю їх членів. Роль кожного визначається його діловими, професійними і моральними якостями, а не особистими відносинами з тим чи іншим працівником.

Необхідність формування та використання системи соціально-психологічних методів на всіх рівнях управління зумовлена потребою формування висококваліфікованої ефективної команди, де реалізація потенціалу усіх працівників сприятиме зростанню продуктивності діяльності організації. Ефективна побудова системи психологічних зв'язків в колективі має наслідком сумлінне відношення до праці й формування цілеорієнтованої суспільної свідомості.

Література

1. Сидоренко А.О., Чорній В.В. Сучасні методи управління персоналом підприємства, 2020. №14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/issue/view/10682> (дата звернення 18.10.21р.)
2. Організаційна поведінка/ Д. Гелрігел, Дж. В. Слоукуммолодший, Р.В.Вудмен, Н.С.Бренінг; Пер. з англ. К., 2001. С. 214-240.

3. Мельник І. О., Разговорова А. А. Застосування соціально-психологічних методів управління колективом. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», 2019. №18. С. 99-105.

4. Гураль Н. Структурні компоненти системи стратегічного управління відтворенням трудового потенціалу торговельного підприємства. Бізнес-інформ. 2015. № 6. С. 223–228.

References

1. Sydorenko A.O., Chorniy V.V. Modern methods of enterprise personnel management, 2020. No. 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/issue/view/10682> (date of application 10/18/21)

2. Organizational behavior/ D. Gelrigel, J. V. Slocum Jr., R. V. Woodman, N. S. Brening; Trans. from English K., 2001. P. 214-240.

3. Melnyk I. O., Razgovorova A. A. Application of social and psychological methods of collective management. Electronic scientific publication on economic sciences "Modern Economics", 2019. No. 18. P. 99-105.

4. Gural N. Structural components of the system of strategic management of reproduction of the labor potential of a trade enterprise. Business information. 2015. No. 6. P. 223–228.

Мельник Т. А.

к. е. н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИ ОЦІНЦІ МАЙНА ТА МАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ ЗАГРОЗИ

Українська економіка впродовж декілька років справляється з новими викликами, а саме з карантинном, якій був запроваджений внаслідок коронавірусної інфекції COVID-19 у 2019-2020 роках, а також з величезними збитками завданими військовим вторгненням росії 24 лютого 2022 року. Тому в країні цифрова трансформація економіки стає одним із головних напрямків порятунку. Інтенсивне використання цифрових технологій відбувається в усіх економічних сферах, а цифрова трансформація різних процесів має позитивний вплив на розвиток економіки і тому на сьогодні є актуальним. Особливо актуальне питання на сьогодні є проведення оцінки майна та майнових прав для визначення завданих збитків від військових дій.

Урядом нашої країни у 2021 році були презентовані 94 «Е-проекти цифрової трансформації держави 2021», які впродовж трьох років планувалося реалізувати. Серед них пропонувався проект «Е-Оцінка – Цифрова трансформація оцінки майна та оціночної діяльності» в блоці «Е-Державне майно» [2]. Цей проект був реалізований з липня 2021 року на

сайті Фонду державного майна [3] у вигляді сервісу електронного визначення оціночної вартості нерухомого майна й автоматичного формування відповідної електронної довідки.

«Завдяки цій системі будь-яка особа може безкоштовно в короткі терміни отримати довідку про оцінку об'єкта нерухомості і на її підставі укласти угоду по даному нерухомому майну. Електронна довідка про оціночну вартість (е-Довідка) чинна протягом 30 календарних днів з дня її формування Єдиною базою даних звітів про оцінку. Проте, на сьогодні регулятор оціночної діяльності в Україні так і не розкрив публічно алгоритми, за якими визначається оціночна вартість електронним модулем оцінки та формується довідка про оціночну вартість майна» [1].

Створений сервіс автоматичної оцінки нерухомості Фондом державного майна України позиціонують як альтернативу платним послугам професійних оцінювачів. Про те, на нашу думку, на сьогодні, з врахуванням завданих збитків військовими діями, це є один із доступних безкоштовних інструментів для розрахунку вартості майна.

Сьогодні тенденцію до застосування цифрової трансформації для визначення збитків завданих військовими діями повинні підтримати всі суб'єкти оціночної діяльності (професійні оцінювачі, суб'єкти оціночної діяльності, органи державної влади та органи місцевого самоврядування). Збільшення використання цифрової трансформації українськими суб'єктами оціночної діяльності в цьому аспекті надаватиме їм перевагу на ринку оцінки майна та майнових прав та сприятиме збільшенню ефективності їх роботи, використання інноваційних бізнес-моделей для покращення конкурентних переваг.

Література

1. Електронна довідка про оціночну вартість майна. <https://www.expert-in.com.ua/avtomatychna-otsinka-mayna/> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Е-Україна – Е-проекти цифрової трансформації держави 2021. URL: <https://financeworld.com.ua/e-ukrayina-e-proekti-cifrovoyi-transformaciyi-derzhavi-2021/> (дата звернення: 15.11.2022).
3. Фонд Державного Майна України. Сайт. URL: <https://evaluation.spfu.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2022).

Мельникова М.В.

д.е.н., доцент,

Інститут економіки промисловості

НАН України,

м. Київ, Україна

ПРО ВПЛИВ РОЗПОДІЛЕНОЇ ЕНЕРГОГЕНЕРАЦІЇ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Економічна безпека регіону за аналогією з національною безпекою пов'язана з іншими складовими комплексу регіональної безпеки, зокрема енергетичною та екологічною. Тому при управлінні економічною безпекою регіону доцільно виявлення та врахування загроз сталому розвитку на підставі аналізу дії чинників, що можуть викликати кризові явища та негативно вплинути на якість життя населення. Це докладно розглянуто в дослідженнях Д.І. Повзуна [1] та Н.М. Попадинця [2]. Вони визначають, що серед загроз особливе місце займають загрози енергетичній безпеці. Подолання загроз енергетичної безпеки досягається за рахунок розробки та реалізації відповідних напрямів енергетичної політики регіону, яка враховує його географічні особливості, ресурсний потенціал та можливості залучення додаткових ресурсів, стан основних фондів та ймовірність виникнення аварій, екологічну та соціальну ситуацію, про що йдеться в роботах Л.П. Матійчука [3] та Я.П. Шевчук [4]. Серед напрямів енергетичної політики регіону за їх думкою важливе місце займає розподілена енергогенерація. Під розподіленою енергогенерацією, як визначено в дослідженнях М.О. Кізима, А.В. Костенко, Д.М. Лелюк, В.А. Зінченко, В.В. та О.В. Шпілевських [5-6] розуміється «інтеграція енергетики в техносферу за двома основними напрямками: виробництво енергії як побічної продукції інших технологічних процесів на неспеціалізованих підприємствах та залучення потенціалу виробництва енергії безпосередньо в будівлі за рахунок використання сонячної або термальної енергії, або енергії від спалювання відходів», що у свою чергу сприяє «трансформації промислових, сервісних та комунальних споживачів енергії в її виробників для власних потреб та часткового постачання іншим споживачам» [6, с.91]. Спираючись на це визначення розподіленої енергогенерації, можна стверджувати, що в системах енерго- та теплопостачання регіону при її використанні забезпечується вирішення трьох ключових завдань сталого розвитку території: по-перше, забезпечення економії традиційних енергоресурсів; по-друге, сприяння

поліпшенню стану навколишнього середовища за рахунок використання відновлюваних джерел енергії та побічних продуктів промислового виробництва; по-третє, з’являється можливість використання зекономлених коштів місцевих бюджетів на поліпшення умов життя населення.

Два основних напрями, що поєднує розподілена енергогенерація, відновлювана енергетика та використання побічної продукції промислового виробництва для енерго- та теплопостачання міст, агломерацій та об’єднаних територіальних громад регіону дозволяє не тільки підвищити енергетичну безпеку, але й сприяє підвищенню економічної безпеки. Це відбувається за рахунок економії первинних ресурсів для виробництва електричної та теплової енергії, що споживається в сфері життєдіяльності міста: підприємствами тепло- та водопостачання, міського електротранспорту, освітлення вулиць та доріг.

Звичайно дослідники звертають увагу на техніко-технологічні та інституційно-правові аспекти впровадження та використання систем розподіленої енергогенерації. Однак не менш важливим питанням є узгодження економічних інтересів учасників, зокрема виробників енергії, її споживачів, власників електричних та теплових мереж, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських екологічних організацій та жителів території, на який діють енерго- та теплопостачальні підприємства, що виробляють енергію з відновлюваних джерел або використовують побічні продукти промислового виробництва. Для цього доцільно залучення експертних технологій та апарату теорії ігор.

Залучення відновлюваних джерел енергії та використання побічних продуктів промислового виробництва - електричної та теплової енергії для забезпечення економії первинних ресурсів за рахунок використання вторинних ресурсів та енергії набуває актуальності в період воєнного стану та повоєнного відновлення економіки регіону. Тому подальших досліджень потребують питання визначення показників та критеріїв оцінки впливу впровадження та використання розподіленої енергогенерації на економічну, енергетичну та екологічну безпеку регіону в умовах післявоєнного відновлення економіки України

Література

1. Повзун Д.І. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Економіка та держава*. 2020. №8. С. 89-94
2. Попадинець Н.М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 2 (118). С. 20–23

3. Матійчук Л.П. Енергетична політика як стабілізуючий чинник трансформації системи енергетичної безпеки України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 156–168.
4. Шевчук Я.В.. Енергетична безпека регіонів України та її фактори. *Ефективна економіка*. 2014. №12. URL: economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4941
5. Кизим М.О., Лелюк А. В., Костенко Д.Н. Оцінка і діагностика розвитку розподіленої енергетики в Україні. *Проблеми економіки*. 2018. №4(38). С.79-92
6. Кизим М.О., Шпілевський В.В., Зінченко В.А., Шпілевський О.В. Глобальні виклики та перспективи структурного розвитку електроенергетики України. *Бізнес-інформ*. 2022. №7. С.86-98.

Микитенко В. В.
д.е.н., проф., г.н.сп.
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

РОЗБУДОВА ТИПОВОЇ СИСТЕМИ СТАЛОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЛЯ ЕНЕРГОСИСТЕМ ІЗ ЕЛЕМЕНТАМИ РОЗПОДІЛЕНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

Розглядаючи, на сучасному етапі світогосподарських трансформацій та нарощення військово-економічних, суспільно-політичних, технологічних та іншої природи загроз і ризиків – конструкцію й формат типової господарської системи з елементами розподіленої генерації (РГ), вважаємо за доцільне її розбудову та структуризацію здійснити за принципами фазового простору [1], який має власну траєкторію функціонування та певний життєвий цикл, тривалість якого визначається розвитком інституційного внутрішнього середовища. Оскільки, в рамках конструктивної моделі складної багатомірної системи сталого господарювання (ССГ) РГ, необхідно опрацювати та розв’язати завдання з ідентифікації вимірних моментів та крос-імпульсів у внутрішньому середовищі ССГ РГ, то у розробці є необхідним врахування вихідних положень: а) таксономії [2]; б) квантової функції розподілу імовірностей [3]. Зазначене обумовлює потребу при структурній диференціації ССГ РГ враховувати не лише імовірність зміни всіх її координат при можливих трансформаціях зовнішнього середовища функціонування, а й узагальнених імпульсів самої енергосистеми із РГ, які генеруються найвагомішими зовнішніми та внутрішніми факторами впливу на чотири базові, для сталого розвитку певного енерго-об’єкту процеси – тобто, економічні, виробничі, соціетальні, ресурсні. Зазначимо: а) у зовнішньому

середовищі типової ССГ РГ має місце низка політичних, економічних, військових та інформаційних факторів, які, на даний час, суттєво (деструктивно) впливають на забезпечення сталого господарювання і ламінарність протікання у внутрішньому середовищі квартету базових для сталого розвитку процесів (економічних, виробничих, соціетальних, ресурсних), а їхня деструктивна дія постійно зростає під впливом реальних загроз для національної безпеки; б) у внутрішньому середовищі ССГ РГ – реалізується вплив низки найвагомійших факторів – суспільно-політичних, соціально-економічних, військово-економічних, економіко-психологічних (та інтелектуальних факторів, які, з огляду на військову агресію РФ на теренах нашої держави, ще більшою мірою, негативно впливають на забезпечення сталого господарювання енергосистем із розподіленої генерації.

Тож, є можливість відтворити об’єктивну картину взаємозалежностей та взаємодії різних за природою потоків, а також як саме і яким чином кожному автономному блоку (підсистемі) вдається синхронно виконувати, крім цільових, ще й декілька специфічних функцій. А, саме, в якості: а) окремої функціональної підсистеми сталого господарювання в межах фазового простору функціонування ССГ із РГ, діяльність якої передбачає виконання цільових завдань; б) транслятора, а також вимірювача тимчасових характеристик сили деструктивного впливу зовнішніх/внутрішніх факторів на стале господарювання в межах енергосистем із РГ із урахуванням можливості реалізувати відхилення за визначеним кутом; в) просторового коригуючого фільтру, що стабілізує темпи та течії протікання квартету базових для сталого розвитку процесів у контексті забезпечення системного гомеостазу в межах ССГ РГ, загалом; г) резонансного інвертора/перетворювача турбулентної течії певного процесу на ламінарну; д) двобічного провідника, дія якого провадиться за рахунок двосторонньої провідності, що забезпечує обмін економічними, виробничими, соціетальними та ресурсними процесами між підсистемами ССГ РГ. Щодо останнього – то, виконання функціоналу двобічного провідника дозволяє: знижувати активне навантаження впливу деструктивних факторів (на вході до підсистеми); нарощувати вагомість значення позитивних потенційно-факторних детермінант для забезпечення сталого господарювання енергосистеми РГ (на виході з підсистеми). А, щодо комплексу фільтрації й коригування потоків, наприклад, що можна репрезентувати за Підсистемою простору реалізації дії ССГ енергосистеми з елементами РГ, то в її межах відбувається: за принципами гравітації та

групової супер- симетрії струн, як відкриті, так і замкнуті – за ефектом балансування між силою пружності (скорочує струну), і ефектом невизначеності (розтягує струну (потік) – приймають (набувають) ознаки ламінарності. Зазначене виникає завдяки закономірному самодіючому коректуванню протяжності струни (поток), за чим вирішується проблема розходжень, а процедури регуляризації і перенормування потоків – набувають фізичного сенсу з накопиченням енергії опору й масштабування у контексті елімінування значних амплітуд при взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів деструктивного впливу з економічними або ж виробничими, соціетальними чи природно-ресурсними процесами. Отже: 1) проходження певної кількості коригуючих просторових фільтрів в межах Підсистеми I – то, течії потоків базових для сталого розвитку процесів будуть рухатися відповідно до спрямованості та вагомості впливу внутрішніх факторів ССГ РГ й імпульсу впливу чинників, які мають місце у внутрішньому конфігураційному просторі; 2) внаслідок впливу зовнішніх деструктивних факторів на щільність і скалярність взаємодії квартету базових для сталого розвитку процесів (економічних, виробничих, соціетальних та ресурсних) із внутрішніми факторами ССГ – формується, так називане, «дилатоне поле». Зауважимо, що сформовані у фазовому просторі кванти дилатонного поля не є безмасовими, тому вплив цього таксонового поля на квартет базових процесів та згенеровані імпульси – буде істотним і не лише на відстанях, відповідних порядку розміру елементарних складових в межах певної підсистеми ССГ РГ або ж на спрямування й силу течії потоків певних процесів в межах окремої підсистеми, а й на ранній стадії – тобто, на стадії формування та розвитку самої метасистеми (ССГ РГ), загалом.

Відтак, певна типова ССГ диференціюється, утворюючи в межах свого метапростору певну кількість підсистем (кількість має бути у складі трьох: ресурсного простору; простору поведінки множини суб’єктів господарювання; простору реалізації дії певної кількості специфічних механізмів), кожна з яких має несхожі функції щодо різних середовищ, що включають й інші елементи підсистем. Зазначені процеси трансформації будуть тривати із часом, призводячи до збільшення числа підсистем (або ж зміну їхньої складності), кожна з яких матиме власні структуру та функцію. Причому, всім підсистемам буде властива певна тенденція до загального зростання здатності до адаптації та трансформації. Тож, визнаючи за доцільне формалізацію у певному фазовому просторі функціональних складових елементів типової системи сталого

господарювання енергосистеми з елементами розподіленої генерації (ССГ РГ) за блоковим принципом, вбачаємо актуальним сформування саме трьох автономних блоків для побудови її цілісної концептуально-аналітичної моделі (яку буде репрезентовано надалі). І, у цій відповідності, зазначимо таке:

по-перше: типова ССГ енергосистем із елементами РГ має у складі три підсистеми, за якими й формується її ідентифікаційний простір саме за трьома площинами: ресурсним простором; простором поведінки множини суб’єктів господарювання РГ; простором реалізації дії певної кількості специфічних механізмів (авторами визначено чотири);

по-друге: підсистема I (Підсистема простору реалізації дії ССГ РГ у складі чотирьох специфічних механізмів) – є простором реалізації дії сукупності дієвих системо утворюючих важелів та регуляторів, формалізованих в якості конкретного рівня складності специфічних механізмів, які визначають та забезпечують результативність функціонування проєктної ССГ РГ, загалом і, відповідно, її стійкість.

по-третє: підсистема II – є просторовою моделлю процесу функціонування ССГ РГ за наслідками вибору та реалізації на практиці множиною суб’єктів сталого господарювання (які мають відношення до енергетичної, технологічної, виробничої та інших сфер генерування електро й теплової енергії) своєї поведінки у внутрішньому і зовнішньому середовищі функціонування. Характер цієї підсистеми формується за урахування наявних в межах ССГ РГ умов (у певний період) та найвагоміших факторів впливу на сталий розвиток у наслідок реалізації суб’єктами господарювання найбільш ефективної (на певному етапі розвитку ССГ РГ) однієї з трьох моделей поведінки;

по-четверте: підсистема III (Підсистема формування активів джерел розподіленої генерації) – є простором-імітатором внутрішніх ресурсів ССГ РГ, її резервів і можливостей за урахування найвагоміших факторів зовнішнього й внутрішнього впливу на її функціонування (суспільно-політичних, соціально-економічних, військово-економічних, економіко-психологічних та інтелектуальних тощо) для забезпечення й раціоналізації освоєння активів джерел розподіленої генерації.

Література

1. Бородин О.М. Теоретична фізика. Квантова механіка: навч. посіб. / КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові дані. – Київ: КПІ ім. І. Сікорського, 2022. – 233 с. Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48871/1/Teoretychna_fizyka_Kvantova_mekhanika.pdf.

2. Мальчикова Д. С. (2016). Таксономія регіональних форм територіальної організації для потреб планування територій сільської місцевості // Часопис соціально-економічної географії, 2016. - № 19(2). – С. 13 – 18. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2015-19-02>.

3. Карташов М. В. Імовірність, процеси, статистика: монографія. — Київ: ВПЦ Київський університет, 2007. — 504 с.

Михайлишин Л.І.
д.е.н., професор
Андрусяк В.І.
здобувач вищої освіти
Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

СУЧАСНІ ТРЕНДИ МІЖНАРОДНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КАВОВОГО БІЗНЕСУ

Сьогодні кава характеризується високим споживанням, займаючи перше місце серед інших безалкогольних напоїв. За обсягом продажів на товарних біржах кава поступається лише нафті. Стрімкий розвиток глобального ринку кави можна прослідкувати за даними Міжнародної організації кави (ICO), проаналізувавши обсяги споживання кави за 2015-2021 рр. в глобальному контексті (таблиця 1).

Таблиця 1

Обсяги споживання кави за 2015-2021рр. в глобальному контексті

Рік	Всього спожито кави (за урожайний рік)	В т.ч.		% до попереднього року
		країнами- експортерами	країнами- імпортерами	
2015	146964	-	-	-
2016	149022	-	-	↑1,4
2017	151505	46505	105000	↑1,7
2018	155443	47500	107943	↑2,6
2019	157768	48458	109310	↑1,5
2020	161381	49605	111777	↑2,3
2021	166346	50666	115680	↑1,0

Побудовано автором на основі: [1]

Проаналізувавши статистику, наведену в таблиці. 1 бачимо позитивну тенденцію на світовому ринку кави, що характеризується середньорічним зростанням споживання цього продукту на 1,9%. Таким чином, сукупний приріст споживання за весь період дослідження склав 10,5%. Загальна частка споживання припадає на країни-імпортери, тоді як рівень споживання кави в країнах-експортерах стабільно становить приблизно одну третину від загального обсягу. Наприклад, у 2020 році країни-імпортери кави закупили для споживання 69,9%, тоді як на країни-виробники припало лише 30,1% загального світового споживання.

За результатами географічної сегментації ринку кави за статистикою ІСО ми бачимо, що найбільше споживання припадає на Європу (33%). На частку Азії та Океанії припадає 22%. Країни Південної та Північної Америки споживали 18% і 17% від загального обсягу. Найменше споживають каву в Африці - 7% і Центральній Америці - 3%.

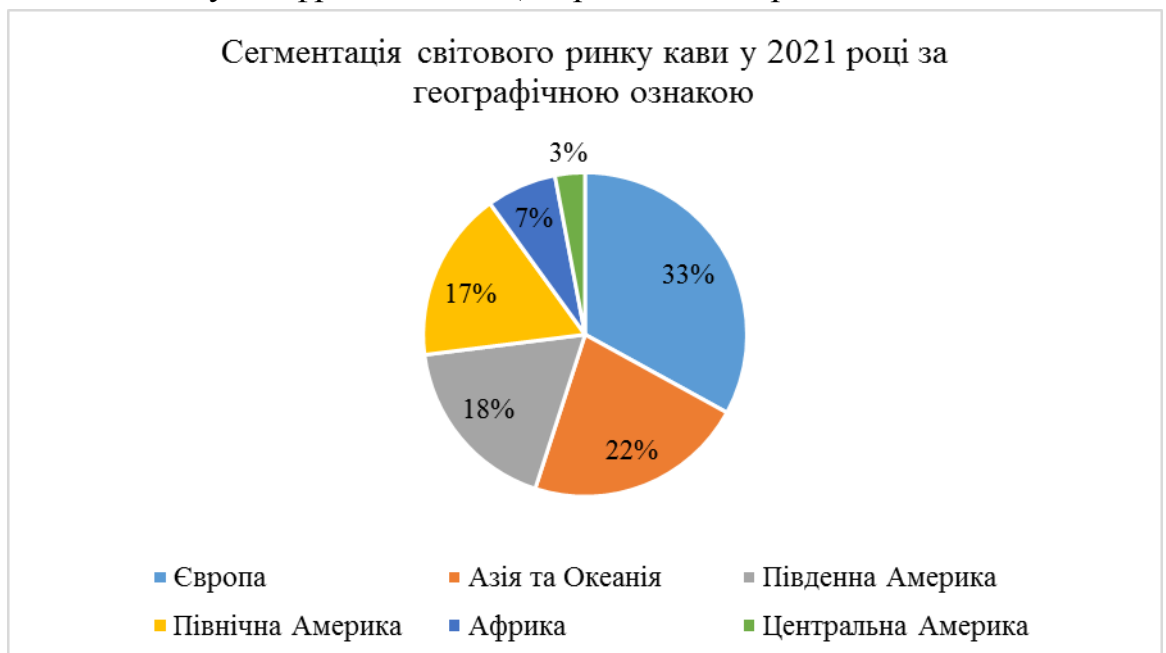


Рис. 1. Сегментація світового ринку кави у 2021 році за географічною ознакою

Побудовано автором на основі: [1]

Представники маркетингової компанії Mordor Intelligence висувують твердження, за яким «...ринки, що характеризуються низьким рівнем споживання в поточному періоді мають достатньо швидкі темпи розвитку, щоб найближчим часом забезпечити зрівняння показників споживання кави в різних регіонах...» [2; с. 27].

Стосовно тенденцій у структурі якості вирощуваної кави, слід зазначити, що за останні чотири роки виробництво сортів арабіки

демонструє тенденцію до зростання, тоді як загальна структура вирощуваних сортів робусти має тенденцію до зниження. Ця ситуація показує, що трейдери, обсмажувачі, представники кав'ярень та кінцеві споживачі мають базові уявлення про якісні характеристики різних сортів кавових зерен.

Світовий ринок кави має певні особливості. Хоча ріст його стабільний, він ще не є насиченим. У більшості випадків цей ринок контролюють транснаціональні корпорації, загальну частку яких займають європейські експортні організації. Будучи частиною сільськогосподарської економіки, ринок кави характеризується коливаннями цін через зміни кліматичних умов і рівня виробництва. Водночас на функціонування цього ринку впливають соціально-економічні зміни та діяльність міжнародних товарних бірж.

Зазначені характеристики впливають на стан вітчизняного ринку кави, який функціонує у світовому масштабі. Як частина європейського ринку, вітчизняний ринок кави підпадає під його тенденцію.

Незважаючи на політичну та економічну нестабільність України та низький рівень доходів населення, вітчизняний ринок кави останнім часом характеризується постійним зростанням.

Поширення кавової культури в Україні досягається завдяки фестивалям кави у великих містах (Київ, Одеса, Львів), відкриттю великої кількості кав'ярень, популяризації споживання кави через соціальні мережі, участі кав'ярень у соц. Діяльності, розвиток кав'ярень формату «кави з собою». Ці тенденції призводять до зростання споживання кави [3]

Враховуючи особливості функціонування вітчизняного ринку кави, на тлі світових тенденцій, пропонуємо обрати перспективні напрямки його розвитку на території України:

- збільшити частку прямих поставок кави з країн-виробників за рахунок уникнення участі в реекспортних ланцюжках, що сприятиме зниженню роздрібної ціни кінцевого продукту;

- збільшити власне виробництво кави для задоволення зростаючого попиту та скористатися можливостями збільшення експорту готової продукції;

- через організацію та проведення дегустаційних та пізнавальних заходів для підвищення рівня обізнаності про тонкощі та аспекти якості кавового сектора;

- поширення кавової культури серед цільової аудиторії кавової індустрії, значну частину якої становить молодь;

- інноваційний розвиток кав'ярень, акцент робиться на якісних характеристиках пропонованих кавових напоїв та інноваційних підходах до формату організації заходу, а також розширення мережі роздрібних точок зернової та меленої кави.

Література

1. Офіційний сайт International Coffee Organization. Режим доступу: URL: <http://www.ico.org/>
2. Офіційний сайт Mordor Intelligence. Режим доступу: URL: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/coffee-market>
3. Воронюк Т.А., Зибарева О.В. Ринок кави в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. Науковий журнал «Економічний форум» Луцького національного технічного університету. 2018. Випуск 1. С.25-30.

Ivan Mytsenko
Doctor of Economics, Professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

GLOBAL ASYMMETRY OF COUNTRIES IN THE DIMENSION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

International business entities and processes occurring in the global economic environment cannot exist in a system of economic equilibrium. This is due to the inequality and imbalance of development caused by contradictions and turbulent changes that occur in the global system. Moreover, under the influence of these changes, various problems and confrontations accumulate, which intensify asymmetric trends.

According to the annual reports of the World Economic Forum (WEF), global risks with a 10-year horizon are determined according to five criteria: economic, environmental, geopolitical, social and technological. Behind these threats in 2022, attention was focused on the consequences of the COVID-19 pandemic, which had a negative impact on health. At the same time, geopolitical confrontations were also determined in the TOP-10 risks by their importance for the next 10 years.

First of all, there is an aggravation of asymmetry between developed countries (Fig. 1), which shape the world order, generating a large part of various resources and receiving a significant profit from it, and developing countries, which have a dependent position and feel pressure from the leading countries [1].

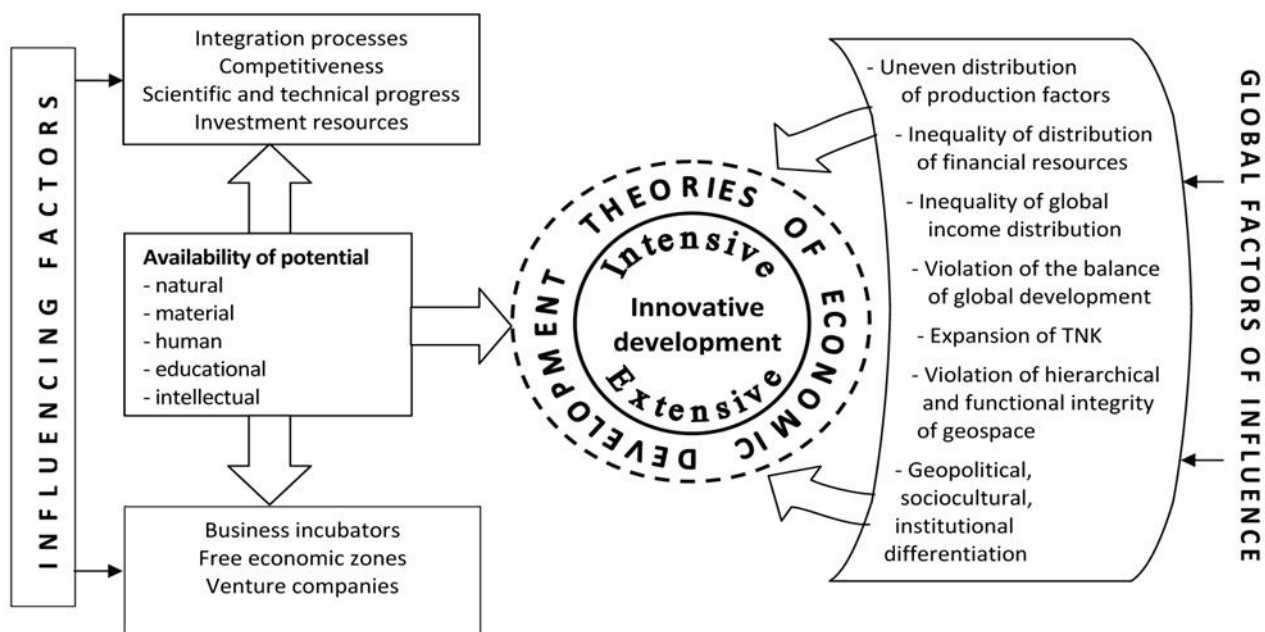


Fig. 1. Innovative Development in Conditions of Global Asymmetry

The largest economy in the world, as in the previous 150 years, remains the US economy, which accounts for 20% of world GDP. More than 75% of the GDP structure is dominated by innovative products and services [3]. Thanks to new technologies, about 60% of the US population is employed in professions that did not even exist in the middle of the 20th century.

The five leading countries in terms of GDP include the USA, China, Japan, Germany, and Great Britain. The combined GDP of these countries makes up more than half of world production. According to rating forecasts [4], the GDP of the USA in 2022 will be US\$24.8 trillion, which will exceed the combined GDP of 170 countries of the world.

The largest economy of the European Union - Germany - in 2022 expects to reach a GDP figure of US\$4.5 trillion. After two world wars, this country has not only built a stable economic policy, but is also currently one of the leaders in the ranking of states with the highest standard of living [5]. Ukraine ranks 54th in the world ranking, with a GDP of US\$0.2 trillion, but because of military actions this indicator will decrease [4].

That is, with the deepening of the processes of globalization, the countries of the world feel the increased influence of asymmetry in different ways and find its ultimate manifestation in the quality of life of the population. If the average purchasing power in the ten richest countries of the world is more than US\$ 100,000 per year, then in the ten poorest countries this figure is about US\$1,350 - the difference is striking. In particular, according to IMF forecasts, the

aggregate output of the group of countries with developed economies in 2022 will not only return to the level observed before the pandemic, but will also exceed it by 0.9% in 2024. On the other hand, the total volume of production in the group of developing countries in 2024 will remain 5.5% lower than the forecast made before the pandemic, which will have an even more negative impact on the standard of living [2].

The asymmetry of the countries' and regions' economic development is one of the key problems of the globalization process, determining both the dynamic and structural characteristics of the developing world economy.

Asymmetry is always a global contradiction, which sooner or later causes chaos in the economic system, which leads to the emergence of threats and dangers in the world economy and affects both developed and developing countries.

These trends in the current conditions are characterized by the following features: increased competition, expansion of social and military conflicts, disproportionate economic development, depletion of natural resources and deterioration of the environment. At the same time, analyzing the economy of the world's leading countries, it should be noted that these countries have an innovative model of its development.

Simultaneously proceeding processes of globalization of the world economy and regionalization (localization) of innovative activity led to the emergence of the phenomenon of glocalization - a kind of oxymoron, a linguistic hybrid of globalization and localization, the result of which is the regional (local) rooting of innovative ecosystems and openness to the global environment, which encourages them to develop due to new technologies, industries and markets [10].

At the same time, intellectual resources in combination with the latest technologies not only determine the competitiveness of the national economy, but also the level of economic independence, well-being of the country and its national status. The involvement of these resources in the system of global economic processes turns into the most important factors determining the competitiveness of national economies, the engine of which is an innovative environment capable of competing on world markets.

Since Ukraine is an active participant in the global process and strives to expand and increase its competitive advantages, the concerns of this issue are extremely relevant. In the economic field, this is largely due to the specificity of its social and economic development, which has a low level of production technology and, as a result, low competitiveness of the economy. In the latest

ranking of the Global Innovation Index, Ukraine ranks 49th out of 132 countries in the world, making it worse compared to recent years; at the same time, holding positions according to such criteria as "knowledge and technology" and "human capital" gives hope for the use of these resources in innovative development [6].

As for the rating of the European Innovation Scoreboard in recent years, according to the research of I. Podorycheva (Table 1) [7], the situation regarding the formation of the innovative economy has not changed relatively much. These comparisons make it possible to determine the current level of innovativeness of the domestic economy and help to clarify the current state and outline the prospects for the development of innovative processes in the economy.

Table 1. Dynamics of the combined innovation index of the European Innovation Scoreboard of EU member states and Ukraine [7].

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Combined innovation index - EU27	0,473	0,477	0,482	0,487	0,506	0,513	0,526
relative to the EU in 2014	101,1	102,1	103,2	104,2	108,2	109,8	112,5
Combined innovation index - Ukraine	0,177	0,184	0,168	0,155	0,152	0,153	0,157
relative to the EU in 2014	37,9	39,3	25,9	33,1	32,4	32,8	33,6

Such positions of Ukraine in international rankings indicate that, based on the most urgent problems of globalization, the economy of the state, in comparison with other countries of the world, was in most cases not ready for global challenges.

In order to overcome the "technological trap" in which the national economy is and to diversify the structure of the production industry in favor of products with high added value, it is necessary to carry out systematic and planned measures to support domestic manufacturers and, first of all, the high-tech industry sector, taking into account the burdens that Ukraine took upon itself by signing the Association Agreement with the EU.

In recent years, there has been a steady decline in industrial production. This is due to a number of reasons: the consequence of military actions in the east of the country and the loss of a significant part of the industrial potential in the occupied territories; the technological backwardness of most industries and the

low level of their competitiveness, which led to a decrease in the level of sales of Ukrainian products in traditional markets.

Over the past 10 years, the share of innovation-active enterprises in the total number of industrial enterprises varied between 13.8-18.9%, in particular, in 2020 it was 16.8%. At the same time, the share of implemented innovative products of industrial enterprises in its total volume remained extremely low over the past five years, not exceeding 2% [8]. The share of high-tech exports is insignificant, includes mainly raw materials, which lowers Ukraine's position in the international division of labor and negatively affects competitiveness.

Until now, in the structure of industrial production, there are third and fourth technological systems, which are very dependent on the conjuncture of cycles and the volatility of prices on world markets. The fifth technological structure accounts for only 4% of production, the production of goods of the sixth technological structure is practically absent, it is about 0.1%. In the structure of industrial products output goods of intermediate consumption, electricity and daily consumer goods prevail - more than 90%. Investment goods make up less than 10%, and durable consumer goods, which include household appliances that require high-tech production, have about 1% [9].

As a result of the technological backwardness of the domestic industrial complex, the share of production using high and medium-high technologies in the structure of the industrial sector is twice as low as in the EU countries. The weak relationship between industrial production and science and the decline of the industrial scientific research sector lead to the stagnation of innovative activity, which is evidenced by the extremely low level of the latest technologies use and their introduction into production processes. In the conditions of limited financial resources, a low level of knowledge intensity of the GDP of Ukraine was formed. The share of the volume of completed scientific and technical works in GDP gradually decreased and reached 0.5%, while the world and European level exceeds 2%. A restraining factor for the transfer of technologies and the attraction of investments in high-tech industries is the imperfection of the intellectual property objects protection and their introduction into economic circulation. Therefore, in the conditions of the spread of the fifth and the transition of developed countries to the sixth technological cycle, the keeping of such a structure of industry and exports, the level of financing scientific and technical works will cause Ukraine to be hopelessly behind in development.

Undoubtedly, reforming the economy of Ukraine on an innovative basis should have not only declared political or economic slogans, but also real

mechanisms for the implementation of the development of those processes capable of ensuring an innovative breakthrough.

The hybrid war of 2014-2021 and the full-scale war of 2022 brought huge losses of material and human assets of Ukraine. Many cities and villages of Ukraine, industrial facilities, agrarian sector of the economy, logistic and social infrastructure have already been destroyed and continue to be destroyed, which causes enormous damage to the economy of Ukraine. The burden of the war does not lie only on Ukraine, it is borne by most countries of the world, since the consequences of the war have exceeded national boundaries and became global. Therefore, taking into account the post-war experience of European countries [11], the state innovation policy should become the most important factor in bringing Ukraine's economy out of the crisis and ensuring its dynamic growth.

References

1. Миценко І.М.. Глобальні виклики і трансформація гео економічної політики України. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 20, ч.1. – Кіровоград: КНТУ, 2011. С. 17-27.
2. <https://tyzhden.ua/u-sviti-nerivnosti-ta-ehoizmu-i-aka-ekonomichna-polityka-potribna-ukraini-v-suchasnomu-sviti/>
3. Erik S. Reinert. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. Public Affairs; Illustrated edition (October 1, 2019). ISBN-10: 1541762894, ISBN-13: 978-1541762893. - 432 p.
4. <https://internationalinvestment.biz/business/2510-rejting-ekonomik-po-vvp-na-2022>
5. <https://visasam.org/emigration/choice/ekonomika.html>
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Підоричева І. Євроінтеграція України у сфері досліджень та інновацій: стан, виклики, заходи прискорення // Журнал європейської економіки. Том 20 №4 (79), жовтень-грудень 2021. С. 710-732.
8. <https://gmk.center/ua/infographic/chastka-innovacijnoi-produkcii-v-ukraini-ne-perevishhuie>
9. Миценко І.М. Проблеми промислового комплексу України та державна політика щодо його розвитку // «Вісник економічної науки України». Випуск 2019 2(37), С. 88-92.
10. Підоричева І. Ю. Інноваційні екосистеми України: концептуальні засади розвитку в умовах глокалізації та євроінтеграції. Економіка промисловості. № 2 (94).- 2021. С. 5-43.
11. <https://iidskt.org.ua/kolektyvna-monografiya-innovatsijni-osnovy-vidnovlennya-ta-rozvytku-krayin-pislya-zbrojnyh-konfliktiv-2/>

Valerii Mytsenko
Head of Foreign Languages Department
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

INTERNATIONAL COMPETITIVENESS AND GLOBAL VALUE CHAINS

In recent years, global value chains have played an increasing role in business strategies, profoundly affecting international trade and competitiveness. Global value chains now represent a major source of socio-upgrading opportunities and a new way for development. Trade, competitiveness and development policies should be reshaped accordingly to take hold of these opportunities and avoid the risks connected with greater participation in global value chains.

Following Porter (1985), value chains have become a reference for the analysis of trade and industrial organization, describing the full range of activities that firms and workers perform to bring a product or service from its conception to end-use and beyond. These activities include design, production, marketing, distribution and support to the final consumer, and can be contained within a single firm or divided among different firms. In this highly flexible and dynamic context, geographic location is an important variable in the objective function to maximize profit of a company. Main drivers of multi-country production location choices are the great country differences in the cost of input factors, competitiveness drivers, social and environmental conditions, but also geographic and cultural proximity to the final consumer [1].

According to Cattaneo and Miroudot [2], the emergence of global value chains (GVCs) and new trade patterns suggest the review of public strategies aimed at promotion competitiveness as well as of trade and development policies at a larger scale. Particularly, four key model changes could be taken into account: first, the change of relevant strategic framework, from countries to firms and GVCs. Competitiveness strategies should be tailored to trade and industrial organizations. Policy makers should think business and think global. A country cannot develop a competitive offer of goods or services in isolation; second, the change of relevant economic framework, from industries to tasks and business functions. The objective is not to develop domestic industries that would capture all the segments of production or the whole value chain; third, the change of relevant economic assets, from endowments and stocks to flows. International competition is increasingly vertical, and firms are at the same time

competitors and sources of key inputs and competences to each other. In this context, GVCs have become the main channel of transfers of all kinds: e.g., capital, knowledge, technology, standards, and value-added services. These may not be available domestically, but in the global marketplace. Hence, a country cannot become or remain competitive without efficient links to global markets. The times are long gone in which exports were produced entirely by national firms in their home country and competition on the international market was entirely horizontal between firms in the same sector that competed for the same customer base, and fourth, the change of relevant barriers and impetus, from public to private. Barriers to trade and competitiveness have progressively moved from the border (traditional obstacles such as tariffs and quotas), to behind the border (non-tariff measures and other regulatory barriers - NTMs), to ultimately become borderless (proliferation of private regulations and standards, distortion of competition within GVCs). Moreover, they have created a new variable geometry of winners and losers within countries. The very same trade policies and preferential trade agreements will harm some domestic firms as much as they protect others. Addressing such barriers requires broader international cooperation, as well as increased public-private dialogue [2].

Competitiveness and openness encourage trade and investment, which, in turn, foster growth and development. GVCs have become an important link in this chain of results, facilitating trade of smaller businesses, enhancing the possibilities for countries to defy their traditional comparative advantages and access new types of production and to upgrade towards higher value added activities, as well as fostering transfers of all kinds. Socio-economic upgrading now requires greater attention to the development of a competitive form of production within GVCs rather than independently of GVCs.

Therefore, the ability of a country to participate in global trade and benefit from the transfers that will generate growth and development is now partially linked to its ability to join major GVCs. Competitiveness is not measured in terms of a country's capacity to develop an integrated industry, but its capacity to identify its best position in GVCs. It is not about picking the winners, but choosing races and placing bets; national champions could provide very specific tasks at key points of the value chain and capture most of chain's value-added [3].

References

1. Porter, M. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, New York: Free Press.

2. Cattaneo, O. and S. Miroudot. “From Global Value Chains to Global Development Chains: An Analysis of Recent Changes in Trade Patterns and Development Paradigms”, in Zedillo. E. and B. Hoekman (eds.), 21st Century Trade Policy: Back to the Past?, volume in Honor of Professor Patrick Messerlin, New Haven, CT: Yale University Press.

3. Greenaway, D. (ed.). The UK in a Global World. How Can the UK Focus on Steps in Global Value Chains that Really Add Value?, London: BIS, CEPR and ESRC.

4. Milberg, W. “The Changing Structure of International Trade Linked to Global Production Systems: What Are the Policy Implications?” International Labour Review, 143(1-2), 45-90.

5. Sturgeon, T. and O. Memedovic (2011). Mapping Global Value Chains: Intermediate Goods Trade and Structural Change in the World Economy, Vienna: UNIDO. 59 p.

Мищенко А.С.

здобувач вищої освіти

Насипайко Д.С.

к.е.н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА

Питання забезпечення продовольчої безпеки займає важливе місце в концепціях національної безпеки більшості передових країн, в зв'язку з чим в цих країнах розробляються та приймаються відповідні закони, державні стратегії й програми. В теорії продовольчої безпеки одним з ключових питань є питання про способи та механізми її забезпечення. Йдеться в першу чергу про державну підтримку сільськогосподарського виробництва і продовольчого ринку як внутрішнього, так і зовнішнього. Обидва напрями представляють собою складні системи, які не можуть функціонувати в режимі вільного ринку, а вимагають ефективного державного регулювання. Теорія і практика доводять, що рівень продовольчої безпеки безпосередньо залежить від ступеня й ролі державного регулювання в галузі. Простежується така залежність – чим вище рівень державного регулювання, тим вище ступінь самозабезпеченості країни в продовольстві [1].

Світовий попит на сільгосппродукцію останнім часом значно збільшився при коливанні показників з її виробництва. Аналітики підтверджують стабільне зростання використання зернових у продовольчому, кормовому та промисловому секторі [2].

Україна – одна з небагатьох країн світу, що може збільшити виробництво сільськогосподарських культур, в прагненні наростити

експортні потужності та забезпечити світові потреби. Структурні зміни, що відбулись в економіці України, підвищили значимість аграрного сектору як джерела валютних надходжень [3, с. 47].

Експортний потенціал аграрної галузі України базується на:

- 1) забезпеченості понад 32 млн. гектарів орних земель;
- 2) третині світового чорнозему;
- 3) близько 25 % ВВП України, що забезпечується агропромисловим комплексом;
- 4) наявності кваліфікованої робочої сили;
- 5) сприятливих кліматичних умовах та наявності природно-ресурсного потенціалу;
- 6) широкій диверсифікації експорту (наприклад, експорт зерна до 90 країн світу);
- 7) продовженні торговельних преференцій від ЄС [4, с. 40].

За результатами 2021 року сільське господарство дало найвищий відсоток до ВВП серед усіх економіки – більше 10 %. На агропродовольчу продукцію також припадає найбільший відсоток у загальному експорті України – близько 41 % за рік. Україна дедалі впевненіше претендує на статус одного з найбільших гарантів світової продовольчої безпеки. Сільське господарство показало найвищий приріст виробництва в 2021 році – 14,4 %. За підсумками року на сільгосп підприємствах виробництво збільшилося на 19,2 %. 20 років тому Україна «годувала» 40 млн людей у світі. Сьогодні ж внесок України еквівалентний харчуванню близько 400 млн людей, не рахуючи населення України [5]. За офіційними даними Держмитслужби, зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів (товарні групи 1–24 УКТЗЕД) за підсумками 2021 року збільшився на 24 % у порівнянні з 2020 роком та досяг понад 35,4 млрд доларів або 25,1% усього зовнішньоторговельного обігу товарами України.

На світовому ринку зернових та продовольства, за інформацією продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) [6], п'ять місяців поспіль у 2022 році тривало зниження цін на тлі поліпшення прогнозів щодо виробництва пшениці, відновлення експорту з чорноморських портів України. Збільшення пропозиції на світовому ринку ріпакової олії, пальмової олії з Південно-Східної Азії, соняшникової олії з України та зменшення попиту на неї мало також знижувальний вплив на ціни у світі. За оцінками ФАО, зовнішньої продовольчої допомоги потребують 46 країн, зокрема 33 країни в Африці, 10 країн в Азії, дві

країни в регіоні Латинської Америки та Карибського басейну та одна країна у Європі. У цей список включено Україну, де війна призвела до появи значної кількості переміщених осіб, і Шрі-Ланка, яка зіткнулася з багатоплановою кризою, яка спровокувала зростання цін і гострий дефіцит товарів першої необхідності.

Зібрана площа кукурудзи в 2020/21 роках становила 5,4 млн га, що є найкращим результатом за період 2010-2021 роки. За 2020/21 рік цей показник зріс на 8% або 404 тис. га. За прогнозними оцінками USDA, на 2021/22 МР площа залишиться майже без змін, з невеликим зростанням на 25 тис. га. Експорт кукурудзи в 2020/21 роках дещо скоротився в порівнянні з минулим роком. Найбільше було експортовано з листопада до січня майже 12 тис. т, далі обсяги почали скорочуватися, чого не відбувалось в минулому 2019/20 роках [7].

Департамент сільського господарства США (USDA) оновив світовий прогноз балансу основних сільськогосподарських культур на 2022/23 роки. Згідно з оновленими прогнозами USDA, в 2022/23 роках показники України щодо виробництва й експорту пшениці та кукурудзи залишаються без змін. Виробництво пшениці – 20,5 млн т, з них експорт – 11,0 млн т; виробництво кукурудзи 31,5 млн т, з них експорт – 15,5 млн т. Глобальні прогнози щодо пшениці на 2022/23 роки передбачають збільшення виробництва, споживання, торгівлі та кінцеві запаси. Світове виробництво зросло на 1,0 млн т до 782,7 млн т. При цьому збільшено виробництво в Австралії (+1,5 млн т до 34,5 млн т), Казахстані (+1,0 млн т до 14 млн т) та Великобританії (+0,8 млн т до 15,4 млн т). Такі зростання обсягів виробництва повністю компенсують падіння в Аргентині (-2 млн т до 15,5 млн т) та ЄС (-0,5 млн т до 134,3 млн т), [8].

Міністерство аграрної політики та продовольства України реалізовує стратегію розвитку агросектора до 2030 року, яка передбачає забезпечення продовольством 1 млрд населення світу [5]. Для подальшого динамічного росту агросектора як локомотива економіки держави та задля виконання стратегічних цілей Уряд ухвалив рішення про передачу всіх функцій, що стосуються продовольства, до Міністерства аграрної політики та продовольства України. Увесь АПК крокує за єдиним вектором – економічний розвиток, ефективне виробництво, світова конкурентоздатність.

В кризових умовах проявляються сильні та слабкі сторони економіки країни, а в умовах інтервенції з боку Російської Федерації аграрний сектор України проявив себе як найбільш стійкий. У 2014 р. порівняно з 2013 р.

спад виробництва у секторі відбувся лише на 2%, це найменший показник у порівнянні з іншими секторами економіки. Реалізація експортного потенціалу аграрного сектора може стабілізувати економіку та закласти підґрунтя розвитку інших секторів за рахунок міжсекторального узгодження.

Нарощування і реалізація експортного потенціалу забезпечує господарську систему експортною виручкою і чим гостріші потреби, які здатна забезпечити експортна виручка, тим більші обсяги ресурсів господарська система готова спрямувати на здійснення експорту [9].

Важливим завданням забезпечення продовольчої безпеки держави вважаємо розробку і застосування механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК з урахуванням ступеня насиченості внутрішнього ринку агропродовольчою продукцією та дотримання балансу інтересів виробників (прибутковість діяльності), споживачів (якість та доступність товарів) та держави (виконання критеріїв продовольчої безпеки).

Література

1. Залізнюк В.П. Механізми забезпечення продовольчої безпеки: досвід для України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 7. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=1250> (дата звернення 11.11.2022).
2. Глобальний ринок: чому падають ціни на зернові. URL: <https://landlord.ua/news/hlobalnyi-rynokchomu-padaiut-tsiny-na-zernovi/> (дата звернення 11.11.2022).
3. Балабаш Ольга, Ву Хань Хуен. Аналіз експортного потенціалу (на прикладі аграрних підприємств України). *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. Вип. 3-4. С. 46-53.
4. Яценко О.М., Невзгляд Н.Г., Невзгляд А.Г. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектора економіки України в умовах глобалізації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Серія: Економічні науки. 2015. № 3 (80). С. 39-48.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 12.11.2022).
6. World Food Situation. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/> (Last accessed: 12.11.2022).
7. Хворостяний В. Ринок зерна 2022 — прогнози: кукурудза, пшениця, соняшник, ячмінь. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/946-rinok-zerna-2022--prognози-kukurudza-pshenitsya-sonyashnik-yachmin> (дата звернення 13.11.2022).
8. USDA залишив балансів показники щодо української пшениці та кукурудзи без змін. *Агро Еліта*. URL: <https://agroelita.info/usda-zalyshyv-balansovi-pokaznyky-shchodo-ukrainskoi-pshenytsi-ta-kukurudzy-bez-zmin/> (дата звернення 13.11.2022).

9. Сайкевич М. І., Сайкевич О. Д. Експортний потенціал сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2013. № 41. С. 104-110.

Моніна Н.Ю.
здобувач вищої освіти
Антонюк К.І.
доктор економічних наук
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПОТЕНЦІАЛ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ

Зовнішні військові загрози, ескалація перебігу подій, значна міграція працездатного населення та високий рівень безробіття, економічне падіння та неможливість стабілізувати нормальне функціонування виробництв і діяльність малого та середнього бізнесів – є беззаперечними кризовими факторами, які гальмують розвиток більшості процесів в Україні, створюють непередбачувані наслідки та несприятливу кон’юнктуру в державі. Отже, нівелювання дії сукупності цих факторів є актуальним завданням керівних органів країни та шляхом для зародження трансформаційних, інноваційних процесів, які створять нові умови та вигоди.

З початку повномасштабного вторгнення, урядом було прийнято десятки ініціатив, які стосуються економічної та підприємницької діяльності. Нові законодавчі акти, проекти податкової реформи, грантові програми та цифрові можливості, спрямовані на те, щоб стабілізувати ситуацію та надати можливість для генерування прибутку і підтримання економіки держави. Зокрема, було анонсовано створення е-резидентства в країні, в рамках загальної програми цифровізації держави та набуття нею певного відповідного статусу.

Впровадження е-резидентства в країні надає можливості представникам інших країн (за певним встановленим переліком) започаткувати підприємницьку діяльність на території України. Пройшовши певний алгоритм дій, кандидат отримує статус електронного резидента та певні відповідні податкові зобов’язання, які є досить лояльними для приватного підприємця, порівнюючи з іншими країнами, та становлять 5% від доходів в рамках ліміту ФОП 3 групи. Перевищення ліміту — 15%. Варто зазначити, що особливістю такого виду

резидентства є те, що всі необхідні документи, комунікація, перевірка, розрахунки здійснюються без фізичної присутності кандидата і є повністю оцифрованими. Ця ініціатива є кроком для підтримки економіки та залучення додаткових коштів у бюджет країни [2]. Також, це є елементом загальної політики держави щодо створення репутації України як IT-бренду та східноєвропейського хабу цифрових послуг. Крокування цією стратегією почалось з процесу оцифрування документів і створення «держави в смартфоні», що в перспективі захопить всі інші види діяльності населення та подолає бюрократизм, закритість та обмеженість багатьох процесів. Варто зазначити, що цей вектор спрямування є одним з найбільш успішних та позитивно сприйнятих населенням за останні роки [3].

Українське суспільство має високий рівень освіченості населення та інноваційного, винахідницького потенціалу. Це має стати поштовхом до перетворень та важливим фактором при плануванні стратегії, яка націлена на розкриття потенціалу країни. Зокрема, реалізація цього потенціалу може бути виражена через трансформацію сучасного рівня виробничих можливостей та підходів, а також створення технопарків, бізнес-інкубаторів, стартап-центрів, креативних хабів тощо [1, с. 45–49]. Розвиток таких просторів має базуватися на потужному технологічному підґрунті, яке дозволить оптимізувати діяльність таких угруповань та привабити нових суб'єктів галузі. Зрештою, формування такого технологічного базису та відкриття центрів є драйвером креативної економіки держави, створення репутації цифрової держави.

Глобальні процеси, притаманні сучасності, потребують чітких та високошвидкісних зв'язків між багатьма видами людської діяльності. Зокрема, ми спостерігаємо, що ефективне функціонування обміну інформацією, робочі процеси, бізнес-діяльність неможливі без втручання технологій, які дозволяють оцифрувати більшість документів та оптимізувати і пришвидшити використання наявного інструментарію.

Відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму «Майбутнє робочих місць», до 2025 року 50% усіх працівників потребуватимуть перекваліфікації [4], оскільки впровадження технологій зростатиме, а наявних знань виявиться недостатньо. Серед десяти найбільш поціновуваних характеристик наступними роками будуть: креативність, оригінальність, створення та використання технологій, їх впровадження у різні види діяльності для моніторингу, контролю тощо. На форумі також було наголошено, що технологічні інновації слугують розкриттю

людського потенціалу, а як було зазначено вище, українське населення має високі показники інноваційності та спрямованості до технологій.

Дослідник даної теми, фінансовий експерт Кріс Скінер, стверджує, що процес цифровізації є четвертою революцією в процесі всього існування людства (після створення спільнот, далі – цивілізацій, потім – промисловості) [5, с. 13]. Також, автор у своїй книзі наголошує, що в найбідніших країнах, вартість грошового переказу найвища [5, с. 10], тоді як діджиталізація забезпечить більшу частину населення фінансовими послугами та спроможна позбавити населення планети такого явища як бідність. Звісно, це загальне уявлення автора, яке має певні доповнення. Проте, варто зазначити, що, дійсно, доступ до інформації, використання технологічних здобутків забезпечить населення навіть тих країн, що розвиваються, можливістю використання свого потенціалу без залучення великої кількості додаткових ресурсів. І це робить дане явище унікальним, бо впродовж всієї історії людства, ми мали тенденцію набуття певних можливостей через володіння матеріальними ресурсами, тоді як тепер більш важливими стають інформація, технології та їх швидкість і ефективність. Це посилює процес глобалізації, бо майже з кожного куточка планети ми маємо можливість користуватися однаковими послугами та товарами.

Отже, впровадження е-резиденства є елементом загально спрямування країни до креативної економіки, посилення бранда України на міжнародній арені та здобуття статусу ІТ- або цифрової держави. Таким чином, Україна набуває нової спеціалізації міжнародного рівня. Завдяки вигідному положенню, перспективі встановлення міцних партнерських зв'язків з європейськими державами та власною концепцією цифрової держави, це може стати впевненим кроком до формування унікальної стратегії розвитку та подальших трансформацій в суспільстві та економічних процесах. Це також може слугувати драйвером виходу з кризових явищ, притаманних країні зараз, та стати джерелом надходження додаткових коштів в державу.

Цифровізація – явище, якого людство не уникне, тому впровадження Україною технологічних доробок у повсякденне життя та діяльність, дозволяє підготуватись до майбутньої динаміки цього процесу та випереджаючи інші держави, зайняти свою нішу та відповідний статус.

Література

1. КРАІНА2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. – Львів: Кальварія, 2017. – 164 с.
2. Марія Бровінська «Крутіші, ніж Естонія». В Україні з'явиться е-резидентство: що це означає та хто може отримати цей статус» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dev.ua/news/v-ukraini-ziavvysia-e-rezydentstvo-shcho-tse-oznachaie-1665062404>
3. Укрінформ. За два роки Україна зробила значний прорив у побудові цифрової держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3319549-za-dva-roki-ukraina-zrobila-znacnij-proriv-u-pobudovi-cifrovoi-derzavi-fedorov.html>
4. World Economic Forum «These are the top 10 job skills of tomorrow – and how long it takes to learn them» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them?utm_source=facebook&utm_medium=social_scheduler&utm_term=Education%20and%20Skills&utm_content=21%2F10%2F2020%2021%3A30&fbclid=IwAR3h_yMNY73A-WrEH7Fjap-WqRNC0qMTaqlngJeIhHZXdyGMmO4ppJCZgAk
5. Скіннер, Кріс. Людина цифрова: четверта революція в історії людства, яка торкнеться кожного: пер. з англ. /Кріс Скіннер; пер.Ганна Якубовська. – Харків: Фабула, Ранок, 2020. – 270.

Мосіна М.О.

здобувачка вищої освіти

Фрунза С.А.

к.е.н., доцент

**Економіко-Технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м.Кропивницький, Україна**

МЕТОДИКА ПОДОЛАННЯ РИЗИКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В сьогоднішній досить поширеним є ризики на підприємстві, вони є всюди, починаючи в побуті та закінчуючи в сфері бізнесу. Адже ризик має як негативний так і позитивний наслідок. За ризиком іде вдача або провал. Підприємства на своєму шляху не раз зіштовхуються із даною проблематикою. Але навіть коли ризик має негативний наслідок можливо його виявити при вірній стадії та подолати шляхом виявлення та усунення ризику.

Ризиком називають ймовірність невдачі не вдачі чи події з негативним наслідком.

Управління ризиками спрямоване на виявлення та подолання, вірно ідентифікувати та кваліфікувати даний ризик, знати до якого виду віднести даний ризик.

У Законі України «Про підприємства в Україні» зазначено, що підприємництво – це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку [1].

Але процес створення та реалізації підприємства це означає і прийняття на себе ризик.

Вчені-економісти трактують ризик, який застосовується до господарської діяльності підприємства (організації) [2, с.17]:

- невизначеність отримання доходів та виникнення витрат;
- ймовірність зазнати збитків чи упустити вигоду; можливість позитивного або негативного відхилення від планових показників у процесі господарської діяльності;
- втрати фінансових, матеріальних або трудових ресурсів в результаті реалізації узгодженого плану дій; погроза, небезпека;
- небезпеки або випадковості, які мають неминучий характер і є причинами збитків.

Такі поняття ризику не суперечать між собою, а лише доповнюють один одного, охоплюючи його зміст але сутність ризику проявляється у його функціях, які він виконує: захисну, стимулюючу та соціально-економічну.

Найбільш небезпечний для підприємства ризик – це ризик банкрутства. Банкрутство, вважаємо, визнана уповноваженим державним органом неспроможність боржника (організації або громадянина) задовольнити вимоги кредиторів та (або) сплатити обов’язкові державні платежі [3].

Уникнення ризику є одним із найпоширеніших напрямів, який полягає в простому ухиленні від прийняття проектів, рішень, обтяжених надмірним ризиком, у відмові співпрацювати з ненадійними партнерами, постачальниками.

Ухилення від ризику вважається найрадикальнішим і найпростішим напрямом, але, застосовуючи його, підприємство не отримає прибутку, пов’язаного з ризикованістю діяльності. В таблиці 1 показано напрями та методи впливу на ступінь ризику господарювання.

Компенсація ризику – це ще один напрям, який належить до превентивних засобів управління та характеризується трудомісткістю й численними аналітичними дослідженнями.

Напрями та методи впливу на ступінь ризику господарювання

Напрямок впливу	Методи регулювання ступеня ризику
Уникнення ризику	<ul style="list-style-type: none">• Відмова від ненадійних партнерів, постачальників;• відмова від прийняття ризикованих проєктів, рішень
Компенсація ризику	<ul style="list-style-type: none">• Стратегічне планування діяльності;• прогнозування зовнішньої економічної ситуації;• моніторинг соціально-економічного та правового середовища;• активний цілеспрямований маркетинг
Збереження ризику	<ul style="list-style-type: none">• Відмова від будь-яких дій, спрямованих на компенсацію збитку (без фінансування);• створення спеціальних резервних фондів у натуральній або грошовій формі (фондів самострахування або фондів ризику);• залучення зовнішніх джерел (отримання кредитів та позик, державних дотацій для компенсації збитків та відновлення виробництва)
Передача ризику	<ul style="list-style-type: none">• Страхування;• передача ризиків через укладання договорів факторингу, поручительства;• передача ризику через укладання біржових угод (хеджування)
Зниження ризику	<ul style="list-style-type: none">• Диверсифікація;• здобуття додаткової інформації;• лімітування

Створення страхового товарного запасу здійснюється через компенсації коливань попиту на товари. Позитивним моментом є забезпечення можливості нормального функціонування в умовах невиконання графіків постачань і ажіотажного попиту на товар. З іншого боку, спостерігається заморожування частини оборотних коштів, подовження операційного циклу, збільшення потреби у фінансових ресурсах.

Страховий запас коштів створюється через компенсації коливань надходжень і використання коштів підприємства. Його розмір визначається статистично. Для цих цілей використовуються моделі Міллера-Орра, що базуються на гіпотезі щодо нормального закону розподілу надходжень і платежів підприємства біля його середнього рівня

Розробка і впровадження системи штрафних санкцій використовується тільки за тими видами ризику, ймовірність виникнення яких залежить від контрагентів підприємства.

Розмір фінансових санкцій повинний повною мірою компенсувати фінансові збитки підприємства унаслідок виникнення ризикової ситуації. Страхування ризику передбачає страхування за допомогою зовнішнього страхування.

Страховий захист таких ризиків забезпечують спеціальні страхові компанії, що залучають кошти страхувальників і використовують їх для відшкодування понесених ними збитків при виникненні певних обставин. Сутність страхування виражається в тому, що підприємець готовий відмовитися від частини своїх доходів, аби уникнути ризику, тобто він готовий заплатити за зведення ступеня ризику до мінімуму. [4, с.314-318]

Головна проблема системи управління ризиків - відсутність систематичного підходу, тому підприємства індивідуально розробляють поетапне подолання ризиків. Управління ризиками є досить складний і водночас вкрай необхідним процесом, яка забезпечує стійкість та розвиток організації на довгостроковий термін.

Література

1. Закон України «Про підприємства в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12>
2. Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с
3. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. / К. С. Горячова // Економіст. – 2003. - №8. - С. 65-67.
4. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посіб.: [для студ. вищ. навч. закл.] / [Л. І. Донець, О. В. Шепеленко, С. М. Баранцева та ін.]. – К.: ЦУЛ, 2002. – 457 с.

References

1. Zakon Ukrayiny` «Pro pidpry`yemstva v Ukrayini». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12>
2. Vitlins`ky`j V.V., Verchenko P.I. (2000) Analiz, modelyuvannya ta upravlinnya ekonomichny`m ry`zy`kom. – K.: KNEU,., – 292 s
3. Goryacheva K.S. (2003) Finansova bezpeka pidpry`yemstva. Sutnist` ta misce v sy`stemi ekonomichnoyi bezpeky`. / K. S. Goryachova // Ekonomist. - #8. - S. 65-67.
4. L. I. Donecz`, O. V. Shepelenko, S. M. Baranceva ta in. (2002) Obg`runtuvannya gospodars`ky`x rishen` i ocinyuvannya ry`zy`kiv: navch. posib.: [dlya stud. vy`shh. navch. zakl.]– K.: CzUL,– 457 s.

Мудрак Р.П.
д.е.н., професор,
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стрімкий розвиток міжнародного співробітництва, особливо наприкінці ХХ ст., сформував нову якість міжнародної економіки – глобалізацію. Як і будь яке інше суспільне явище, глобалізація, окрім іншого, представляє собою набір нових можливостей та ризиків.

Можливості проявляються, передусім, у значному полегшенні доступу до закордонних ринків товарів, послуг, капіталу, відбувається гармонізація національних законодавств у частині регулювання господарських процесів, приймаються стандартні процедури вирішення суперечок, формуються інтегровані транскордонні логістичні системи тощо. Усе це забезпечує підвищення продуктивності праці, більш раціональне використання обмежених ресурсів, збільшення обсягів виробництва, підвищення рівня життя і т.д.

Проте, глобалізація несе із собою і ризики. В числі іншого, такі ризики пов’язані із зростаючими можливостями безперешкодного вимивання внутрішніх ресурсів національної економіки на закордонний ринок. Варто нагадати, що теоретичною основою глобалізації є неоліберальна доктрина. Одним із її ключових постулатів є ідея фритредерства – міжнародної торгівлі без тарифних та нетарифних обмежень. В практичній площі ідея фритредерства реалізується у напрямі постійного звуження арсеналу інструментів зовнішньоекономічної політики національних урядів, що відкриває шлях до безперешкодного транскордонного руху товарів, послуг і капіталу. За таких обставин зростають ризики вилучення дефіцитних ресурсів.

В умовах зростаючої чисельності населення планети та відносного і абсолютного скорочення земель придатних для сільськогосподарського виробництва, однією із найбільш гострих глобальних проблем постає проблема дефіциту продовольства. За даними ООН:

- у 2021р. від голоду постраждали 828 мільйонів людей – на 46 мільйонів більше, ніж в 2020р., і на 150 мільйонів більше, ніж у 2019р.;

- залишаючись відносно незмінною з 2015 року, частка людей, які постраждали від голоду, зростала в 2020р. і продовжувала зростати в

2021р. до 9,8% світового населення. Це порівняно з 8% у 2019р та 9,3% у 2020р.;

- близько 2,3 мільярда людей у світі (29,3%) у 2021р. відчували помірну або серйозну продовольчу нестачу – це на 350 мільйонів більше, ніж до спалаху пандемії COVID-19. Майже 924 мільйонів людей (11,7% населення світу) зіткнулися з серйозною проблемою продовольчої безпеки, що на 207 мільйонів більше за два попередні роки [1].

Військова агресія росії проти України суттєво загострює глобальну продовольчу кризу. За словами генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріша така криза може тривати роки, адже конфлікт у поєднанні з наслідками зміни клімату та пандемією «загрожує поставити десятки мільйонів людей на межу відсутності продовольчої безпеки, за якою піде недоїдання та масовий голод» [2].

Глобальний попит на продовольство постійно зростає. Для підтвердження цього використаємо аналіз динаміки споживання базового виду продовольства – зерна (табл. 1). Середньорічний темп приросту глобального споживання зерна +1,4%. Найшвидшими темпами зростає споживання зерна, що використовується для годівлі худоби +1,7%. Що вказує на збільшення глобального попиту на продукцію тваринництва – молочні та м’ясні продукти, яйця тощо.

Таблиця 1

Глобальне споживання зерна, млн. тонн*

Маркетинговий рік	Пшениця	Рис	Інші види зерна (coarse grains)	Разом
2013/14	697,9	475,5	1236,3	2409,7
2014/15	705,1	474,8	1281,1	2461
2015/16	716,3	468,9	1270,5	2455,7
2016/17	739,8	483,6	1382,7	2606,1
2017/18	744,4	482,7	1375,4	2602,5
2018/19	734,3	485,1	1423,9	2643,3
2019/20	745,8	493,9	1434,3	2674
2020/21	782,1	503,5	1455,7	2741,3
2021/22	793,8	519,9	1491,6	2805,3
2022/23**	791,2	517,8	1467,8	2776,8
Середньорічний темп приросту, ±%	+1,3	+0,9	+1,7	+1,4

*розраховано автором за даними [3]; **прогноз

Ключовою проблемою, що виникає у зв’язку з даною тенденцією є те, що глобальне виробництво відстає від глобального споживання (табл. 2).

Таблиця 2

Глобальне виробництво зерна, млн. тонн*

Маркетинговий рік	Пшениця	Рис	Інші види зерна (coarse grains)	Разом
2013/14	715,1	478,7	1283,3	2477,1
2014/15	730,4	482,3	1346,1	2558,8
2015/16	738,4	476,3	1303,7	2518,4
2016/17	756,4	490,9	1419,5	2666,8
2017/18	763,1	495,4	1362,7	2621,2
2018/19	730,9	498,2	1403	2632,1
2019/20	761,5	499,2	1419,6	2680,3
2020/21	774,5	509,3	1441,3	2725,1
2021/22	779,4	515,1	1503,4	2797,9
2022/23**	782,7	503,7	1459,5	2745,9
Середньорічний темп приросту, ±%	+0,9	+0,5	+1,3	+1,0

**розраховано автором за даними [3]; **прогноз*

Темп приросту глобального попиту на зерно випереджає темп приросту його глобальної пропозиції як в цілому, так і по основних видах зерна. За незмінності інших факторів впливу в майбутньому це може спричинити глобальний дефіцит продовольства, що пошириться на усі країни. Він зумовить стрімке зростання цін на їжу в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються, та посилення голоду в бідних країнах. Насамперед, в Африці та Азії. За умови реалізації несприятливого сценарію, тобто збереження нинішньої тенденції, є високий ризик надмірного вилучення продовольчих ресурсів із внутрішнього ринку України. Це ставить під загрозу продовольчу безпеку громадян нашої країни.

На існування такої проблеми свідчить і відставання від актуальних викликів національній безпеці вітчизняної статистичної методології. Зокрема, в частині розрахунку рівня продовольчого самозабезпечення. Прийнято вважати, що однією із головних умов відсутності дефіциту та наявності стабільності цін на внутрішньому продовольчому ринку є високий рівень продовольчого самозабезпечення, який розраховується, як відношення обсягів виробництва даного виду продовольства до обсягів його використання на території країни. Проте такий методичний підхід має слабе місце – обсяги виробництва в чисельнику це сільськогосподарська сировина, а не готова до споживання промислова

продукція. Враховуючи такий канал вилучення продовольчої сировини як «експорт», достатні для продовольчого самозабезпечення обсяги виробництва сільськогосподарської продукції не є автоматичною гарантією їх надходження на національні підприємства харчової промисловості та внутрішній ринок у вигляді готової їжі чи продовольчих напівфабрикатів. В результаті, зростає потенціал виникнення ситуацій, коли при достатніх, для забезпечення внутрішніх продовольчих потреб, обсягах сільськогосподарського виробництва, надмірний експорт продовольчої сировини спричиняє її дефіцит на внутрішньому ринку, що зумовлює стагнацію харчової промисловості країни і галопуюче зростання споживчих продовольчих цін [4].

Література

1. UN Report: Global hunger numbers rose to as many as 828 million in 2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.who.int/news/item/06-07-2022-un-report--global-hunger-numbers-rose-to-as-many-as-828-million-in-2021>
2. Глобальна продовольча криза, спричинена війною в Україні, може затягтися на роки – ООН [Електронний ресурс]. Слово і діло. 19 травня 2022, 08:53. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/19/novyna/svit/hlobalna-prodovolcha-kryza-sprychynena-vijnoyu-ukrayini-mozhe-zatyahatsya-roky-oon>
3. Grain: World Markets and Trade [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.fas.usda.gov/data/grain-world-markets-and-trade>
4. Mudrak R., Lagodiienko V., Kordzaia N. Industry Structure of Agri-Food Production and Consumer Food Price Index. Scientific Horizons. 2022. № 25(7). P. 90-100. 10.48077/scihor.25(7).2022.90-100

References

1. World Health Organization (2022). UN Report: Global hunger numbers rose to as many as 828 million in 2021. Available at <https://www.who.int/news/item/06-07-2022-un-report--global-hunger-numbers-rose-to-as-many-as-828-million-in-2021>
2. Slovo i dilo (2022). The global food crisis caused by the war in Ukraine could drag on for years – UN. Available at <https://www.who.int/news/item/06-07-2022-un-report--global-hunger-numbers-rose-to-as-many-as-828-million-in-2021>
3. U.S. Department of Agriculture (2022). Grain: World Markets and Trade. Available at <https://www.fas.usda.gov/data/grain-world-markets-and-trade>
4. Mudrak, R., Lagodiienko, V., & Kordzaia, N. (2022). Industry structure of agri-food production and consumer food price index. Scientific Horizons, 25(7): 90-100. 10.48077/scihor.25(7).2022.90-100

Насипайко Д.С.

к.е.н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасний глобалізований світ стає дедалі більш контроверсійним. Людство повинне створити для себе гармонізовану за внутрішнім складом світову систему, що є цілісністю, утвореною з підсистем (економічної, політичної, соціальної, духової), кожна з яких відповідає найвищому імперативу суспільного розвитку — гуманізму. Початком цього процесу має стати вже нинішній період розвитку суспільства — його сучасний етап переходу до постіндустріалізму. Однак практика свідчить про надзвичайну суперечливість названого трансформаційного періоду. Це особливо явно виявляється в асиметричному розвитку світу як цілісності, що утворена країнами. Передумови нерівності таких соціоприродних систем формуються у всіх ключових сферах життя — в економічній, технологічній, політичній, соціальній і духовно-культурній, а також у сферах функціонування державних інститутів і природокористування. Асиметричність сучасного світу виявляється в поляризації глобального суспільства та в міжгрупових тенденціях тяжіння країн. Унаочнює глобальну асиметричність також інтенсивність згаданих процесів [1].

У наукових публікаціях та аналітичних оглядах все більш наполегливо висловлюється думка про необхідність співпраці між політиками, бізнесменами і громадянським суспільством. Це сприятиме заміні короткострокових ситуативних рішень на довгострокові стратегії управління безпекою та гарантує перехід від системних ризиків до стратегій «public — private — social partnership» у сфері управління безпекою [2].

В сучасних умовах розвитку України, як самостійної держави, з врахуванням зовнішньої агресії, окупації частини території та посткризового розвитку національних економічної і соціальної систем, критичної важливості набувають питання забезпечення національної безпеки, чого не можливо досягти без вирішення проблем однієї з ключових її складових – економічної безпеки держави. У цьому контексті погоджуємось з точкою зору О.Я. Іванківа [3, с.110], який визначає економічну безпеку на рівні держави, як складову частину національної

безпеки країни, що виступає базисом та матеріальною основою як для самої національної безпеки, так і для її елементів, таких як: воєнна безпека, соціальна безпека, екологічна безпека.

У той же час, забезпечення економічної безпеки на рівні держави, у більшості, спирається на економічну безпеку підприємництва, оскільки саме сукупність суб'єктів господарювання, відносин між ними, а також відносини таких бізнес-одиниць з іншими суб'єктами національної, міжнародних та світової економічних систем і визначають переважну більшість небезпек, загроз, ризиків для національної економічної безпеки країни. Підтримуємо точку зору Т.Г. Васильціва та С.С. Гринкевич [4, с. 25] відносно того, що на особливу увагу проблематика забезпечення економічної безпеки підприємництва, а також побудови та розвитку системи такої складової національної економічної безпеки заслуговує у країнах, які тільки розвивають власні економічні системи, до яких відносимо і Україну.

Держава, в особі органів управління, виступає економічним суб'єктом, який наділений найбільш широкими повноваженнями, а тому, має ключовий вплив на систему економічної безпеки підприємництва. Будучи по суті головною детермінантою, органи державної влади спроможні створювати як позитивні, так і негативні умови для розвитку підприємництва, формуючи нормативно-правове поле та забезпечуючи його реалізацію на практиці [5].

Економічна безпека відіграє провідну роль у міжнародних відносинах і виступає основою формування політичного та військового потенціалу держави. Як наслідок, економічні інтереси, поряд із політичними, є найбільш вагомими аргументами у будь-якому конфліктному протистоянні. Історією доведено, що заходи економічного впливу є ефективним засобом стримування військової агресії. Йдеться про асиметричні обмеження у міжнародній торгівлі та міжнародні економічні санкції, що накладаються на агресивні режими, діяльність яких суперечить загально визнаним цивілізаційним цінностям. Водночас і країна-агресор може використовувати економічні чинники як потужний важіль досягнення тактичних та стратегічних цілей при підготовці та реалізації військових заходів. Асиметричні дії країни-агресора щодо дестабілізації економіки країни-об'єкта нападу дають змогу досягати очікуваних результатів в умовах мінімізації військового втручання. Гібридна війна РФ проти України актуалізувала в експертному середовищі проблематику економічних аспектів такої війни, а також комплексних економічних

заходів стримування та інструментів протидії агресії. Актуальність цієї проблематики посилюється потребою переосмислення концепції забезпечення економічної безпеки України в умовах військової агресії, розв’язаної РФ [6, с. 334].

Сучасне безпекове середовище характеризується високим ступенем мінливості й непередбачуваності. Драматичні події, що відбуваються нині у світі, насамперед війна, розв’язана Російською Федерацією - державою, що володіє ядерною зброєю та досі є постійним членом Ради Безпеки ООН, проти України, яка свого часу відмовилася від ядерної зброї в обмін на міжнародні безпекові гарантії, випробовують на міцність і життєздатність наявні механізми забезпечення миру та безпеки, перевіряють на практиці ефективність міжнародних організацій та альянсів, активізують пошуки нових механізмів забезпечення глобальної, регіональної та національної безпеки. Невизначеність ситуації суттєво ускладнює формування державами політики у сфері національної безпеки, потребує диверсифікації заходів, посилення традиційних безпекових механізмів заходами у сфері побудови національної стійкості. Загалом своєчасне виявлення наявних і прогнозованих загроз національній безпеці, уразливостей і переваг (сильних сторін) держави і суспільства, а також можливостей посилення захисту національних інтересів в умовах певної безпекової ситуації, зважаючи на тенденції розвитку безпекового середовища, є підґрунтям для визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

Література

1. Дейнека Т. А. Соціально-економічні суперечності процесу глобалізації суспільства (політико-економічний аналіз) : монографія. — Київ : КНЕУ, 2018. 510 с.
2. Костюченко Ю. Глобальні виклики 2014: між теорією і практикою. *День* : ПрАТ «УКРАЇНСЬКА ПРЕС-ГРУПА», 2014. URL: <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/politika/globalni-vikliki-2014-mizh-teoriieyu-i-praktikoju> (дата звернення 07.11.2022).
3. Іванків О.Я. Сутність системи економічної безпеки підприємства в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент*. Одеса, 2015. № 11. С. 109–112.
4. Васильців Т.Г., Гринкевич С.С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 3–4. С. 24–27.
5. Желізко О. О. Державне регулювання інституціональних змін як одна з головних детермінант системи економічної безпеки підприємництва. *Інтелект XXI: наук. журн. Нац. ун-т харч. технол., Ін-т проблем конкуренції*. 2017. № 5. С. 43-47.
6. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика : монографія. Кам’янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2018. 408 с.

7. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення 10.11.2022).

Нестеренко І.В.
к.е.н., доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ БЛОКЧЕЙН В ЕКОЛОГІЧНОМУ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННІ

В умовах глобалізації та інтеграції України до світового ринку зростає інтерес суб'єктів господарювання до створення налагодженої системи контролю за дотриманням екологічних вимог, інструментом якої виступає екологічний облік. Використання екологічного обліку як інформаційно-контрольної системи в галузі охорони навколишнього середовища може бути результатом пробудженої екологічної відповідальності суспільства. При цьому, екологічний підхід до обліку та оподаткування досі не має достатнього обсягу методологічних розробок, що давало б основу для створення методик облікового відображення нових об'єктів, пов'язаних з екологічною діяльністю [4, с. 52].

Вирішенням проблеми забезпечення достовірності та оперативності збору бухгалтерської інформації може бути використання в роботі облікових працівників хмарних технологій, які на сьогоднішній день все більше застосовуються в економіці. Невирішеними є питання переліку конкретних облікових задач, де можна застосовувати роботу в "хмарі", питання, пов'язані з визначенням програмних продуктів, які дозволяють використовувати такі технології, методичних і технічних аспектів організації функціонування віртуальних хмарних робочих областей тощо. Одним з таких завдань є підготовка і подача різних форм звітності на підставі даних екологічного обліку в електронному вигляді для Державної податкової адміністрації, Пенсійного фонду України, Державного комітету статистики тощо. Юридичними підставами для існування такої звітності є Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис» та ряд інших [5, с. 93].

Впровадження інноваційних технологій (Інтернет фізичних об’єктів, технології доповненої реальності, віртуальної реальності, технології блокчейн, штучного інтелекту) знижують трудомісткість облікових процедур та суттєво впливають на створення додаткової вартості екологічної продукції. Цінність технологій штучного інтелекту полягає у тому, що з ними пов’язують успіх бізнесу у зв’язку з автоматизацією технологічно складних процесів, можливістю визначення тенденцій за статистичними даними для підвищення ефективності бізнесу; видобутком прогнозних даних для підвищення якості управлінських рішень з виявленням та поясненням ймовірних ризиків [1, с. 100]. Одночасно, завдяки технології блокчейн, відбувається перебудова системи транзакцій і оперативного контролю за бізнес-процесами.

До переваг застосування технології блокчейн в екологічному обліку та оподаткуванні доцільно віднести наступні: зменшення ризиків втрати та відтоку облікової інформації; відсутність необхідності перевірки паперової документації; підвищення стійкості до хакерських атак за децентралізованого зберігання даних; оновлення матеріалів в реальному часі на всіх можливих носіях; зменшення витрат і часу при складанні екологічної звітності; ефективність у перевірці відповідності фактів до їх документарного відображення; надання якісної та правдивої інформації користувачам облікової інформації. В той же час існує низка недоліків, щодо застосування даної технології, а саме: зниження ролі бухгалтера, зменшення робочих місць; високий рівень ризику похибки під час перенесення документації в електронні носії зберігання та обробки облікової інформації; висока вартість програми та значні витрати на забезпечення працівників відповідним обладнанням; відсутність законодавчої бази та стандартів регулювання операцій з використанням технології блокчейн. Зважаючи на істотні переваги технології блокчейн та штучного інтелекту для зацікавлених сторін, підрозділи облікових апаратів посилюють свої функції готовністю до трансформації бізнес-процесів [2].

Технологія блокчейн – це система, що заснована на розподілених книгах обліку, містить в собі бази даних активів чи транзакцій, доступ до яких відкривається кожному учаснику системи, шляхом надання власних копій документів, при цьому зміни відображаються в усіх копіях майже одночасно [4, с. 10]. У літературі технологію блокчейн називають «Інтернетом цінностей», адже кожна людина може розмістити в Інтернеті інформацію, до якої інші люди можуть отримати доступ із будь-якої точки світу. Ланцюжки блоків дають змогу відправляти будь-які цінності в будь-

яку точку світу, де буде доступний файл блокчейна за умови наявності закритого ключа, створеного за криптографічним алгоритмом, щоб дозволити доступ тільки до конкретних блоків [2].

Інформаційна безпека є головною умовою успішного функціонування сучасних підприємств, адже практично не існує неуразливих централізованих баз даних. Їх можуть зламати зловмисники або ж, самі власники через допущену помилку можуть спотворити їх зміст. Тому краще покладатись на технології, які мінімізують ризики і властиві саме технології блокчейн. Її особливістю можна вважати розподілені реєстри даних, що свідчить про відсутність єдиного місця для зберігання всіх даних, бо вони розподілені між всіма учасниками системи, яка автоматично оновлюється при кожному внесенні змін, тобто така система виступає гарантом достовірності облікових даних [3, с. 9].

Бухгалтерські корпорації світу вже використовують можливості технології блокчейн при веденні обліку та оподаткування. Цифровізація екологічного обліку є нагальною потребою бізнесу через те, що дозволяє зменшити витрати на ведення обліку та збільшити цінність отриманої інформації відповідно до основних напрямів використання технології блокчейн (рис.1).

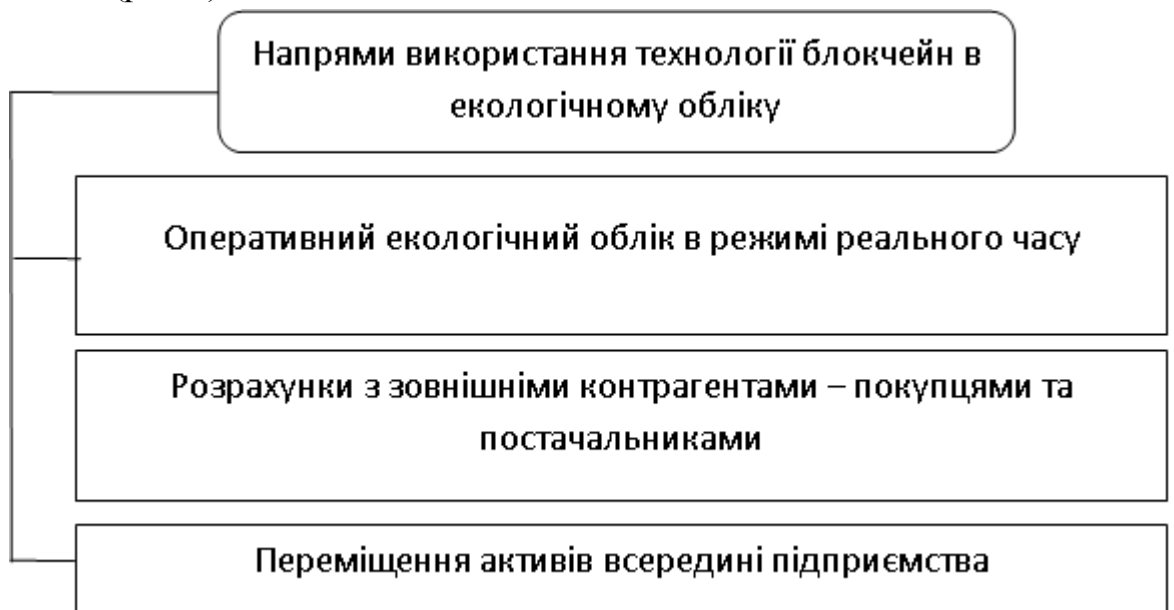


Рис. 1 – Можливості реалізації технології блокчейн в екологічному обліку та оподаткуванні

Джерело: розроблено на підставі [2; 4; 5]

Таким чином, завдяки впровадженню технології блокчейн в обліково-аналітичну систему вітчизняних підприємств: зникає необхідність постійної звірки розрахунків; формування та списання кредиторських та

дебіторських заборгованостей сторін відбувається одночасно, а підтверджувати факт транзакції та її оцінку не потрібно. За цих умов основним завданням бухгалтера є вірна класифікація придбаного або переданого активу, відповідних доходів або витрат. Також зникне необхідність чекати поки бухгалтер зареєструє та обробить первинний документ, його паперовий варіант втрачає свою актуальність, бо замість нього буде функціонувати фіксація транзакції в блокчейні. При цьому, якщо вважати будь-яку господарську операцію за транзакцію, то можна отримувати інформацію про переміщення будь-яких активів всередині підприємства в режимі реального часу, що дозволить приймати ефективні управлінські рішення.

Література

1. Nesterenko O. O., Kovalevska N.S., Nesterenko I.V. Audit of integrated reporting in the context of sustainable development: monograph, State Biotechnology University. Tallinn: Teadmus OÜ, 2021. 112 p. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/8624>.
2. Блокчейн і бухгалтерський облік. Nexia DK. 2017. URL: <https://nexia.dk.ua/blokchein-ibukhhalterskyi-oblik/>.
3. Замула І.В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки: монографія. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 440 с.
4. Мельниченко О. В. Роль технології блокчейн у розвитку бухгалтерського обліку та аудиту. Współpraca Europejska. 2016. №7. С. 9–19.
5. Нестеренко І. В., Чміль Є. Л. Моделювання облікової політики в контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Електронний науково-практичний журнал «Цифрова економіка та економічна безпека». 2022. Вип. 1(01). С. 92-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.1-15> URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/9991>

Нікіфорова В.А.

к.е.н., с.н.с.

Інститут економіки промисловості НАН України

м. Київ, Україна

ПРОВІДНІ ЦІЛІ, ПРІОРИТЕТИ ТА ЗАХОДИ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ У КОРОТКО-, СЕРЕДНЬО- І ДОВГОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Економіка України наразі перебуває у глибокій кризі з причини військових дій на території країни. Однією з найбільш постраждалих галузей внаслідок концентрованого розміщення виробництва на Південному Сході України є металургія. З огляду на велику значимість виду діяльності для національного господарства необхідно невідкладно

визначити провідні цілі, пріоритети та заходи розвитку металургійної промисловості у контексті сучасних проблем.

Основні проблеми розвитку металургії у сьогоденних умовах.

Логістичні: блокування морських портів, що призвело до скороченням більше, ніж на 50% пропускної спроможності експорту залізорудної та металургійної продукції; обмеження на західних прикордонних переходах та високі логістичні витрати транзитного експорту через територію Євросоюзу; значне зростання тарифів на залізничні перевезення в Україні.

Ринкові: стрімке падінням цін на продукцію ГМК; зменшення виробництва металопродукції на європейських підприємствах, що призвело до скорочення попиту на імпорتنий метал та обсягів споживання залізорудної сировини; відсутність попиту на металеві вироби на внутрішньому ринку.

Економічні: накопичення готової продукції на складах, наслідком чого є призупинення основних металургійних агрегатів; низька завантаженість виробничих потужностей; зростання собівартості продукції внаслідок підвищення цін на енергоносії, сировину та імпорتنі матеріали.

Оскільки процес відновлення галузі буде пролонгованим у часі, доцільно його цілі та пріоритети розподілити у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі.

Розвиток металургії у короткостроковій перспективі.

Мета – виживання галузі.

Пріоритети:

фізичне збереження підприємств та життя співробітників;
пошук нових форм і каналів взаємодії з контрагентами (логістика, фінанси, владні структури);

переорієнтація на внутрішній ринок металопродукції у контексті відбудови зруйнованих інфраструктури, підприємств, житла та розбудови ОПК;

розширення державної підтримки металургії як однієї з основних точок зростання усієї економіки.

Окремі заходи реалізації:

зниження залізничних тарифів, вартості електроенергії та газу для виробництва, введення мораторію на їх збільшення на період воєнного стану;

введення мораторію на експорт металобрухту;

розблокування портів для експорту продукції ГМК;

пошук нових та удосконалення наявних каналів доставки сировини і збуту готової продукції (налагодження зв'язків із зарубіжними партнерами щодо розробки нових маршрутів поставок (наприклад, через Польщу чи Румунію), розширення автомобільного парку тощо);

на період воєнного стану закупівля товарів, робіт і послуг за державні кошти для відбудови зруйнованих інфраструктури, підприємств, житла та розбудови ОПК у вітчизняних виробників цих товарів,

робіт і послуг (юридичних та фізичних осіб), крім товарів, які не виробляються в Україні;

надання громадянам одноразової цільової державної допомоги для здійснення першого внеску на купівлю (будівництво) житла у недобудованих багатоквартирних жилих будинках (насамперед з готовністю понад 50%);

викуп державою недобудованого житла для формування фондів службового та соціального житла.

Розвиток металургії у середньостроковій перспективі.

Мета – відновлення галузевого потенціалу (техніко-технологічного, кадрового, ринкового, логістичного тощо).

Пріоритети:

удосконалення інституційного середовища у металургійній промисловості та пов'язаних видах діяльності;

збереження позицій на зовнішньому, перш за все європейському, металоринку;

збереження ресурсної бази для розвитку вітчизняної металургії;

підвищення екологічності галузі у рамках взятих Україною зобов'язань щодо зменшення викидів парникових газів.

Окремі заходи реалізації:

прийняття Проєкту Закону України «Про державну промислову політику» [1] як рамкового документу для подальшого визначення галузевої політики;

розробка законопроекту про новий економічний експеримент у гірничо-металургійному комплексі (аналогічно експерименту 1999-2002 рр. [2]) з метою розширення державної підтримки галузі у сфері покращення фінансових розрахунків між контрагентами і модернізації виробництва згідно з провідними науковими і технічними досягненнями;

пріоритетне відновлення пошкодженої енергетичної та транспортної (перш за все залізничної) інфраструктури, без яких функціонування метпідприємств неможливе;

подовження мораторію на експорт металобрухту як стратегічної сировини для більш екологічного та технологічно розвиненого виробництва сталі;

стимулювання експорту готової металургійної продукції порівняно з експортом залізорудної сировини;

участь у європейських програмах досягнення вуглецевої нейтральності;

залучення коштів в рамках Плану відновлення України, презентованого Урядом на конференції в Лугано.

Розвиток металургії у довгостроковій перспективі.

Мета – розвиток згідно з провідними світовими трендами.

Пріоритети:

розширення внутрішнього ринку металопродукції у контексті післявоєнної відбудови країни та розвитку металоспоживаючих галузей;

освоєння нових та повернення втрачених внаслідок війни зовнішніх ринків збуту;

активізація та підвищення ефективності впровадження ресурсозберігаючих та природоохоронних технологій, зокрема технологій альтернативної енергетики;

відновлення ланцюгів створення вартості та поставок.

Окремі заходи реалізації:

розробка довгострокової стратегії розвитку галузі з визначенням чітких цілей, завдань, принципів, пріоритетів, напрямів та строків розбудови металургійного виробництва з окресленням учасників та відповідальних сторін;

розвиток фундаментальної та галузевої науки для розробки передових технологій та інституцій Індустрії 4.0 та Суспільства 5.0;

інтенсифікація проведення та впровадження інноваційних розробок зі створення принципово нових техніко-технологічних рішень для металургійного виробництва, що забезпечить внутрішній попит на власні науково-технічні та інноваційні розробки;

інвестиційне, митне та податкове стимулювання розвитку індустріальних парків, участь у міжнародних програмах інноваційного розвитку;

підтримка органів державної влади в просуванні металургійної продукції на ринки іноземних держав (дозволить легше інтегруватися до глобальних ланцюжків створення вартості і створить умови для розширення експорту);

сприяння формуванню/залученню позабюджетних джерел інвестиційних ресурсів, у тому числі через вихід на зовнішні ринки капіталів та співробітництво з міжнародними інституціями.

Література

1. Про державну промислову політику: Проект Закону України. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості. 2021. URL: <https://mspu.gov.ua/zakonodavcha-baza/regulyatorna-politika/proyekti-regulyatornih-aktiv-dlya-obgovorennya> (дата звернення: 18.11.2022).

2. Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України: Закон України від 14.07.1999 р. № 934-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. N 38. Ст. 338.

Новак І.М.
к.е.н, провідний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

ЗМЕНШЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА СФЕРУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

На момент початку широкомасштабної збройної агресії РФ проти України в лютому 2022 р. сфера праці в світі перебувала у стані відновлення після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), лише в 2020 р. було втрачено 144 млн. робочих місць, (з них 28,9% – внаслідок зростання безробіття та 71,1% – через перехід в економічну неактивність, тобто зменшення робочої сили). З урахуванням скорочення робочого часу зайнятих працівників ці втрати збільшилися до 255 млн. робочих місць в еквіваленті повної зайнятості (за умови 48-годинного робочого тижня) [1, с. 1]. Втрати України від пандемії COVID-19 у цей період оцінювались у 9% робочого часу (на рівні таких країн, як Канада та США) [2].

Станом на травень 2022 р. країна втратила 4,8 млн. (або близько 30,2%) усіх робочих місць, що існували до конфлікту, а в разі подальшої його ескалації ці втрати можуть збільшитися до 7 млн. і сягнути 43,5% від усіх робочих місць [3, с. 1, 3]. Ця ситуація актуалізує необхідність формування перспективного бачення пріоритетів та інструментів відновлення зайнятості в Україні, зменшення негативного впливу воєнного стану на сферу праці з урахуванням можливості адаптації наявного міжнародного досвіду з цих питань.

Чинники COVID-19 і воєнної агресії відносно їх впливу на зайнятість є економічними шоками, що спричиняють як скорочення кількості робочих місць, так і сукупного робочого часу. Ці наслідки значною мірою пом'якшують процеси, пов'язані з цифровою трансформацією економіки. Так, наприклад, дистанційна зайнятість стала однією формою адаптації до умов пандемії COVID-19, що допомагала зберігати робочі місця. Якщо до початку кризи у країнах ЄС повністю віддалено працювали не більше 3% усіх зайнятих, то на її піку їх частка сягала однієї третини [4]. Подібною була ситуація і на ринку праці в США [5]. Після послаблення карантинних обмежень у середині 2021 р., дистанційна зайнятість продовжувала залишатися набагато вищою, ніж до кризи.

Цифрова трансформація має важливе значення для подолання економічних, соціальних і гуманітарних наслідків кризи, спричиненої широкомасштабною агресією РФ проти України, зокрема щодо забезпечення повоєнного відновлення зайнятості та робочих місць. Водночас, вона супроводжується появою нових форм організації праці та способів її використання, яким властиві відсутність або модифікація однієї або кількох ознак класичних трудових відносин, що підвищує їх вразливість як у традиційних секторах економіки та бізнесах, так і для працівників, зайнятих на платформах цифрової праці та в економіці на вимогу (замовлення). Зміни у трудових відносинах, такі як звернення до неформальної зайнятості як джерела заробітку, поширення дистанційної роботи, різноманітні варіанти тимчасової зайнятості, часто призводять до погіршення умов праці [6, с. 3].

Вразливість трудових відносин ще більше підсилюється в період дії воєнного стану, за якого в Україні законодавчо обмежені конституційні права працівників на працю, страйк, відпочинок, своєчасну виплату заробітної плати, полегшено процедури звільнення, зміни істотних умов праці, переведення працівника на іншу роботу, запроваджено механізм призупинення дії трудового договору тощо.

Використання позитивного потенціалу цифрової трансформації для зменшення впливу воєнного стану на сферу праці має здійснюватися з урахуванням принципів і положень, викладених у документах МОП, присвячених відновленню зайнятості та гідної праці в цілях забезпечення миру і потенціалу протидії кризовим явищам.

У 2017 році Міжнародна організація праці (МОП) прийняла рекомендацію №205 про зайнятість і гідну працю в цілях забезпечення миру та потенціалу протидії [7], що є дорожньою картою дій тристоронніх

соціальних партнерів (представників урядів, організацій роботодавців і працівників) для подолання наслідків воєнних конфліктів, окреслює стратегічний підхід до реагування на кризи на основі соціального діалогу, визначає керівні принципи для здійснення заходів щодо забезпечення зайнятості та гідної праці в кризових ситуаціях, сприяння відновленню і розбудові сталості. В 2021 р. Міжнародна конференція праці прийняла резолюцію «Глобальний заклик до дії для всеохоплюючого, сталого та стійкого відновлення після кризи COVID-19, орієнтованого на людей» [8], що є важливим для відновлення України, оскільки з точки зору впливу на сферу праці чинники пандемії COVID-19 і воєнного стану мають подібний характер. Документ наголошує на необхідності використання можливостей справедливого цифрового переходу, зокрема через соціальний діалог, включно з колективними переговорами та тристоронньою співпрацею, розробки і впровадження інноваційних комплексних підходів для стримування поширення неформальної економіки і прискорення переходу до формальної економіки з метою створення, збереження та формалізації підприємств і гідних робочих місць.

Міжнародний досвід зменшення негативного впливу кризових ситуацій на сферу праці показує, що першочерговим кроком має стати підготовка Національного плану відродження, в рамках якого необхідно розробити Комплексну стратегію забезпечення зайнятості та розвитку трудового потенціалу з метою створення умов для інклюзивного економічного зростання і гідної праці для всіх на основі підтримки сталих підприємств, захисту усіх працівників і зміцнення соціального діалогу. Реалізація даних настанов для нашої країни є життєво необхідною, оскільки саме захищена зайнятість на робочих місцях з гідною оплатою та умовами праці неодмінно буде вагомим аргументом для прийняття рішення про повернення в Україну мільйонів наших громадян, які стали вимушеними мігрантами внаслідок війни.

Досягнення визначеної мети має передбачати:

– розробку та впровадження заходів щодо стимулювання створення, збереження та формалізації підприємств і гідних робочих місць для стримування поширення неформальної економіки та прискорення переходу до формальної економіки, підтримку беззаперечної актуальності трудових правовідносин як засобу забезпечення визначеності і правового захисту всіх працівників;

– створення цілісної діджиталізованої екосистеми ринку праці для забезпечення ефективної взаємодії бізнесу, населення, державних та

недержавних інститутів [9, с. 194], використання потенціалу технічного прогресу та цифровізації, включно з роботою платформ, для створення гідних робочих місць і життєздатних підприємств;

– скорочення розриву між цілями цифрової трансформації та інвестиціями в робочу силу, здатну працювати у цифровому середовищі за рахунок професійної підготовки і підвищення кваліфікації, розвитку цифрових навичок працівників [1, с. 19].

– адаптацію механізмів віддаленої роботи та інших нових форм організації праці для збереження робочих місць і поширення гідної праці, використання можливостей справедливого цифрового переходу за допомогою регулювання, соціального діалогу, включно з колективними переговорами і тристоронньою співпрацею, співробітництва на робочих місцях, скорочення нерівності цифрового доступу, дотримання міжнародних трудових норм, забезпечення захисту даних і балансу трудового та особистого життя;

– забезпечення загального доступу до соціального захисту, включно з його мінімальними рівнями, для всіх працівників, зокрема працівників неформальної економіки та цифрових платформ, самозайнятих і тимчасових працівників, колишніх учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб, жінок, які очолюють домашні господарства, працюють вдома або в неформальній економіці, молоді, інвалідів.

Для якісної підготовки Комплексної стратегії забезпечення зайнятості та розвитку трудового потенціалу доцільно звернутись до МОП, в рамках здійснюваної нею політики підтримки розробки та реалізації національних стратегій відновлення, та ініціювати внесення відповідних змін до Програми гідної праці на 2020-2024 рр. [10].

Література:

1. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition. Updated estimates and analysis. ILO, 25 January 2021. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf.
2. Global Call to Action for a human-centred recovery from the COVID-19 crisis that is inclusive, sustainable and resilient. ILO, 2021. URL: <https://www.ilo.org/infostories/en-GB/Campaigns/covid19/globalcall#intro>.
3. Влияние украинского кризиса на сферу труда: первоначальные оценки. Справка МОТ. 11.05.2022. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844525.pdf.
4. Living, working and COVID-19: First findings. Eurofound. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2020. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2020/living-working-and-covid-19>

5. Galasso V., Foucault M. Working during COVID-19: Cross-country evidence from real-time survey data. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 246. 2020.
6. World Employment and Social Outlook. Trends 2022. ILO Flagship Report. Executive Summary. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_834067.pdf.
7. Recommendation N205. Employment and decent work for peace and resilience. ILO, 2017. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---ifp_crisis/documents/publication/wcms_631491.pdf.
8. Global Call to Action for a human-centred recovery from the COVID-19 crisis that is inclusive, sustainable and resilient. Adopted at the 109th International Labour Conference on June 2021, ILO, 2021. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_806092.pdf.
9. Туль С. І. Діджиталізація світового ринку праці : монографія / С. І. Туль, О. В. Шкурупій. - Полтава : ПУЕТ, 2020. - 302 с.
10. Програма гідної праці 2020-2024 Україна. URL: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/decent-work-country-programmes/WCMS_774455/lang--uk/index.htm.

Новікова О.Ф.
д.е.н., професорка
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна
Сидорчук О.Г.
д.е.н., професорка
Національний університет "Львівська політехніка"
м. Львів, Україна

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Актуальність проблем соціальної безпеки в умовах довготривалої воєнної агресії Росії проти України зростає, а можливості її забезпечення різко знижуються. Виходячи з поняття соціальної безпеки, яка визначається як стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави від впливу загроз національній безпеці, вона має певні особливості. По-перше, соціальна безпека є самостійною і значущою складовою національної безпеки, бо пов'язана з людиною. По-друге, вона формується в залежності від впливу інших сфер національної безпеки, які обумовлюють її стан. По-третє, соціальна безпека є визначальною складовою соціальної політики та формує її пріоритети за необхідністю

подолання загроз соціальної безпеці. По-четверте, стан соціальної безпеки обумовлює зовнішнє реагування міжнародної спільноти на загрози національній безпеці України.

В Україні правове поле із забезпечення соціальної безпеки з червня 2018 року було змінено не на користь подолання загроз соціальної безпеці та її подальшому забезпеченню. Прийняття нового Закону України «Про основи національної безпеки» (від 21.06.01 номер 24 69-VIII) виключили із складових національної безпеки соціальну безпеку, а також економічну, інформаційну, екологічну та науково-технічну тощо. В цьому Законі перевага була надана воєнно-політичній спрямованості. В контексті того, що сьогодні відбувається в Україні, на перший погляд, - це виправдано, але глибокий аналіз втрат людського потенціалу через війну свідчить, що недостатня увага до цих проблем обумовлює негативні наслідки подальшому існуванню нації, економічній безпеці держави, захисту територій, економічному й соціальному відновленню, конкурентоспроможності країни в цілому. Ще у 2018 році результати експертних наукових досліджень з проблем соціальної безпеки, що були проведені фахівцями Інституту економіки промисловості НАН України та Львівського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України, показали, що ступінь внутрішніх та зовнішніх загроз соціальним інтересам особи та суспільства вже тоді були критично високими [1, С.43-57]. На вагомість внутрішніх загроз, які перешкоджали соціальній безпеці вказували 96,2% експертів, зовнішніх - 91,5% опитаних. За змістом як внутрішніх, так і зовнішніх загроз чітко простежувалася їх взаємообумовленість, їх вагомість була майже однаковою, незважаючи на різний контекст питань анкети. Отримані результати показали, що наукова спільнота України вірно і далекоглядно оцінила вплив загроз і небезпек, які були ознаками передвоєнного стану. Ще за чотири роки до повномасштабного російського вторгнення на територію нашої країни 72,4% експертів визнали, що є вагомими потенційні загрози державному суверенітету, територіальній цілісності країни, загрози посягань з боку окремих груп осіб на права та свободи українських громадян, загрози економічному, науково-технічному, оборонному потенціалу України. Вагомою загрозою, на думку 52,4% експертів, виступає відтік учених, фахівців, кваліфікованих працівників за межі України, на третьому за пріоритетністю місці (51,4% опитаних) посіла загроза маніпулювання свідомістю шляхом поширення недостовірної неповної або упередженої інформації. І прогнози науковців збулися, почалася повномасштабна

збройна російська агресія проти України, що призвело до значних руйнівних наслідків, до втрат трудового і людського потенціалу. До зовнішніх загроз соціальній безпеці додалися внутрішні, які спричиняються зовнішніми.

Серед найбільш вагомих внутрішніх загроз соціальній безпеці 73% експертів назвали зростання ризиків та небезпек, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України. А серед найбільш впливових зовнішніх небезпек 71% експертів вбачали посягання на територіальну цілісність держави. Залишилися актуальними в теперішній час загрози соціальній безпеці, які мали значний прояв і до цих воєнних подій, - це високий рівень бідності населення країни. В умовах воєнного стану та у повоєнний період ця загроза і пошириться, поглибиться.

Соціальна безпека сфери національної безпеки займає пріоритетне місце, бо пов'язана з найвищою цінністю – життям людини. Але через обмеженість її правового визначення в системі національної безпеки неможливо надати гідні відповіді на національні та глобальні виклики сучасності. Міжнародний досвід формування системи національної безпеки переконливо свідчить, що у правовому полі Європейського Союзу соціальна безпека є пріоритетною, а в законодавстві з національної безпеки і концептуально, і стратегічно визначаються загрози соціальній безпеці та напрями їх подолання. [6, 7]. Сучасні підходи до забезпечення соціальної безпеки демонструють системи забезпечення національної безпеки республіки Польща [3, 4, 5].

Сучасні підходи до забезпечення соціальної безпеки демонструють системи забезпечення національної безпеки республіки Польща. Кожний з нормативно-правових документів національної безпеки республіки Польща, Литви, Грузії виокремлює соціальну безпеку та визначає основні загрози та стратегічні напрями її забезпечення [2, С. 218-254].

Україна після оновлення законодавства з національної безпеки та періорієнтації його з соціально гуманітарного спрямування на воєнно-політичне певним чином прагнули компенсувати цей недолік. Було розроблено та прийнято 14 документів стратегічної спрямованості на виконання Указу Президента України «Про стратегію національної безпеки України» (від 14.09.2020 № 392/2020). Очікувалося, що буде відновлена система взаємопов'язаних сфер національної безпеки, де знайдуть місце соціальна, економічна, інформаційна, екологічна, науково-технічна та інші сфери національної безпеки. Але цього не відбулося. Незважаючи на те, що окремо було розроблено Стратегію економічної та

інформаційної безпеки, а із стратегій соціальної спрямованості - Стратегію людського розвитку до 2025 року, Стратегію продовольчої безпеки, Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегію біобезпеки та біологічного захисту населення, проте вони не були вмонтовані, як взаємопов'язані підсистеми, в Стратегію національної безпеки України. В цих стратегічно важливих документах не було визначено загрози національній безпеці, які виходять із цих сфер, не було обґрунтовано напрями та заходи з їх подолання. На сьогодні ці стратегії не є гостро актуальними, бо не враховують впливу та наслідків повномасштабної війни та потреб повоєнного відновлення, тому потребують значних змін або нової редакції.

Реалії сьогодення сформували нові загрози в соціальній безпеці та поглибили ті, які мали місце до воєнного стану. До переліку найбільш вагомих загроз соціальній безпеці доцільно включити такі: надмірні втрати людського потенціалу через загибель, поранення, інвалідізацію та високу природну смертність; значна за масштабами зовнішня міграція населення та високі ризики неповернення значної кількості українських мігрантів; різке зростання рівня бідності населення України; посилення незахищеності прав і свобод громадян; різке погіршення здоров'я населення; зростання посттравматичних розладів; зниження доступності населення до медичних послуг та необхідної медичної допомоги; зростання довготривалого безробіття; значні втрати населенням житла (без можливості подальшого відновлення) через бойові дії; руйнування освітньої інфраструктури; зниження рівня та якості освіти через втрату можливостей навчання, дистанційні форми, неповне охоплення учнів навчальним процесом через значні ушкодження енергосистеми, відсутність електрики та Інтернет-зв'язку; зниження рівня підтримки, використання та адресного залучення наукового потенціалу до посилення обороноздатності країни й подолання наслідків війни; негативний інформаційний вплив політтехнологій агресора на свідомість населення окупованих територій, депортовано населення шляхом насадження чужих цінностей, перекручування історичних подій та фактів, поширення недостовірної та упередженої інформації в засобах масової інформації (ЗМІ) та соціальних мережах; зростання криміналізації суспільства, соціальних конфліктів, зниження трудоворесурсної безпеки країни. Цей перелік загроз соціальній безпеці обумовлений дією внутрішніх та зовнішніх чинників, що потребує комплексного одночасного двобічного впливу на їх подолання.

Отже, для формування умов забезпечення соціальної безпеки людини, суспільства та держави необхідно забезпечити її правову визначеність в законодавстві України про національну безпеку. Необхідно актуалізувати або зробити нову редакцію Стратегії людського розвитку України на період до 2025 року з врахуванням потреб подолання наслідків війни для людського потенціалу та його повоєнного відновлення. Це можливо досягти внутрішніми та зовнішніми чинниками соціальної безпеки. Необхідно врахувати в зовнішній політиці України європейський вектор. Інтеграція України до Європейського Союзу в контексті соціальної безпеки потребує збалансованості державної міграційної політики України з Європейською міграційною політикою, а також забезпечення вбудованості національної політики протидії бідності в європейську, скорочення безробіття з врахуванням цілей Європейської стратегії зайнятості та Лісабонської стратегії загальних стандартів соціального зростання й забезпечення зайнятості, запровадження європейської концепції "гнучкості та безпеки"[8], посилення в системі суспільних і трудових відносин ролі соціального діалогу та соціальної відповідальності, як базових підвалин європейської соціальної моделі.

Подальший науковий і дослідницький пошук буде зосереджений на визначенні можливостей подолання загроз соціальній та трудоворесурсній безпеці в умовах обмежених можливостей з використанням ефективних механізмів прискореного повоєнного відновлення економіки України.

Література

1. Новікова О.Ф., Сидорчук О.Г., Панькова О.В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості . — К.; Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2018. — 184 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Novikova_Sydorchuk_Pankova.pdf
2. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія / О. Г. Сидорчук. — Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2018. - 492 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/sydorchuk_mon.pdf
3. Strategy of Development of the National Security System of the Republic of Poland 2022. URL: http://en-m.mon.gov.pl/p/pliki/dokumenty/rozne/2014/01/ENGLISH_SRSBN_RP_do_pobrania.pdf
4. National Security Strategy of the Republic of Poland: certified translation from Polish URL: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/156796/ipublicationdocument_singledocument/9132688b-9c81-4b46-9eac-5e861d3c0ef9/en/Poland-2007-eng.pdf

5. Новікова О.Ф., Панькова О.В. Особливості формування та реалізації стратегічних пріоритетів забезпечення безпеки та розвитку України та Республіки Польща. *Współczesne trendy bezpieczeństwa biznesu. Problemy i wyzwania gospodarek wschodnich* / B. Glinkowska-Krauze (red.). WUŁ, Łódź 2022. S. 127-136. URL: <https://doi.org/10.18778/8142-855-2.12>

6. Концепция национальной безопасности Грузии. URL: <http://www.mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/NationalSecurityConcept.aspx?lang=en-US>

7. Какой должна быть Социальная Европа? // Выступление зам. Генерального секретаря Европейской конфедерации профсоюзов К. Лехто-Комулайнен на ассамблее Межрегионального совета профсоюзов Пиренейского региона URL: <http://www.profnzg.com.ua/?p=12386>

8. Сverdlova Ю.О. Нормативно-правове регулювання соціальної політики Європейського Союзу. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5911/6661>

References

1. Novikova O.F., Sydorhuk O.H., Pankova O.V. Stan ta perspektyvy sotsialnoyi bezpeky v Ukrayini: ekspertni otsinky: monohrafiya / O.F. Novikova, O.H. Sydorhuk, O.V. Pankova [ta in.] / Lvivskyy rehionalnyy instytut derzhavnogo upravlinnya NADU; NAN Ukrayiny, Instytut ekonomiky promyslovosti . — K.; Lviv: LRIDU NADU, 2018. — 184 s. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Novikova_Sydorchuk_Pankova.pdf

2. Sydorhuk O.H. Sotsialna bezpeka: derzhavne rehulyuvannya ta orhanizatsiyno-ekonomichne zabezpechennya: monohrafiya / O. H. Sydorhuk. — Lviv: LRIDU NADU, 2018. — 492 s. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/sydorchuk_mon.pdf

3. Stratehiya rozvytku systemy natsionalnoyi bezpeky Respubliki Polshcha 2022. URL: http://en-m.mon.gov.pl/p/pliki/dokumenty/rozne/2014/01/ENGLISH_SRSBN_RP_do_pobrania.Pdf

4. Stratehiya natsionalnoyi bezpeky Respubliki Pol' shcha: zavirenyy pereklad z polskoyi URL: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/156796/ipublicationdocument_singledocument/9132688b-9c81-4b46-9eac-5e861d3c0ef9/en/Poland-2007-eng.pdf

5. Novikova O.F., Pankova O.V. Osoblyvosti formuvannya ta realizatsiyi stratehichnykh priorytetiv zabezpechennya bezpeky ta rozvytku Ukrayiny ta Respubliki Pol' shcha. *Współczesne trendy bezpieczeństwa biznesu. Problemy i wyzwania gospodarek wschodnich* / B. Glinkowska-Krauze (red.). WUŁ, Łódź 2022. S. 127-136. URL: <https://doi.org/10.18778/8142-855-2.12>

6. Kontsepsiya natsional'noy bezopasnosti Gruzii. URL: <http://www.mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/NationalSecurityConcept.aspx?lang=en-US>

7. Kakoy dolzhna byt' Sotsial'naya Yevropa? // Vystupleniye zam. General'nogo sekretarya Yevropeyskoy konfederatsii profsoyuzov K. Lekhto-Komulaynen na assambleye Mezhregional'nogo soveta profsoyuzov Pireneyskogo regiona URL: <http://www.profnzg.com.ua/?p=12386>

8. Sverdlova YU.O. Normatyvno-pravove rehulyuvannya sotsialnoyi polityky Yevropeyskoho Soyuzu. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5911/6661>

Осінній В.О.
здобувач вищої освіти
Миценко І.М.
д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН

Світовий попит на енергетичні ресурси неухильно зростає, і гарантія її постійного постачання стає особливо важливою в економіках, що стрімко розвиваються. Щоб підтримувати поточний рівень виробництва та створювати умови для подальшого економічного зростання, енергія має бути доступною та дешевою, а система постачання має бути стійкою до коротко- та довгострокових збоїв. Порушення енергопостачання можуть призвести до значних фінансових втрат і дестабілізації національної економіки, а також завдати шкоди здоров'ю населення та добробуту суспільства (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття енергетична безпека держави

Визначення	Джерело
«Своєчасне, повне і безперебійне забезпечення паливом та енергією необхідної якості матеріального виробництва, невиробничої сфери, населення, комунально-побутових й інших споживачів; запобігання шкідливому впливу на довкілля; транспортування, перетворення і споживання паливно-енергетичних ресурсів в умовах сучасних ринкових відносин, тенденцій та показників світового ринку енергоносіїв»	Концепція діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України
«Досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийнятного забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування й реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики»	Нова енергетична стратегія України до 2020 р.
«Стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів в енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного станів»	Методика розрахунку рівня економічної безпеки України

Продовження табл. 1

«Стан функціонування паливно-енергетичного комплексу та національної економіки загалом, за якого всі споживачі мають постійний безперебійний доступ до послуг енергозабезпечення в повному необхідному обсязі за прийнятних економічних, екологічних та соціальних умов»	Проект Закону України «Про засади державної політики у сфері енергетичної безпеки України»
«Стан захищеності життєво важливих «енергетичних інтересів» особистості, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує безперебійне задоволення споживачів економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості за нормальних умов й у надзвичайних ситуаціях»	Суходоля О.
«Стан забезпечення держави паливно-енергетичними ресурсами, що гарантують її повноцінну життєдіяльність, стан безпеки енергетичного комплексу та здатність енергетики забезпечити нормальне функціонування економіки, енергетичну незалежність країни»	Шидловський А., Ковалко М.

Джерело: складено за [1; 2; 3; 4; 5; 6]

Очікуване збільшення попиту на енергоносії означає, що кожна країна найближчим часом повинна вирішити завдання поставок електроенергії та енергетичних ресурсів з багатьох джерел. Диверсифікований енергетичний баланс забезпечує безпеку енергетичної системи через її гнучкість у задоволенні потреб економіки та суспільства. Відповідно, до найважливіших чинників енергетичної безпеки відносяться диверсифікація джерел енергопостачання, стабільні ціни на енергоносії, рівень інвестування енергетичного сектора, розгалуженість енергетичних мереж і транспортування сировини, концентрація постачальників, заміненість різних видів палива та енергоносіїв, політична ситуація (табл. 2).

Аналізуючи наведені чинники енергетичної безпека держави виділимо зовнішні (геополітичні) та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів віднесемо такі: геополітика та доступ до первинних джерел енергоносіїв; безпека та надійність міжнародної енергетичної інфраструктури; вичерпність родовищ викопного палива; вплив змін клімату та кліматичної політики. Внутрішні фактори включають: наявність та ефективність виробничих потужностей для виробництва енергії; стан національної інфраструктури транспортування енергії; розвиненість енергетичного ринку та можливість його регулювання; цінова стабільність; експлуатаційна надійність генеруючих джерел.

Чинники та загрози енергетичній безпеці держави

Чинник	Сутність	Загроза
Диверсифікація джерел енергопостачання	Диверсифіковані та збалансовані системи виробництва енергії, різноманітні технології виробництва електроенергії	Недостатня диверсифікація призводить до зростання цін та перебоїв у постачанні енергії споживачам
Ціна	Постачання дешевшої енергії споживачу залежить від витрат на її виробництво, передачу та розподіл.	Зростання та короткострокові стрибки цін на нафту, газ та електроенергію призводять до інфляції та рецесії
Інвестиції	Достатній рівень інвестицій у виробництво і передачу електроенергії для задоволення зростаючого попиту на енергію.	Низький рівень інвестування стримує розвиток енергетичного сектора, що призводить до залежності від зовнішніх поставок енергоносіїв
Розвинена мережа енергопостачання	Енергія має бути доступною відповідно до потреб споживачів, тому легкість і безпека транспортування палива та електроенергії впливає на ефективність роботи підприємств	Недосконалість інфраструктури та нерозвиненість енергомереж призводять до перебоїв у постачанні та порушення виробничих циклів на підприємствах
Концентрація постачальників	Залежність від одного виду енергоносія або невеликої кількості постачальників енергоресурсу	Підвищення чутливості до цінових коливань на ринку енергоносіїв. Ризик перебоїв у постачанні енергії
Взаємозамінність палива	Конверсія видів палива (вугілля в газ, газ в рідке паливо, газифікація вугілля), сприяє задоволенню потреб навіть якщо постачання традиційного палива порушено.	Неспроможність забезпечити конверсію посилює ризики припинення енергопостачання в період нафтових або газових криз

Джерело: складено за [7]

Від ступеня впливу зазначених факторів та здатності держави розробляти і реалізовувати ефективну енергетичну політику, що містить заходи для протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам, залежить рівень енергетичної безпеки, для визначення якого використовують спеціальні показники – індикатори. Система індикаторів енергетичної безпеки держави може містити різну кількість показників, залежно від методології дослідження, що використовується науковцями.

Суходоля О., Харазішвілі Ю. та інші для оцінки рівня енергетичної безпеки держави розробили складну систему індикаторів, яка включає 48 показників розподілених за сімома основними групами («ресурсна достатність, економічна доступність джерел енергії та енергетичних

ресурсів, економічна ефективність функціонування енергетичного сектору, енергетична ефективність використання енергетичних ресурсів, екологічна прийнятність впливу енергетики на довкілля, стійкість функціонування енергетичного сектору, захищеність національних інтересів» [8, с. 13-14]).

Застосування такої значної кількості індикаторів вчені обґрунтували необхідністю врахування «впливу показника на досягнення цільового стану; інтегральною наскрізністю показника, тобто прямий чи опосередкований вплив на різні показники (як, наприклад, ВВП чи його енергоємність); відповідністю даних для вимірювання (оцінки) показника підходам Енергетичної хартії щодо оцінювання ризиків інвестицій в енергетику (EIRA) – доступність, вимірюваність, порівнюваність даних, їх функціональність та об’єктивність» [8, с. 13-14].

Для оцінки достатності енергетичних ресурсів згідно цієї методики використовуються показники «задоволення потреб власними паливно-енергетичними ресурсами (% від споживання), вартість імпорту енергетичних ресурсів (% від ВВП), частки різних видів енергоносіїв у структурі енергетичного балансу держави» [8, с. 13].

Оцінюючи економічну доступність джерел енергії та енергетичних ресурсів, вчені значну увагу приділяють визначенню «вартості спожитих ресурсів для держави (% від ВВП), обсягам річного споживання енергії у розрахунку на одну особу», а також оцінці спроможності населення оплачувати вартість комунальних послуг (показник «частка сукупного доходу домогосподарства, витрачена на оплату житлово-комунальних послуг») [8, с. 13]. Також у цій групі індикаторів використовується показник «якість постачання первинних ресурсів, палива та енергії», оцінка якого проводиться на основі експертних опитувань, що знижує достовірність результатів оцінки через суб’єктивізм експертів.

З точки зору оцінки енергетичної безпеки держави як фактору економічного розвитку важливим є набір показників, запропонований вченими для оцінки ефективності функціонування енергетичного сектора: «рівень інвестування підприємств паливно-енергетичного комплексу (ПЕК); рівень оновлення основних засобів підприємств ПЕК; концентрація енергетичних ринків за індексом Герфіндаля-Хіршмана; енергоємність валового внутрішнього продукту; частка валової доданої вартості енергетики у ВВП; рівень загальних втрат енергетичних ресурсів» [8, с. 13].

У дослідженнях проблеми забезпечення енергетичної безпеки України найчастіше використовується система індикаторів, яка запропонована в Методиці розрахунку економічної безпеки України (табл. 3). Кожен індикатор, змінюючись у період t , сигналізує про посилення чи послаблення відповідної загрози залежно від того яким показником він є (дестимулятором чи стимулятором енергетичної безпеки).

Про рівень загрози енергетичної залежності держави від використання домінуючого паливного ресурсу та його імпорту свідчить зміна таких індикаторів, як «Частка домінуючого палива в загальних обсягах споживання енергоресурсів» та «Частка імпорту палива з однієї країни в загальних його обсягах», які є взаємозалежними. Відповідно, нестача власного видобутку енергоресурсу, який переважає в енергетичному балансі країни, призводить до узалежнення паливно-енергетичного сектору від імпортних поставок.

Таблиця 3

Індикатори енергетичної безпеки держави

Індикатор	Характер впливу на рівень енергетичної безпеки	Граничне значення
Ступінь зносу основних засобів підприємств енергетичної сфери, %	дестимулятор	не більше 50
Відношення інвестицій в підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП	стимулятор	3-4
Енергоємність ВВП, кг умовного палива/грн	дестимулятор	0,2-0,5
Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, %	стимулятор	не менше 50
Частка домінуючого палива в загальних обсягах споживання енергоресурсів, %	дестимулятор	не більше 30
Частка імпорту палива з однієї країни в загальних його обсягах, %	дестимулятор	не більше 30

Джерело: складено за [6]

Збільшення індикатора «Ступінь зносу основних засобів підприємств енергетичної сфери» (дестимулятор) свідчить про посилення загроз енергетичній безпеці, які проявляються у технологічній відсталості, великих втратах енергії при транспортуванні, негативному впливі на довкілля. З цим індикатором тісно пов'язаний наступний показник – «Відношення інвестицій в підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП», який є стимулятором енергетичної безпеки, а його низьке

значення чи тенденція до зменшення свідчить також про загрозу збереження технологічної відсталості внаслідок недостатнього фінансування розвитку матеріально-технічної бази підприємств паливно-енергетичного комплексу, що, своєю чергою, генерує загрозу низької ефективності процесу виробництва і розподілу енергії.

Саме технологічна відсталість підприємств обумовлює високий рівень енергомісткості ВВП, що свідчить про вплив таких загроз, як надмірне використання енергоносіїв та корупційні явища, пов'язані з отриманням пільгових тарифів за електроенергію окремими промисловими підприємствами.

Література

1. Про концепцію діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України : постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 р. № 48. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-98-%D0%BF>.
2. Про засади державної політики у сфері енергетичної безпеки України : проект закону України від 13 липня 2018 р. № 8609 / Верховна Рада України. URL: <http://search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/JH6N500A>.
3. Суходоля О. Енергоефективність економіки в контексті національної безпеки: методологія дослідження та механізми реалізації : монографія. Київ, 2006. 400 с.
4. Нова енергетична стратегія України до 2020 р. «НЕС – 2020». URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245032412>.
5. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття / за заг. ред. А. Шидловського, М. Ковалка. Київ : УЕЗ, 2001. 398 с.
6. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економіки України № 60 від 2 березня 2007 р. URL: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
7. Bezpieczeństwo energetyczne podstawą rozwoju społeczeństwa. <https://www.gov.pl/web/polski-atom/bezpieczenstwo-energetyczne-podstawa-rozwoju-spoleczenstwa>.
8. Визначення рівня енергетичної безпеки України: аналіт. доп. / [Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П.] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2021. 71 с.

Пасенко В.М.
к.е.н., доцент
Головко Л.В.
здобувач вищої освіти
Черкаський державний
технологічний університет
м. Черкаси, Україна

ПРОДОВОЛЬЧА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Продовольча безпека України в умовах війни є одним із важливих компонентів економічної безпеки України, яка теж є складовою суспільної безпеки країни, що забезпечує людині право на повноцінне життя.

Незалежність продовольчої безпеки надзвичайно важлива частина структури національної безпеки. Питання забезпечення продовольчої безпеки в умовах повномасштабної війни є особливо актуальним для України. Важливість продовольчої безпеки залежить від соціально-економічної, екологічної, а також демографічної ситуації. На сьогоднішній день, економіка України перебуває у стані важкої, затяжної кризи, пов'язаної з COVID-19 та війною.

Вразливим компонентом для соціальної складової продовольчої безпеки є відчутно низький рівень купівельної спроможності споживачів, що спостерігається останніми роками. Загальновідомо, що зростання доходів населення є найбільш мотивуючим фактором росту споживання і, як наслідок, підвищення рівня життя населення країни. Останнім часом спостерігаються деякі позитивні зрушення в цьому питанні. В червні 2021 року було прийнято проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року».

Забезпечення продовольчої безпеки має бути головним стратегічним завданням країни та її регіонів. Сучасний стан продовольчої безпеки вимагає виділення її в рамках економічної політики держави як самостійної проблеми, вирішення якої передбачає розроблення стратегії розвитку системи продовольчої безпеки та її параметрів. Успішне втілення продовольчої політики дозволить наростити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечити фізичну доступність продуктів харчування та в цілому гарантувати продовольчу безпеку країни. Україна – країна з потужним природно-ресурсним потенціалом, чому також сприяє міцна продовольча база, в основі якої добрі кліматичні умови.

Значної уваги потребує налагодження експорту вітчизняної продукції, а також врегулювання кількості надходжень і зниження конкурентоспроможності переважно неякісного імпорту, від якого на даний момент Україна перебуває у значній залежності, для цього держава повинна стати на захист вітчизняного виробника шляхом створення додаткових квот для імпортної продукції, які б ускладнювали настільки активне її надходження до внутрішнього ринку України.

Задля вирішення і подолання проблем продовольчої безпеки рекомендується реалізувати державну політику, а саме: підвищити життєвий рівень населення та забезпечити платоспроможний попит на продукти харчування; запровадження державної підтримки вітчизняного агропромислового виробництва; ефективно використання наявного ресурсного потенціалу та формування стійкої сировинної бази постачання; формування механізму економічного стимулювання; формування цивілізованих регіональних ринків продовольства та вдосконалення зв'язків між ними; введення мораторію на імпорт продовольства, яке у достатній кількості виробляється в Україні; введення податкових канікул для підприємств і суб'єктів економічної діяльності [3, с. 141-146].

Основним завданням держави в питанні забезпечення економічної безпеки є створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які стимулювали б підприємства, інвестиційні процеси. Тільки в умовах забезпечення національної безпеки країни можливе стабільне економічне зростання, збільшення сфер впливу та конкурентоспроможності на світовому ринку.

В найближчий час для України розробка потужної системи економічної безпеки на всіх рівнях дасть можливість уникнути негативних наслідків відкритості національної економіки, забезпечити її конкурентоспроможність, протидіяти зовнішнім загрозам, захистити національного товаровиробника та ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими та економічними структурами [1, с. 54].

До основних елементів економічної безпеки держави слід віднести: економічну незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами; спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі; стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування

дестабілізуючих факторів; здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [2, с. 84].

Зважаючи на те, що економіка – одна з найважливіших сторін діяльності людини, суспільства і держави загалом, варто зазначити, що національні економічні інтереси лежать в основі економічної політики країни, важливою складовою частиною якої є забезпечення економічної безпеки, однієї з найважливіших функцій держави.

Виходячи з того, що і соціальна, і політична, і військова, і технологічна, і продовольча, і інші види національної безпеки не можуть реалізовуватися в повній мірі без економічного забезпечення, в цьому полягає важливість і значущість функцій економічної безпеки. Адже, для збереження соціальної і продовольчої безпеки необхідно в першу чергу забезпечити населення робочими місцями, що вимагає розвиненої промисловості, а, отже, економіки. Оборонне виробництво, отже, захист країни також неможливий без наявності фінансування і високих технологій виробництва, що в свою чергу залежить від стану економіки [4, с. 195].

Інструменти здійснення заходів економічної безпеки:

- оптимізація витрат;
- мобілізація внутрішніх ресурсів;
- підтримка елементів потенціалу відтворення;
- завершення проєктів, що безпосередньо впливають на життєдіяльність підприємства [5, с. 139].

Література

1. Акімова Л. Інструменти державного управління забезпеченням економічної безпеки держави за суб'єктами економіки / Державне управління та місцеве самоврядування, 2018, вип. 3 (38).
2. Гбур З.В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України та сучасному етапі / Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18.
3. Гринчишин В.Є. Методологічні основи дослідження продовольчої безпеки України / В. Є. Гринишин // Економічна наука: Економіка та держава. – 2020. - №2. – С. 141-146.
4. Соломонова Л.В. Фінансово-економічна безпека як складова національної безпеки країни / Причорноморські студії Випуск 27. 2018 . С. 193-198.
5. Утенкова К.О. Економічна безпека як складова національної безпеки України / Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. Вип. 9, 2019. С. 133-144.

Переверзєва А.В.
д.е.н., професор
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
Фрейре Пазмино П. Е.
здобувачка вищої освіти
НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

На сучасному етапі розвитку світової економіки особливо актуальним постає питання щодо підтримки та підвищення рівня міжнародної безпеки. Зазначене потребує кардинальних змін у стратегії розвитку країн, поглиблення відносин із іноземними партнерами, підвищення ефективності співпраці та пошуку нових, що є важливим завданням в умовах переформатування світової економіки та прагнення досягти високого рівня безпеки в усіх сферах життя суспільства.

Зауважимо, що міжнародна співпраця є одним із способів підтримки міжнародної безпеки за рахунок взаємовигідного співробітництва та спільних дій в межах інтересів кожного з учасників. Наявність надійних міжнародних партнерів є одним із дієвих засобів підтримки прогресивного розвитку, добробуту та безпеки в країні. Крім того, однією із найважливіших цілей співробітництва не лише підтримка існуючого стану, але й розширення можливостей для суспільного розвитку [1, с. 87].

Сучасні реалії та ситуація, яка склалася у світі та в Україні зокрема довели необхідність поглиблювати відносини з надійними партнерами задля досягнення миру та прогресивного розвитку як світової економіки загалом та і національної зокрема. В сучасних умовах питання безпеки стало ключовим, адже саме вона визначає орієнтири соціально-економічного розвитку, впливає на діяльність суб'єктів господарювання.

У міжнародній практиці співробітництва існує точка зору, що перспективним є поглиблення та розширення співпраці між країнами, для яких характерними є збалансованість економічних систем та функціонування на подібних ринках. Однак, як свідчать сучасні реалії, ефективною є співробітництво країн, які мають різні потенційні можливості. До того ж зазначена співпраця є довгостроковою [2].

На основі вищезазначеного можна підсумувати, що важливим кроком на шляху підвищення рівня безпеки країни є пошук нових надійних партнерів. При цьому, враховуючи посилення впливу глобалізаційних процесів та значних геополітичних змін, актуалізується питання пошуку взаємовигідних сфер співробітництва і перехід в площину практичного вирішення поставлених завдань та досягнення цілей. Важливо також забезпечити сприятливі умови для стратегічних іноземних інвесторів, котрі підтримують національну економіку.

Література

1. Fadhlan Nur Hakiem, Novi Rizka Amalia. Local Government: The Impact of International Cooperation on Economic Security in Indonesia. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2020. volume 518. P. 82-87.
2. Власюк О.С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. 474 с.

References

1. Fadhlan Nur Hakiem, Novi Rizka Amalia. Local Government: The Impact of International Cooperation on Economic Security in Indonesia. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2020. volume 518. P. 82-87.
2. Vlasyuk O.S. Economic security of Ukraine in the conditions of market transformations and anti-crisis regulation. Kyiv: DNNU "Academy of Financial Management", 2011. 474 p.

Підоричева І.Ю.

д. е. н.

**Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна**

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ЗАВДАННЯ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Уряд України використовує незначну кількість політичних інструментів для підтримки та стимулювання інновацій, які не охоплюють усіх складових інноваційного ланцюга та не дають змогу реалізовувати цілісну інноваційну політику. Більше того, за спостереженнями експертів ЄС, ті незначні обсяги державних коштів, які мали б спрямовуватися на підтримку інновацій, використовуються з грубими порушеннями та нецільовим чином [1, с. 16]. Очевидно, що таке ставлення політиків і державних службовців до сфери інноваційної діяльності негативним чином

позначається на її результатах і не дозволяє подолати структурну відсталість і технологічну низькоукладність національної економіки [2; 3].

Підписання Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі як складову Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), офіційне приєднання України до восьмої та дев'ятої Рамкових програм ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» і «Горизонт Європа», попри оптимістичні очікування, також не справили позитивного впливу на інноваційні процеси в країні. Ба більше, інноваційна складова національної економіки у 2020-2021 рр. звузилася, а інноваційні процеси сповільнилися, як порівняти їх з 2015-2016 рр.

Так, кількість інноваційних підприємств в цілому по Україні за спостереженнями 2018-2020 рр. зменшилась більше, ніж у 3 рази проти 2016-2018 рр. і становить 8,5% загальної кількості підприємств, що у 6 разів менше, ніж в середньому по ЄС, де ця частка знаходиться на рівні понад 50% [4, с. 106; 5]. У промисловості України цей показник також скоротився – у 2,3 рази до 12,9% [2, с. 106]. З 2015 р. по 2020 р. частка витрат на інновації зменшилася з 0,69% до 0,55% від ВВП [4, с. 124; 6, с. 88; 7]. За Індексом промислової конкурентоспроможності ЮНІДО (Competitive Industrial Performance Index), що визначає спроможність країн виробляти продукцію з високою доданою вартістю та розвивати високотехнологічні виробництва, за період 2015-2019 рр. Україна опустилася на чотири позиції та посіла 69 місце серед 152 країн (між Казахстаном і Колумбією) [8, с. 181; 9, с. 182]. Погіршила вона свою позицію і в рейтингу Європейського інноваційного табло (European Innovation Scoreboard) – інструменту оцінки ефективності національних інноваційних систем (НІС) ЄС в цілому, його країн-членів, країн-кандидатів на вступ до ЄС та інших країн [10, с. 91].

Усе вищезазначене є наслідком низької фінансової та інституційної спроможності української держави, її нездатності розробляти та реалізовувати ефективну інноваційну політику. У таких умовах під впливом нових реалій та сучасних викликів, пов'язаних із повномасштабною російською воєнною агресією проти суверенної України, актуалізується завдання осучаснення та критичного переосмислення національної інноваційної політики та інструментів її реалізації. Для цього потрібно спиратися на теоретичну аргументацію підстав для державного втручання у сферу інновацій, європейський досвід розроблення інноваційної політики, що актуально в умовах європейської інтеграції України, а також враховувати економічний, політичний,

культурний та інституційний контексти України як країни, що розвивається.

З огляду на зазначене, пропонуються концептуальні положення розроблення національної інноваційної політики та інструментів її реалізації в умовах сучасних викликів:

національна інноваційна політика сама по собі не може замінити відсутність/несприятливість базових умов, необхідних для активізації інноваційної діяльності. Така політика може бути дієвою, якщо спиратиметься на стабільне макроекономічне середовище, сприятливий бізнес- та регуляторний клімат, конкурентні ринки, надійні та ефективні інститути;

національна інноваційна політика має носити довгостроковий характер, тобто бути цілеспрямованою та послідовною, незалежно від зміни правлячих політичних сил в країні;

механічний імпорт успішних моделей та інструментів інноваційної політики інших країн (особливо розвинених) у відриві від національної специфіки є неприйнятним, він може не усунути справжніх інноваційних проблем України, а лише призвести до марного витрачання державних коштів і часу;

уряд має використовувати різні види підтримки, залежно від існуючих в країні інноваційних проблем і причин їх виникнення, а також наявних у держави фінансових і людських ресурсів. Необхідно передбачити формування такого поєднання політичних інструментів, яке охоплюватиме всі стадії інноваційного ланцюга: фундаментальні та прикладні дослідження – дослідно-конструкторські роботи – тестування – прототипування – виготовлення дослідного зразка продукту – виробництво продукту – виведення продукту на ринок та його реалізація з акцентом на третій і четвертій з них, на яких інноваційні ідеї часто потрапляють у «долину смерті» через відсутність зв’язку між наукою та виробництвом. Проте, ураховуючи еволюцію поглядів на інноваційний процес, занадто вузька зосередженість інноваційної політики на сфері досліджень і розробок, хоч вона і є стратегічно важливою для країни, навряд чи дасть суттєві результати. Тому в основу національної інноваційної політики потрібно закладати знання щодо нелінійності інноваційних процесів і відповідно з цим знаходити певний баланс між інструментами пропозиції, інструментами попиту та інструментами, орієнтованими на підтримку партнерських, а не спорадичних, зв’язків у НІС;

розроблення інноваційної політики та відбір інструментів її реалізації слід здійснювати в контексті реалізації комплексного плану повоєнного відновлення України на основі збалансованого поєднання як горизонтальної, так і вертикальної координації заходів інноваційної політики з заходами економічної, освітньої, промислової, регуляторної, податкової, екологічної та інших видів політики для мінімізації протиріч між ними та забезпечення їх синергетичного ефекту;

принципове значення матиме сильна політична воля, чітка та незламна позиція української політичної еліти щодо необхідності структурної трансформації економіки на основі інновацій як безальтернативного шляху ефективної повоєнної відбудови України. Вище керівництво країни та висококваліфіковані групи реформаторів мають тісно співпрацювати в напрямку оновлення стратегії розвитку України, аби позбавити її посереднього, рутинного існування аграрної країни та перевести країну на рейки індустріально-інноваційного розвитку, що відповідає національним інтересам та перспективам довгострокового економічного зростання.

Література

1. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України [пер. з англ.] / Інструмент політичної підтримки програми «Горизонт 2020». Європейська Комісія. Брюссель, 2017. 81 с.
2. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 101-117. <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>.
3. Pidorycheva I. Yu., Antoniuk V. P. Modern Development Trends and Prospects for Innovation in the Technology-Intensive Sectors of Ukraine's Industry. Science and Innovation. 2022. V. 18. №. 1. P. 3-19. <https://doi.org/10.15407/sci ne18.01.003>.
4. Наукова та інноваційна діяльність України. 2020 / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 243 с.
5. Archive: Innovation statistics. Eurostat. January 2021. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Innovation_statistics&oldid=510766#Further_Eurostat_information (дата звернення: 07.03.2022).
6. Наукова та інноваційна діяльність України. 2017 / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 178 с.
7. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у 2020 році і 2017 році. Архів / Державна служба статистики України. 2021. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.03.2022).
8. Industrial Development Report 2022. The future of industrialization in a post-pandemic world. United Nations Industrial Development Organization. Vienna, 2021. 196 p.

9. Industrial Development Report 2018. Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development. United Nations Industrial Development Organization. Vienna, 2019. 245 p.

10. European Innovation Scoreboard 2021. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 95 p.

References

1. European Commission. (2017). Final report of the independent European audit of the national research and innovation system of Ukraine. Instrument of political support of the Horizon 2020 programme, Brussels. [in Ukrainian].

2. Kindzerskyi, Yu. (2022). Post-war recovery of Ukrainian industry: challenges and policy features. Economic analysis, 32 (2), 101-117. <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>. [in Ukrainian]

3. Pidorycheva, I. Yu., Antoniuk, V. P. (2022). Modern Development Trends and Prospects for Innovation in the Technology-Intensive Sectors of Ukraine's Industry. Science and innovation, 18 (1), 3-19. <https://doi.org/10.15407/sci ne18.01.003>.

4. State Statistic Service of Ukraine. (2021). Scientific and innovative activity of Ukraine. 2020. Statistical Yearbook [in Ukrainian].

5. Eurostat. (January 2021). Archive: Innovation statistics. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Innovation_statistics&oldid=510766#Further_Eurostat_information.

6. State Statistic Service of Ukraine. (2018). Scientific and innovative activity of Ukraine. 2017. Statistical Yearbook [in Ukrainian].

7. State Statistic Service of Ukraine. (2021). Gross domestic product in actual prices in 2020 and 2017. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/>

8. United Nations Industrial Development Organization. (2021). Industrial Development Report 2022. The future of industrialization in a post-pandemic world. Vienna, 2021.

9. United Nations Industrial Development Organization. (2019). Industrial Development Report 2018. Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development, Vienna. 2019.

10. European Commission. (2021). European Innovation Scoreboard 2021. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Прушківська Е.В.

д.е.н., професор

Антонюк К.І.

д.е.н., професор

Куц О.О.

здобувачка вищої освіти

НУ «Запорізька політехніка»,

м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ РИНКУ ОЗБРОЄННЯ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Особливістю міжнародних економічних відносин прийнято вважати домінування розвинених економік над тими, що розвиваються. Однак, реалії довели, що малі країни можуть значно впливати на глобальне середовище, враховуючи тісну взаємопов'язаність та взаємозв'язок національних економік. Прикладом є Україна, яка продемонструвала світу готовність захищати інтереси держави та сприяла усвідомленню з боку світової спільноти необхідності переглянути пріоритети, переосмислити дієвість міжнародних правил та норм [1].

На сучасному етапі особливої актуальності в умовах війни набуває значущість світового ринку зброї, виробництво якої не лише може приносити значні прибутку, стимулює науково-технічний прогрес, але й гарантує національну безпеку. Зростання витрат на військову галузь в бюджетах розвинених країн свідчить про зміни ринку озброєння на світовому рівні під впливом чинників внутрішнього та зовнішнього середовища та одночасно визначає особливості соціально-економічних, політичних та військових процесів у світі загалом та окремих країнах зокрема [2].

Із активним розвитком світової економіки та зростанням військових бюджетів багатьох країн міжнародний ринок зброї динамічно розвиваються та змінюються. Світовий ринок зброї піддається впливу значної кількості зовнішніх і внутрішніх чинників та впливає на велику кількість міжнародних соціально-економічних, суспільно-політичних та військових процесів [1].

Для України вкрай важливим є можливість впливу на світовий ринок зброї з метою досягнення максимального рівня національної безпеки.

Зауважимо, що важливим є лідерство саме демократичних країна ринку озброєння, які головним пріоритетом визначають зміцнення світової економічної безпеки. Тобто, розвиток ринку озброєння повинен бути

націлений на оборону та захист, а не порушення територіальної цілісності країн. Якщо зростає міцність та значущість ринку озброєння країн з авторитарним та тоталітарним режимом, то наслідками є порушення норм міжнародного права, хаос у розвитку світової економіки, падіння рівня добробуту населення. Підкреслимо падіння рівня життя населення спостерігається як в країні, яка розпочала військові дії, внаслідок непродуктивних витрат на потреби військової галузі, так і в країні, яка захищає свої цінності. Тобто зростання ринку озброєння може мати суперечливий вплив на міжнародну безпеку людства.

Література

1. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / Наук. ред. В. Юрчишин. — Київ: Центр Разумкова, 2022.
2. Гонак І. М. Дослідження особливостей економічного суперництва на світових ринках: світ та Україна. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2017. № 27. С. 246-254.

References

1. Geopolitical and geoeconomic changes formed under the influence of Russian aggression and renewal of Ukraine's place in the world / Nauk. ed. V. Yurchyshyn. Kyiv: Razumkov Center, 2022. 103 p.
2. Honak I. M.. Research on the peculiarities of economic rivalry on world markets: the world and Ukraine. Podilsky Visnyk: agriculture, technology, economy. 2017. № 27. P. 246-254. 103 p.

Прушківська Е.В.
д.е.н., професор
Шмирін І.А.
здобувач вищої освіти
НУ «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна

РИНОК ВЕРТОЛЬОТБУДУВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧУЩІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Реалії сьогодення свідчать про активізацію розвитку авіаційної галузі на базі новітніх технологічних рішень. Роль авіабудування для економічного розвитку країни неможливо переоцінити. Саме за рахунок розвиненої авіації створюються можливості подорожувати світом із незначними витратами часу.

Прийнято вважати, що чим вищий рівень технологічного розвитку країни, тим більш розвинутим є авіаційне будування, яке є індикатором

інтенсивності використання досягнень науково-технічного прогресу. Крім того, спостерігається кількісне та якісне зростання потреб споживачів авіаційної продукції, що мотивує виробників продукувати інноваційні технологічні рішення відповідно до вимог сьогодення.

Однією зі сфер авіаційної галузі є вертольотобудування. Перевагами вертольотної техніки є поєднання традиційних властивостей із можливостями швидкості, дальності, комфорту та безпечності польоту. На основі зазначеного можна прогнозувати перспективи розвитку вертольотобудування в майбутньому та позиціонування на ринку авіаційної продукції. Зауважимо, що вертольоти користуються попитом завдяки особливим якостям, а саме: відсутність особливих вимог щодо зльоту та приземлення. На сучасному етапі важливим є використання вертольотів у військових цілях [1].

Підкреслимо, що Україна належить до країн, в яких наявний повний цикл авіаційної техніки, що обумовлює провідні позиції на міжнародному ринку в галузі військово-транспортних, транспортних та регіональних пасажирських авіаційних перевезень. Галузь вертольотобудування потребує постійного вдосконалення існуючих моделей авіаційної техніки за рахунок впровадження досягнень науково-технічного прогресу з метою відповідності запитам як суспільства, якщо вертольоти використовуються для вирішення соціальних питань, так і для потреб військової галузі.

Необхідно констатувати, рівень видатків бюджету країни на науково-дослідні та конструкторські дослідження в галузі вертольотобудування не відповідають викликам сьогодення, що потребує перегляду та вдосконалення системи бюджетного планування [2].

Отже, для мотивації до розробок та їх практичне впровадження є пріоритетним завданням державної політики щодо підтримки та стимулювання через ефективне планування державних витрат у галузі вертольотобудування, кредитну політику, податкове регулювання, політику протекціонізму.

Література

1. Сафонов І. Є., Коротін С.М. Тенденції розвитку вертольотобудування у світі та його перспективи в Україні. *Ukrainian Air Power*. 2021. № 1(1). С. 102–107.
2. Чепков І. Б., Борохвостов І. В., Борохвостов В. К., Русевич А.О. Проблеми технічного оснащення Збройних Сил України та шляхи їх розв'язання в сучасних умовах. *Наука і оборона*. 2014. №3. С. 43–50.

References

1. Safonov I. E., Korotin S.M. Trends in the development of helicopter production in the world and yoga prospects in Ukraine. *Ukrainian Air Power*. 2021. № 1(1). pp. 102–107.

2. Chepkov I. B., Borokhvostov I. V., Borokhvostov V.K., Rusevich A.O. Problems of technical equipment of the Armed Forces of Ukraine and ways of their development in modern minds. Science and defense. 2014. №3. pp. 43–50.

Рибалко А.І.
аспірант
Миценко І.М.
д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Практична реалізація стратегічних пріоритетів зміцнення науково-технологічної безпеки держави потребує удосконалення інституційних механізмів регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності. При цьому необхідно враховувати, як зауважує Мойсеєнко І.П., «системність інституціоналізації інновацій, що передбачає побудову державної політики регулювання науково-технічного та інноваційного розвитку на основі пріоритетів сталого розвитку, цільової спрямованості забезпечення економічної безпеки, вертикальній та горизонтальній інтегрованості регулюючих впливів, розвитку інноваційної інфраструктури, яка охоплена горизонтальними зв'язками суб'єктів інноваційного процесу» [1, с. 28].

З цієї точки зору, зазначимо, що удосконалення механізмів управління науково-технологічною безпекою держави повинно забезпечувати можливість застосування відповідних державно-правових заходів:

- організаційні заходи, які являють собою комплекс дій, спрямованих на визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також галузей промисловості, інноваційна активність яких є основою реалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави;

- нормативно-регулятивні заходи, які полягають у діяльності уповноважених органів державної влади щодо створення і ухвалення нормативно-правових актів, спрямованих на досягнення національних інтересів в сфері науково-технологічної безпеки, зокрема, ефективне використання та зміцнення науково-технічного потенціалу, забезпечення розвитку високотехнологічних секторів економіки, побудову інноваційної економіки;

- розпорядчо-виконавчі заходи, що відбуваються в рамках виконання завдань уповноваженими державними органами щодо реалізації

організаційних, управлінських, контрольо-наглядових функцій з метою забезпечення достатнього фінансування та ефективної роботи наукових установ і науково-дослідницьких відділів галузевого сектору промисловості, прозорості розподілу бюджетних коштів для підтримки реалізації інноваційних проектів, функціонування інфраструктури ринку науково-технічної продукції та посилення взаємозв'язку між сектором науки, виробництвом і бізнес-структурами.

Для реалізації зазначених заходів, відповідно до стратегічних пріоритетів зміцнення науково-технологічної безпеки держави, необхідно удосконалити інституційно-економічний, інституційно-правовий та інституційно-організаційний механізми управління науково-технічною та інноваційною діяльністю в Україні за напрямками, які представлені на рис. 1.

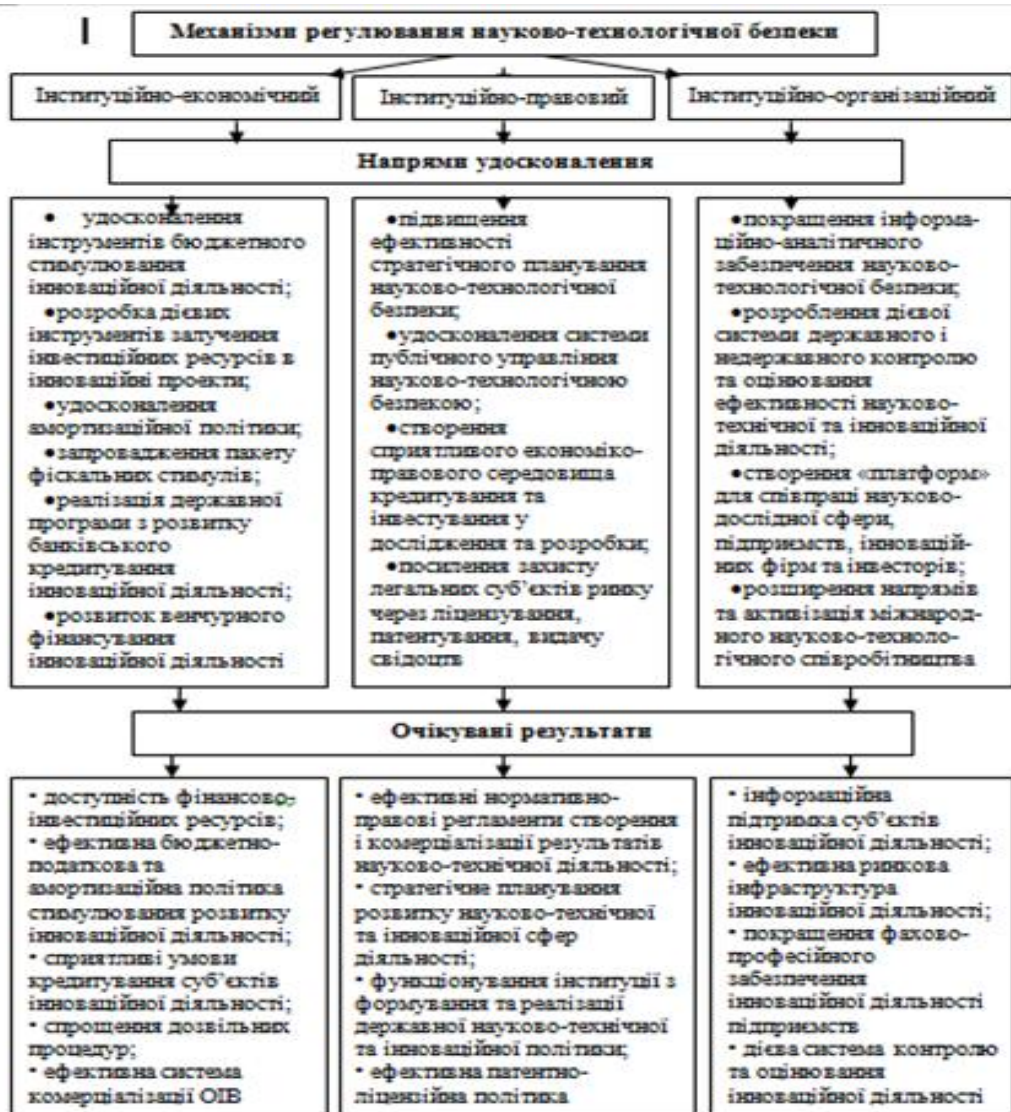


Рис. 1. Стратегічні напрями удосконалення механізмів зміцнення науково-технологічної безпеки держави

Насамперед, удосконалення інституційно-організаційного забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом чіткого визначення завдань, відповідальності та повноважень органів державного управління щодо інноваційного розвитку економіки на всіх рівнях системи управління. Так, необхідно створити єдину державну інституцію управління розвитком науково-технічної та інноваційної сфери, яка виконуватиме функції координування дій всіх органів виконавчої влади щодо здійснення державної науково-технічної та інноваційної політики. В умовах фінансової децентралізації, коли відбулася передача на місця великої кількості повноважень щодо утримання об’єктів інфраструктури, у т. ч. освітніх, необхідно підвищити ресурсно-функціональну спроможність органів місцевого самоврядування щодо зміцнення науково-технологічної безпеки на регіональному рівні.

Необхідно здійснювати заходи щодо покращення якості інтелектуально-кадрового потенціалу у науково-технічній сфері та інноваційній діяльності. На цьому наголошує Собкевич О.В., зазначаючи, що «старіння кадрів, «відплив мізків» за кордон, втрата престижності інженерних, проєктувальних та технологічних спеціальностей чинить деструктивний вплив на рівень інноваційної, а через неї – економічної безпеки держави» [2, с. 153].

«В умовах фінансово-економічної нестабільності фінансові обмеження залишаються основним фактором стримування науково-технічної діяльності та інноваційної активності, що пов’язано з низьким рівнем бюджетної підтримки розвитку інноваційної сфери, нестачею власних фінансових ресурсів суб’єктів інноваційної діяльності, високою вартістю банківських кредитних ресурсів, недоступністю зовнішніх джерел фінансування. Окрім того, державна підтримка інноваційної діяльності у формі прямого фінансування має суттєві бюджетні обмеження та не узгоджена з пріоритетами інноваційного розвитку. Значна частина бюджетних асигнувань надається добувним підприємствам, низько- і середньотехнологічним виробництвам, що не сприяє прогресивним структурним зрушенням» [3, с. 227].

«Джерелом загроз науково-технологічній безпеці держави в інноваційній сфері є низька сприйнятливість підприємницького сектору до інновацій, особливо сфери малого та середнього бізнесу. Так, у провідних країнах – США, Японії, Німеччині й Франції частка інноваційно активних підприємств коливається у межах 70-80%, тоді як у країнах ЄС частка підприємств, що впроваджують інновації, вчетверо більша, ніж в Україні»

[4, с. 111]. Це обумовлює необхідність розроблення комплексу інструментів державної підтримки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств. У зв'язку з цим, доцільним вважаємо створення окремої інституції підтримки інноваційних підприємств. Джерелом фінансового наповнення фонду може бути частина коштів, що надійшла від приватизації [5, с. 335].

«В умовах обмеженого бюджетного фінансування та недостатності банківського кредитування пріоритетним напрямом є збільшення власних інвестиційних ресурсів підприємств, що виготовляють інноваційну продукцію, у спосіб застосування для них пільгових режимів оподаткування. Позитивний вплив на розвиток інноваційного підприємництва може здійснювати поширення практики проведення публічних консультацій з бізнес-середовищем щодо оцінки ефективності та дієвості бюджетно-податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності, а також напрямів законодавчих змін щодо їх удосконалення» [6, с. 71-72].

Отже, удосконалення механізмів інституційно-економічного, інституційно-правового та інституційно-організаційного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності забезпечить отримання синергічного ефекту зміцнення економічної безпеки держави як потужного важеля впливу на процеси формування інноваційної моделі розвитку. Виникнення ефекту синергії передбачається в результаті: (1) забезпечення належних умов для розроблення, комерціалізації та впровадження інновацій у виробничі процеси промислових підприємств; (2) створення фіскальних та інших стимулів для залучення інвестицій в інноваційні процеси; (3) сприяння формуванню інтелектуального потенціалу на основі збільшення фінансування розвитку національної науки та освіти.

Література

1. Мойсеєнко І.П. Інституційні основи регулювання інноваційного розвитку. Інноваційна економіка. 2019. №1-2(78). С. 25-32.
2. Собкевич О.В. Перспективи реалізації інноваційної політики у промисловості України: вплив на економічну безпеку держави: монографія. Київ : ДКС Центр, 2015.
3. Інноваційна Україна 2020: нац. доп. / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. Київ, 2015.
4. Варналій З.С., Гармашова О.П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення: монографія. Київ: Знання України, 2013.

5. Склярова О.Л., Шарапець Ю.В. Проблеми інноваційного розвитку економіки в Україні. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2012. № 6. С. 331-349.

6. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». Київ: НІСД, 2014.

Розмириця А.В.
здобувачка вищої освіти

Бабець І.Г.

д.е.н., професор

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ДВОСТОРОННІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНО-ІМОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Взаємодію двох країн з огляду на підходи системного аналізу можна розглядати як взаємодію двох систем. Матеріальною основою для взаємодії двох систем є обмін факторами виробництва та товарами. Економічна система вступає в обмін з іншою системою, якщо виявляються спільні потреби у вирішенні певних проблем, що полегшується за рахунок налагодження співпраці. Основою для налагодження взаємодії двох економічних систем може стати наявність таких факторів: взаємне доповнення економік, необхідність досягнення спільної мети чи протидія впливу зовнішніх негативних чинників. В умовах взаємодії двох економічних систем може відбуватися структурна інтеграція країн, що неоднозначно впливає на їхній економічний розвиток: з одного боку, вони можуть отримати переваги від такої взаємодії завдяки формуванню синергетичного ефекту від співробітництва, з іншого – деструктивні наслідки для економіки у разі домінування однієї системи над іншою або конфлікту між ними.

Мальський М. та Мацяк М., виділяючи основні форми міжнародних економічних відносин («двосторонні, багатосторонні, колективні»), вважають «базовою формою» саме «двосторонні відносини, які є найдавнішими та найбільше поширеними в сучасній глобальній економіці, що реалізуються в таких формах: домінанто-міноритарні; паритетні; конфліктні» [1]. На практиці розвиток відносин між країнами відбувається у всіх трьох зазначених формах, оскільки кожна країна може одночасно

співпрацювати з різними партнерами з приводу вирішення різноманітних проблем. Домінантні двосторонні міжнародні відносини формуються в результаті одностороннього впливу чи контролю однієї країни-учасника відносин над іншим учасником. Партнерські відносини між країнами побудовані на засадах узгодженої взаємодії сторін. Конфліктні міжнародні відносини характеризують виникнення суперечностей між країнами з приводу розбіжності поглядів щодо вирішення проблем.

Емпіричні дослідження надають суперечливі докази позитивного впливу експорту на економічне зростання. Зокрема, Авокус Т. використав японські часові ряди даних і показав, що «експорт сприяє економічному зростанню в цій країні» [2]. Застосовуючи тести причинності Грейнджера, Бахо-Рубіо О. та Діас-Ролдан К. отримали емпіричні докази того, що «експорт сприяє економічному зростанню в Чеській Республіці, але не у восьми інших нових членах ЄС» [3]. Використовуючи щорічні дані для Чилі, вчені виявили причинно-наслідковий зв'язок Грейнджера між загальним експортом і чистим експортним ВВП, водночас не виявивши причинно-наслідкового зв'язку Грейнджера з первинним експортом» [4].

Навпаки, результати окремих досліджень вказують на те, що позитивний вплив експорту на зростання є умовним. Абу-Карн А. та Абу-Бадер С., використовуючи вибірку з дев'яти країн Близького Сходу та Північної Африки, дійшли висновку, що «гіпотеза зростання за рахунок експорту дійсна лише тоді, коли частка експорту промислової продукції перевищує певний поріг» [5].

Емпіричні дослідження надають переконливі докази щодо пояснення економічного зростання за рахунок імпорту. Використовуючи дані лише трьох країн, а саме Аргентини, Колумбії та Перу, Авокус Т. отримав підтвердження значного внеску як експорту, так і імпорту в економічне зростання, хоча «вплив імпортного зростання є більш аргументованим» [6]. Використовуючи річні дані з 1964 р. по 2004 р., Ерреріас М. і Ортс В. вказують, що «імпорт є рушієм зростання в Китаї головним чином завдяки тому, що він дає йому доступ до нових технологій» [7]. Мазумдар Дж. на підставі результатів аналізу панельних даних з 1970 р. по 1990 р. в країнах, що розвиваються, виявив, що «імпортне обладнання сприяє зростанню, тоді як інвестиції в обладнання внутрішнього виробництва сповільнюють зростання виробництва» [8]. Лі Дж. представив теоретичну модель, у якій «більша частка іноземних капітальних товарів порівняно з вітчизняними капітальними товарами забезпечує вищий рівень економічного зростання»,

що було емпірично підтверджено регресійним аналізом даних для групи країн за період 1960-1985 рр. [9].

Отже, результати сучасних досліджень міжнародної торгівлі, проведених зарубіжними вченими, підтверджують вагомий вплив торговельних відносин на економічне зростання країн. При цьому, для окремих країн більш важливим чинником економічного зростання є експорт, а для економік інших країн – імпорт, що обумовлено важливістю не лише обсягів зовнішньої торгівлі країн, але й структурою експорту та імпорту. В експорті розвинених країн переважають товари з вищим ступенем переробки, тому й вплив експорту на ВВП таких країн є істотнішим, порівняно з впливом експорту на економіку країн, що розвиваються. Відповідно, ефект від двосторонньої торгівлі залежить від рівня розвитку економік країн-учасниць, що є визначальним чинником товарної структури торгівлі між цими країнами. Тому, сировинний експорт не завжди позитивно впливає на економічне зростання країни-експортера, а імпорт сировинної продукції, як ресурсної складової створення валової доданої вартості, переважно є чинником економічного зростання країни-імпортера.

Література

1. Мальський М., Мацяк М. Теорія міжнародних відносин. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2002. 329 с.
2. Awokuse, T. Export-led growth and the Japanese economy: evidence from VAR and directed acyclic graphs. *Applied Economics*. 2006. №38(5). Pp. 593–602.
3. Bajo-Rubio, O, and Díaz-Roldán, C. Do exports cause growth? Some evidence for the new EU members. *Post-Communist Economies*. 2012. №24(1). Pp. 125–131.
4. Siliverstovs, B., and Herzer, D. Export-led growth hypothesis: Evidence for Chile. *Applied Economics Letters*. 2006. №13(5). Pp. 319–324.
5. Abu-Qarn, A., and Abu-Bader, S. The validity of the ELG hypothesis in the MENA region: Cointegration and error correction model analysis. *Applied Economics*. 2004. №36(15). Pp. 1685–1695.
6. Awokuse, T. Trade openness and economic growth: Is growth export-led or import-led? *Applied Economics*. 2008. 40(2). Pp. 161–173.
7. Herrerias, M., and Orts, V. (2013). Capital goods imports and long-run growth: Is the Chinese experience relevant to developing countries? *Journal of Policy Modeling*. 2013. №35(5). Pp. 781–797.
8. Mazumdar, J. Imported machinery and growth in LDCs. *Journal of Development Economics*. 2001. №65. Pp. 209–224.
9. Lee, J. Capital goods imports and long-run growth. *Journal of Development Economics*. 1995. №48 (1). Pp. 91–110.

Рожка Г.М.
здобувачка вищої освіти
Насипайко Д.С.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ОФШОРИЗАЦІЯ – ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

Офшорна зона (від англ. off shore – «поза берегом») – один із видів вільних економічних зон. Термін «офшор» («офшорна зона») означає державу, законодавство якої дозволяє або взагалі не сплачувати податки, або сплачувати їх за зниженою ставкою. Зазвичай офшорами є країни, які розвиваються. Влада такої держави бере певну плату за реєстрацію офшору й так поповнює місцевий національний бюджет. Офшори не впливають на їхню внутрішню економіку, проте є постійним джерелом доходу, оскільки сплачують, як мінімум, установлені мита, що в бюджетах деяких країн є основою економіки й фундаментом національного добробуту. У 70-ті рр. ХХ ст. виникло близько 70 офшорних центрів, у тому числі в Південній Америці – 19, у Європі – 17, в Азії – 12, Океанії – сім, у Північній Америці – сім, в Африці – чотири. Значний розвиток офшорних центрів припав на роки розпаду соціалістичної системи та Радянського Союзу й на 90-ті рр. ХХ ст., коли отримала незалежність низка країн Азії, Африки, Латинської Америки та Океанії [1].

Однією з найголовніших та найзагрозливіших проблем розвитку економіки в Україні на сьогодні є подальший розвиток офшоризації економіки. Це вимагає здійснення відповідної активної та дієвої державної політики щодо забезпечення національної економічної безпеки та сприяння розвитку економіки в Україні. І йдеться, в першу чергу, про дерегуляцію економіки, децентралізацію управління, детінізацію та деофшоризацію економіки тощо. Саме такі стратегічні пріоритети державної політики сприятимуть розвитку економічної діяльності, створять сприятливі умови щодо забезпечення національної економічної безпеки України, що має бути орієнтоване на розробку і послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів і подолання негативних тенденцій у сфері економічних відносин. Зокрема, мова йде про таке явище, як офшоризація економіки [2].

На сьогодні у світі однією з основних зон дислокації офшорних центрів є Європейська (Андорра, Гібралтар, Ліхтенштейн, Монако, острів Мен, Нормандські Острови й ін.). Високий податковий тягар, що існує в деяких економічно розвинених країнах, змушує платників податків використовувати офшорні механізми з метою податкової економії. Згідно зі звітом «Paying Taxes» на 2017 рік середня ставка податкового навантаження в Європі складає 40,3%, необхідно 164 години для сплати податків та здійснення 11,8 платежів, зокрема 12,4% належить податку на прибуток, 26,3% – податкам на робочу силу, 1,6% – іншим податкам. Європа активно проводить реформи щодо впровадження електронних систем подачі та сплати податків останніми роками. Податкове навантаження в країнах ЄС протягом попередніх років зростало, незначно зменшившись лише у 2015 році. Зменшуються переважно лише податки на соціальне страхування [3].

Ставки корпоративного податку по країнам ЄС значно відрізняються. Найвищі ставки зафіксовані на Мальті (35%), у Франції (33,3%), Бельгії (33%) та Греції (29%). Найнижчі – в Ірландії та на Кіпрі (12,5%), в Болгарія (10%) та Угорщині (9%). Тому питання вибору фінансового механізму використання офшору, який би дав змогу здійснити оптимальне податкове планування у сучасних умовах для компаній, є надзвичайно важливим [4].

Статистика вказує на те, що, незважаючи на значні обсяги фінансових потоків, які проходять через малі за розміром юрисдикції, первісними принципами та кінцевими бенефіціарами є зовсім інші території, що підіймає безліч питань, основним серед яких є конфлікт інтересів з приводу регулювання діяльності у таких фінансових вузлах, що були інтегровані в глобальну фінансову мережу для транзиту фінансових потоків. Серед найбільш задіяних – Ліхтенштейн, Ірландію та Люксембург [5].

Дані території, які не завжди користуються високою репутацією, виступали однією зі сторін у безлічі двосторонніх відносин з досить престижними юрисдикціями, до яких, згідно даних Томсон Рейтер Ліппер, можна віднести: США, Великобританію, Францію, Німеччину, Японію, Іспанію, Нідерланди, Італію [6].

З дослідження МВФ «Розуміння фінансової взаємопов'язаності» стає зрозумілим, що у складних фінансових взаємовідносинах між економічно розвинутими країнами задіяні сполучні юрисдикції (наприклад, Ліхтенштейн, Швейцарія та Люксембург), функція яких полягає у транслюванні грошових потоків до США, Великобританії, Франції, Італії,

Іспанії, Нідерландів, реальні сектори яких поглинають такі потоки [7, с. 67].

У рейтингу ОФЦ 2019 р. OFC Meter (з англ. Offshore Financial Center – Офшорний фінансовий центр) виділяє основну групу ОФЦ, які структурно охоплюють найбільшу частку акцій офшорного капіталу та потоків у всьому світі. Будучи центральною офшорною сіткою, що лежить в основі провідних світових фінансових центрів, таких як Лондон, OFC Meter класифікує ці ОФЦ відповідно до їх використання інвестиційними фондами, багатонаціональними компаніями та банками. У ранговому порядку OFC Meter основна група складається з Люксембургу, Нідерландів, Ірландії, Бельгії, Швейцарії [8].

Україна – це маленька частка у переліку офшорів. Кількість офшорів пов’язаних з Україною, становить всього 0,23% загальної кількості. Для порівняння, Швейцарія – 6,6%, Китай – 9,2%. Чим простіша схема, тим вона популярніша. 40% представників використовували найпростішу схему – «Базовий рівень», яка складається з трьох вузлів (представник, офшор, адреса) і двох зв’язків (представник володіє офшором, представник реєструє адресу). Починаючи з 1994 р. було зареєстровано 468 офшорних компаній. Найбільший сплеск офшоризації відбувся в 2007 році. Крім того, Східна Україна більш офшоризована, ніж Західна. Найпопулярнішою юрисдикцією для реєстрації офшорів – Віргінські острови. Їх популярність кардинально зросла в 2007—2011 рр. Близько 10% світового ВВП перебуває в офшорних умовах у всьому світі, але цей середній показник маскує велику неоднорідність – від декількох відсотків ВВП у Скандинавії, до приблизно 15% у континентальній Європі, деякі країни Латинської Америки та країни Перської затоки. Облік офшорних активів підвищує рівень і зростання провідних акцій багатства, що спостерігаються в податкових даних, але величина ефекту відрізняється в різних країнах [9].

На сьогодні, не має жодної перспективи у подальшому розвитку офшорів, їх центрів, зон, оскільки увесь світ бореться проти цього. Подальша офшоризація – практично не просто неможлива, а й економічно не вигідна, оскільки в перспективі – це прямування до нульових податків і поглиблення сумнівності походження коштів. Для співпраці з різними міжнародними компаніями у сучасному світі бажано мати щонайкращу репутацію, яка може драматично змінитися через відкритість і швидкість поширення інформації. Репутація впливає на умови ведення бізнесу, наприклад, отримання додаткових бонусів на проведення платежів, тому для отримання конкурентних переваг бізнесу необхідно надати

якнайбільше правдивої інформації щодо себе, щоб запевнити партнера у своїй стабільності, надійності, соціальній відповідальності та подальшому співробітництву. Співпраця з офшорними зонами призведе до погіршення репутації, та відмови від подальшої співпраці потенційних партнерів та погіршення економічної ситуації компаній.

Література

1. Countering offshore tax evasion. URL: <https://www.oecd.org/ctp/exchange-of-tax-information/42469606.pdf> (Last accessed: 14.11.2022).
2. Варналій З. Офшоризація — інституціональна загроза національній економічній безпеці та державності України. Публічне управління економікою України в умовах загроз державності : матеріали круглого столу, 5 грудня 2018 року. К.: КНЕУ, 2018. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197272074.pdf> (дата звернення 14.11.2022).
3. Paying Taxes. World Bank Group and PwC. 2017. URL: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2017.pdf> (Last accessed: 15.11.2022).
4. Deloitte Corporate Tax Rates. 2017. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-corporate-tax-rates.pdf> (Last accessed: 15.11.2022).
5. Tax avoidance and offshore finance. URL: http://www.uniglobalunion.org/sites/default/files/files/news/tax_avoidance_and_offshore_finance.pdf (Last accessed: 16.11.2022).
6. Understanding financial interconnectedness. International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/100410.pdf> (Last accessed: 16.11.2022).
7. Луцишин З, Мехтієв Е. Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів. Міжнародна економічна політика. 2017. № 2 (27). С. 62-94.
8. Hendrikse, Reijer, Fernandez, Rodrigo. Offshore Finance. How Capital Rules the World. URL: https://www.researchgate.net/publication/330713868_Offshore_Finance_How_Capital_Rules_the_World (Last accessed: 16.11.2022).
9. Луцишин З., Южаніна Н., Фролова Т., Мазур М., Перебийніс Д. Сучасна офшоризація бізнесу у конструкті національної фіскальної безпеки. Міжнародна економічна політика. 2019. № 1 (30). С. 70-112.

Рудик О.Р.
к.е.н., доцент
Ревак І.О.
д.е.н., професор
Підхонний О.М.
д.е.н., професор
**Львівський національний
університет імені Івана Франка**
м. Львів, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ НА ОСНОВІ АНАЛІТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТЕОРІЇ ЗЛОЧИНІВ ТА ПОКАРАНЬ

Механізми перебігу військово-політичних конфліктів, що призвели до втрати довіри до міжнародних політичних інститутів, колективні дії та протести, економічна нерівність й інфляція в низці країн, економічні та ідеологічні проблеми є серйозною загрозою для інституційної легітимності міжнародних інституцій, а отже, можуть спричиняти зміни в рівні обходу санкцій. Важливо усвідомити, що зміни в одній системі інститутів неминуче зумовлюють зміни в інших. Теоретичні основи дослідження проблематики встановлення та обходу санкцій можна знайти у деяких широко визнаних працях економістів.

Так, засновником економічної теорії злочинів і покарань вважають лауреата Нобелівської премії Г. Беккера, який не лише вперше запропонував модель злочинної поведінки, але й обґрунтував економічне підґрунтя злочинної поведінки індивіда [1].

Перш ніж моделювати злочинну економічну поведінку в широкому розумінні, Г. Беккер дає відповідь на питання про роль економістів у дослідженні різних соціальних явищ. Варто зауважити, що економічна теорія як наука відрізняється від решти суспільних наук не стільки предметом дослідження, скільки своєрідним підходом. Під економічним підходом економісти розуміють методологію та парадигми сучасної економічної теорії, тобто сукупність методів дослідження, наукових припущень тощо.

Відповідно покарання за обхід санкцій має дві складові: по-перше, потрібно виявити цей обхід, а, по-друге, потрібно вплинути на суб'єкта, який обходить санкції. Тому поряд з первинними існують вторинні санкції, тобто санкції щодо тих осіб, які допомагають обходити первинні санкції.

Теорія злочинів і покарань обґрунтовує думку про необхідність високої ймовірності виявлення факту обходу санкцій та дієвих механізмів впливу. До того ж величина даного впливу має бути така, щоб нівелювати бажання обходити санкції.

Оскільки обхід санкцій завжди супроводжується ризиком, то за інших рівних умов, корисність від обходу буде вищою для того, хто здійснив цей обхід санкцій як суб'єкта, схильного до ризику. Натомість для суб'єкта, не схильного до ризику, ця корисність буде меншою. У відповідному аналізі можна керуватись ключовими чинниками, що впливають на поведінку злочинця: очікувана вигода від злочину, суворість судового вироку, ймовірність покарання і схильність до ризику [2].

У моделі Г. Беккера передбачається, що потенційний злочинець має лише дві альтернативи: або він вибирає злочинну кар'єру ($EU > 0$), або він залишається законослухняним громадянином ($EU < 0$). Фундаментальні постулати моделі Г. Беккера, які мають практичне значення, можна перефразувати у контексті санкційної політики наступним чином. По-перше, очікувана вигода (корисність) від обходу санкцій стимулює особу (незалежно від її схильності до ризику) до обходу санкцій, в той час як зростання очікуваних доходів від легальної діяльності (в тому числі за рахунок зниження ймовірності опинитися в становищі підсанкційного), за інших рівних умов, знижує схильність особи до підсанкційної діяльності та обходу санкцій. По-друге, схильність особи до обходу санкцій обернено залежить від очікуваної тяжкості та ймовірності покарання. По-третє, збільшення очікуваної тяжкості покарання та зростання ймовірності покарання мають різний стримуючий ефект для осіб з різною схильністю до ризику. Модель Г. Беккера демонструє, що для людей, схильних до ризику, більш вагомим стримуючим чинником є не тяжкість покарання, а його ймовірність (це припущення було підтвержене емпіричними дослідженнями). Особи, індиферентні до ризику, однаково оцінюватимуть ступінь тяжкості покарання та зростання ймовірності покарання. Особа, яка відчуває відразу до ризику, не піде на обхід санкцій, навіть якщо ймовірність викриття є низькою, а користь від обходу – високою, якщо тяжкість покарання для неї є суттєвою. Особи з таким характером можуть роками вдаватися до дрібних злочинів, але ніколи не наважаться на тяжкий злочин.

По-четверте, модель Г. Беккера підтверджує, що особи, які відчувають антипатію до ризику, досить рідко стають правопорушниками. Відтак у

суспільстві частка таких осіб становить близько 3-5 % від усього населення.

З урахуванням експериментальних досліджень та припущень Г. Беккер доходить до практично значущого висновку, що правопорушниками переважно стають особи, схильні до ризику. Тому зниженню рівня обходу санкцій більше сприятиме зростання на 1 % ймовірності покарання, а ніж збільшення на 1 % тяжкості покарання.

Для повноти висвітлення спектру базових теоретичних ідей варто зауважити, що у 1967 р. одночасно з науковими напрацюваннями Г. Беккера з'явилася стаття Т. Шеллінга «Економічний аналіз і організована злочинність», яка стала пілотною в серії досліджень тіньової економіки [3]. Ключова ідея цієї статті полягає в тому, що автор доказово виразив ідею про те, що у злочинному світі раціональними є не лише дії конкретних злочинців, а й уся система кримінального бізнесу. Відповідно системи обходу міжнародних санкцій також варто аналізувати через призму раціональності поведінки суб'єктів, які ведуть підсанкційну діяльність та обходять санкції. Накладення санкцій має здійснюватися з урахуванням ймовірності виявлення їх обходу.

Попри значне емоційне навантаження військово-політичної тематики, важливо відзначити, що Г. Беккер вперше серед науковців-кримінологів висунув та обґрунтував гіпотезу про раціональність поведінки злочинців та спростував усталену тезу про однозначно ірраціональну та аморальну поведінку порушників закону, що можна застосувати і в аналізі діяльності міжнародних агресорів, не вважаючи їх діяльність такою, що має виключно імпульсивний чи ідеологічний характер. Продуктивною є його думка, що «високоморальна» поведінка індивідів, не схильних до правопорушень, теж зумовлюється раціональністю їхнього вибору. Іншими словами, люди умовно поділяються не на «свідомих» і «несвідомих», а на тих, кому умовно вигідно бути законослухняним, або умовно вигідно порушити закон.

Відповідно адекватна санкційна політика, забезпечена дієвими механізмами контролю за дотриманням міжнародних санкцій, є стратегічно важливим чинником підтримання миру та стабільності в світі. Реалізація загальної стратегії у сфері міжнародних санкцій визначається здатністю розв'язувати широке коло пошуково-аналітичних завдань тактичного характеру з виявлення конкретних фактів обходу санкцій. Це є міждисциплінарною задачею, розв'язання якої потребує об'єднання зусиль фахівців із різних галузей науки та практики.

Література

1. Becker Gary S. Crime and Punishment: An Economic Approach. Journal of Political Economy. 1968-03. Т. 76, Vol. 2. Pp. 169–217.
2. Ревак І.О. Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави: колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. І.О. Ревак. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
3. Schelling, T. 1967. [1973] Economic analysis and organized crime. In J. Conklin, ed. The crime establishment: Organized crime and American Society. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, Pp. 75-103.

References

1. Becker Gary S. Crime and Punishment: An Economic Approach. Journal of Political Economy. 1968-03. Т. 76, Vol. 2. Pp. 169–217.
2. Revak I.O. Legalization of the economy in ensuring economic security business entities and the state: a collective monograph. Lviv: SPOLOM, 2021. 240 p.
3. Schelling, T. 1967. [1973] Economic analysis and organized crime. In J. Conklin, ed. The crime establishment: Organized crime and American Society. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, Pp. 75-103.

Рудь О.О.
здобувач вищої освіти
Насипайко Д.С.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Міграційні процеси у сучасних умовах глобальної економіки та заростання мобільності населення є вкрай актуальним об'єктом наукових та прикладних досліджень, що вимагає якісного теоретичного та методичного супроводу. Високий рівень динамічності змін та мінливість соціально-економічного середовища сучасності зумовлюють потребу у перегляді актуальних підходів до державної міграційної політики із врахуванням впливу на соціально-економічний розвиток у країнах з різним рівнем соціально-економічним устроєм.

Як зазначається у дослідженні Бортника Н. П. та Мороза Н. С. [1, с. 9], поняття міграції та міграційних процесів є одним із основоположних у науковій сфері досліджень міграційних потоків, які нині являють собою комплексні дослідження кількісних та якісних характеристик міграції та всіх пов'язаних з нею процесів.

Міжнародний рух робочої сили у контексті розвитку глобальної економіки фактично підпорядковується тим самим науковим законам, що і рух товарів, оскільки її потрібно розглядати як специфічний товар, за допомогою якого фактично виготовляються споживчі товари та послуги. Крупка Л. [2] доводить, що міжнародний рух факторів виробництва (і, зокрема, робочої сили) доцільно аналізувати розглядаючи зміни, що відбуваються після формування міжнародних економічних відносин, у світі, що економічно роз'єднаний. Він пропонує модель глобалізації на основі того, що держави, між якими формуються МЕВ, володіють тотожними технологіями в умовах різного співвідношення факторів: робочої сили та землі. Якщо одна держава є праценадлишковою, то на її підприємствах працівники будуть отримувати меншу винагороду за свою працю, ніж закордоном, а плата за використання земельних ресурсів навпаки буде більшою. Таким чином, робоча сила буде тяжіти до зарубіжного ринку праці, а іноземні власники земельних угідь будуть мати бажання володіти землею у праценадлишковій країні. Отже, напрям руху робочої сили буде визначатись різницею у рівнях забезпечення ресурсами певного регіону. Поряд із цим, саме переміщення мобільних географічно факторів виробництва може змінювати сукупний рівень продуктивності праці, що властива економічному ландшафту певної території. Це такою ж мірою стосується як робочої сили, так і капіталу, які у результаті процесів інституціоналізації мають різну міру мобільності.

Зважаючи на те, що базовою характеристикою міграційних процесів є їх етапи, доцільно розглянути їх типові схеми, що є актуальними для обґрунтування методів та моделей державної політики регулювання у цій сфері для українського суспільства. Оскільки міграційні процеси включають формування міграційного потенціалу, то першою типовою схемою є «нереалізований міграційний процес» (рис. 1а). Це пояснюється тим, що потенційний мігрант здійснив ряд дій (вивчення можливостей, збір інформації), що не перетворили його підготовчі дії до міграції у реальні просторові переміщення. Причинами цього можуть бути особистісні чинники, що пов'язані із ціннісним відмежуванням чи впливом наближеного соціального оточення.



Рис. 1. Типові схеми погашених та нереалізованих процесів трудової міграції

Джерело: побудовано на основі [3, с. 66-68]

«Міграційний процес нівельований (погашений)» (рис. 1б) означає, що потенційні мігранти вчиняли дії щодо збору інформації про можливість трудової міграції, однак з боку (органів місцевої чи державної влади) відбувались заходи, що спрямовані на заборону або ж стримування переміщень трудових ресурсів (протидія міграційним втратам). Стримувальними заходами можуть бути: підвищення стандартів соціального характеру (наприклад, щодо оплати праці), покращення умов кредитування, створення нових робочих місць, соціального захисту тощо. При цьому громадяни приймають рішення, що внаслідок переміщення можливі ризики не будуть у достатній мірі компенсовані.

На думку Садової У.Я. [4, с. 152-153], інтеграція мігрантів у приймаюче суспільство здебільшого має наслідком їх поступову асиміляцію. За визначенням Міжнародної організації міграції (МОМ), асиміляція передбачає, що мігранти приймають мову, традиції, цінності, норми поведінки у приймаючому суспільстві, що цілісно призводить до змін свідомості приналежності, процесів злиття культур, що характерне для таких країн як Австралія, США та Канада [5, с. 56]. При цьому відбувається «акультурація», тобто злиття культур. Підтримка політики акультурації в приймаючих країнах обумовлена їх високим рівнем демократичності, відкритості, толерантності, прагнення до сприяння натуралізації мігрантів та збереження соціальної згуртованості [6]. Здебільшого до таких заходів вдаються держави, які використовують у своїй міграційній політиці селективний підхід до регулювання міграційних процесів та перебувають у деяких випадках в умовах демографічної кризи.

Як зазначає Шапоренко О.І. [7, с. 254], частиною реінтеграції є регульований зворотній міграційний процес. Реінтеграція базується на залученні мігрантів після повернення в економічне, соціальне і культурне життя і є складним процесом, який доцільно оцінювати на сімейному, індивідуальному, громадському, суспільному та економічному рівнях [8, с. 4]. Зворотній міграційний процес може бути як регульованим, так і добровільним (у випадку безуспішної адаптації або недосягнення визначених цілей (отримання знань, досвіду чи певної суми доходу,)), а також примусовим, якщо держави приймаючого суспільства здійснюють заходи вимушеного характеру.

Смалійчук Г.В. [9, с. 75] доводить, що поширеною сучасною та актуальною схемою міграційних процесів є реверсна міграція. Причиною реверсних міграційних процесів є цільове стимулювання рееміграції, що, як правило, після міграційної хвилі, обмежені у часі та супроводжуються використанням дієвих інструментів стимуляції, наприклад потужної урядової програми рееміграції, спрямованою на всіх мігрантів або громадян, що відповідають певним критеріям – економічної активності, віку, кваліфікації, готовності інвестувати в бізнес, професії тощо.

Таким чином, міграційні процеси є одним з основних понять міжнародного ринку трудових ресурсів, дослідження яких передбачають застосування комплексного підходу. Однією із головних ознак міграційних процесів є наявність певних етапів їх реалізації та структура. Характер перебігу міграційних процесів визначає їх наслідковість, оцінювання якої потрібно проводити як на рівні держави, регіону чи населеного пункту, так і на індивідуальному рівні. Міграційний процес є динамічною категорією, тому його потрібно досліджувати з точки зору визначення етапів їх формування та розвитку. Це дозволить обґрунтовувати пріоритети ефективної міграційної політики в частині їх регулювання у невід’ємному взаємозв’язку з умовами соціального та економічного середовища.

Література

1. Бортник Н.П., Мороз Н.С. Міграціологія як наука про кількісно-якісні показники міграції населення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 850. С. 9–15.
2. Крупка Л. Трудова міграція як індикатор соціального, економічного та політичного життя України. Демократичне врядування. 2008. Вип. 1. URL: <http://zvukraine.lviv.mobi/?p=3303>.
3. Поліщук В. В. Напрями державного регулювання міграційних процесів у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. Підприємництво і торгівля:

тенденції розвитку. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 травня 2021, м. Одеса). Одеса : ОНП. С. 122–124.

4. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 263 с.

5. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ : БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.

6. Maehler B. D., Weinmann M., Hanke K. Acculturation and Naturalization: Insights From Representative and Longitudinal Migration Studies in Germany. *Front Psychol.* 2019. № 10:1160. P. 501–519.

7. Шапоренко О. І. Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. *Право та державне управління.* 2019. № 2(35). Том 2. С. 252–257.

8. Wickramasekara P. Effective return and reintegration of migrant workers with special focus on ASEAN Member States. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/publication/wcms_733917.pdf.

9. Смалійчук Г. В. Зовнішня трудова міграція населення України та її вплив на трансформацію ринку праці : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Київ, 2018. 305 с.

Салтан В.Л.
здобувач вищої освіти

Бабець І.Г.
д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН СВІТУ

На Всесвітньому продовольчому саміті 1996 р. було сформульовано таке визначення: «Продовольча безпека існує, коли всі люди в будь-який час мають фізичний і економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, яка відповідає їхнім харчовим потребам і харчовим перевагам для активного та здорового життя» [1].

Це визначення підкреслює важливість доступності продовольства, використання та стабільності для продовольчої безпеки. Це означає, що і фінансові, і природні ресурси, і здатність людини споживати їжу разом визначають доступ до їжі та право на неї. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, «сєнс продовольчої безпеки полягає у забезпеченні постійного фізичного і економічного доступу усіх людей до отримання достатньої кількості їжі для здорового та активного життя,

можливості застосування стійких і безпечних способів виробництва та розповсюдження їжі» [1].

Забезпеченість країни продовольством визначається фактичною фізичною наявністю продовольства на певній території, що досягається за допомогою внутрішнього виробництва, вигідного імпорту та продовольчої допомоги (рис. 1). Стан забезпечення продовольством може бути агрегованим на рівні громади, району, національному чи регіональному рівні, і зазвичай визначається такими факторами, як: «наявність факторних умов (кліматичні, природні та технологічні ресурси) для забезпечення власного виробництва продуктів харчування; можливість імпорту продуктів, які не виготовляються в країні; запас продовольства, що зберігається в державних резервах і у трейдерів; кількість продовольства, що постачається урядом та організаціями продовольчої допомоги» [2].

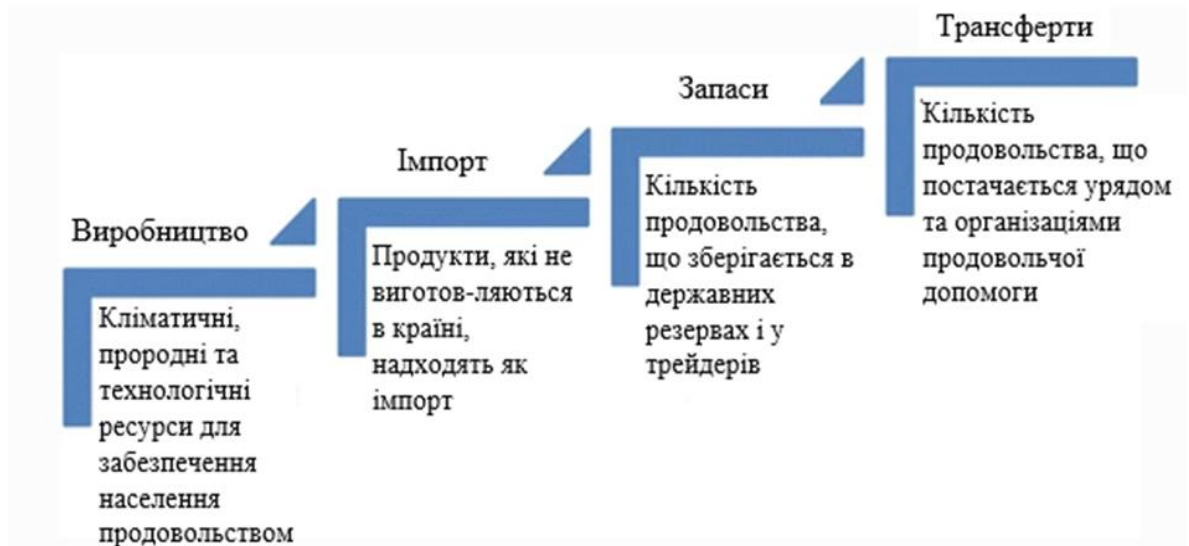


Рис. 1. Фактори, що визначають продовольчу безпеку

Джерело: [3]

У науковій літературі виділяють три рівні продовольчої безпеки: (а) рівень домогосподарств; (б) субнаціональний рівень; (с) національний рівень. На рівні домогосподарств продовольча безпека є на належному рівні, якщо наявна кількість продовольства достатньою мірою задовольняє мінімальні харчові потреби всіх членів домогосподарства, хоча це може впливати на багато змінних, таких як кінцеве виробництво продуктів харчування, праця, земля, соціальні відносини та багато інших. Продовольча безпека субнаціонального рівня означає гарантію наявності достатньої кількості їжі для задоволення потреб у харчуванні та

споживанні усіх родин. Національний рівень продовольчої безпеки стосується задовільного виробництва та імпорту харчових продуктів на державному рівні [4].

Серед найпотужніших загроз виділяють конфлікти, зміни клімату та COVID-19 – «три С», які можуть нівелювати будь-який прогрес, досягнутий у боротьбі з голодом за останні роки. Вчені наголошують, що наслідки зміни клімату стають дедалі очевиднішими [5] і негативно впливають на продовольчу безпеку, але «світ не розробив повністю ефективного механізму, щоб уповільнити, а тим більше повернути назад ці процеси» [6].

Пандемія COVID-19, яка поширювалася в різних частинах світу упродовж 2020-2021 рр., показала, наскільки країни вразливі до глобальної загрози та пов'язаних з нею наслідків для здоров'я людей та економіки. В результаті дії цих загроз, а також низки основних факторів, таких як бідність, нерівність, нестабільність продовольчих систем, відсутність інвестицій у сільське господарство та розвиток сільських районів, неадекватність систем соціального захисту та погане управління, прогрес у боротьбі з голодом опинився під загрозою зупинки та навіть повернення до попередніх найгірших сценаріїв. Саме в цьому негативному контексті ситуація з голодом розвивається у світі загалом, у глобальних регіонах та в окремих країнах.

Дослідження фахівців відповідних міжнародних організацій вказують на поточні невдачі в боротьбі з голодом і подальше загострення проблеми продовольчої безпеки. Хоча динаміка зміни глобального індексу голоду свідчить про зменшення рівня голоду в світі починаючи з 2000 року, прогрес у подоланні продовольчої кризи уповільнюється. У той час, як у період між 2006 р. і 2012 р. світовий показник ГНІ знизився на 4,7 пункти (з 25,1 до 20,4), починаючи з 2012 р. до 2020 р. значення індексу зменшилося лише на 2,5 пункти.

Після десятиліть зниження показник глобальної поширеності недоїдання збільшується, що може бути причиною зміни інших показників голоду. І в Африці на південь від Сахари, і в Південній Азії голод є серйозною проблемою. Африка на південь від Сахари має найвищі показники недоїдання, відставання в рості та дитячої смертності серед усіх регіонів світу. Високий рівень голоду в Південній Азії в основному зумовлений недоїданням дітей, особливо якщо враховувати виснаження дітей. У регіонах Європи та Центральної Азії, Латинської Америки та

Карибського басейну, Східної та Південно-Східної Азії, Західної Азії та Північної Африки рівень голоду є низьким або помірним.

Інтенсивність реалізації програм щодо боротьби з голодом небезпечно сповільнюється. Згідно з поточними прогнозами GHI, «світ загалом - і 47 країн зокрема - не зможуть досягнути низького рівня голоду до 2030 р.» [7]. З цих країн 28 - розташовані в Африці на південь від Сахари, а решта країн розташовані у Південній Азії, Західній Азії та Північній Африці, Східній та Південно-Східній Азії, Латинській Америці та Карибському басейні. Останні прогнози Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) підтверджують ці висновки: «беручи до уваги наслідки пандемії COVID-19, прогнозується, що 657 млн людей (майже 8% населення світу) недоїдатимуть у 2030 р. - приблизно на 30 млн більше, ніж якби пандемії не було» [8].

Глобальною проблемою, яка безпосередньо пов'язана з продовольчою безпекою, залишається низький рівень досягнення цілей сталого розвитку щодо забезпечення належного рівня дитячого харчування. «Лише 25% усіх країн на шляху до досягнення цієї мети скоротити вдвічі кількість дітей, які відстають в рості, до 2030 р., і лише 28% країн в даний час знаходяться на шляху до досягнення мети скоротити дитячі втрати до 3% та підтримувати їх на цьому рівні» [9]. Останні прогнози щодо дитячої смертності показують, що «53 країни повинні прискорити прогрес, якщо вони хочуть досягти цілі сталого розвитку щодо зниження рівня смертності дітей віком до п'яти років до 2,5% або менше до 2030 р.» [10].

У Латинській Америці та Карибському басейні, де показник глобального індексу голоду у 2021 р. класифікується як низький, є єдиним регіоном, у якому цей індекс незначно підвищився - з 8,5 у 2012 р. до 8,7 у 2021 р., проте загострилася проблема недоїдання. «Після багатьох років спаду поширеність недоїдання в регіоні зросла з 5,7% в 2013–2015 рр. до 7,7% в 2018–2020 рр.» [11]. Показники дитячого недоїдання та дитячої смертності повільно знижуються, але без істотних постійних зусиль, спрямованих на підтримку харчування та здоров'я дітей, збільшення поширеності недоїдання може призвести до подальшого погіршення продовольчої безпеки в регіоні.

Показник глобального індексу голоду для Східної та Південно-Східної Азії у 2021 р. є низьким і має тенденцію до зниження, але подальший аналіз його значень за країнами регіону виявляє істотну субрегіональну нерівність. Ситуація з харчуванням дітей у Східній Азії набагато краща, ніж у Південно-Східній Азії. Наприклад, у 2020 р. «втрата дітей становила

8,2% в Південно-Східній Азії та лише 1,7% у Східній Азії». Подібним чином «відставання у розвитку дітей становило 27,4% в Південно-Східній Азії порівняно з лише 4,9% в Східній Азії» [12]. Хоча регіональні групи використовуються для вивчення загальних тенденцій, такий вид дезагрегації на субрегіональному рівні також є важливим, як і дезагрегація на рівні країни та субнаціональних рівнях.

Європа та Центральна Азія мають найнижчий серед усіх регіонів показник глобального індексу голоду в 2021 р. – 6,5 проти 7,6 у 2012 р. Незважаючи на те, що показники ГНІ є відносно хорошими, Європа та Центральна Азія є перехідним регіоном із все ще слабким станом продовольчої безпеки. Поширеність помірної або серйозної проблеми продовольчої безпеки у Східній Європі - альтернативний показник продовольчої безпеки, розроблений FAO - зросла з 10,4% в 2019 р. до 14,8% в 2020 р. Тим часом у Центральній Азії поширеність помірної або серйозної проблеми продовольчої безпеки зросла з 13,2% до 18,0% в цей період [11]. Таке зростання відображає вплив, який пандемія COVID-19 і пов'язані з нею карантинні заходи чинили на населення цих регіонів, і вказує на потребу розробки та реалізації програм щодо посилення продовольчої безпеки під час економічних криз, навіть у регіонах з відносно низьким рівнем голоду.

Література

1. World food summit: basic information. URL: www.who.int/gho/mdg/poverty_hunger/underweight/en/
2. Disappearing food: how big are postharvest losses? URL: www.nzdl.org/gsdllmod.
3. Shaheen, S., Ahmad, M., Haroon, N. (2017). Food Security: A Global Problem. In: Edible Wild Plants: An alternative approach to food security. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-63037-3_1.
4. Scholes J. Food security and sustainability - can we avert a food crisis? URL: https://www.cigionline.org/sites/default/files/the_global_food_crisis.pdf.
5. Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, et al. Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 2021.
6. Raiser, K., U. Kornek, C. Flachsland, and W. F. Lamb. “Is the Paris Agreement Effective? A Systematic Map of the Evidence.” Environmental Research Letters. 2020. №15 (8). 083006.
7. Global, Regional, and National Trends - Global Hunger Index (GHI) - peer-reviewed annual publication designed to comprehensively measure and track hunger at the global, regional, and country levels. URL: <https://www.globalhungerindex.org/trends.html>.

8. The State of Food Security and Nutrition in the World 2021: Transforming Food Systems for Food Security, Improved Nutrition and Affordable Healthy Diets for All. Rome: FAO. URL: <https://doi.org/10.4060/cb4474en>.
9. Asia and the Pacific Regional Overview of Food Security and Nutrition 2020: Maternal and Child Diets at the Heart of Improving Nutrition. Bangkok: FAO. URL: www.unicef.org/eap/media/7616/file/Asia%20and%20the%20Pacific%20Regional%20Overview%20of%20Food%20Security%20and%20Nutrition%202020.pdf.
10. Is and Trends in Child Mortality: Report 2020. New York: UNICEF. UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation. URL: childmortality.org/reports.
11. Suite of Food Security Indicators. Accessed July 12, 2021. URL: www.fao.org/faostat/en/#data/FS.
12. Joint Child Malnutrition Estimates. 2021. URL: <https://data.unicef.org/resources/dataset/malnutrition-data/>.

Синюра-Ростун Н.Р.
к.е.н., с.н.с.
Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долішнього НАН України
м. Львів, Україна

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ЕНДОГЕННОГО РОЗВИТКУ

Сектор енергетики в умовах війни отримав нове стратегічне значення у сфері безпеки та стабільності не лише для України, але і для країн ЄС. Одним із напрямів інтеграції України та ЄС було визначено інтеграцію у енергетичному секторі («енергетичний безвіз»). Початок синхронізації України із електричною мережею ЄС відбувся 24.02.2022 р. та успішно завершився 16.03.2022 р., на рік раніше від запланованого терміну. Українська енергетична система синхронізувалася з енергомережею континентальної Європи ENTSO-E. Перевагами приєднання до європейської енергомережі стали:

- більша стабільність та стійкість – можливість отримання електроенергії та збереження системи навіть у випадку подальших пошкоджень енергетичної інфраструктури внаслідок військових дій.
- Вхідження до єдиного енергетичного простору та остаточне розірвання зв'язків із Росією та Білоруссю, який вимушено зберігався з часів СРСР.
- Збільшення пропускної здатності мереж між Європою та Україною до 5 ГВт (попередній становив 3 ГВт), зменшення собівартості

виробництва електроенергії за рахунок більш економічного використання генеруючих потужностей [1].

- Об'єднання енергосистем це перший крок до створення спільного енергетичного ринку, а відтак отримання економічного ефекту від торгівлі електроенергією. Можливість продавати енергію з усієї території України до країн ENTSO-E покращить роботу національної генерації (особливо у енергопрофіцитні періоди із надлишком електроенергії, що не споживається в Україні та можливістю її продажу із подальшим розвантаженням через балансові обмеження, у тому числі для атомних енергоблоків). Можливість згладжування піків енергоспоживання, що дає дозволяє здійснювати купівлю/продаж електроенергії за вигідними цінами [2]. Станом на 14.09.2022 р. Об'єднаною енергосистемою України було експортовано 705 МВт год електроенергії до країн ЄС, зокрема через Польщу (210 МВт год), Молдову (195 МВт год), Словаччину та Румунію (по 150 МВт год)[3]. Загалом, за перше півріччя 2022 року Україна збільшила виторг від експорту електроенергії на 61,76 млн дол США – до 169,9 млн дол США, що в 1,6 раза більше, ніж за аналогічний період 2021 року[4]. До кінця 2022 р. планувалося збільшити експорту потужність до 2000 МВт, що при збереженні поточного рівня цін, дозволило б експортувати електроенергії щомісячно на 600 млн дол США або на 7,2 млрд дол США на рік [5], для порівняння дохід від транзиту російського газу складає 1,2 млрд дол США. Відтак, експорт електроенергії посів друге місце у платіжному балансі держави після сільгосппродукції.

- Стимул для розвитку відновлюваної енергетики та можливість залучення європейських інвестицій у будівництво інфраструктури зеленого енергетичного комплексу (сонячних, вітрових електростанцій тощо), із подальшою купівлею зеленої електричної енергії, що буде особливо важливим у період післявоєнного відновлення енергетичного сектору.

Можливості, які отримала Україна від приєднання до європейської енергетичної системи, дестабілізуються зі сторони держави-агресора. Пошкодження та руйнування енергетичного сектору стало одним із напрямів війни, що ведеться проти України. Регулярні обстріли енергетичної інфраструктури в усіх регіонах держави покликані дестабілізувати ситуацію у економічній площині, посіяти панічні настрої у суспільстві. Збитки завдані енергетичній системі України станом на 05.09.2022 р. оцінювалися у 1,8 млрд дол США, це лише прямі втрати, непрямі втрати склали 11,6 млрд дол США, а загальна потреба у

відновленні галузі становила понад 3,5 млрд дол США[7]. Внаслідок масованих ракетних атак по енергосистемі України що відбулися у жовтні 2022 р. відбулася вимушена зупинка експорту електроенергії, оскільки було знищено 30% енергетичної інфраструктури.

Наразі державі вдається тримати ситуацію під контролем, де це можливо, та ліквідувати/стабілізувати наслідки пошкоджень максимально швидко, однак енергетичний сектор продовжує залишатися найбільш вразливим, що негативно впливає на ендогенний розвиток дестабілізуючи виробничі процеси у регіонах. При цьому загрози мають масштаби не лише локального, а й глобального значення. У березні 2022 р. найбільша у Європі Запорізька атомна електростанція була захоплена військовими Російської Федерації. Метою військового захоплення Росією ЗАЕС стало її подальше відключення від енергетичної системи України та ядерний шантаж не лише прилеглих до АЕС регіонів України, а усього європейського континенту. Своїми діями Росія домагається порушення енергетичного балансу та енергетичної безпеки України, а відтак зниження експортних можливостей в енергетиці. Окрім 6 ГВт Запорізької АЕС Україна втратила Каховську ГЕС, Запорізьку ТЕС, Вуглегірську, Луганську, Слов'янську ТЕЦ (на окупованих територіях), що загалом складає біля 10 ГВт[8]. Для прикладу пікове споживання електроенергії у 2021 р. становило 25-27 ГВт, відтак втрата енергетичних потужностей знижує можливості експорту до країн ЄС в зимовий період, оскільки в опалювальний сезон необхідно забезпечити власне споживання.

Внаслідок військових дій найбільших руйнувань зазнав сектор відновлюваної енергетики, що зумовлено географічними особливостями його локалізації, відтак припинило роботу понад 70% вітрових електростанцій, пошкоджено близько 50% промислових сонячних електростанцій, а їх генерація знизилась на 40%, зруйновано 10 – 15 % встановлених потужностей біоенергетики.

Стабільна та безперебійна робота енергетичної системи України є передумовою ендогенного розвитку економіки регіонів і держави загалом. Післявоєнне відновлення енергетичного сектору держави повинно відбуватися на засадах зеленої енергетики, що дозволить посилити енергонезалежність регіонів та стимулювати їх ендогенний потенціал.

Література

1. Міністерство енергетики України: веб-сайт. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article;jsessionid=3AD98A4FF89982CCE4C2CC865E47B13F.app1?art_id=245641854&cat_id=35109

2. Галущенко Г. Енергетичний безвіз. Єдиним фронтом з Європою. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/19/684314/>.
3. Укренерго: веб-сайт. URL: <https://ua.energy/>.
4. Україні дозволили збільшити експорт електроенергії до ЄС. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/09/05/91708667/>.
5. Орел І. Україна може заробляти на експорті енергії більше, ніж на транзиті газу, але заважає Угорщина. Чи вдасться зламати супротив? URL: <https://forbes.ua/money/ukraina-mozhe-zaroblyati-na-eksporti-energii-bilshe-nizh-na-tranziti-gazu-ale-zavazhae-ugorshchina-chi-vdastsya-zlamati-suprotiv-23092022-8527>.
6. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/>.
7. Ткачук Я. Окупація ЗАЕС: ядерний шантаж РФ, загроза експорту і складна зима. URL: <https://kosatka.media/uk/category/blog/news/okkupaciya-zaes-yadernyy-shantazh-rf-ugroza-eksporta-i-slozhnaya-zima>.

References

1. Ministry of Energy of Ukraine: website. Available at: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article;jsessionid=3AD98A4FF89982CCE4C2CC865E47B13F.app1?art_id=245641854&cat_id=35109
2. Galushchenko G. Energy visa-free. A united front with Europe. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/19/684314/>.
3. Ukrenergo: website. Available at: <https://ua.energy/>.
4. Ukraine was allowed to increase electricity exports to the EU. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2022/09/05/91708667/>.
5. Orel I. Ukraine can earn more from energy exports than from gas transit, but Hungary stands in the way. Will it be possible to break the resistance? Available at: <https://forbes.ua/money/ukraina-mozhe-zaroblyati-na-eksporti-energii-bilshe-nizh-na-tranziti-gazu-ale-zavazhae-ugorshchina-chi-vdastsya-zlamati-suprotiv-23092022-8527>.
6. The total amount of direct infrastructure damage increased to \$114.5 billion. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-billion/>.
7. Tkachuk Ya. The occupation of the ZNPP: nuclear blackmail of the Russian Federation, the threat of exports and a difficult winter. Available at: <https://kosatka.media/uk/category/blog/news/okkupaciya-zaes-yadernyy-shantazh-rf-ugroza-eksporta-i-slozhnaya-zima>.

Соколовська О.М.
к.філ.н.

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ЄВРОПЕЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОСИЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ

Європейська цивілізація яка сформована на ліберальній системі економіки та демократичних засадах суспільства спонукає до розвитку процесів міжнародної міграції.

Лібералізація економік на глобальному рівні, посилення взаємозалежності країн, розвиток транспортної інфраструктури, поглиблення нерівності доходів і демографічних диспропорцій в усьому світі створили передумови до збільшення міграційних потоків. Сучасна геополітична напруженість і екологічні кризи в окремих регіонах світу спричинили локальні потоки мігрантів. За період 1970-2005 рр. кількість міжнародних мігрантів зросла більш ніж удвічі, з 81,3 млн. до 190,6 млн. осіб [1]. Тим не менш, враховуючи високі темпи зростання населення, частка міжнародних мігрантів у світовому населенні за цей період зросла лише з 2,5% до 3,0%.

Найбільш значні зміни проявляються у структурі, орієнтації та динаміці міжнародних міграційних потоків [2; 3]. У зв'язку з модернізацією суспільств, еволюцією статусу жінки та новими сімейними стратегіями виживання та прагненням покращити якість життя збільшилася частка жінок-мігрантів в загальних обсягах переміщених осіб. В результаті глобальної інтеграції національних економік, поряд із традиційними моделями міграції, з'явилися нові категорії мігрантів: студенти, бізнесмени, агенти транснаціональних корпорацій, пенсіонери [4].

Згідно з визначенням, міграція – це «реакція на зміни умов життя, викликані зростанням населення, розвитком виробництва і торгівлі, формуванням країн, держав, націй, кліматичними умовами, а також насильницькими причинами, такими як війни» [5].

Міграція передбачає постійний або тимчасовий (періодичний) від'їзд окремих осіб або більших груп людей або навіть цілих суспільств з місць постійного (попереднього) проживання та переселення в інше місце [6, с. 11]. Згідно з іншим визначенням, міграція – це відносно постійне переміщення групи людей, відомих як мігранти, з одного місця

географічного простору в інше, якому передуює прийняття мігрантами рішень на основі ієрархічної системи цінностей і цілей [7].

Відповідно до цього міграцію породжує не просто фінансовий інтерес. Дослідники також розрізняють тимчасову та постійну трудову міграцію [8]. Початкові причини, що викликають зазначені види міграції, подібні. Проте, динаміка цих міграційних потоків в часі відрізняється, що в основному можна пояснити неекономічними особливостями. У міру зміни обставин населення мігрує. Якщо умови національного ринку праці змінюються, робоча сила відповідно мігрує за кордон [9]. Крім того, додатковими чинниками, що викликають міграційні потоки, «є соціальні мережі, культурне походження, психологічні фактори, етнічна приналежність та соціальний капітал» [10]. Перераховані фактори є довготривалими внутрішніми чинниками, що впливають на міграцію.

У країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) моделі міграції в основному пояснюються етнічною приналежністю [11]. Після зміни авторитарних режимів на демократичні системи в колишніх соціалістичних країнах «населення отримало свободу вибору і можливість пошуку кращих умов життя деінде» [12]. Проте, «незважаючи на економічні та соціальні умови, запропоновані приймаючими країнами, вони зазвичай повертаються до своїх домівок через певний час» [13]. Це свідчить про те, що економічні мотиви не завжди є домінуючими.

У цьому контексті джерела міграційних потоків також диверсифікувалися. Тридцять років тому міжнародна міграція в основному відбувалася з таких причин:

1) колоніальна або постколоніальна залежність країн (алжирська міграція до Франції; переміщення пуерториканців до США; індійське та пакистанське поселення у Великій Британії; міграція жителів Західної Африки до Франції та Великобританії; Суринамська міграція до Нідерландів);

2) пошук роботи (турецькі гастарбайтери у Німеччині; Мексиканські Braceros у США);

3) міграція біженців часів холодної війни з Радянського Союзу, Центральної та Східної Європи та «гарячих точок» Третього світу, таких як Куба чи В'єтнам [2].

Сьогодні розвиток нових категорій мігрантів разом із незадокументованою міграцією пояснює той факт, що мігранти в постіндустріальних суспільствах прибувають з усього світу. Мігранти дедалі частіше прямують до найзаможніших регіонів світу, оскільки

переважна більшість із них переїжджає у пошуках кращих економічних можливостей. До Північної Америки, Європи та Австралії надходила основна частина міжнародних мігрантів у 1990-х роках, і в цих трьох регіонах у 2000 р. було сконцентровано 56% усіх міжнародних мігрантів, згідно з даними ООН [1]. Імміграція також є демографічною необхідністю для західних суспільств із низьким рівнем народжуваності, при цьому рівень чистої міграції вдвічі перевищує рівень природного приросту – 2,2 на тисячу проти 1,2 на тисячу між 1995 і 2000 роками [14, с. 8].

У 2019 році в Європі проживало 82,3 млн. мігрантів, що становило 11% населення континенту, у країнах ЦСЄ цей показник знаходився в межах 6-20% [15]. Балканські країни найбільше страждають від еміграції та зменшення населення, тоді як Центральна Європа та Скандинавія мають позитивний «міграційний баланс» [16]. Оскільки Шенгенська угода надала вільне пересування робочої сили, відбувається переміщення населення з країн Східної та Південної Європи до західних та північних регіонів континенту. Економічно процвітаючі країни мають кращі показники міграційного складу, тоді як помірно розвинені пострадянські країни асоціюються з найнижчими показниками.

Найпопулярнішими напрямками для мігрантів є Франція, Німеччина та Велика Британія, але це «не вирішило проблему насичення ринку праці робочою силою, що обумовлено складністю отримання громадянства в цих країнах навіть для мігрантів другого чи третього покоління» [17]. Через цей «дискримінаційний тиск люди зрештою повертаються до своїх домівок» [18]. Крім цього, «незважаючи на наднаціональну правову базу ЄС, національні адміністрації держав-членів намагаються запобігти «зловживанню соціальними виплатами» мігрантами» [19]. При цьому, «заходи з депортації робітників-іммігрантів поширювалися разом зі зростанням рівня безробіття внаслідок фінансової кризи» [20] і під час нафтової кризи в 1970-х роках [19]. Для людей з політично нестабільним минулим політичний фактор міграції є більш актуальним, ніж економічні умови, що підтверджено результатами аналізу цілей мігрантів з Польщі та колишньої Югославії в минулому столітті [21]. Трудові мігранти, як правило, мають високу кваліфікацію [22] і працюють у висококваліфікованих та високооплачуваних сферах економіки, що обумовлює певну залежність економіки приймаючої країни від їх праці.

Тим часом з'явилися нові напрямки імміграції, і потоки південь-південь майже такі ж великі, як і потоки південь-північ. Економіки нових індустріальних країн Східної та Південно-Східної Азії, а нещодавно

Перської затоки та Південно-Західної Європи, що розвиваються, також змушені були вдатися до заохочення трудових мігрантів, щоб забезпечити економічне зростання. Багато колишніх країн еміграції нещодавно стали країнами імміграції, і зараз багато суспільств відчувають одночасний приплив і відтік людей. Отже, у багатьох країнах виникли нові виклики для соціальної згуртованості, які дедалі більше переплітаються з глобальними геополітичними проблемами. Спадщина трансатлантичного рабства в «расових» відносинах, постколоніальні проблеми та місце ісламу в західних суспільствах постають як локальні проблеми, які мають важливий вплив на сферу міжнародних відносин [23].

Отже, міграційні потоки можуть становити як непрямую, так і пряму загрозу для окремих країн або цілих регіонів. У контексті сучасних міграційних потоків серед основних загроз, з якими стикаються європейські країни, є: тероризм, організована злочинність, політичний екстремізм, кризи, які можуть призвести до послаблення або руйнування соціальних зв'язків, нелегальна міграція. Терористичні атаки, заворушення та зростання соціальної напруги між корінними жителями Європи та мусульманами, підживлювані націоналістичними настроями, призводять до зростання соціального опору подальшій імміграції.

Література

1. UNHCR. The state of the world's refugees: Human displacement in the new millennium. Oxford: Oxford University Press, 2006.
2. Penninx, Rinus, M. Berger & Karen Kraal (eds.). The dynamics of international migration and settlement in Europe: A state of the art. Amsterdam: IMISCOE-AUP Joint Studies Series, 2006.
3. Castles, Stephen & Mark J. Miller (2003), The age of migration: International population movements in the modern world. London: Macmillan [3rd edition], 2003.
4. World migration 2003: Managing migration: Challenges and responses for people on the move, IOM World Migration Report Series, No. 2. Geneva: International Organisation for Migration, 2003.
5. Grenčíková, A., Skačkauskienė, I., & Španková, J. The features of labour emigration from the Slovak Republic. Business: Theory and Practice. 2018. №19. Pp. 271-277.
6. Kraszewski M. Typologia migracji / Migracje – Europa – Polska: eds. W. Burszta, J. Serwański, Poznań: Zakład Badań Narodowościowych PAN, 2003.
7. Grenda B. The Impact of Migration-Related Threats on the Security of European Countries. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. 2017. T. 72. №1. Pp. 199-212.
8. Baršova, A. & Barša, P. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. [Immigration and a liberal state. Immigration and

integration policies in the USA, Western Europe and the Czech Republic.] Brno: Medzinarodni politologicky ustav. 2005.

9. Cseh-Papp, I., Bilan, S., & Dajnoki, K. Globalization of the labour market – Circular migration in Hungary. *Journal of International Studies*. 2018. №12(2). Pp. 182-200.

10. Bite, P., Konczos Szombathelyi, M., & Vasa, L. The concept of labour migration from the perspective of Central and Eastern Europe. *Economics and Sociology*. 2000. №13(1). Pp. 197-216.

11. Molodikova, I. Patterns of east to west migration in the context of European migration systems possibilities and limits of migration control. *Demográfia*. 2008. №51(5). Pp. 5- 35.

12. Simionescu, M. Macroeconomic determinants of permanent emigration from Romania. A Bayesian approach. *Journal of International Studies*. 2016. №9(2). Pp. 170-180.

13. Sandu, D. Modernising Romanian society through temporary work abroad. In Black, R., Engbersen, G, Okólski, M. & Pantiru, C. (Eds.). *A continent moving to the west? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press. 2010. Ch 5. Pp. 89-114.

14. *Migration in a Globalised World. New Research Issues and Prospects*. Ed. Cedric Audebert and Mohamed Kamel. Amsterdam University Press, 2021. 213 p.

15. Population facts. United Nations, Department of Social Economics (UN DESA), 2019. URL: <https://www.un.org>.

16. Jakub M. Migration patterns and population gains losses in Europe. URL: <https://jakubmarian.com/migration-patterns-and-population-gains-and-losses-in-europe>

17. Ebell, M., & Warren, J. The long-term economic impact of leaving the EU. *National Institute Economic Review*. 2016. №236(1). Pp. 121-138.

18. Seifert, W. Occupational and Economic Mobility and Social Integration of Mediterranean Migrants in Germany. *European Journal of Population*. 1997. №13. Pp. 1–16.

19. Schiffauer, I. & Schiffauer, P. New constraints on mobility in Europe: Policy response to European crises or constitutional ambiguity? *Journal of International Studies*. 2017. №10(3). Pp. 9-23.

20. Pettigrew, T. F., Wagner, U. & Christ, O. Who Opposes Immigration? Comparing German with North American findings. *Du Bois Review: Social Science Research on Race*. 2007. №4(1). Pp. 19-39.

21. Dominique, M. G. Immigration to Switzerland – The case Of the Former Republic of Yugoslavia. *Policy Research Working Papers*. Project: Consultant for the World Bank Development Research Group. 2006.

22. Lazányi, K., Čepel, M. & Bilan, S. Comparison of Trust and Social Relations among Students in Russian and Hungarian Higher Education. *Economics and Sociology*. 2017. №10(4). Pp. 162-174.

23. Faist, Thomas (ed.). *Dual citizenship in Europe: From nationhood to societal integration*. Avebury: Ashgate, 2007.

Стороженко В.А.
здобувач вищої освіти
Миценко І.М.
д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

Глобальна міграція посилюється, про що свідчить збільшення кількості міжнародних мігрантів, оцінене у 272 мільйони в 2019 році. Кількість біженців також зростає. У 2019 році в усьому світі було оцінено 25,9 мільйона людей, що означало майже удвічі більше, ніж у 2000 році. Крім того, 3,9 мільйона людей були особами без громадянства [1, с. 10]. Хоча мігранти становлять невелику частину населення світу, тобто 3,5%, як абсолютні, так і відносні значення вказують на те, що масштаби цього явища значно зросли за останні півстоліття. Загальна кількість мігрантів у світовій економіці в 1970 році становила 84,5 мільйона, що становило 2,3% світового населення [1, с. 10]. Порівняно з масштабами міграції 1970 року загальна кількість міжнародних мігрантів у 2019 році зростає більш ніж удвічі.

Географічна структура міграції за регіонами проживання свідчить, що у 2019 р. 61% від загальної кількості мігрантів проживали в Азії та Європі, відповідно 84 та 82 мільйони, а у Північній Америці - 22% від загальної кількості мігрантів, тобто 59 мільйонів [1, с. 24]. Зростання міграції в глобальній економіці обумовлене все частішим виникненням збройних конфліктів в різних країнах світу, серйозними порушеннями політичної та економічної стабільності, поглибленням економічної кризи в країнах з низьким рівнем розвитку, а також довгостроковими тенденціями, які сформувалися в результаті демографічних змін, швидкого економічного розвитку приймаючих країн, впровадження передових комунікаційних технологій та розвиненості транспортної інфраструктури.

У загальному розумінні поняття міграції означає переміщення фізичної особи, сім'ї або домогосподарства з одного місця проживання в інше. У науковій літературі існує багато підходів до визначення поняття «міграція». На думку С.Н. Айзенштадта, міграція - це «зміна місця проживання, фізичний перехід (physical transition) індивіда чи групи з

одного суспільства в інше, що зазвичай вимагає виходу з відомого соціального середовища та входження в інше, чуже, іншого характеру» [2].

Енциклопедичні видання визначають міграцію з точки зору географічного та соціального аспекту як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільності людей у вузкому або ширшому географічному просторі» [3, с. 224] та як «переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього» [4, с. 385]. Тобто основною ознакою міграційного процесу є обов'язкова зміна місця проживання особи чи цілої сім'ї.

Економічна сутність міграції враховується у визначенні, яке сформулювали Слюсаревський М. та Блинова О., розглядаючи міграцію «як полімотивоване суспільне явище, викликане прагненням до задоволення потреб; воно є можливим завдяки мобільності людини та реалізується як у фізичному, так і у віртуальному просторі» [5, с. 31].

В науковій літературі виділяють види міжнародної міграції відповідно до таких критеріїв, як тривалість міграції, характеристика міграційного руху, добровільність прийняття рішення про міграцію, правові підстави міграції, причини міграції (табл. 1).

Явище міграції нерозривно пов'язане з процесом глобалізації світової економіки, а значна частина рішень про міграцію приймається потенційними мігрантами через економічні причини, зокрема низький рівень доходів, які вони отримують на батьківщині. Водночас міграцію можна розглядати як фактор, що робить ринок праці більш гнучким, дає змогу пристосовувати рівень зайнятості до мінливих умов попиту.

Міжнародні міграційні рухи зазвичай пояснюють накопиченням факторів, що сприяють цьому явищу, у формі моделі «виштовхування-притягання» («push and pull» [8, с. 9]). Фактори, що підштовхують, включаючи економічні умови, демографічний тиск і високий рівень безробіття в країні походження, зазвичай діють одночасно із «стимулами» в країні еміграції, тобто вищою заробітною платою, можливостями працевлаштування, возз'єднанням родини. Причини, які лежать в основі рішення про постійну або економічну міграцію, різноманітні та поділяються на глобальні, що впливають на загальні міграційні процеси та чинники, що «виштовхують» мігранта з країни проживання, і чинники, які «притягують» мігранта до іншої країни, що сприяють імміграції, т. зв фактори тяги. Цей поділ пов'язаний з різними умовами, тобто історичними,

демографічними, соціально-політичними, економічними, які впливали на розвиток кожної країни.

Таблиця 1

Види міжнародної міграції населення

Критерій класифікації	Вид міграції
1. Тривалість перебування за кордоном	- короткострокові міграції (сезонне перебування за кордоном, зазвичай тривалістю менше 1 року; виїзд з наміром повернутися), - довгострокові (проживання за кордоном більше 1 року).
2. Характеристика міграційних рухів	- поетапна – від менших населених пунктів до більших, - човникова – рух між місцем відправлення та місцем призначення, - кільцева – між місцем відправлення та місцем призначення, - сезонна – циркулярна міграція, пов'язана з наявністю роботи в даному регіоні, наприклад, на будівництві, збиранні фруктів тощо, - зворотна - відбувається в результаті повернення мігранта після одноразової еміграції протягом більш тривалого періоду часу, - ланцюгова – відноситься до груп мігрантів, які обмінюються в пунктах призначення.
3. Характер прийнятого рішення про міграцію	- добровільна – рішення про міграцію прийняте мігрантом самостійно, добровільно та за власною ініціативою, - примусова – міграційні рішення є результатом тиску, наслідком екологічної та політичної ситуації тощо, - вимушена міграція – ситуація, за якої мігранти змушені залишити місце проживання та не можуть туди повернутися – наприклад, біженці.
4. Правова основа міграції	- легальна міграція - перебування за межами країни з дійсними документами, що дають право на перебування в даній країні, - нелегальна міграція – це перебування за межами країни без дійсних документів, що дають право на перебування в даній країні, - неврегульоване перебування – має місце після закінчення терміну дії документа, що дає право на законне перебування.
5. Причини міграції	- трудові міграції – переміщення з метою працевлаштування або підвищення рівня зарплати, - соціальні міграції - переміщення, пов'язані зі зміною місця проживання, фактичною причиною яких є, наприклад, одруження, - міграція за станом здоров'я - переміщення для оздоровлення в санаторіях чи курортах, - туристичні міграції - поїздки, пов'язані з відпочинком, - релігійні міграції - поїздки до місць релігійного культу.

Джерело: складено за [6; 7, с. 23;]

Економічні міграції існували завжди, але в умовах глобалізації їх характер змінився. Традиційно їх ототожнювали з економічними міграціями з метою пошуку роботи та кращої заробітної плати,

орієнтованих на матеріальні вигоди [9, с. 28-29]. Вони включають дві групи економічних емігрантів. До першої групи відносяться «мігранти виживання», для яких метою є отримання будь-яких коштів для задоволення часто основних життєвих потреб (їжа, одяг, погашення боргів), тоді як до другої групи - «мобільні мігранти», які прагнуть покращити рівень життя, зокрема придбати предмети розкоші або сформувати початковий інвестиційний капітал з метою подальшого розвитку [10, с. 29].

В даний час «міжнародні трудові міграції визначаються як просторові переміщення економічно активного населення між країнами, що здійснюються з метою поліпшення життєвого становища себе і членів сім'ї або для отримання фінансових ресурсів, необхідних для підтримки існуючих форм життя і господарювання, що сприймаються як умова для збереження культурної ідентичності та сім'ї мігранта» [11, с. 188], або як «добровільне залишення рідної країни з метою роботи в іншій країні» [12, с. 65].

У науковій літературі виділяють п'ять типів економічних міграцій: «(1) міграції висококваліфікованих працівників, які представляють вільні професії, а також пов'язані з міжнародними корпораціями; (2) міграції працівників із середньою професійною освітою; (3) міграції некваліфікованих або низькокваліфікованих осіб; (4) міграції молодих людей без досвіду роботи, які шукають роботу за місцем проживання з переконанням, що поїздка зробить легше і швидше складати життєві плани і прагнення; (5) сезонні та періодичні міграції (різної тривалості) жителів сіл і малих міст, що розглядаються як додаткова робота, здійснювана у вільний від занять у господарстві час і навіть під час відпусток» [11, с. 189].

Міграція висококваліфікованих кадрів пов'язана з процесами глобалізації, які зумовлюють переміщення транснаціональних корпорацій у міжнародному масштабі. Цей процес пов'язаний із феноменом експатріантів, людей, яких головні компанії (головні офіси) направляють до філій за межами своєї країни [13, с. 62]. У міграційних процесах також підкреслюється роль метрополізації та мобільності менеджерів, людей вільних професій і спеціалістів [11, с. 189].

Потік трудових ресурсів може відбуватися в різних формах: переміщення з країни в країну некваліфікованих працівників, міграція кваліфікованих працівників з переважно з вищою освітою; міграція висококваліфікованих спеціалістів («відтік мізків») [14, с. 85]. Термін

«відтік мізків», згідно з визначенням ООН, означає односторонній рух кваліфікованих людей із країн, що розвиваються, у розвинені країни, які мають кращі умови праці за кордоном. Проте, замість позитивних ефектів від прибуття висококваліфікованих спеціалістів до приймаючої країни можуть спостерігатися негативні ефекти (недоотримання вигоди) у випадку, коли спеціалісти працюють не за своїми професіями і часто виконують роботу, яка не потребує високої кваліфікації.

Незважаючи на те, що відмінності в доходах країн відправлення та приймаючої країни вважаються основним фактором, що визначає рішення про виїзд, початкове покращення якості життя громадян країни походження також може сприяти більшій мобільності працівників. Експерти вважають, що покращення рівня життя в країні походження та зменшення різниці в доходах уздовж лінії країни походження/призначення сприяють поверненню та роблять явище еміграції тимчасовим [15, с. 8].

Загалом, рішення людей, які розглядають можливість виїзду за кордон, а також переконання в тому, що повернення з еміграції є виправданим, мають бути пов'язані з їхнім уявленням про поточний стан економіки, а також з перспективами розвитку країни походження та підвищення якості життя. На створення такого іміджу країни впливають не лише суб'єктивні відчуття щодо умов праці, доходів, рівня життя чи соціального становища. Не менш важливими є питання, пов'язані з можливістю розвитку власного професійного шляху, а отже охоплюють інфраструктуру в широкому розумінні, організацію системи освіти, науково-дослідну базу, умови функціонування ринку праці, бізнес-середовище та відносини між роботодавцем і працівниками.

Література

1. World Migration Report 2020. International Organization for Migration, Geneva. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf.
2. Eisenstadt, S.N. Analysis of Patterns of Immigration and Absorption of Immigration, Population Studies. 1953. Vol. 7. №2. Pp. 167-180. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00324728.1953.10415301>.
3. Geist B. Sociologicky slovník. 1992. 580 p.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
5. Слюсаревський М.М., Блинова О.Є. Психологія міграції. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.
6. Безуглий П.Г. Вплив державної політики на міграційні процеси в Україні (2010-2017 рр.). Дис.... докт. філософ. Спец. 052 «Політологія» 05 – соціальні та

поведінкові науки. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. 209 с.

7. Georgica, J.P. Polskie migracje w świetle procesów globalnych. PRESSCOM. Wrocław, 2018.

8. Безуглий П.Г. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. Політичне життя. 2018. №1. С. 5-13.

9. Kawczyńska-Butrym, Z. Migracje – zmiany położenia społecznego. W: Migracja – wyzwanie XXI wieku, Zięba, M. (red.). Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Lublin. 2008.

10. Kawczyńska-Butrym, Z. Migracje. Wybrane zagadnienia. Wydawnictwo M. Curie-Skłodowskiej. Lublin, 2009.

11. Skoczek, M. Migracje międzynarodowe. W: Bąkiewicz, A., Żuławska, U. (red.). Rozwój w dobie globalizacji. PWE, Warszawa, 2010.

12. Kepińska, E. Migracje sezonowe z Polski do Niemiec. Mechanizmy rekrutacji, rola rodziny i zróżnicowanie według płci. Studia Migracyjne. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008.

13. Przytuła, S. Migracje międzynarodowe i ekspatriacja. Perspektywa indywidualna, organizacyjna, społeczno-kulturowa. Warszawa, Difin. 2017.

14. Puchalska, K., Barwińska-Majdowicz, A. Międzynarodowe przepływy kapitału i siły roboczej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego. Rzeszów. 2010.

15. Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski. Ministerstwo gospodarki. Departament analiz i prognoz. Warszawa. 2007. 51 s.

Сухомлин М.П.

здобувач вищої освіти

Бабець І.Г.

д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Традиційною формою участі підприємств у міжнародних відносинах завжди була зовнішня торгівля, зокрема експорт товарів. Однак у XIX ст. з початком промислової революції зросли масштаби масового виробництва товарів. За відсутності необхідної сировини, підприємства з промислово розвинених країн почали переносити свої виробничі потужності на територію інших країн, де було достатньо природних ресурсів. В результаті інтенсифікації процесу руху капіталу у світовій економіці у XX столітті темпи приросту обсягів переміщення міжнародного капіталу перевищили темпи зростання світової торгівлі чи світового ВВП.

З часом відбулися зміни мотивів руху капіталу – «від пошуку доступу до сировини, через подолання митних бар'єрів до орієнтування на різницю в нормах прибутку, інвестиційні витрати поступово перемістилися зі сфери виробництва у сферу послуг, у т. ч. фінансово-банківські послуги та страхування» [1]. Слабко розвинені сировинні та аграрні країни втратили свої позиції основних бенефіціарів прямих іноземних інвестицій, а країни з високорозвиненими економіками стали водночас отримувачами та важливими експортерами капіталу.

Більшість теоретичних підходів до трактування сутності прямого іноземного інвестування сформувалися лише в другій половині ХХ ст., оскільки довгий час цей аспект міжнародного переміщення капіталу в економічних дослідженнях до уваги не брався. Зокрема, представники класичної теорії припускали відсутність мобільності капіталу між країнами, а неокласики розглядали ПІІ як частину теорії портфельних потоків капіталу. Значним внеском в обґрунтування та виокремлення ПІІ як форми переміщення капіталу між країнами стало дослідження Р.Е. Кейвса, який підкреслював, що ці інвестиції «передбачають передачу особливого типу капіталу» [2]. Підхід, відповідний новій теорії зовнішньої торгівлі, означав розгляд ПІІ як сукупності діяльності та/або операції, що здійснюються суб'єктами під повним або частковим управлінським контролем підприємств, розташованих в іншій країні [3].

Особливе значення для розуміння прямих інвестицій як реального явища має форма руху капіталу, а саме масштаби його складності. Сутність ПІІ полягає в передачі фінансових ресурсів, що супроводжується широким спектром інструментів, таких як: фактори виробництва, матеріальні капітальні ресурси (обладнання, машини, транспортні засоби, сировина, матеріали, напівфабрикати), знання технологій, організаційні, управлінські та маркетингові навички, а також досвід досліджень і розробок. Прямі іноземні інвестиції, як наголошує Дж.Х. Даннінг, є специфічною трансакцією, «...що об'єднує три рівні: фінансовий капітал, управлінський досвід і технічні знання та підприємливість» [4, с. 271-272.].

З огляду на форму залучення інвестицій можна виділити три основні види ПІІ. Перший з них, «інвестиції з нуля», полягає у «створенні нового підприємства в приймаючій країні, що повністю контролюється інвестором, який несе всі витрати на запуск підприємства та ризики його провалу» [5]. Довготривалий характер цієї форми виходу на ринок, що є «наслідком необхідності створення всієї виробничої та торговельної інфраструктури» [6], означає, що їй надають перевагу у випадку

«трудомістких виробничих процесів, коли споживачі приймаючої країни визнають компанію-інвестора та його продукти» [7, с. 134-135].

У літературі є багато досліджень, які розкривають детермінанти прямих іноземних інвестицій. У дослідженні, проведеному Дж. Даннінгом, головними факторами, що визначають ПІІ, є «розмір ринку, вартість робочої сили на одиницю продукції, продуктивність сфери послуг та рівень інфляції» [8]. А. Чакрабарті дослідив детермінанти ПІІ для 135 країн, використавши чистий приплив ПІІ в країну як залежну змінну в регресійному аналізі. У результаті аналізу вчений виявив, що змінна обсягу ринку є найважливішим фактором залучених інвестицій в економіку досліджуваних країн. При цьому вчений зазначив, що «змінні відкритості торгівлі, темпи зростання та реальний обмінний курс позитивно корелюють із ПІІ, тоді як змінна дефіциту зовнішньої торгівлі негативно корелює з ПІІ» [9].

Для країн із середнім рівнем доходу, який можна описати як рівень доходу на душу населення в країні, який не перевищує певний рівень і, отже, країна не може перейти до групи з вищим рівнем доходу, іноземні інвестиції, які необхідно зробити вважаються надзвичайно важливими. Дегірменці Н., досліджуючи процес прямого іноземного інвестування в країнах з середнім рівнем доходів, зробив висновок про те, що «відкритість торгівлі негативно впливає на ПІІ, що залежить від виду прямих інвестицій» [10]. Такий суперечливий результат дослідження пояснюється тим, що «коли іноземні компанії, які хочуть збільшити свої частки на ринках інших країн, стикаються з труднощами в експорті своєї продукції, вони можуть вирішити виробляти товари в цій країні через дочірні компанії» [11, с. 111]. У результаті країна з низьким рівнем відкритості торгівлі іноді може залучати більше ПІІ, всупереч очікуванням.

Важливим чинником припливу іноземних інвестицій є сальдо платіжного балансу, що має переважно позитивний вплив на обсяг залучених ПІІ, але іноді взаємозв'язок між цими показниками є негативним. Покращення балансу поточного рахунку вважається одним із показників стабільної економіки. Таким чином, «загалом очікується, що сальдо поточного рахунку буде позитивно пов'язане з ПІІ, проте збільшення потреби в іноземному капіталі та іноземних інвестиціях для виправлення цієї ситуації, особливо в країнах із негативним балансом поточного рахунку, може сприяти входженню іноземних інвесторів у країну завдяки запровадженню преференцій для них у приймаючій країні» [10].

Отже, на обсяг залучених ПІІ можуть негативно або позитивно впливати різні економічні, політичні, інституційні чинники тощо. Водночас зауважимо, що позитивний чи негативний вплив будь-якого економічного фактору на надходження ПІІ істотно відрізняються в різних країнах. Вчені довели, що самі по собі економічні фактори не будуть вирішальними для залучення прямих іноземних інвестицій у країну, оскільки необхідно враховувати вплив політичних та багатьох інших факторів одночасно. Зокрема, вплив таких факторів, як політична стабільність, безпека та свободи, є більш важливим, ніж економічні чинники для залучення ПІІ.

Література

1. Budzowski K. Ekonomiczne problemy handlu międzynarodowego. Wyd. Krakowskiej Szkoły Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Kraków 2008. s. 227.
2. Caves R. E. International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment. *Economica*. 1971. Vol. 38(149). pp. 1-27.
3. Cieślak A. Multinational Enterprises, Foreign Knowledge Spillovers and Host Country Wages. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*. 2012. Vol. 7(1). pp. 7-20.
4. Dunning J. H. The Prospects for Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe, [in:] *The Economics of Change in Eastern and Central Europe: Its Impact on International Business*, eds. Buckley P. J., Ghauri P. N., Academic Press, London 2012.
5. Kłysik-Uryszek A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu. *Teoria i praktyka*, Wyd. CeDeWu.pl, Warszawa. 2010, s. 58.
6. Karaszewski W., Szałucka M. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – greenfield versus brownfield. *Przegląd Organizacji*. 2011. №5/2011. s. 23.
7. Gorynia M. *Strategie zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw*. Warszawa, PWE. 2007.
8. Dunning, J.H. Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach. *Weltwirtschaftliches Archiv*. 1981. №117. Pp. 30–64.
9. Chakrabarti, A. The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross Country Regressions. *KYKLOS*. 2001. №54. Pp. 89-114.
10. Degirmenci N. Economic Determinants of Foreign Direct Investment in Middle-Income Countries: Fuzzy Regression Analysis. *Ekonomik Yaklaşım*. 2021. №32(119). Pp. 89-101. URL: <https://doi.org/10.5455/ey.18000>.
11. Asiedu, E. On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?. *World Development*. 2002. №30(1). Pp. 107-119.

Тирса В. В.
здобувач вищої освіти
Зачосова Н. В.
д.е.н., професор,
Черкаський національний університет
ім. Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Діяльність кожної сучасної організації залежить від ефективної роботи її працівників. Персонал визначає, наскільки раціонально буде використане обладнання і технології; топ-менеджмент окреслює обсяг функцій та завдань, які повинні виконуватися підлеглими, працівники мимоволі адаптують організаційні структури компаній до забезпечення своїх можливостей і потреб. Тому персонал є водночас і об'єктом, і суб'єктом механізму управління будь-якої економічної системи.

Будь-яке управління, у тому числі і управління персоналом – це процес, поступове виконання операцій, методів, прийомів, формування і здійснення впливу на керований об'єкт, що відображається в управлінських технологіях. Підходи до дефініції «технологія управління» містять такі складові, як процес, послідовність дій, методи, інструменти, операції, процедури, тощо [1].

Процеси управління персоналом мали місце у всіх цивілізаціях і у різних соціумах. В усі часи, управління персоналом – це специфічна функція управлінської діяльності, головним об'єктом якої є люди, які є учасниками певних соціальних груп, трудових колективів, тощо. Суб'єктом управління традиційно є керівники, топ-менеджмент і фахівці, що виконують функції управління щодо підлеглих. Таким чином управління персоналом – це цілеспрямовані дії керуючого складу організації, спрямовані на розробку концепції, стратегій кадрової політики та методів управління людськими ресурсами [2].

У системі менеджменту будь-якої організації існує підсистема керування кадрами та управління соціальним розвитком трудового колективу, якими займається відділ кадрів, проте основну частину роботи щодо кадрового менеджменту виконують лінійні керівники окремих підрозділів.

Пріоритетною метою управління персоналом натепер є збалансоване поєднання ефективного навчання працівників, підвищення їх кваліфікації, постійного професійного розвитку та забезпечення їх трудової мотивації задля розвитку здібностей працівників і стимулювання їх до сумлінної праці.

Велика кількість управлінських завдань пов'язана з кадровим менеджментом і забезпеченням для персоналу належних умов трудової діяльності. Серед найважливіших із них: психосоціальна діагностика стану працівників; аналіз і регулювання роботи команди та особистих стосунків у колективі; управління виробничими та соціальними конфліктами та стресами у процесі трудової діяльності; інформаційне забезпечення функціонування систем кадрового менеджменту; управління працевлаштуванням і адаптацією персоналу; оцінювання і відбір кандидатів на вакантні посади; розвиток кадрового потенціалу і аналіз потреб організації у персоналі, ефективний маркетинг персоналу, планування і контроль індивідуальної кар'єрної траєкторії, управління заохоченням працівників, вирішення правових питань трудових відносин, психофізіологічний аспект, ергономіка й естетика праці.

Значимість людського фактору в організаціях доцільно досліджувати в таких аспектах:

1. Кількісний: прямі та непрямі витрати, до яких належить заробітна плата, засоби на підготовку, адаптацію й маркетинг персоналу, на облаштуваність робочого місця та його вдосконалення у відповідності до потреб працівника, тощо.

2. Якісний: підвищення професійного й культурного рівнів працівників, оцінювання ними можливостей кар'єрного росту за обраною траєкторією, тощо.

Розвиток персоналу – це важлива складова підвищення ефективності діяльності підприємства або організації. У економічно нестабільні періоди історії, розвитку персоналу у процесі управління ним надається недостатньо уваги, але саме в час кризи розвиток кадрового ресурсу є одним із факторів економічного росту. Досягнути високих економічних результатів можливо лише тоді, коли люди опонують необхідні знання, уміння і навички. Освіта та навчання персоналу мають бути безперервними та забезпечувати необхідний рівень професійного розвитку. Нині проблема системного розвитку персоналу залишається актуальною.

Система розвитку персоналу організації – це послідовно організований процес постійного та безперервного професійного навчання працівників

зادля підготовки їх до якісного виконання їх виробничих функцій, професійно-кваліфікаційного кар’єрного просування, для формування резерву управлінського персоналу та вдосконалення соціальної структури кадрового складу організації. Поступовий розвиток персоналу забезпечується інструментарієм оцінювання роботи кадрів із метою їх адаптації та атестації, трудової кар’єри, стимулювання подальшого розвитку персоналу у стратегічній перспективі, тощо [3].

Отже, персонал є основною складовою виробничого процесу, який реалізується на підприємствах. Якими б не виявились новітні технології, інноваційні ідеї, вони ніколи не стануть ефективними, не почнуть приносити максимальний економічний ефект без самовідданої роботи персоналу, якісної підготовки та належної кваліфікації кадрових ресурсів. Управління персоналом у сучасних умовах є досить складним і трудомістким процесом, оскільки працівники мають власні інтереси та бажання, вони наділені інтелектом, здатністю до мислення. Паралельно формується внутрішнє середовище організації, що складається з взаємовідносин у командах та у виконавців із їх керівниками, що часто впливають на результативність праці, ефективність виробництва, внутрішній клімат у колективі. Ці фактори менеджер має враховувати, обираючи конкретні інструменти управління персоналом.

Література

1. Балановська Т.І., Михайліченко М.В., Троян А.В.. Сучасні технології управління персоналом: навчальний посібник. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2020. 466 с.
2. Крушельницька О.В. Мельничук Д.П. Управління персоналом: навч. посіб. К., «Кондор». 2005. 308 с.
3. Давидович І. Є. Управління витратами. К. : ЦУЛ, 2008. 320 с.

References

1. Balanovska T. I., Mykhailichenko M.V., Troyan A.V. Modern technologies of personnel management: a study guide. Kyiv: FOP Yamchynskiy O.V., 2020. 466 p.
2. Krushelnytska O.V. Melnychuk D.P. Personnel management: Training manual. The second edition, revised and supplemented. K., "Condor". 2005. 308 p.
3. Davydovych I. E. Management of expenses. K.: Center of educational literature, 2008. 320 p.

Тріска І.С.
здобувач вищої освіти
Насипайко Д.С.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ З ТОЧКИ ЗОРУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Надзвичайно актуальною проблемою сьогодення є визначення ефективності та встановлення тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств з точки зору забезпечення їх економічної безпеки. З урахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва встановлено наступні складові його економічної безпеки, серед яких виділено: фінансову, ресурсно-технічну, кадрову, виробничу, екологічну та збутову. Проаналізувавши загальну динаміку розвитку кожної складової окремо встановлено, що показники фінансового стану відзначають ефективність господарювання підприємств, а саме зменшення збиткових та збільшення прибуткових господарств [1, с. 42].

У масштабі України на Кіровоградську область припадає 2,7% сільського населення і 4,8 % сільськогосподарських угідь, а питома вага області в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства України стабільно утримується на рівні 4-5 %. Сільськогосподарським комплексом створюється понад 31% валової доданої вартості (ВДВ) області (у 2010 році – 19,8%). У сільськогосподарському виробництві задіяно 1,8 млн. га ріллі (71,8 % від загальної площі земельного фонду області); зайнято 106 тис. осіб, або 28,1% від загальної кількості населення, зайнятого економічною діяльністю. Внесок аграрних підприємств у загальне виробництво валової продукції у 2018 році (за попередніми даними) становив 60,4%, господарств населення - 39,6% [2].

У 2021 році в Кіровоградській області відбулося збільшення виробництва валової продукції сільського господарства на 46,3% порівняно з 2020 роком, зумовлене сприятливими погодно-кліматичними умовами і, як наслідок, підвищення врожаю сільськогосподарських рослин. Індекс сільськогосподарської продукції склав 146,3% (2020 рік – 67,8%) за рахунок збільшення обсягів виробництва продукції

рослинництва на 54,6% та незначного зменшення в галузі тваринництва на 2,2%. Обсяг виробництва валової продукції сільського господарства у всіх категоріях господарств склав 37,1 млрд. грн., у т.ч.: у рослинництві - 33,5 млрд. грн., тваринництві - 3,6 млрд. грн. Обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство за 2021 рік склав 2,16 млрд. грн. та зменшився на 241,4 млн. грн. порівняно з 2020 роком (2020 рік – 2,4 млрд. грн.). З державного бюджету на фінансування програм розвитку агропромислового комплексу області, у тому числі на підтримку сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств шляхом здешевлення відсоткової ставки за залученими кредитами, у 2021 році було спрямовано 164,2 млн. грн., що на 66 млн. грн. більше, ніж у 2020 році [3].

Виробничу діяльність в Кіровоградській області здійснюють 3855 агропромислових формувань, з яких: державні підприємства – 8 од.; кооперативи – 47 од.; приватні підприємства – 303 од.; господарські товариства – 691 од.; фермерські господарства – 2740 од.; інші суб’єкти господарювання – 66 од. [4].

За 2021 рік експорт сільськогосподарської продукції в Кіровоградській області зріс на 25% у порівнянні з 2020 роком. Право експорту до країн Європейського Союзу мають 380 українських підприємств, серед них 162 підприємства-виробники харчової продукції. У 2021 році Держпродспоживслужба та Міністерство закордонних справ відкрили або відновили доступ на іноземні ринки для 81 групи українських товарів у 21 країні світу. Продовжується робота з відкриття ринків ЄС, США, КНР, Південної Кореї, Малайзії, Канади, Мексики, Аргентини, Індонезії, Індії, Австралії, Таїланду, Марокко, Чилі, Сінгапуру, Ефіопії, Анголи, Танзанії, Алжиру, Гонконгу, Бразилії та ін. Всього наразі у стані відкриття 156 товарних позицій. Держпродспоживслужба, Міністерство закордонних справ, Мінагрополітики та Мінекономіки спільно працюють над відкриттям нових ринків для українського експорту, надаючи підтримку виробникам та усуваючи технічні перешкоди в торгівлі, а також забезпечуючи державні гарантії щодо дотримання вимог країн-партнерів [5].

Товарна структура зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією у січні–вересні 2022 року представлена в таблиці 1.

Товарна структура зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією у січні–вересні 2022 року

Назва товарів	Розділ та код УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
		тис.дол. США	у % до січня–вересня 2021	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до січня–вересня 2021	у % до загального обсягу
Живі тварини; продукти тваринного походження	I	3171,0	34,0	0,5	313,1	741,6	0,2
Продукти рослинного походження	II	206868,3	83,6	33,9	3819,6	42,2	2,2
Жири та олії тваринного або рослинного походження	III. 15	281920,3	123,3	46,2	20734,9	72,3	11,9
Готові харчові продукти	IV	49568,8	57,2	8,1	1496,0	152,1	0,9

Складено автором за даними [6].

Країна-агресор зруйнувала всі здобутки експортного потенціалу нашої держави і поставила під загрозу глобальну продовольчу безпеку, одним із гарантів якої виступала Україна. Україна за допомогою європейських партнерів була змушена шукати альтернативні шляхи експорту сільськогосподарської продукції через західні кордони. Так, за інформацією Мінагрополітики протягом травня 2022 року Україна відвантажила на експорт усіма видами транспорту більше 1,743 млн. тонн зернових, олійних та продуктів переробки, що складає 180% від квітневого обсягу 2022 року. Експорт пшениці зріс з 9,2 тис. тонн у квітні до 43,5 тис. тонн у травні 2022 року, але це майже в 20 разів менше, ніж у травні 2021 року - 857,8 тис. тонн. Фактичний експорт ячменю майже не змінився і склав 11,6 тис. тонн проти майже 11,8 тис. тонн у квітні 2022 року, що приблизно в два рази менше показника травня 2021 року. Фактичні обсяги відвантаженої кукурудзи становлять 959,35 тис. тонн у травні, що на 60% перевищує квітневий обсяг у 601 тис. тонн. Протягом травня 2021 року було експортовано 2,245 млн. тонн кукурудзи. Суттєво у травні зріс обсяг фактично відвантаженого на експорт соняшнику - з 104 тис. тонн у квітні

до 341,8 тис. тонн у травні 2022 року, що майже в два рази перевищує обсяги експорту всього попереднього сезону - 189,6 тис. тонн. Протягом травня 2022 року фактично було експортовано 66,62 тис. тонн соєвих бобів, що на 17% більше, ніж у квітні 2022 року, і майже вдвічі більше, ніж у травні 2021 року – 36,18 тис. тонн. Крім того, іноземним покупцям було відвантажено 16,08 тис. тонн соєвої олії, що приблизно відповідає квітневим 16,38 тис. тонн. У травні 2021 року було експортовано 20,6 тис. тонн соєвої олії. Реальний експорт соняшникової олії у травні становив 202,65 тис. тонн, або на 56% більше, ніж у квітні 2022 р., однак цей показник суттєво нижчий за 501,8 тис. тонн у травні 2021 р. [5].

Механізми зовнішньоекономічної діяльності АПК, які включають державні, ринкові та механізми суб'єктів господарювання, беруть безпосередню участь у формуванні продовольчої безпеки держави. Так, державні механізми діють на макрорівні й об'єднують важелі та інструменти регулювання, які допомагають нейтралізувати численні руйнівні процеси і небажані відхилення, які періодично деформують розвиток АПК та зовнішньоекономічні зв'язки. Основними результатами функціонування державних механізмів з точки зору продовольчої безпеки є забезпечення ефективної діяльності АПК та продовольча незалежність держави.

Література

1. Ткачук Г. Ю. Сучасні тенденції розвитку сільського господарства в контексті забезпечення його економічної безпеки. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 1 (87). С. 42-47.
2. Стратегія розвитку Кіровоградської області на 2021-2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-rozvytku-kirovogradskoyi-oblasti-na-2021-2027-roku.pdf> (дата звернення 12.11.2022).
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Кіровоградської області у 2021 році. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/ЕкоMonitoring/2022/regional/> (дата звернення 12.11.2022).
4. Паспорт Кіровоградської області 2020. URL: <http://invest.kr-admin.gov.ua/index.php/uk/pro-oblast/pasport-oblasti> (дата звернення 12.11.2022).
5. Головне управління Держпродспоживслужби в Кіровоградській області. URL: <http://kr.consumer.gov.ua/index.php/component/k2/item/1837-380-ukrainskykh-pidpriemstv-maly-pravo-eksportuvaty-svoiu-produktsiiu-do-yes-v-2021-rotsi> (дата звернення 13.11.2022).
6. Головне управління статистики у Кіровоградській області. URL: <https://www.kr.ukrstat.gov.ua/?r=ext&link=include/mvc/view/express/2022/11/ztt.pdf> (дата звернення 13.11.2022)

Труш А.С.
аспірант
Пушак Я.Я.
д. е. н., професор
Національний Університет «Львівська політехніка»
Львів, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Одним з надважливих та пріоритетних напрямів на сучасному етапі розвитку державності та побудови економічно сильної країни є необхідність реформування системи управління економікою країни та трансформація її промисловості. Шляхом ефективного та раціонального використання державної власності та частини її функцій, протягом кількох десятиліть провідні економіки світу використовують партнерські відносини між бізнесом та державою, що дозволяє залучати значні додаткові ресурси в економіку держави, у вигляді інвестицій задля розбудови інфраструктури. Різноманітність механізмів, форм та методів державно-приватного партнерства дозволяє широко використовувати можливості приватного капіталу у вирішенні державою багатьох проблем, пов'язаних питань модернізації економіки [1].

В умовах війни, швидкого якісного та ефективного використання наявних ресурсів посилилась зацікавленість до механізму державно-приватно партнерства, який має широке застосування у світовій практиці.

Державно-приватне партнерство — це співробітництво між державою Україною, в особі відповідних органів державної влади, органами місцевого самоврядування, які здійснюють управління об'єктами державної власності або об'єктами органів місцевого самоврядування та юридичними особами, тобто приватними партнерами.[2] Така співпраця здійснюється з метою реалізації проєктів або надання послуг, які зазвичай надаються державним сектором. Перевага державно-приватного партнерства полягає в тому, що управлінські навички та фінансова можливість приватного бізнесу можуть створити кращу цінність для платників податків за умови належної співпраці між державним і приватним секторами.

На сьогоднішній день державно-приватне партнерство є новочасним явищем в Україні, з широкою перспективою стати індикатором оновлення

виробництва, перезапуску машинобудівної галузі шляхом використання об'єднаного потенціалу активів держави з сучасними підходами до управління, суттєвими інвестиційними та іншими ресурсними можливостями приватного сектору. За умови позитивної реалізації такого партнерства, шляхом раціонального, планомірного та ефективного використання наявного потенціалу та ресурсів, промисловість України здійснить відродження після значного знищення унаслідок війни.

Наявний світовий досвід показує, що співпраця між державою та бізнесом значно підвищує якість, ефективність і конкурентоспроможність державних послуг. Він може доповнити обмежені можливості публічного сектору та залучити додаткове фінансування в умовах бюджетних обмежень. Найкраще використання операційної ефективності приватного сектору значно підвищить якість для громадськості та здатність прискорити розвиток інфраструктури. З наведеного визначення випливає, що співробітництво між публічною владою та бізнесом є одним із важливих інструментів для ефективного відновлення промислової діяльності, що повинно в майбутньому забезпечити позитивний результат не тільки машинобудівної галузі, а й для промисловості економіки в цілому. Унаслідок цього досягаються високі результати, зростає ефективність використання ресурсів, які є в наявності, створюються сприятливі умови для стійкого та довгострокового розвитку, модернізації промисловості та економіки в цілому.

Науковці Павлюк К.В. та Павлюк С.М. вважають, що в широкому розумінні трактування поняття державно-приватного партнерства включає конструктивну взаємодію держави, приватного сектору, громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності. У зв'язку з цим державно-приватне партнерство можна розглядати як суспільно-приватне партнерство, визначаючи його як конструктивне співробітництво держави, суб'єктів підприємницької діяльності і громадянських інститутів в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній та інших сферах суспільної діяльності для реалізації суспільно значимих проектів на засадах пріоритетності інтересів держави, її політичної підтримки, консолідації ресурсів сторін, ефективного розподілу ризиків між ними, рівноправності і прозорості відносин для забезпечення поступального розвитку суспільства.[3]

За останні два десятиліття фінансування приватного сектору через державно-приватне партнерство стало все більш популярним у всьому світі як спосіб закупівлі та підтримки інфраструктури державного сектора

в таких сферах, як транспорт (дороги, мости, тунелі, залізниці, порти, аеропорти), соціальна інфраструктура (лікарні, школи, в'язниці, соціальне житло), комунальні підприємства (водопостачання, очищення стічних вод, утилізація відходів), державні установи та інше розміщення, а також інші спеціалізовані послуги (комунікаційні мережі або оборонне обладнання).

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2022 на умовах ДПП укладено 193 договори, з яких реалізується 31 договір (22 – концесійних договорів, 5 - договорів про спільну діяльність, 4 - інші договори), 162 договорів не реалізується (119 – не виконується, 43 - розірвані / закінчився термін дії). [4]

Важливою складовою правильного та належного функціонування такого інституту як державно-приватне партнерство є необхідність передбачених механізмів уникнення конфліктів інтересів та забезпечити обмеження політичного втручання в процеси функціонування державно-приватного партнерства, а також потреба у запровадженні у доступності та прозорості усіх контрактів між публічним та приватним секторами (проведення аудитів та адекватних звітних механізмів).

Вважаємо, що саме в умовах агресивної війни проти України, та в умовах післявоєнного відновлення економіки, зокрема машинобудівної галузі зросте необхідність державної підтримки бізнесу, яка суттєво зменшить ризики іноземних та внутрішніх інвестицій та підвищить привабливість та надійність інвестиційних проектів. Активне впровадження державно-приватного партнерства призведе до прозорості регулювання та результативного розвитку усіх секторів економіки. Машинобудівна галузь як рушій промисловості у національній економіці має бути одним з пріоритетних напрямів державно-приватного партнерства, що забезпечить залучення приватних інвестицій та забезпечить модернізацію вітчизняної економіки. Україна знаходиться в активній фазі щодо становлення інституту державно-приватного, зроблені перші кроки та отримано перші результати, проте попереду ще багато роботи, яку потрібно виконувати крок за кроком аби досягнути найкращих результатів.

Сформування політики державно-приватного партнерства не є гарантією, проте це крок у створенні прозорого, ефективного, конкурентоспроможного та оптимального відновлення промисловості країни.

Література

1. Гедз М.Й. Державно-приватне партнерство як механізм активізації модернізаційних процесів в Україні. Ефективна економіка. 2011. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3298>.
2. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.01.2022 р. №2404-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.
3. Павлюк К.В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К.В. Павлюк, С.М. Павлюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 10-19.
4. Департамент інвестицій міністерства економіки України: сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true>.

References

1. Gedz M.Y. Public-private partnership as a mechanism for activation of modernization processes in Ukraine. Efficient economy. 2011. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3298>.
2. Public-private partnership: Law of Ukraine dated 01.01.2022. №2404-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.
3. Pavlyuk K.V. The essence and role of public-private partnership in the socio-economic development of the state/ K.V Pavlyuk, S.M. Pavlyuk // Scientific works of the Kirovograd National Technical University. Economic science. – 2010.- Issue 17.-10-19.
4. Department of Investments of the Ministry of Economy of Ukraine: website. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini&isSpecial=true>.

Ухань Я.С.
здобувач вищої освіти
Миценко І.М.
д.е.н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В КРАЇНАХ

Міграції людського капіталу дуже часто мають масовий характер, що може бути обумовлене міграційним імпульсом внаслідок настання події, яка виштовхує мігрантів з рідної країни (економічна криза, голод, тероризм, війна) або приваблює мігрантів в іншу країну (сприятливі зміни в міграційній політиці, відміна міграційних бар'єрів). Причинами зростання міграційних потоків можуть бути внутрішні соціально-

економічні проблеми, збройні конфлікти або зовнішні стимули. Щоб контролювати приплив людей на свої території, окремі країни проводять відповідну міграційну політику. Це може стимулювати прибуття, але також часто є перешкодою для іммігрантів.

У працях вітчизняних та зарубіжних вчених досліджуються тенденції міграції на національному та міжнародному рівнях, теоретичні основи глобальних та регіональних міграційних процесів, вплив міграційних потоків на демографічну ситуацію в країнах ОЕСР, аспекти асиметрії міграційних процесів та економічні аспекти детермінант імміграції. Зокрема, на основі положень економічної теорії та емпіричних даних для оцінки ймовірності міграційних потоків із сусідніх країн до держав ЄС Борхас Г. Дж. розробив рекомендації щодо міграційної політики, спрямовані на зменшення міграційних проблем в Європейському Союзі та посилення демографічного ефекту від імміграції [1].

Економісти та економічні історики досліджували глобальну мобільність за останні 200 років, оцінюючи її вплив на самих мігрантів, на демографічну ситуацію в країнах відправлення та приймання, а також провели комплексну економічну оцінку масової міграції з довгострокової історичної перспективи, включаючи міграцію з північ на північ, південь на південь і південь на північ [2]. Каремера Д. та інші у своєму дослідженні проаналізували вплив політичних, економічних і демографічних ефектів на розмір і структуру міграційних потоків до Північної Америки [3]. На основі емпіричного дослідження детермінант міграційних потоків у чотирнадцяти країнах ОЕСР та аналізу впливу на рух мігрантів основних міграційних чинників (середнього доходу та розсіювання доходів у країнах призначення та походження) і впливу географічних, культурних і демографічних факторів на формування міграційної політики країн призначення Майда А. розробив прогностичні моделі міжнародної міграції [4].

У міжнародному масштабі іммігранти часто стикаються з різними бар'єрами, які заважають їм покинути країну або оселитися в іншій країні. Найчастіше міграційні потоки обмежуються:

- «географічними бар'єрами, включаючи кліматичні умови, природні перешкоди, такі як рельєф, території, особливо схильні до тектонічних потрясінь, великі відстані між країнами та пов'язані з цим значні витрати на переміщення»;

- «культурними та соціальними бар'єрами, пов'язаними з відмінністю звичаїв, мови та релігії»;

- «психологічними бар'єрами, обумовленими страхом перед невідомістю, втратою контакту з родиною»;
- «політичними бар'єрами, тобто відокремленістю політичних систем»;
- «правовими та адміністративними бар'єрами – обмеженнями, спрямованими на забезпечення зайнятості та належного рівня заробітку власних громадян»;
- «економічними бар'єрами – високими витратами на зміну місця проживання» [5].

Спроможність громадян, що є потенційними емігрантами, долати зазначені бар'єри залежить від загальної соціально-економічної ситуації в країні перебування, привабливості країни імміграції з точки зору переваг, які отримує мігрант (високооплачувана робота, кращі умови проживання, медичне та соціальне забезпечення). Зниження або скасування окремих бар'єрів, як наприклад запровадження безвізового режиму в'їзду в країни з вищим рівнем розвитку для громадян країн, що розвиваються, при одночасній лібералізації ринку праці обумовлює зростання міграційних потоків. Відбувається збільшення кількості іммігрантів в країни, що послабили візовий режим та створили сприятливі умови для працевлаштування, водночас, зростає потік еміграції з країн з відносно нижчим рівнем соціально-економічного розвитку.

Звернемо увагу на демографічні ефекти, які можуть спостерігатися в країнах під впливом міграційних процесів. У демографічному плані міжнародна міграція безпосередньо впливає на населення, змінюючи його чисельність і вікову структуру, і опосередковано, впливаючи на загальну кількість майбутніх народжень. У той час як зміна кількості населення внаслідок еміграції має миттєвий характер, вікова структура змінюється і у короткостроковому, і у довгостроковому періоді. Це підтверджується результатами дослідження міжнародної міграції та її довгострокового впливу на кількість населення та на процес старіння населення. На основі розширеної моделі вікових темпів зростання польські вчені дослідили ефекти імміграції та еміграції для демографічної ситуації в Польщі за період 1980-2015 рр. та виявили надзвичайно низький рівень народжуваності та високий рівень еміграції, що призводить до прискореного процесу старіння населення [6].

Оцінки чисельності населення Великобританії показують, що чиста міграція була основним компонентом приросту населення за останні два

десятиліття (рис. 1) і становила 56% приросту населення з 1991 р. по 2018 р.

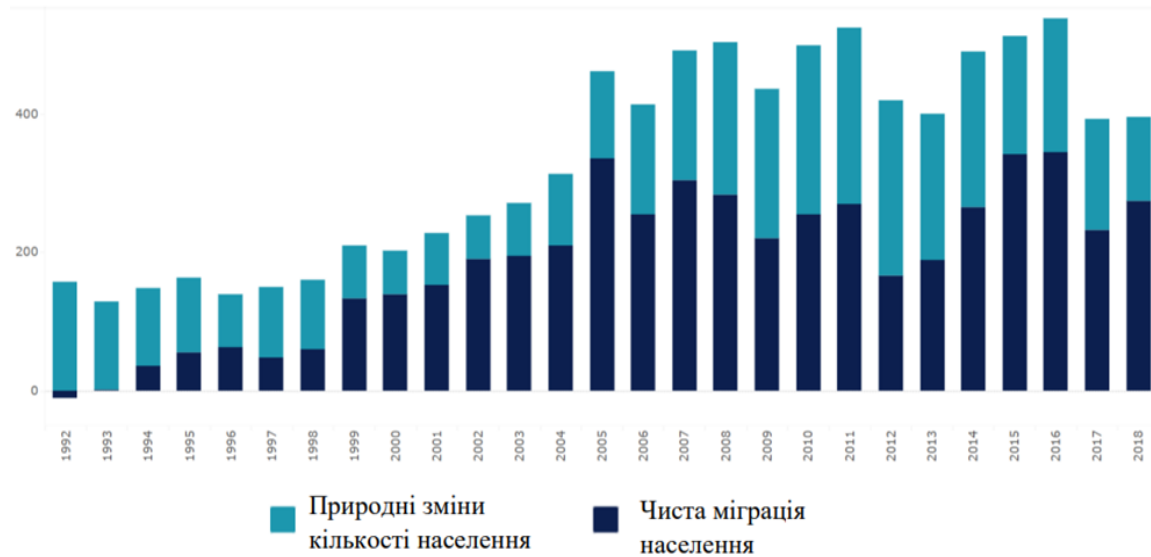


Рис. 1. Динаміка кількості населення Великобританії: внесок природних змін та чистої міграції населення у 1992-2018 рр. (тис. осіб)
Джерело: [7]

Така відмінність ефектів міграції для демографічної ситуації Польщі та Великої Британії обумовлена тим, що Польща упродовж 1980-2015 рр. була країною-експортером робочої сили, у той час як Великобританія – країною-імпортером. Важливим чинником цих ефектів є вплив міграції на кількість жінок дітородного віку та на загальний коефіцієнт народжуваності населення в цілому по країні.

Дані Офісу Національної Статистики Великобританії показують, що у 2018 році пологи від матерів, які були народжені за межами Великобританії, становили 28,2% від загальної кількості пологів [8]. Це вище, ніж частка людей, які не народилися у Великій Британії, у населенні Сполученого Королівства, перш за все тому, що жінки, які не народилися у Великобританії, мають більшу ймовірність дітородного віку [7].

Вітчизняні вчені, досліджуючи міграційні процеси в Україні, розробили багатофакторну економетричну модель зростання (скорочення) міграції на основі виробничої функції Кобба-Дугласа. В результаті регресійного аналізу було виявлено «істотний негативний зв'язок між чисельністю населення в цілому та середньою тривалістю життя, середньою місячною заробітною платою, ВВП на душу населення та приватними грошовими переказами в Україну» [9, с. 67]. Також вченими підтверджено наявність «середньої позитивної та негативної кореляції між

зростанням (скороченням) міграції та поточною чисельністю населення та приватними грошовими переказами в Україну», а «... міграційний приріст (скорочення) та середньомісячна заробітна плата та ВВП на душу населення мають негативно корельований зв'язок» [Там же, с. 67].

У той же час, дослідження, проведене Пері Г., не підтверджує роль міжнародної міграції як стабілізатора чисельності населення на рівні окремої країни. Вчений пояснює це тим, що «за відсутності ефективної політики не відбувається формування каналу надходження робочої сили, завдяки якому старіючі суспільства, що стають економічно застійними та менш інноваційними, і чий громадяни, ймовірно, бояться міжнародних мігрантів через зміни, які вони приносять, залучатимуть більше іммігрантів» [10]. Це означає, що імміграція не вирішить автоматично демографічну проблему розвинених країн ЄС, тому міграційна політика повинна відігравати активну роль у залученні іммігрантів.

Література:

1. Borjas, G. J. Economic research on the determinants of immigration. World Bank Technical Papers. 1999. doi: <https://doi.org/10.1596/0-8213-4504-4>.
2. Hatton, T. J., Williamson, J. G. Global Migration and the World Economy. 2005. doi: <https://doi.org/10.7551/mitpress/3303.001.0001>.
3. Karemera, D., Oguledo, V. I., Davis, B. A gravity model analysis of international migration to North America. Applied Economics. 2000. Vol. 32(13). pp. 1745–1755.
4. Mayda, A. M. International migration: a panel data analysis of the determinants of bilateral flows. Journal of Population Economics. 2009. Vol. 23(4). pp. 1249–1274.
5. Oziewicz, E., Michałowski, T. Międzynarodowe Stosunki Gospodarce. Warszawa: PWE. 2013. s. 157.
6. Fihel A., Janicka A., Kloc-Nowak W. The direct and indirect impact of international migration on the population ageing process: A formal analysis and its application to Poland. Demographic Research. 2018. Vol. 38. Art. 43. <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/de/legalcode>.
7. Cangiano A. The Impact of Migration on UK Population Growth. <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/the-impact-of-migration-on-uk-population-growth>.
8. Births by parents' country of birth, England and Wales: 2018. ONS, London, October 2019. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/bulletins/parentscountryofbirthenglandandwales/2018>.
9. Maslii, N., Demianchuk, M., Britchenko, I., Bezpartochnyi, M. Modeling Migration Changes According To Alternative Scenarios in the Context of the Global COVID19 Pandemic: The Example of Ukraine. Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania). 2022. №31(1). pp. 58-71.
10. Peri G. Immigrant Swan Song: Immigration can solve the demographic dilemma - but not without the right policies. Finance and Development. March, 2020.

Чуніхіна А.С.
здобувачка вищої освіти

Бабець І.Г.

д.е.н., професор

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Тема впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання неодноразово піднімалася дослідниками. З теоретичної точки зору економісти класичної школи досліджували багатоаспектність зовнішньої торгівлі та звернули увагу на те, що участь країни в міжнародному обміні товарами призводить до кращого розподілу ресурсів та позитивно впливає на економічне зростання. Варто також зазначити, що країна, яка бере участь у торгівлі, може отримати сировину та товари, які вона не в змозі виробити сама. Це дає змогу державі збільшити кількість та асортимент товарів на внутрішньому ринку.

Концепція абсолютних витрат А. Сміта або теорія порівняльних витрат Д. Рікардо є найпопулярнішими концепціями щодо впливу зовнішньої торгівлі на економічне зростання. Варто зазначити, що такий самий принцип порівняльних витрат також був сформований Р. Торренс. У свою чергу, до сучасних теорій зовнішньої торгівлі відноситься теорія технологічного розриву, обґрунтована М. Познером та Р. Верноном, згідно з якою окремі країни характеризуються диференціацією за рівнем розвитку технічних знань і темпами технічного прогресу. Країни, які знаходяться на вищому рівні розвитку, а отже - на вищій стадії технологічного прогресу, можуть передавати технологію іншим партнерам за допомогою зовнішньої торгівлі («technology spillover») [1].

Зовнішня торгівля є історично найдавнішою і все ще важливою частиною зовнішньоекономічних відносин, вплив яких на економічний розвиток окремих країн значно посилюється. Зокрема упродовж періоду після Другої світової війни, в останні десятиліття розвиток міжнародної торгівлі є найбільш динамічним елементом розвитку світової економіки. При цьому динамічний розвиток міжнародної торгівлі відбувається не

лише у кількісному вимірі, але також, з точки зору структурних змін окремих країн та складних міжнародних торговельних потоків. Ґрунтуючись на висновках класичних, неокласичних, а також сучасних теорій зовнішньої торгівлі, вчені стверджують, що в даний час «зовнішня торгівля належить до вирішальних факторів, що впливають на економічне зростання як окремих країн, так і світової економіки» [2].

Розглядаючи функціонування зовнішньої торгівлі в економіці окремих країн, можна виявити значні відмінності в залежності від типу економіки, що визначається її обсягами та рівнем технічного розвитку. Але незалежно від типу економіки країни зовнішня торгівля виконує низку функцій щодо регулювання економічних відносин в країні:

- «функція трансформації, тобто вплив зовнішньої торгівлі на формування рівня внутрішньої економічної рівноваги;
- функція зростання, тобто забезпечення «економії часу» в результаті менших витрат людських ресурсів на одиницю продукції за рахунок участі в міжнародному поділі праці;
- зовнішня торгівля може, за певних умов, виступати перешкодою для зростання внутрішньої економіки;
- взаємодія між зростанням (або зниженням) національного доходу та зростанням (зниженням) експорту» [3].

Однією із загальних причин включення країни в міжнародний поділ праці через міжнародний зовнішньоторговельний обмін є досягнення економії використаної національної праці, іншими словами, виконання принципу економії часу. З точки зору ефекту зростання, важливою є структура внутрішнього виробництва та заміщення внутрішніх ресурсів імпортом товарів або використанням іноземних ресурсів. Застосування принципу економії часу в міжнародному масштабі є джерелом підвищення темпів зростання над можливостями розвитку в рамках ізольованої національної економіки. Функція зростання зовнішньої торгівлі пов'язана з формуванням профілю спеціалізації економіки, а саме у відносно невеликих економіках, де на структуру внутрішньої економіки суттєво впливає ефективність експорту та конкурентоспроможність продукції даної країни на міжнародних ринках.

Міжнародна спеціалізація стала однією з основних ознак глобальної економіки, і «кожна країна зосереджується на виготовленні лише таких продуктів, у яких вона має максимальну порівняльну перевагу та найменшу порівняльну вартість» [4]. Згідно з теорією порівняльних переваг Д. Рікардо, «країна повинна спеціалізуватися на виробництві та

експорті лише тих товарів і послуг, які вона може виробляти більш ефективно, тобто з нижчими альтернативними витратами, ніж інші товари та послуги, які вона повинна імпортувати» [5]. Теорія торгівлі Хекшера-Оліна стверджує, що «країни, як правило, матимуть порівняльні переваги у виробництві товарів, які більш інтенсивно використовують свої наявні фактори; з цієї причини кожна країна в результаті експортуватиме свої фактороінтенсивні товари в обмін на імпортні товари, які більш інтенсивно використовують її дефіцитні фактори» [5].

За даними дослідників, «останні моделі торгівлі підкреслюють важливість перерозподілу ресурсів у межах одного сектора, як наслідок змін, що спостерігаються у торгових витратах, і взаємозв'язку між показниками експорту та рівнем бізнес-інновацій [6]. Досягнення теорій міжнародної торгівлі та теорій зростання стали основою для подальших пошуків відповіді на питання, чи сприяє зовнішня торгівля економічному зростанню.

Основні положення згаданих вище теорій вказують на існування зв'язку між зовнішньою торгівлею та економічним зростанням. Слід зазначити ще один аспект, пов'язаний з торгівлею, який відображається в твердженні, що обсяг торгівлі може бути фактором, який визначає вразливість країни до зовнішніх економічних шоків. Країни, які є більш відкритими для торгівлі, що вимірюється як сума експорту та імпорту по відношенню до валового внутрішнього продукту (ВВП), вважаються більш вразливими до зовнішніх шоків. Отже, зовнішня торгівля може бути каналом передачі кризи в економіку в результаті зовнішніх ринкових потрясінь. Це можна побачити в економічній кризі, яка почалася в США в першому десятилітті 21 століття, коли «економіки країн Європи постраждали від кризи, зокрема, через канал зовнішньої торгівлі» [7].

На цій основі можна припустити, що країни характеризуються різним ступенем вразливості або чутливості до широкого розуміння економічних шоків, джерелом яких є глобальне середовище. Поняття вразливості пов'язане з відкритістю економіки та здатністю до інтернаціоналізації. Сприйнятливості часто ототожнюють із відкритістю економіки, оскільки таким чином національна економіка зазнає сильного впливу глобального економічного середовища або «піддається» змінам зовнішнього середовища [8].

Економічне зростання належить до головних цілей кожної економіки та підприємства. Існують різні показники, які використовуються для вимірювання економічної діяльності та зростання на макроекономічному

та мікроекономічному рівнях. Однак їх сутність є загальною, оскільки всі показники базуються на визначенні доданої вартості.

Зовнішня торгівля впливає на рівень валового внутрішнього продукту країни, а також на результати діяльності галузей і підприємств. Баланс зовнішньої торгівлі використовується як відправна точка для вивчення конкурентних переваг, особливо на рівні галузей і секторів у структурі економіки країни. Конкурентоспроможність на світовому ринку є основою для теорій міжнародної торгівлі та економічного зростання, тоді як у порівнянні з класичною та неокласичною економічною теорією міжнародної торгівлі, вона висвітлює інноваційні джерела торгівлі та економічного розвитку [9].

Взаємозв'язок між зовнішньою торгівлею та економічним зростанням досліджувався з моменту виникнення теорій зовнішньої торгівлі. Антунес А. зазначив, що «експорт підвищує продуктивність, оскільки стимулює створення нових технологій, які можуть призвести до покращення загальних економічних показників, а також сприяє кращому розподілу ресурсів через спеціалізацію товарів, які мають вищий рівень порівняльної переваги [10]. Окрім експорту, слід враховувати імпорт як частину балансу зовнішньої торгівлі та його вплив на економічні показники. Хоча «імпорт має негативний вплив на торговельний баланс, він може бути таким же важливим для забезпечення економічного зростання, як і експорт» [11].

Результати теоретичних та емпіричних досліджень, які становлять надбання світової науки з проблем міжнародної торгівлі, доводять позитивний вплив зовнішньої торгівлі на економічне зростання, що відбувається поступово і супроводжується державною політикою, спрямованою на стимулювання конкурентоспроможності, забезпечення макроекономічної та інституційної стабільності. Водночас, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі та економічне зростання не завжди стають чинником зменшення бідності та диспропорцій якості життя усередині країн, оскільки в умовах глобалізації важливими факторами є не лише кількісне зростання торгівлі, але її якісні показники, які характеризують виробничу спеціалізацію країни та, відповідно, визначають структуру експорту та імпорту країни.

Література

1. Domiter M. Ekspert w doktrynie i polityce gospodarczej na tle procesów liberalizacyjnych i integracyjnych. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego. Wrocław. 2008. s. 29-35.
2. Jeníček V. World Economy Globalisation. C.H. Beck, Prague. 2003.

3. Jeníček V., Krepl V. The role of foreign trade and its effects. *Agricultural Economics*. Czech. 2009. №55(5). Pp. 211–220.
4. Ray S. Exploring Cointegration and Causality between Foreign Trade and Economic Growth: Econometric Evidence from India. *International Journal of Contemporary Business Studies*. 2011. №2. Pp. 53–69.
5. Enu P., Dodzi Kutor Havi E., Hagan E. The Impact of Foreign Trade on Economic Growth in Ghana (1980–2012). *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*. 2013. №2. Pp. 174–91.
6. Nazarczuk J. M., Uminski S., Gawlikowska-Hueckel K. The Role of Specialization in the Export Success of Polish Counties in 2004–2015. *Entrepreneurial Business and Economics Review*. 2018. №6. Pp. 91–109.
7. Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego, NBP, Warszawa 2009, s. 10-13.
8. Domańska A. Uwarunkowania podatności gospodarek na szoki w globalnej wymianie handlowej. *Prace i Materiały Instytutu Studiów Międzynarodowych*. nr 39/2011, s. 31-59.
9. Bobáková V., Hecková J. Competitiveness analysis of the Slovak processing industry. *Politic Economy*. 2007. № 4. Pp. 490–507.
10. Antunes A. J. The Effects of International Trade on Economic Growth: An Empirical Comparison between Portugal and the Netherlands. Lisbon: ISCTE Business School. 2012. 80 p.
11. Awokuse T. Causality between exports, imports, and economic growth: Evidence for transition economies. *Economics Letters*. 2007. №94. Pp. 389–95.

Шамілева Л.Л.

к.е.н., доцент

Хандій О.О.

д.е.н., професор

**Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна**

ЗМІНИ ПРІОРИТЕТНОСТІ ОСНОВНИХ КРИТЕРІЇВ ЯКОСТІ ТРУДОВОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В структурі складових визначення якості трудового життя (ЯТЖ) суттєве значення має суб'єктивна оцінка працівником реалізації чи втілення основних умов гідної праці. Зокрема, основні елементи, які визначають якість трудового життя для працівника, пов'язані з умовами праці, наявністю системи мотивації до продуктивної праці та професійного розвитку, корисністю та змістовністю праці, взаємовідносинами в колективі та рівнем соціальної захищеності тощо.

Слід зазначити, що в умовах війни та воєнного стану суттєво змінюється пріоритетність потреб людини, що проектується об'єктивно і

на пріоритети при виборі місця роботи, на зміну критеріїв гідної праці та якості трудового життя. Якщо за мирних часів важливими критеріями в оцінці ЯТЖ виступали питання, які пов'язані з забезпеченням такої роботи, що відповідає професійно-кваліфікаційному рівню працівника, дає можливість для особистого та професійного розвитку, формує почуття самоповаги, забезпечує гідний рівень оплати праці, то вже під час війни мова йде в першу чергу про такі заробітки та умови праці, які можуть задовольняти базові потреби працівника та членів його сім'ї.

За результатами 15-го загальнонаціонального опитування в умовах війни, яке проведене Соціологічною групою «Рейтинг» 23-24 липня 2022р.[1], домінуючим критерієм у виборі бажаної роботи на сьогодні є заробітна плата, - близько 70% респондентів визначили його як пріоритетний. Зарплата уособлює фінансову безпеку і дозволяє задовольнити базові потреби особистості, а саме цей рівень потреб є природньо найважливішим в умовах війни для кожної людини. Необхідно також відмітити, що близько 67% опитаних готові знизити свої вимоги відносно рівня оплати праці в разі труднощів з працевлаштуванням [2].

На другому місці за ступенем важливості для респондентів є графік та безпечність місця роботи (23-24%), що також відносяться до базових потреб працівника. На значущість соціальних гарантій вказали лише 17% опитаних, на належні відносини в колективі - 16%, а на можливість працювати дистанційно лише 10%. В той же час такі критерії, як кар'єра та можливості кар'єрного зростання, престижність роботи чи соціальний статус під час війни знаходяться на найнижчих сходинках критеріїв у виборі нового місця роботи. На їх значення вказали лише від 3 до 7% опитаних, оскільки ці рівні потреб не є актуальними для більшості під час війни через велику кількість загроз та ризиків для життя, - безпека фізична та матеріальна набагато важливіша. Так, 70-80% респондентів, що шукають роботу, готові працювати не за спеціальністю [2].

Соціально-трудова сфера чутливо реагує на всі економічні та соціальні зміни в суспільстві, тому і сталися такі трансформаційні зміни в трудовій сфері

В умовах війни та воєнного стану обмежені чи практично виключені можливості забезпечення основних вимог і гідної праці, та ЯТЖ. Лібералізація трудових відносин в трудовому законодавстві при прийнятті відповідних законів на період правового режиму воєнного стану обмежує конституційні права і свободи людини і громадянина, які передбачені статтями 43, 44 Конституції України [3], що узаконює зниження якості

трудового життя працівника. З урахуванням вищезазначеного складно говорити про дотримання всіх трудових прав та забезпечення гідних умов і оплати праці, підвищення якості трудового життя. За таких умов обмежена, а іноді навіть неможлива продуктивна праця чоловіків і жінок в умовах свободи, рівності, безпеки та поваги до людської гідності (визначення МОП), якщо на рівні Закону визнано, що держава на цей період їх не забезпечує. Мова йде в першу чергу про відсутність умов забезпечення можливості реалізації для кожного громадянина конституційного права на труд. Держава не гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, не реалізуються програми професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів для суспільних потреб. Визначеним законом не забороняється використання примусової праці та зайнятості в небезпечних та шкідливих умовах праці, при цьому ця норма розповсюджується і на жінок. Право на своєчасне одержання винагороди за працю не захищається законом, не гарантується також захист від незаконного звільнення працівника.

Отже, війна суттєво обмежила можливості реалізації практично всіх основних вимог гідної праці та навіть прийнятної якості трудового життя, в результаті чого змінилися пріоритети при виборі місця роботи. Найвищу пріоритетність мають можливості задоволення базових потреб працівника та членів його сім'ї, зокрема, заробітна плата та безпечність місця роботи, а всі інші критерії, такі як зайнятість відповідно освітнього та професійного рівня, можливість роботи в нешкідливих умовах, створення умов для особистого розвитку, виконання основних соціальних гарантій втратили свої високі позиції.

Література

1. П'ятнадцять загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23-24 липня 2022). Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_v_ounu_zanyatost_i_dohody_23-24_iyulya_2022_goda.html

2. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд. Національний банк України. Жовтень 2022 р. 37 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM-2022-10.pdf?v=4

3. Закон України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” 2136-IX від 19.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-%D0%86%D0%A5#Text>

References

1. Sotsiolohichna hrupa «Reitynh». (2022). Piatnadtsiate zahalnonatsionalne opytuvannia. Ukraina pid chas viiny. Zainiatist i dokhody. URL:

https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_vremya_v_oyny_zanyatost_i_dohody_23-24_izulya_2022_goda.html [in Ukrainian].

2. Natsionalnyi bank Ukrainy (2022). Shchomisiachnyi makroekonomichnyi ta monetarnyi ohliad. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM-2022-10.pdf?v=4 [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy (2022). Zakon Ukrainy “Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu” 2136-IX vid 07/19/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-%D0%86%D0%A5#Text> [in Ukrainian].

Шевченко М.І.

здобувачка вищої освіти

Насипайко Д.С.

к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Зовнішньоекономічні зв'язки відіграють важливу роль у національній економіці, забезпечують економічне зростання та створюють конкурентне ринкове середовище. «Нині в середньому кожен третій український продукт або послуга реалізуються за допомогою зовнішніх економічних зв'язків, що відіграють помітну роль у національній економіці та істотно впливають на темпи і пропорції економічного зростання, створення конкурентного ринкового середовища і на весь системний трансформаційний процес. Важливою складовою частиною господарської діяльності підприємств, фірм, усіх учасників ринкових відносин є зовнішньоекономічна діяльність, яка пов'язана з міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом товарів, послуг, виходом підприємств, організацій на зовнішній ринок» [1].

Зовнішні та внутрішні фактори, які постійно впливають на економіку як України так і інших країн, є важливими складовими функціонування глобальної економіки. Вони мають на стільки серйозній вплив головним чином через те, що сучасні міжнародні відносини передбачають таку систему, за якої окремо взяте суспільство не може задовольнити себе самотійно через розвинену спеціалізацію. Воно не може одночасно прийняти на себе обов'язки аграрного та індустріального виробництва. Зрештою це впливає на те, що країни так званого центру відповідають за

часткове інвестиційне забезпечення, а країни периферії відповідають центру товарами і послугами [2].

Проаналізуємо динаміку зміни загальних показників експорту та імпорту в якості аспектів зовнішньоекономічних зв'язків. Їх визначення надано згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Експорт (експорт товарів) – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. Імпорт (імпорт товарів) – купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами [3].

Можна чітко простежити, що вартісні обсяги експорту в Україні зростали у період з 2011 по 2012 рік та з 2013 по 2021. Це свідчить про нарощування виробництва, щорічне покращення зовнішньої торгівлі, зокрема про зростання можливостей реалізовувати власну продукцію за межі України. Збільшення експорту зазвичай позитивно впливає на ВВП країни. У цілому такі зміни слід оцінити як позитивні, що свідчить про поступове зростання внутрішньої економіки України. обсяги імпорту змінювались подібним чином, тобто з 2011 по 2012 та з 2013 по 2019 роки, вони збільшувались. Це означає, що збільшувалась кількість та вартість операцій купівлі - продажу товарів. В 2020 р. зафіксовано падіння імпорту, а вже в 2021 р. – знову зростання. Отже, Україні вдалося зберегти макроекономічну стабільність. Виходячи з цього дослідження, кризовими були 2012-2013 роки та 2020 рік, коли ринок «просідав» і зменшувались кількість та обсяги операцій [4].

В 2020 році однією з основних причин глобальної нестабільності та прояву кризових явищ як в світовій, так і у вітчизняній економіці, стало запровадження карантинних заходів, спричинених розвитком захворюваності на COVID-19. Це пригальмувало і розвиток зовнішньої торгівлі України. Більшість послуг не імпортувались через реалізовані заходи безпеки, спричинені пандемією. Отже, проведені дослідження показали, що за аналізований період спостерігалася негативна тенденція розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні, обсяги експорту

країни підвищувалися повільніше, ніж імпорту, тому сальдо торговельного балансу мало від’ємне значення всі 11 роки підряд [5].

Тобто ще одним важливим фактором, який вплинув на погіршення ситуації, стало негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу України, що є дуже болісним симптомом та ставить під питання платоспроможність країни.

Характерною рисою останніх років є деіндустріалізація експорту та закріплення його аграрної спеціалізації. Вітчизняна економіка продовжує утверджуватися на міжнародних ринках як ключовий аграрний гравець. У 2011–2021 роках продукти харчування та сільськогосподарська сировина остаточно стали основою українського експорту. Основними чинниками зростання стали експорт чорних та кольорових металів (зріс в 2021 р. у 1,8 рази), який досяг рівня 2013 року, та продовольчих товарів (на 24,9%) завдяки рекордному врожаю зернових культур. Також збільшився експорт за всіма основними товарними групами: мінеральними продуктами (у тому числі рудами) – в 1,6 рази; продукцією хімічної промисловості – на 37,5%; деревиною та виробами з неї – на 41,7%. продукцією машинобудування – на 12,7%; промисловими виробами – на 31,0% [6].

На відміну від експортних тенденцій у структурі імпорту в 2021 році Україна збільшила частку мінеральної продукції до 20,5%, зменшивши частку машинобудівної продукції до 19,5%. У структурі імпорту традиційно присутня продукція хімічної промисловості, а саме 13,4% у 2021 році [7].

Зважаючи на це, важливим питанням є структура експорту та імпорту між Україною та ЄС. Проаналізуємо структуру експорту та імпорту за групами товарів та видами послуг у 2021 році. До п’ятірки експорту товарів з України до ЄС за обсягом входять: недорогоцінні метали та вироби з них (23,5%), рослинна продукція (22,8%), мінеральні продукти (12,4%), жири та олії рослинного і тваринного походження (10,3%), машини (7,7%), [7].

Основним чинником зростання імпорту послуг стало збільшення витрат осіб, які подорожують за кордон, і короткострокових мігрантів (на 33,3%), імпорт транспортних послуг (у 1,5 рази, зокрема морського та повітряного транспорту) та інших ділових послуг (на 18,6%, насамперед юридичних та послуг операційного лізингу). Також збільшилися плата за використання інтелектуальної власності (у 1,5 рази) та імпорт комп’ютерних послуг (на 24,2%), [6].

Отже, Україна спеціалізується на поставках продукції з низьким рівнем перероблення і стало зберігає неефективну структуру експортних поставок. «Відсутність позитивних зрушень у структурі експорту продукції з високою доданою вартістю, його гіпертрофованою орієнтацією на сировинну продукцію, а також відсутністю уваги та створення умов для розвитку в країні високотехнологічних та середньотехнологічних промислових виробництв (а саме такі сегменти європейського ринку є найбільш динамічними та вагомими) пояснюється стало низьким представництвом українських товаровиробників на ринку країн ЄС» [8]. Експорт продукції є пріоритетним завданням для розвитку економіки та міжнародних зв'язків України загалом.

Література

1. Гузенко Г.М., Гайдученко Ю.О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: сутність, економічний механізм її розбудови, особливості. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Економічна теорія та право. 2013. № 3. С. 77-89.
2. Радзівська С.О. Глобальна економіка: конспект лекцій для студентів економічних напрямів підготовки усіх форм навчання. К.: «СІК ГРУПІ УКРАЇНА», 2015. 344 с.
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 №959-ХІІ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T095900?an=10013> (дата звернення 13.11.2022).
4. Експорт та імпорт України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення 13.11.2022).
5. Дуляба Н.І., Далик В.П. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8358> (дата звернення 14.11.2022).
6. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 14.11.2022).
7. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.11.2022).
8. Ремінський М.М., Петренко К.В. Динаміка та розвиток зовнішньо-торгівельних відносин Україна-ЄС в процесі євроінтеграції України. Актуальні проблеми економіки та управління. 2020. № 14. URL: <http://ape.fimm.kpi.ua/article/view/205845> (дата звернення 15.11.2022).

Шеховцова Н.В.
здобувачка вищої освіти

Бабець І.Г.

д.е.н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ БІЛАТЕРНОЇ ТОРГІВЛІ КРАЇН ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У науковій літературі білатеральна торгівля визначається як «обмін товарами між двома країнами, що сприяє торгівлі та інвестиціям» [1]. Поглиблення торгівлі між двома країнами супроводжується зменшенням або скасуванням тарифів, імпорتنих квот, експортних обмежень та інших торговельних бар'єрів з метою заохочення торгівлі та інвестицій. Наприклад, у Сполучених Штатах Офіс із двосторонніх торговельних справ мінімізує торговельний дефіцит шляхом укладення угод про вільну торгівлю з новими країнами, підтримки та вдосконалення існуючих торговельних угод, сприяння економічному розвитку за кордоном та інших заходів [1].

Отже, метою формування білатеральних торговельних відносин є полегшення взаємного доступу до ринків країн-учасниць двосторонньої угоди та пришвидшення на цій основі їхнього соціально-економічного розвитку. Стандартизація комерційних операцій в основних видах економічної діяльності запобігає крадіжці інноваційних продуктів іншої країни в одній країні, демпінгу товарів за невеликою ціною або використанню несправедливих субсидій. Двосторонні торговельні угоди стандартизують правила, стандарти праці та захист навколишнього середовища [2].

Основною причиною двостороннього розвитку сучасних торговельних відносин вчені вважають відсутність прогресу в переговорах, що ведуться в рамках СОТ. Про ці проблеми свідчить той факт, що за всю історію багатосторонньої торговельної системи ГАТТ/СОТ ніколи не було такого тривалого розриву в ефективних торгових переговорах, як на даний час. У результаті країни, які досі базували свої стратегії лібералізації на багатосторонніх торговельних переговорах у рамках системи ГАТТ/СОТ, «були змушені знайти альтернативні рішення щодо відкриття ринків для своєї продукції, а тому, наслідуючи приклад інших країн, вони доклали

зусиль для лібералізації торгівлі в рамках двосторонніх угод з важливими економічними партнерами» [1].

Від початку формування спільної торгової політики Європейського Союзу багатостороння торговельна система була важливою платформою для реалізації комерційних інтересів учасників європейського інтеграційного процесу. Торговельна політика Європейського Союзу базується на політичній концепції, яка передбачає існування конкурентоспроможної європейської економіки у відкритій світовій торговій системі, заснованій на багатосторонніх правилах. Тому стан системи міжнародної торгівлі СОТ і роль Європейського Союзу в цій організації є одними з найважливіших економічних інтересів ЄС у глобальному масштабі. Особливе місце Світової організації торгівлі в торговельній політиці ЄС є «результатом її позиції у світовій економічній системі та пов’язаної з нею відповідальності за успіх багатосторонніх переговорів, що проводяться на форумі СОТ» [3]. Це пояснює важливість для ЄС «як поточних переговорів у межах СОТ, так і важливість невдач при укладанні багатосторонніх угод» [4].

Важливість режиму міжнародної торгівлі для торговельної політики ЄС підтверджується наявною практикою ведення торговельних відносин, згідно з якою «двосторонні та регіональні торговельні угоди, укладені Союзом, є частиною стратегії, заснованої на правилах СОТ та системі багатосторонньої торгівлі» [3]. Для Європейського Союзу Світова організація торгівлі є інструментом лібералізації торгівлі та створення стабільної системи міжнародної торгівлі, що забезпечує підприємцям з різних країн рівні умови конкуренції та можливість вільного пересування на світовому ринку.

Важливим додатковим ефектом тривалих переговорів в межах СОТ в рамках Дохійського раунду є поширення двосторонніх торговельних угод як альтернативи глобальній торговій системі. Двосторонні торговельні угоди укладаються країнами з подібним рівнем економічного розвитку (зв'язки Північ-Північ або Південь-Південь), а також між економіками, що відрізняються в цьому відношенні (зв'язки Північ-Південь) (табл. 1) [5]. Аналізуючи суб'єктну структуру договорів такого типу, слід зазначити, що, окрім зростання кількості договорів, укладених високорозвиненими країнами, протягом останніх років систематично зростає кількість договорів, укладених країнами, що розвиваються. Це свідчить не лише про зростання частки країн, що розвиваються, у світовій торгівлі, а й про зміну торговельної політики цієї групи країн.

Кількість двосторонніх торгових угод у 2010 р. за видами

Географічна спрямованість угод	Кількість
Внутрішньорегіональні угоди	81
Міжрегіональні угоди	89
Угоди Північ-Північ	6
Угоди Північ-Південь	29
Угоди Південь-Південь	135

Джерело: [5]

Існує чітка тенденція доповнення преференцій, отриманих в результаті односторонніх дій високорозвинених країн у рамках Загальної системи преференцій (GSP), активною політикою забезпечення ширшого доступу до ринків шляхом укладення угод з іншими економіками, що розвиваються, та поступової лібералізації торгівлі всередині створених зон вільної торгівлі. Крім того, угоди Південь-Південь можна розглядати як інструмент для прискорення процесу індустріалізації в країнах, що розвиваються, засіб для збільшення експортних можливостей і платформу для вироблення спільної позиції, представленої СОТ [5].

Прикладом активного розвитку сучасних білатеральних торгових відносин є діяльність Європейського Союзу, спрямована на укладення угод щодо створення зон вільної торгівлі з вибраними торговими партнерами. Особливе зростання значення двосторонніх торговельних угод у торговельній політиці Європейського Союзу помітно після призупинення у червні 2006 р. багатосторонніх переговорів, що проводилися на форумі СОТ у рамках Дохійського раунду. Прямим наслідком кризи переговорів у багатосторонній торговельній системі СОТ є стратегія конкурентоспроможності, ухвалена 13 листопада 2006 року: Глобальна Європа: конкуренція у світі. Згідно з цим документом, вибір партнерів для укладення угод про створення зон вільної торгівлі між ЄС та його партнерами визначається, серед іншого, такі елементи, як потенціал ринку, рівень захисту товарів ЄС, включаючи переговори, ініційовані цими країнами щодо створення зони вільної торгівлі з країнами або регіонами, що конкурують з Європейським Союзом. Цей документ відкрив для Комісії більші можливості для ведення діяльності, альтернативної багатостороннім переговорам, на основі більш активної двосторонньої дипломатії та ініціювання преференційних двосторонніх угод за формулою

«СОТ плюс». Крім того, це також створило можливості для ad hoc інтервенцій у справах інтересів окремих компаній та координації ініціатив просування на окремих ринках [6].

Незважаючи на відновлення переговорів під час Дохійського раунду в лютому 2007 року, Європейський Союз все ще надає більше значення двостороннім переговорам, ніж багатостороннім торговим переговорам. За цими угодами ЄС отримує більш-менш пільговий доступ до ринків. Основною причиною укладення таких угод є прагнення легшого доступу до існуючих і нових ринків для європейських виробників, постачальників послуг та інвесторів і, таким чином, підвищення конкурентоспроможності єдиного європейського ринку, включаючи його окремі економіки. Європейський Союз вживає заходів для лібералізації торгівлі на основі двосторонніх угод, як щодо економік, розташованих у безпосередній близькості, так і тих, що знаходяться набагато далі від європейського ринку.

Наразі важливим елементом лібералізації торгівлі між Європейським Союзом та іншими європейськими країнами, які ще не розглядалися як майбутні члени цієї організації, є переговори з європейськими країнами, охопленими програмою Східного партнерства. Східне партнерство є першою комплексною ініціативою Європейського Союзу, адресованою Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні. Ця програма має сприяти зближенню та інтеграції країн Східної Європи та країн Південного Кавказу з Європейським Союзом. Окрім суто політичних проблем, ця ініціатива включає заходи, спрямовані на економічну інтеграцію ЄС та країн-партнерів.

Література

1. Kagan J. Bilateral Trade Definition and Pros & Cons of Agreements. URL: <https://www.investopedia.com/terms/b/bilateral-trade.asp>.
2. Chen, N., Novy D. The impact of trade costs can be weak or strong – depending on how much countries trade. 17 Sep 2021. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-trade-costs-can-be-weak-or-strong-depending-how-much-countries-trade>.
3. Gracik-Zajęzkowski M. Unia Europejska i Stany Zjednoczone w Światowej Organizacji Handlu, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2010, s. 80.
4. Kaczurba J. Unia Europejska w WTO. Instytut Koniunktury i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa. 2004. s. 18.
6. World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence, WTO, Geneva. 2011. s. 56.
7. Kaczurba J. Dylematy obecnej polityki handlowej UE. URL: http://www.kawecka.eu/files/konf_20070619_kaczurba.pdf

**Kenbayeva G.K.,
PhD, Associate professor
Zhaxylykova N.Y.,
PhD, professor
Amanbayeva E.A.,
PhD, professor
Kazakh National Agrarian
research university, Kazakhstan**

INTERACTIVE METHODS OF LEARNING IN TEACHING SPECIAL DISCIPLINES

The transformations currently taking place in the system of higher education are associated primarily with bringing it into conformity with the International Standard Classification of Education. On the other hand, an important factor determining the direction of improvement of the education system, and, first of all, the professional one, is the change in requirements for the quality of specialists' training. Today, there is an increasing demand for professionals who are highly professional and socially competent, mobile, able to think creatively, solve non-standard tasks, quickly adapt to technological and organizational innovations, who have integrated professions and are capable of independently replenishing and updating their knowledge. And it should be noted that the dynamism inherent in modern society, the rapid change of equipment and technology, informatization of life reinforce the noted fact. In this regard, there is a need to find ways to improve the quality of training specialists.

In the system of vocational education at the present stage has changed the content and technology of training. In accordance with this, changes should also occur in the content of future teachers' training in higher education, aimed at achieving the main goal - formation of a teacher as a culturally - educated, professionally competent person, capable of performing modern functions of vocational education and training. This requires, on the one hand, new, more effective ways of organizing the educational process in higher education institution, in particular, revision of the structure and content of the training of future teachers of professional education.

Today, with the introduction of educational technologies in the educational process of vocational schools the problem of insufficient training and competence of teaching staff has become more acute. It becomes obvious that one of the most important directions in the activity of universities should be the creation of conditions for professional and personal development of future

teachers of professional education, formation of their creative individuality and professional competence [1].

For widespread introduction of modern educational technologies in the educational process is considered necessary to improve the material and technical base of the educational institution (purchase of interactive whiteboards, computers, visual aids), development of methodological guidelines for the use of individual educational technologies, as well as the purchase of methodological literature for self-education.

The teacher's use of modern educational technologies induces a desire for practical implementation of the information obtained in the educational process. Relying on productive, creative thinking of a person, active learning makes him/her critically analyze the information received, compare it with new information, make sure of their usefulness, determine the conditions of their application. The activity of a professional training teacher on the use of modern educational technologies is a complex integrative type of professional and pedagogical activity aimed at providing innovative development and improving the quality of professional education.

Modern science of education has approached the moment when there was a need to create innovative pedagogical technologies that provide the most important thing in the educational process - the development of each student's personality, his activity. It is necessary to create such a learning environment, so that the student strives to get new results of his work and later successfully apply them in practice.

The high level of cognitive independence should become a necessary quality of a future bachelor, specialist, master. The teacher of special disciplines should develop a methodology of organization and management of students' cognitive activity, aimed at the development of cognitive independence.

The main methodological innovations today are associated with the use of interactive teaching methods. Interactive methods are based on the principles of interaction, activity of students, reliance on group experience, obligatory feedback. An environment of educational communication is created which is characterized by openness, interaction of participants, equality of their arguments, accumulation of joint knowledge, possibility of mutual evaluation and control [2].

As practice shows, the traditional system of specialist training does not provide the fulfillment of the above-mentioned requirements due to its inherent information-reproductive teaching methods, which dominated for a long time. In modern conditions such methods of teaching, although they have the right to

exist, do not meet the changed requirements for the quality of training specialists. Their pedagogical capabilities are reduced to the training of good performers. They do not provide a proper formation of creative and cognitive activity, independence in the work. But these qualities are among the main ones that characterize the readiness of a specialist for professional activity and guarantee its success.

Teachers in the educational activity try to use different forms and methods of teaching special disciplines, modern technologies of education. Using a variety of methods and techniques of active learning awakens students' interest in the learning and cognitive activity itself, which allows you to create an atmosphere of motivated, creative learning and simultaneously solve a range of learning, educational, developmental tasks.

Special disciplines are the fundamental disciplines of the specialty, it is on them that the formation of the student as a future specialist takes place. The process of developing a specific lesson is the creation of a model of the upcoming educational and cognitive activity of students to master professional knowledge and didactic activity of the teacher to manage this complex process. When designing a lesson, a teacher, of course, is guided by his/her own teaching experience, his/her own creative vision of the future lesson, and takes into account his/her own pedagogical capabilities. However, this approach to work does not always lead to sustainable positive results, so the teacher needs to use the existing methodological recommendations for constructing a lesson in a special discipline. A modern lesson will take place only when it contains elements of science, advanced pedagogical experience, on the one hand, and elements of creative, exploratory activity of a teacher, on the other hand.

It should be recognized that interactive learning - this is a special form of organizing cognitive activity. It has quite specific and predictable goals. One of such goals is to create a comfortable learning environment, such in which a student feels his success, his intellectual competence, which makes the learning process itself productive.

The essence of interactive teaching consists in the fact that the educational process is organized in such a way that almost all students are involved in the process of cognition, they have the opportunity to understand and reflect on what they know and think. Joint activity of students in the process of cognition, mastering the educational material means that everyone makes his/her own special individual contribution, there is an exchange of knowledge, ideas, ways of activity. Moreover, it takes place in an atmosphere of benevolence and mutual support, which allows not only to get new knowledge, but also develops the

cognitive activity itself, transfers it to higher forms of cooperation and collaboration. Interactive eliminates the dominance of one speaker and one opinion over another. In dialogic learning, students learn to think critically, solve complex problems on the basis of analysis of circumstances and relevant information, weigh alternative opinions, make thoughtful decisions, participate in discussions, and communicate with others. To this end, classes include individual, paired and group work, research projects, role-playing games, work with documents and various sources of information, and the use of creative work [3].

The most widespread in the practice of innovative classes is the element of game activity. It allows maximum interest of students and develop in them the ability to adequately perceive information, analyze their own and extraneous activity and form their personality. During the game students not only consolidate and generalize the material, but also take an active part themselves, cooperate with each other and with the teacher.

An effective method of teaching, which allows to remove the contradictions between the theoretical nature of learning and practical skills, is a business game. Business game - a means of modeling a variety of conditions of professional activity by finding new ways of performing it. It allows you to find a solution to complex problems by applying special rules of discussion, stimulating the creative activity of participants with the help of special methods of work, for example, the method of "Brainstorm", which provides productive communication.

The experience of using innovative technologies in pedagogical practice proves that they help to teach students active ways of acquiring new knowledge give an opportunity to master a higher level of personal social activity, create such conditions in learning in which students cannot fail to learn, stimulate students' creative abilities, help to bring learning closer to the practice of everyday life, form not only professional competence in the discipline, but also an active life position.

The modern teacher must be ready for any changes. Therefore, such a quality as openness to innovation is becoming increasingly important to him. He must be able to design the learning process in the context of rapid change. This work, which is characterized by a high degree of uncertainty and novelty, requires analysis of previous activities, identification of problems, setting and specifying new goals, choosing effective ways of achieving them, as well as correct evaluation of the results [4].

Thus, summarizing, it can be noted that the basis of innovative methods of teaching students are interactive methods of teaching special disciplines, which help to form a creative, innovative approach to the understanding of professional activity, develop independence of thought, the ability to make the best decisions in a particular situation. The subjects of special disciplines are one of the fundamental in obtaining knowledge on the profession of a teacher of vocational training. Special disciplines determine the direction of the specialist, bachelor, master. Therefore, the qualifications of the trainee will depend on the quality of knowledge. Their teaching in interrelation with the organization of students' practical activity in the chosen direction is designed to implement the idea of training specialists of high quality. The concept of profile education in higher education institutions includes not only transferring a certain amount of theoretical knowledge and practical skills in the studied field to students - future specialists, but also initiating their interest in active research activities.

Consequently, one of the main directions of improving the training of a future teacher of vocational training is the introduction of modern pedagogical technologies in the study of special disciplines.

References

1. Slastenin V.A. et al. Pedagogy: Textbook for students in higher education /B. Slastenin A., Isaev I. F., Shiyanov E. N. Ed. by Slastenin V.A. - M.: Publishing Center. Academy Publishing Center. 2013.
2. Dernovsky I.D. Innovative Pedagogical Technologies: Textbook/. I. Dernovskyy.-K.: "Academvidav", 2004.
3. Kodzhaspirova G.M. Pedagogy: Textbook / G.M. Kodzhaspirova. - M.: Gardariki, 2004.
4. Dzhurinsky A.N. Development of Education in the Modern World: Textbook. M.: Vldos, 2004.

Наукове видання

Матеріали

**II Міжнародної науково-практичної конференції
ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ
СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ
29 листопада 2022 р.**

**Підписано до друку 05.12.2022. Формат 60x84/16
Умовно. друк. арк. 9. Наклад 50 прим.**

Друк ТОВ «Поліграф-Сервіс»,
вул. Садова 88А, м. Кропивницький, 25009